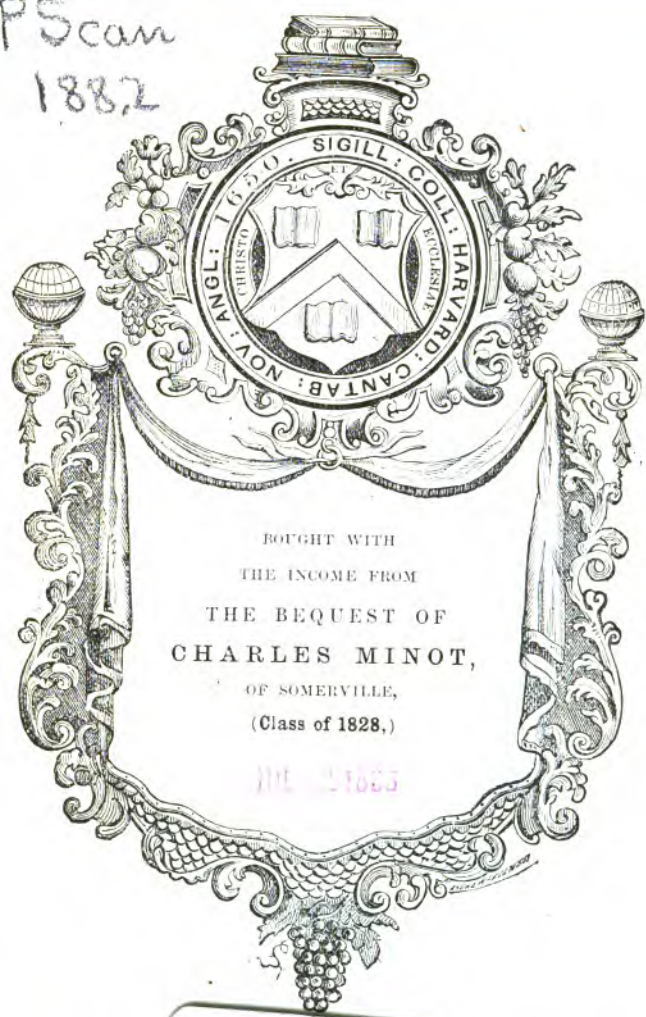

P Scan
1882

BOUGHT WITH
THE INCOME FROM
THE BEQUEST OF
CHARLES MINOT,
OF SOMERVILLE,
(Class of 1828,)

JUL 21 1885

Handwritten signature or text, possibly "H. H. H. H."

Folketimen.

Et Tidsskrift

udgivet af

„Selskabet for Folkeoplysningens Fremme.”

Femte Aargang.

(Med tre Tillægshefter.)

5
Kristiania.

Trykt i N. L. Malling's Bogtrykkeri.

—
1856.

~~VII, 301~~
~~Scan 61~~

PScan 188.2

Maint. Fund.

Inhold.

	Side.
Gamle og ny Tider	1.
Bryllupsgjælden	14.
Bondesang	24.
Om Bogskrivningen hos de gamle Folk og Bogtrykningen hos de ny	26.
Marist'n opi Tellemarkjen	62.
Selskabets fjerde Marsberetning	65.
Tidender fra Ind- og Udlandet	73, 163, 213, 289 og 406.
Essexhire = Dist.	81.
Om den sorte Død	93.
Skolen	148.
Krigen med Rusland	169 og 217.
Paaskefalsme for Konfirmander	211.
Biøvelsprog om Naturen	297.
En skotsk Kjempevisse	314.
Folkemængden i Landet	318.
Om Myrdeyrkning	323.
Kristendommens Indførelse i Norge	329.
Om de politiske Partinavne	398.
Bekjendtgjørelse	70.

Forskjellige Rettelser.

Foruden de Rettelser, som findes Side 80 og 296 gjøres endvidere opmærksom paa, at der Side 98 to Gange staar: 1848, skal være 1348.

Paa Littelbladet af „Gustav Wasas Historie“ staar: „Andet Tillægshefte,“ skal være; Tredie Tillægshefte.

I den Bekjendtgørelse, som findes bag i den ny Udgave af Berzins Naturlære, staar Side 462 2den Linje: „5 Spdlr.“ skal være 4 Spdlr.

I „Sange og Rim“ Side 226 19de Linje staar: „leved,“ skal være: her sled. (Se ellers Rettelserne i „Folkevennens“ 5te Hæft. Side 314).

I „Folkevennens“ 2den Hæft. Side 281 7de Linje staar: „Skrivere,“ læs: Skrifter.

I 4de Hæft. Side 258 25de Linje staar: „Isg han, se Iyg; læs: Isg dom, se Iyg e. Og 33te Linje skal Ordet „hvar,“ være: kvar.

Gamle og ny Tider.

(Efter den danske Naturforsker Hans Kristian Ørsted).

Der findes overmaade mange Mennesker, som er fuldt og fast af den Mening, at Verden med Tiden blir værre og værre. Dette er ikke noget Nyt. Man ser af Bøger, skrevne for flere tusinde Aar siden, at ogsaa dengang var der gamle Folk, som forsikrede, at Menneskene ikke længer havde samme Begærs-Kræfter eller Sjæls-Evner, som i deres Ungdom. Lignende Meninger har ytret sig gennem alle følgende Tider. Men dersom det havde været Verdens Bestemmelse at blive uslere og uslere — og det saa fort, at det kunde mærkes under Løbet af en og samme Mandsalder, hvilken overordentlig Forstjæl maatte der da ikke være mellem Menneskeslægten for 2000 Aar siden og Menneskeslægten nu, endfye mellem de første Mennesker i Verden og os! — Skulde hin Mening medføre Sandhed, saa maatte vi vistnok udenvidere finde os deri, eftersom det jo er unyttigt, om man indbilder sig at være bedre end man virkelig er. Er derimod Meningen falsk, saa bør vi agte os for at forledes af den. Vi hører vistnok ofte, at Et eller Andet prises som et sælgværdigt Mønster, bare fordi det er gammelt. Men tror vi blindt, at alt Gammelt er herligt og godt, saa prøver og gransker vi ikke saa nøje som vi burde, hvad Godt og Sandt og Nyttigt der muligens kan findes i det, som er nyt.

Det er bekjendt, at Grønland er en meget kold Egn. Der findes Isberg, som aldrig tiner op. Havet omkring er

belagt med Is, der gjør, at Kysten ikke engang om Sommeren kan besøges uden Fare. Om dette Land er det tit blevet sagt, at det tilforn havde et mildere Vejrslag, og at det for over 400 Aar siden skal have været saa frugtbart, at adskillige Slags Levnetsmidler er bleven udført derfra til Danmark. Men ved nøje at granske efter, hvorfra en slig Fortælling kunde være kommen, finder man, at den ene og alene har sit Ophav fra Misforstand og Bildfarelse. Derimod er der virkelig en gammel Bog om Grønland, som er skrevet i Norge for omkring 800 Aar siden, hvorefter man kan se, at Landets Tilstand var den samme da som nu.

Et andet Eksempel kan tages af Bibelen. Man ser deraf, at i Jødeland ved Jesu Tider dyrkedes baade Vin og den Slags Frugt, som kaldes Dadler. Saaledes er det ogsaa nutildags. Men nu ved vi, at et Land med mindre Varme end Jødeland umulig kan avle modne Dadler, og at et varmere Land heller ikke kan frembringe dem i saadan Mængde, at deraf kan laves Vin, uden at komme det naturlige Vejrslag til Hjælp med særegne Indretninger. Deraf ser vi, at Jødeland for over 1800 Aar siden ikke kan have været enten mildere eller koldere end i vore Dage. Men vi kan gaa endnu længere og sige, at det ikke engang i Mose Tid (omkring 1500 Aar f. Kr., altsaa 3300 Aar før vor Tid) var varmere end nu i Jødeland. De Mænd, som Moses stilledes afsted for at udspejde Landet, fortalte nemlig, at det var rigt paa Vindruer, og førte med sig overordentlig store Vindrue-Klynger; — men havde Landet da været varmere, vilde det ikke have været et rigt Vinland.

Der er Somme, som har ment, at Vinavl engang fandtes i Lande, hvor den nu ikke kan drives; de har nemlig villet grunde denne Tanke paa den Omstændighed, at Vindyrkning omtales i de skrevne Forrettigheder (Privilegier), som Paven i gamle Dage gav visse Folk rundt omkring i Landene. Men dette har sin Grund i, at hine Privilegier

blev skrevet omtrent ordlydende for alle Lande, uden at agte paa, at Vinavlen kun kunde drives i nogle af dem.

I de varmeste Lande af Europa (som Grækenland, Italien, en Del af Frankrige og Spanien) vokser Djettræet, men det trives ikke i koldere Lande. Det findes ikke længer mod Nord end til den Fjeldgar i Frankrig, som kaldes *Sevennerne*; og nordligere fandtes det heller ikke for 1800 Aar siden — det lærer vi af en gammel græsk Bog, der blev skrevet af en lærd Mand, *Strabo*, som levede paa Kristi Tid.

Mange flere Eksempler kunde endnu tages af gamle Bøger, til Vidnesbyrd om, at Jorden hverken er blevet koldere eller varmere i al den Tid, hvori Sligt er blevet opskrevet; men dette kan her være nok.

Paa samme Vis har der været talt om, at Menneskene i gamle Dage var meget større og stærkere end nu; men ogsaa dette har sin Grund i falske Forestillinger. Man har i Jorden fundet Ben, som man mente var Bevninger af saakaldte „Kjæmper;“ men saasnart slige Ben blev undersøgt af mere sagtyndige Mænd, viste det sig altid, at de ikke havde tilhørt Mennesker, men store firfødde Dyr. Derimod har vi utallige Gange haft Lejlighed til at undersøge mer og mindre sammenhængende Benrader af Mennesker, der levede for flere hundrede eller endog for et Par tusinde Aar siden, og derved overbevist os om, at Folk i Almindelighed da var hverken større eller mindre end nu. I Egypten, hvorom der saa ofte tales i Bibelen, havde man den Skik at sælbe (balsamere) *Eigene*, og det gjorde man med saa megen Dygtighed, at de har holdt sig nok saa godt indtil vore Dage. Disse Lig kaldes *Mumier*, og blev af Slægtninger forvaret som Helligdomme eller gjemt i særegne offentlige Bygninger eller i Grave, som var udhugget i Berg og Klipper. Saadanne *Mumier* findes endnu i Mængde, og dersom man ikke vidste, at *Eigene* kan krympe sammen ved at tørkes,

maatte man endog tro, at Egypternes Legems - Størrelse har været mindre end vor. — At heller ikke vore gamle Forfædre var større af Vokster end vi, det ser vi af de Ringbrynjer, Hjelm, Halsringe og Armringe, som findes i Mængde fra den Tid. Det er vist høndt mere end en Gang, at Folk er kommen ind paa Universitetet, hvor Oldsagerne findes, og er bleven forundret over, at de gamle Ringbrynjer ikke var større end de er.

Man indvender kanske, at stærkere maatte dog Forfædrene være, om de end ikke var større, da somme af deres gamle Rustninger synes at være saa tunge, at Nutidens Ryttere vanskeligt skulde være istand til at bruge dem. Men fordetsførste maa det mærkes, at det viser sig af gamle Bøger, at slige Rustninger ogsaa den Tid ansaars for overmaade tunge; og for det andet, at Rytterne først efter lang Øvelse og Bane kunde lære sig til at bære dem. Man ved af Erfaring, at de, som længe øver sine Kræfter paa en og samme Ting, faar deri et større Maal af Styrke. Man har Eksempel paa, at en Opsynsmænd ved et gammelt Rustkammers, som slettes ikke havde nogen særdeles stor Legemsstyrke dengang han ansattes der, dog ved længere Tids Øvelse fik en saadan Færdighed i at bære og bruge de tunge Rustninger, at han endnu i høi Alder kunde vise mærkelige Prøver derpaa. Desuden maa det ikke glemmes, at de gamle Rustninger der er gjemt til vore Dage, er saadanne, som har tilhørt nogen af de stærkeste Mænd. — Hvad Sværdene angaar, som undertiden findes saa store og tunge, at de kun med megen Møje kan håndteres af vor Tids Mennekter, da maa man mindes, at i hine Dage førend Krut og Rugler blev opfundet, førtes ofte Sværdet med begge Hænderne. Biskop har man fundet nogle saa Sværd, som har haft en næsten overordentlig Størrelse; men disse har ikke været brugt i Strid, men alene til at bæres som Stas foran et eller andet højtideligt Følge (ved Profeksjoner). Den store

Mængde Sværd og andre Vaaben, der findes i Rjæmpehaugene, vidner derimod tilfulde, at de Mænd, som har brugt dem, ikke var begabet med større Vægemskraft end vor Tids Mennesker i Almindelighed.

Den Mening, som man tildels gjør sig, at Menneskene forud oplevede en højere Alder end nu, er heller ikke bedre grundet. Vi vil ikke her tale om Tiden før Syndfloden, da baade Menneskelivet og flere Ting synes at have haft en anden Bestaffenhed; men i de sidste 3—4000 Aar er det vist, at Levealderen har været den samme som i vore Dage. Ogsaa her kan Bibelen være vort Vidnesbyrd. Saaledes siges der i den 90de Davids-Salme, der er skrevet af Moses, at Menneskets Alder er 70 Aar, og idethøjeste 80. *) Andre gamle Bøger stadfæster det samme. Vi maa heri beundre Guds Visdom, som har indrettet sit Værk saaledes, at det ej forfalder saaledes som alt, hvad der er gjort ved Menneske-Kraft, men holder sig uforandret det ene Aartusinde efter det andet.

Hertil kan endnu føjes Noget, som fortjener Opmærksomhed. Undersøger man gamle Kirkebøger og andre Folkelister fra ældre Tider, og sammenligner Døde og Fødde med hverandre under forskjellige Tidsrum, saa finder man, at der i senere Tider af et lige Tal Fødde ikke i den unge Alder dør saa mange som før. Den højeste Levealder er vistnok omtrent den samme, men Tallet paa dem, som opnaar den, er steget. Naturen er saaledes uforandret, men ved menneskelige Indretninger og en forandret Levevis kan der opstaa nogen Forskjel baade til det Værre og til det Bedre.

*) Hvis Noget vil indvende, at dog Moses selv blev 120 Aar gammel, Abraham 175, Isak 180, Jakob 147, Josef og Josva 110 osv., da kan hertil svares, at vi ogsaa i vore Dage har haft slige Eksempler. Normanden Frans Drakenberg, der døde 1772, var 146 Aar gammel. Engellmanden Jensens, som døde 1690, blev 169 Aar osv. Men Sligt er dog bare en Sjældenhed nu ligesom i Patriarkernes Tid.

De vigtigste Aarsager til, at det gjennem Tidernes Løb er blevet bedre (det vil sige, Aarsagerne til, at flere Folk blir gamle nu end før), er følgende:

1) Menneskene har lidt om Senn vænnet sig til mere Renlighed. Saar vi 5—600 Aar tilbage, saa finder vi, at Gaderne endog i store Byer var trange og mørke og ikke stenlagte. Urenligheden ophobedes baade inde i Gaardene og udenfor dem. Deraf kom det sig, at store Byer meget ofte hjemsværgtes af smitsomme Sygdomme, som lagde overmaade mange af deres Indbyggere i Graven. Det gik langsomt med saadanne forbedrede Indretninger, som kunde have gabalig Indflydelse paa Menneskenes Helse; men efter hvert som de indførtes, viste det sig dog, at smitsomme Sygdomme mindede og blev ialfald mindre farlige for Livet. I de Lande, hvor der er gjort mindst for at forebygge slike Ting (s. Eft. Tyrkiet og Rusland), raser allsags Farsot langt værre end i andre europæiske Lande. Og Kolera - Sygdommen i den senere Tid havde rimeligvis overalt voldt langt større Odelæggelser end nu, dersom den var opkommen for 500 Aar siden, især da Folket ogsaa i andre Maader levde under daarligere Vilkaar end i vore Dage. Man klædte sig ikke saa renligt. Almuesfolk vidste næppe af Linned, hvoraf fulgte, at Huden paa Legemet manglede det Middel til Renlighed og Opfriskning, som nu Ingen gjerne vil være foruden. Derfor var flere Slags Hudsygdomme meget almindelige; den fæle Spedalskhed fandtes dengang paa mange Steder, hvor den siden er stanset.*) Endnu vises der ikke saa stor Omhyggelighed, som ønskelig kunde være, med Hensyn til Renlighed og Orden, hverken paa Gader, i Gaarde og Huse,

*) Ogsaa hertilands i vore Dage viser denne Sygdom sig mest i de Egne, hvor Folks Levemaade er daarligst. nemlig der, hvor Urenligheden har Ord for at være meget stor, hvor Maden mest bestaar af Fisk, og hvor Folk maa lide meget Ondt paa Sjænen.

i Klæder eller ihenseende til det menneskelige Legeme selv; men de Fremstridt, som i dette Stykke er gjort, er dog ikke smaa, og har baaret og bær gode Frugter.

Værrer end i Byerne er det vistnok mangesteds paa Landet, hvad Renligheden angaar. Men ogsaa der er i Almindelighed Tilstanden bedre nu end i gamle Dage, ialfald i mange Egne. Og i de Huse eller Bygdelag, hvor Land-Almuen endnu ikke har lært at sætte ret Pris paa Renligheden, der kan vi haabe, at det snart vil ske; for den voksende Oplysning maa lære den opvoksende Slægt, at Sligt er ligesaa nyttigt, som det er vakkert og let; det koster dog bare lidt mere Bænd, og det har man gjerne nok af paa Landet i Norge.

2) Menneskene var tilforn mere umaadelige i Mad og Drik end i vor Tid. Mange tror vistnok det Modsatte; men vi henviser til de nøjagtige Beskrivelser over, hvad der forud blev opbrugt ved Gilder og Gjestebud. Vil vi gaa saa langt som til Romerne nys før Kristi Tider, saa var Tilstanden over al Maade fæl. Man aad ikke for at leve og stille Hungeren, men for at lindre Smagen; og saasnart man var bleven mæt, tog man lette Brækmidler ind for derved at kunne kaste op Maden og straks komme til at æde paany. Man havde Retter i Snesetal og kappedes med hverandre om, hvis Maaltider kunde koste mest. — Og i Kristenheden for 6—700 Aar siden var Drukkenslaben saa almindelig og stor, at det var rent sælt. Bore Forfædre berusede sig dengang mest i Øl og Mjød; og skjønt disse Drikkevarer er meget uskyldige ja endog gavnlige, naar de bruges med Maade, er det derimod langt skadeligere at beruses af dem end af Vin. Vistnok har Brændevinets Indførelse i senere Tider ogsaa voldt megen Drukkenslab, især fordi dets ringe Pris har lokket saa Mange til at nyde det; men man kan vist ligesuldt sige, at Fylderiet nu er minket meget imod før. De højere og mere dannede „Stænder“

rundt om i Landene har i denne Henseende givet de andre et godt Eksempel, idet Umaadelighed i Drif er bleven sjældnere og sjældnere blandt dem, hvorfor ogsaa Flere opnaar en højere og friskere Alder. Blandt almindelig Mand er Fremgangen i Vdruelighed endnu ikke saa stor, som ønskelig kunde være, og som man maa haabe, at den snart vil bli. Den, som ikke følger Kristendommens Lærdom om Sædelighed og Ordentlighed i sit Liv, sørger ilde baade for sit evige og timelige Vel.

3) Lægekunsten har gjort store Fremstridt. Hertil kommer, at den gamle Daarskab, at søge Hjælp hos sagkaldte „Kløve“ Mænd og Kvindfolk, hos Signetjerringer og Rune-faller, er mer og mer gaat af Brug. Mange nyttige Anstalter er bleven gjort som Følge af den grundigere Indsigt i Lægevidenskaben, hvorved smitsomme Sygdomme dels afværges og dels stanses, inden de faar tage Overhaand. Blandt slige Midler maa nævnes Kokoppe-Indpodningen, der har berget saa mange tusinde Menneskers Helse og Liv.

Vi ser altsaa, at det i legemlig Henseende ikke staar værre til med vor Slægt, end det gjorde med Slægterne i gammel Tid. Jorden er ikke bleven enten koldere eller snyderlig varmere; *) Menneskene er ikke mindre af Legems-Bøfster eller mindre stærke nu end før; heller ikke dør de i en tidligere Alder, de blir snarere ældre.

Men saa spør man kanske, om det ikke er anderledes med Menneskeslægten, hvad de aandelige Ting angaar. Man taler saa ofte om de gamle Tider, som om alle Dy-

*) Paa en vis Maade kan enkelte Landstaber nok bli mildere, nemlig ved Dydyrkning. Saaledes er det vist, at Jorden blir mindre frostslem derved, at den tørkes ved for-svarlige Grøfter, at Myrer udtappes og skadelig Skog hugges væk. (Paa den anden Side kan vel ogsaa Landet somme-steds have den Skapna, at Skogens Udryddelse gjør Landstabet mere udsat for Kulden og mindre frugtbart og aarvist end før).

der dengang fandtes paa Jorden, og som om Efterkommerne havde aldeles vanslægtet fra sine Fædre; kan dette vel være uden al Grund?

Ja, svarer vi, hin Ros over Fædrenes aandelige Fortrin er endnu mindre grundet, end den, som man tildeler detes Begemstyrke, Storlejl og Livsforhold. — Her er det først fornødent at undersøge, hvorfor vore Forsfædre ikke kunde andet end staa tilbage for os i mange gode Egenskaber. De var nemlig mindre opluste, og det var ogsaa naturligt; for ligesom hvert enkelt stikkelig Menneske blir klogere og samler større Forstand og Erfaring med Aarene, saaledes er det ogsaa med hele Menneskeslægten. Hvert Aar hører man noget Nyt, og lærer at vende Tankerne paa noget Andet og Mere end det, som har været før. Sønnen modtager Lærdomme af Faderen, og de Unge af de Gamle. Paa denne Vis samles i Verden stedse ny Skatte af Kunskaber, som ikke kan misse, uden Menneskene saa aldeles vilde hengive sig til Daarskaber og Laster, at de ikke længer kunde indse Nytten af at lære, hvad godt er. Eftersom Dplysningen stiger — og det maa den da stedse gjøre i vel indrettede Borgersamfund (Stater) — vil Menneskene rimeligvis bedre lære at stille det Onde fra det Gode, at vrage det Første og holde fast ved Sidste. — Her er det vel værd at lægge Mærke til, at Menneskene stundom forvildes ved et blot Navn, en Talebrug. Saaledes kalder man Fortiden den gamle Tid og Forsfædrene de Gamle, og tror, at man derfor bør tillægge dem en Visdom og en Dygtighed, som ikke skulde findes hos den nuværende Slægt. Men nu er det saa, at de Dage, man her gir Navn af gamle, de var just Menneskeslægten's unge Dage; Nutidens Mennesker er netop den ældre og mere erfarne Slægt. Derover skal vi dog ingenlunde gjøre os store, for de, som kommer efter os, tilhører en endnu ældre Slægt og vil blive end mere erfarne end vi. Maatte vi have stræbe og stikke

os saaledes i vor Tid, at vi medrette kunde faa det Vidnesbyrd af vore Efterkommere, at vi ikke har nogen Skam af vort Liv og vor Færd!

Den Dyd, som de nordiske Forfædre satte størst Pris paa, var Tapperheden. Men netop fordi de manglede bedre Oplysning, optændtes de ogsaa lettere af Brede, Høvngjerrighed og Hovlyst. Da nu tillige ethvert Borgerfamfund endda manglede ret tjenlige Indretninger til Forsvar mod ydre Vold, saa levde man under stadig Usikkerhed og Krig. Enhver, som var Herre over et lidet Stykke Land, førte Krig med sin Granne (det vil sige, mod en anden lignende Herremand); mange af disse Smaaherrer forenede sig ogsaa, for at stride mod deres Konge. — I vore Dage er vi langt sikrere paa ydre og indre Fred formedelst gode Love og Indretninger. Man agter sig langt mere for at opsøge Aarsager til Krig og for at indlade sig deri, da man godt ved, at mange Menneskers Liv og Bølfærd derved gaar til Grunde. Og dog har vi set, at naar Krigen bryder ud i vore Dage, saa er Folk ikke mindre tapre og mandige nu end fordem. Tapperheden hos Fædrene var stor, det er sandt, men dersom de ikke overgik os ret meget i denne deres fornemste Dyd, saa gjør de det endnu mindre i andre Stykker.

En anden Dyd, som man har ophøjet de Gamle for, var deres Ærlighed og Trofasthed; og det er sandt nok, at man finder mange herlige Eksempler derpaa endog i den hedenste Tid. Men derfor er der ingen Grund til at tro, at det nu skulde være sjældnere at finde disse Dyder; tværtimod er det klart nok af alle gamle Sagaer og andre Beskrivelser, at højtidelige Løfter tit blev brudt, at Mord ikke var sjældne, og at Paarsørende svog og overfaldt hverandre. Derfor var ogsaa Folk ialmindelighed mere mistroiske, end hvad der efter vor Synsmaade er rimeligt og ret. Kongerne her i Norden overraskede hverandre tit og ofte

paa fiendtlig Vis, uden at Krig hverken var erklæret, eller man havde nogen gyldig Grund til at begynde den. Naar en af dem i et Drickelag berusede sig tilligemed sine Kjemper, var den anden ofte færdig til at indebrænde ham i hans Borg. Endnu nogle hundrede Aar efter Kristendommens Indførelse vedblev de mægtige Herrer i Landene at bære sig ad paa samme Vis. Nutidens Mennesker behøver derfor vist ikke at frygte for en Sammenligning med Forfædrene, hvad Ærlighed og Trofasthed angaar; derimod kommer vi gaaft vist til at staa tilbage deri for vore Efterkommere, saafremt den nuværende Slægt ikke blir bedre end den er og stræber at overgaa Fædrene endnu mere end hidtil. Vi ved, at Kristendommen indgyder sine Betjendere Afsty for alle slags Synder og Laster, og dette vil ogsaa vise sig bedre og bedre, des inderligere Menneskene tilegner sig den, og desbedre de lærer at forstaa den. Naar vi betragter den Maade, hvorpaa Guds Forsyn har ladet Kristendommens Bys udbredes, da maa vi beundre, hvorledes Alt er saaledes indrettet, at det leder Menneskene til at søge Kunstaber, bruge Eftertanke og siige høiere og høiere i Oplysning. Bistnok skal vi ikke nægte, at Menneskene, under sit hele Stræb med at skaffe sig større Indsigt, tit er faldet i store og flemme Bildfarelser; men da mange fromme og klartsende Mænd næsten til enhver Tid er optraad for at bringe det Rette og Sande til at straale i sit fulde Dagslys, saa at det kan sees af Alle, som vil se — saa rettes Bildfarelserne efterhaanden. Saameget er vist, at ved en sand Oplysning er allerede store Ting bleven udrettet; og hvad maa da ikke kunne ske herefter!

En af de fordærveligste Bildfarelser, som herskede langt ud gennem Tiderne og endnu ikke har tabt sin hele Indflydelse, er Overtro. Man fattede f. Eks. Tillid til Stjernerne paa Himmelhvælvingen. Lidt efter lidt begyndte man dog at tænke, at Stjernetyderiet grundede sig paa Ind-

bildning og Bedrageri; dog er det ikke mer end 200 Aar, siden Mange endnu havde Tro derpaa. — Man var ligeledes hengiven til at tro paa Trolddom. Der var en stor Mængde, som gjerne saa, at Folket tiltrødde dem overnaturlig Magt; ja Somme havde endog virkelig den Tro om sig selv, at de ved Fandens Hjælp kunde udrette vidunderlige Ting. Ibsindede Mennesker havde nemlig lært dem at bruge et eller andet Middel til Næstens Skade, uden at de selv forstod, hvoraf disse Midler var sammensat, eller hvorledes de kunde virke som de gjorde. De indbildte sig derfor let, at de var komne fra Djævelen, skjønt Sandheden var den, at man alene brugte visse naturlige Midler og Naturkræfter, som almindelig Mand ikke kjendte. Adskillige havde lært at tillave en bedøvende Drik, hvoraf de snart faldt i Søvn og fik underlige Drømmesyner, saa de, naar de vaagnede op, indbildte sig, at de havde været flyttet fra det Sted, hvor de sovneede ind. Nu er det os ret vel bekjendt, hvorledes slige Tilfælinger gik for sig, og disse Bedragerier ler man nu ligesaa meget ad, som de afflyses af alle Forstandige. Man maa medrette undre sig over, at Folk ikke alene i den mørke katolske Tid, men endnu 100 Aar efter at Luther havde gjenoplivet en renere Kristendom, kunde lade sig forlede af slige daarlige Indbildninger, og endnu mere over, at saa mange baade blandt Højere og Lavere kunde søge Raad og Hjælp hos Mennesker, der efter deres Mening havde sin Magt og Kunst fra Djævelen. Men dette og meget mere viser da ogsaa, at Kristendommen maa gaa Haand i Haand med større Oplysning, saafremt den første skal kunne gjøre sin rette Virkning; ligesom paa den anden Side at Oplysning er en fjærneløs Frugt, hvis den ikke bæres af kristelig Tro.

Sand Oplysning bidrager ogsaa meget til at dæmpe Menneskenes Hovgjerrighed, Grusomhed og Hodmod. Des mere de Kristne er bleven oplyste, des mere villige har de

vist sig til at opfylde Kristendommens Krav paa Kjærlighed og Ydmyghed. Disse tvende Bud faar i nøjere Sammenhæng med hverandre end man tit forestiller sig; for den, der har for store Tanker om sig selv og agter Andre ringe, han fristes ogsaa let til at glemme Kjærligheden: ja, det er jo allerede Mangel paa Kjærlighed, at man ikke har tilbørlig Agtelse for Andre. Det er noksom bekjendt af Historien, med hvor liden Agtelse de Store og Mægtige fordam behandlede alle saakaldte Smaafoik i Almindelighed og sine Undergivne i Særdeleshed; Herrerne endes Overmod krævede den største Underdanighed og Ydmyghed af de Ringere. Men det er glædeligt at se, hvorledes en voksende Oplysning har virket til Forbedring ogsaa i dette Stykke. Des mere oplyste de Store og Mægtige er, des mindre Fornøjelse finder de i at se sine Medmennesker bukke sig for dem i Støvet; og des mere de Ringere blir delagtige i Oplysningens velgjørende Indflydelse, des mere har ogsaa deres Styresmænd fundet dem værdige til at behandles værdigt og søjeligt. Saaledes viser Tingen sig i alle kristne Lande, og bort Fædreland har i dette Stykke aldrig staat tilbage for noget andet Borgerstamsfund.

Vi kan forbigaa at omtale de Lande, hvor visse Dele af Folket har været og endnu er de Andres Slaver, der behandles som Husdyr og kan sælges, kjøbes, byttes eller gives bort. Det, som allerede er anført, maa være nok til at vise, at en stigende Oplysning bereder Indgang i Hjærterne for Kristendommens hellige Bud om den indbyrdes Kjærlighed, som bør raade mellem alle Herrens Skabninger af samme Slægt. Enhver, som er opmærksom paa, hvad der sker omkring ham, maa, hvis han elsker Sandhed, tilstaa, at der stedse viser sig flere og flere Menneskevenner, som arbejder paa at bortrydde Nød og Nødens Aarsag, at lindre menneskelige Lidelser og om muligt føre tilbage paa rette Vej saadanne Sjæle, som ved Synd og Laster har

ladet sig forville. Den varme Jver, hvormed saa Mange i den senere Tid har arbejdet og fremdeles arbejder for, at Bibelen maa kunne findes i ethvert Hus og blive tilgængelig for Alle, er almindelig bekendt.

Tilslut maa her endnu tillægges en liden Forklaring, at ikke det Foregaaende skal blive misforstaaet. Det er nemlig ikke Meningen, at intet Godt og Nyttigt skulde være bleven udrettet i gamle Dage, eller at ikke ogsaa mange fromme og ædle Mennesker har levet da. Ethvert Tidrum har sine lyse og mørke Sider, og enhver Tid siden Kristendommen kom til Verden har ogsaa i mer eller mindre Mon strævet at afhjælpe endel af de Mangler og Bræst, som man da havde faaet Dje paa. Vi har alene villet vise, at Verden, betragtet i sin Helhed, er gaat fremad og stadig udvikler sig til det Bedre, saaat man ikke skal mistrøstes eller henfalde til altfor svære Klagemaal over vor Tids Mangler. Vi har dernæst villet paapege den Vej, ad hvilken Menneſkeheden kan ledes til en bedre udvortes Tilstand, forat Enhver med større Sikkerhed kan søge at fortsætte den paa-begyndte Bane og efter al mulig Gvne medvirke til Udbredelse af nyttige Kunstaber og sand Oplysning saavel hos den yngre som den ældre Slægt.

D. Sig.

Bryllupsgjelden.

Et Kapittel af Skrappe-Pers Vandringer og Hændelser. *)

(Af Anthon Bang).

Jeg var allerede en tilkommen Kar dengang jeg giftede mig; jeg var nemlig henimod de Tretti. Jeg havde nok

*) I Bergen vil om nogen Tid udkomme paa L. Beyers Forlag: „Fortællinger for Folket“ af Anthon Bang, i 2 Hæfter, hvoraf den sidste indeholder „Skrappe-Pers Vandringer og Hændelser.“

havt Udkomme til at gjøre det før, men jeg syntes det var bedst at være sikker, derfor havde jeg ventet, til jeg havde strabet saamange Penge sammen, at jeg kunde kjøbe mig en liden Gaard. Nu var jeg kommen saavidt; Gaarden var kjøbt, og da Besætning og Gaardsredskaber, saaledes som de nu var, fulgte med i Kjøbet, manglede der mig nu bare en Husholderstke for straks at sætte Bo. Og jeg behøvede ikke at lede længe efter denne, ti jeg havde i flere Aar været forlovet med en Pige i Præstegaarden.

Naar jeg nu havde faat Lysning og Bielse, saa var den Sag afgjort, og forat bestille den gik jeg en Fastelevns-Mandag hen til Præsten. Jeg tænkte at holde Bryllup 3die Dag Paaste, som just traf ind Dagen før Sommermaal, det Tidspunkt, da jeg skulde tiltræde Gaarden.

Jeg traf Præsten i Studerkamret, og da jeg havde hilst og taltet for sidst, vilde nu ikke Samlingen høre Noget, førend jeg havde sat mig. Denne Præsten det var en særdeles snil Mand, saa gemenslig og omgængelig, at en simpel Mand som jeg var ved ganske frit Mod i hans Selskab og næsten glemte den store Forskjel, der var imellem os i Stand og Billaar. Jeg var godt kjendt i Præstegaarden, kan man vide, siden jeg havde faaet Gifte mit der, og Stræppen min var tidt bleven lettet der og Pungen min fyldt; han var god at handle med, Præsten; han pruttede aldrig, og han betalte kontant. Saa maatte jeg ogsaa bringe Hilfinger fra ham til Kjendinger mangesteds, hvor jeg vankede, hvilket atter havde Handel tilfølge, Noget som Handelskarlen synes godt om, forstaar sig. Præsten vilde ogsaa gjerne høre Nyt, som Folk paa Landet, og i Byen med kanste, gjerne vil, og jeg har siddet mangen Time og fortalt ham om, hvad jeg havde seet og hørt paa mine Vandringer. Og nu han er salig hos Herren, glæder det mig at tænke paa, at jeg har kunnet staa ham en liden For-

uøielse nu og da til Gjengjæld for alt det Gode, han har gjort mig.

Men det var om Bysningen jeg skulde tale. Jeg sad da som sagt i Studerkammeret hos Præsten, og efter at vi havde snakket om Noget af Hvert, spurgte han mig, om det var noget Egentligt jeg vilde ham. Jeg fremførte da mit Brinde.

„Ser man det,“ sagde Præsten da, og strøg Brillerne op over den skaldede Pande; „ser man det,“ sagde han og smaaet. „Det er jo store Nyheder, at Skrappe-Per endelig vil gifte sig. Ja, Du har saamen ladet Sigrid vente længe nok, men dersom Alle var saa forsigtig, vilde jeg slippe at plages i Fattigkommissionen; vi skulde ingen andre Fattige have da end de saa gamle ulevede Folk, som ikke kan hjælpe sig selv.“

„Men det er sandt,“ vedblev Præsten, og satte op et forundret Ansigt; „hvad tænker Du paa, Per? Vil Du gifte Dig, inden Du har levet sammen med Sigrid et Aar eller to, og inden Du har haft et Par Børn med hende? Det vilde jo være aldeles mod Etik og Brug.“

Den Etik og Brug — eller rettere sagt Uetik og Misbrug — som Præsten her sigtede til, er meget almindelig næsten over det hele Land og bestaar deri, at det Par, som tænker at gifte sig, flytter sammen et Aars Tid iforveien og lever sammen som Egtefolk men uden Kirkens Belsigelse. Følgen af dette Samliv er derfor ofte, eftersom det er langt til, et eller flere Børn.

Præsten, som jeg her taler om, ivrede ligesom de fleste andre Præster i Landet svært imod dette Uvæsen, som han kaldte det, men det vedblev ligesuldt. Meningen med dette Samliv før Egtekabet skulde vel være den, at Parterne skal lære hverandre at kjende, førend de indgaar en Forbindelse for hele Livet, og forsaavidt kunde det jo være

ganste fornuftigt, men det maatte da ske i Lugt og År. Dette kan der dog kun være Anledning til blandt de mere Formuende, hvor Brudgommens Forældre, saaledes som ofte sker, tager Pigen til sig nogen Tid før Brylluppet, men iblandt Arbejdsklassen eller Tjenestklassen er der sjelden Anledning hertil. Her flytter man sammen som det kaldes, leier et lidet Kammer eller endel af en Stue; der er Bord og Seng fælles; det kan jo ikke være anderledes, naar de ikke vil gifte sig med engang, og hvorfor vil de ikke det, dersom det ikke er af den ovenfor nævnte Grund, nemlig for at lære hverandre at kjende? Den egentlige Grund er dog vistnok den, at de synes det varer for længe, dersom de skal vente, til de kan gjøre Bryllup. Dertil hører nu først og fremst Betalingen til Præsten, der selv for den mindst Formuende, som ikke vil bede om at faa den frit (gratis), vel ikke er under et Par Daler, og 2 Daler det er en forfærdelig stor Sum for Mennesker, som ikke har Andet end fra Haanden i Munden. Det er jo gjerne ganste unge Mennesker, som begaar denne Daarsskab at flytte sammen; de har enten ikke haft Tid eller Forsynlighed til at lægge sig noget tilbedste; de har tjent kanske en 3—4 Kar efter deres Konfirmasjon, men hvor Mange tænker i den Alder paa at spare Noget af Lønnen; denne trænges desuden fuldt vel til Klæder; nu begynde de som Løsarbejdere hører paa sin Kant, og den unge Pige skal da ligesom holde Hus for dem, men hvad forstaar hun sig derpaa? Ugelønnen gaar med, og kanske skylder de endda Husleien. De flytter vistnok sammen med det Forsæt at gifte sig inden Året er omme, men inden denne Tid sidder Pigen med et Barn, og nu er Udsigten til Bryllup for det Første lidet eller ingen. Faderens Ugeløn vil ikke forslaa; man maa sælge det ene Klædesplag efter det andet. Armoden og dens Følgesvende blir Husfader i det trange Kammer. Kanske inden det andet År er omme, har nok et Barn seet Lyset.

Er Fæderen en brav Gut, arbejder han saalangt Kræfterne vætter; han gjør hvad han kan. Er han en Starv, gaar han sin Wei, og lader Wigen sidde igjen med Ungerne, efter at han kanske først har forsøgt, om Brændevin vil forbedre Tilstanden, og siden om Mishandling af Moder og Børn vil gjøre det.

Som jeg sagde før, de flytter sammen i den Tanke — hvis de overhovedet tænker — at de skal strabe sammen saamange Penge i Aarets Løb, at de kan holde Bryllup, og dertil hører foruden Penge til Præsten og Klokkeren Penge til Gjæstebudet, ti selv de Fattigste vil dog gjerne den Dag se Slægt og Benner hos sig og vil beværte dem som det sig hør og bør; og var man nu endda saa fornøftig at sætte Tæring efter Næring; og lod det bero med at bede de nærmeste Slætninger og med at traktere dem med en Kop Kaffe og en Kringle, men der skal bedes paa Spekulation. Man venter at hente sig en hel Formue af Skaalpengene, og naar Folk skal betale Skaalpenge, maa de vente sig en ordentlig Traktering. Saa gaar man hen og tager Öl og Brændevin m. M. for 10—20 Spd. Alt skal betales af Skaalpengene, men om Forladelse! Skaalpengene beløber sig ikke til saameget, eller om de gjør det, saa søler man dem bort; man er jo ikke vant til at have saamange Penge under Hænder. Saaledes opstaar Bryllupsgjelden, der har lagt Grunden til saamegen Armød og Glendighed. Betales maa den sent eller tidligt, og kan det ikke ske med det Gode, ved hof Procuratoren Naad, og Gud hjælpe den, der først kommer i hans Klør. Om han ingen Flaar er, vil Gjelden under hans Behandling snart vokse til det Dobbelte. Har de Uygiste skaffet sig nogle Ting, saa faar de nu Fødder at gaa paa. Snart staar de aldeles snau, og dersom de endda var gjeldfri, men det er slet ikke sagt. De har faaet Dom paa sig for saa og saa meget; og eftersom de faar samlet lidt igjen, kommer Pro-

kuratoren og tager det. Jeg kjender mere end En, som har slæbet paa sin Bryllupsgjeld sit hele Liv, som har levet som en Fant og er død som en Fant alene formedelst denne Gjeld. — Men vi faar vende tilbage til Stræppe-Per's Fortælling.

„Ja, ja, min gode Per,“ sagde Præsten, da jeg vilde til at gaa, „Du kan tage Sigrød uden Prøve paa mit Ord. Du faar en saa brav Kone som nogen Mand kan ønske sig, og det siger jeg dig, at kommer jeg underveir med, at I ikke lever godt sammen, da skal jeg have med Dig at bestille, ti Skylden er da Din.“

„Jeg faar vel finde mig i det, Far,“ svarede jeg; „men ellers haaber jeg med Guds Hjælp, Præsten ingen Uleilighed skal have af vort Hushold.“

„Det venter jeg, Per,“ sagde den snille Gamle og ry-
stede trohjertig min Haand; „det venter jeg; jeg nærer ingen Frygt for at vie Eder sammen; og det er mere end jeg kan sige om de fleste af mine Vielser.“

Jeg var allerede ude i Gangen, da jeg hørte Præsten raabe: „Per, Per.“ Jeg gik da ind igjen, og Præsten modtog mig med de Ord: „Men Per, Du glemte da at bede mig til Bryllup!“

„Glemte det,“ svarede jeg, „skulde jeg vist ikke, dersom jeg gjorde et Bryllup, som jeg kunde bede Præsten i, men det blir altfor tarveligt dertil.“

„Ser man det, ser man det,“ sagde Præsten og gned Hænderne fornsiet; „Stræppe-Per gifter sig jo i alle Maader som et kristeligt Menneske.“ Naar det kommer til Stykket, er Du en fornuftigere Mand, Per, end jeg havde troet. For det Første tager Du Dig en Kone uden først at have levet med hende som en Hore, og for det Andet gjør Du et tarveligt Bryllup, det vil vel sige, et Bryllup, hvortil indbydes kun Faa, og som kun varer nogle Timer. Du vil

altsaa ikke gjøre den halve Bygd forstyrret i Hovedet ved en Uges Bryllup. Bygden kommer til at skylde Dig mange Penge. 6 Arbeidsdage for hver Bryllupsgjæst gjør en hel Del Tid, som nu bespares; et Par Hundrede Daler i Staalpenge — ogsaa sparet. Og end alt det Brændevin og Öl, som ikke alene til nogen Nytte, men til stor Glæde, jeg kan med Sandhed sige, både for Legeme og Sjæl, vilde blive drukket! Jeg vil nu ikke tale om alle de overlede Giftermaal og alle de uægte Børn, der vilde blive en Følge af et sligt Storbryllup, som man kunde vente hos Stræppe-Per. Nu, det maa jeg lide! Tak skal Du have, min gode Per — og han greb atter min Haand og rystede den — „Du har gjort mig en stor Glæde — et saadant Glemspel er meget værd; — til Belønning vil jeg ubuden komme i Dit Bryllup, min gode Per. Om jeg saa skal være den eneste Gjæst, vil jeg komme. Mad maa I have, det ved jeg; Sigrid koger nok en saadan Byggrynsgrød, som hun i mange Aar har kogt mig hver Aften — Gud velsigne hende!

Ja, ja, det blir derved, jeg kommer i Dit Bryllup, Per, istedenfor i Tosten Hoels.“ Med disse Ord stjov han mig lempeligt ud af Døren og lukkede den.

Hvem var Tosten Hoel? Det var en Handelskarl ligesom jeg, men meget yngre. Han havde handlet ganske godt og havde lagt sig Noget tilbedste; men det var ikke frit for, at han slog noget Stort paa. Han var forlovet med en Gaardmandsdatter uden nogen Formue. Faderen, der nylig var død, havde været en Stalkar; han havde slidt og slæbet alle sine Dage, men uden at det havde monnet Noget. Konen duede ikke, og da hjælper ikke alt Mandens Stræb. I en Bondehusholdning og ganske i en hver Slags Husholdning er det paa Konen det beror, om der skal være Velstand eller Armød. Jeg har kjendt mangan en Slust

af en Mand, som har gaat og drevet og døvnet sig Dag ud og Dag ind, og kanske været en Drifter atpaa, og endda har det hængt ihob utrolig længe, ja vel endog været Belskand. Naar jeg, forundret herover, nærmere har undersøgt Sagen, saa har jeg altid fundet, at det har været Konens Bærk. Det er mærkværdigt, hvad et dygtigt Kvindfolk kan udrette baade med Hoved og Hænder. Hvor hun tager Kræfter fra, forstaar jeg ikke; heller ikke, hvorledes hun faar Tiden til at strække til. Jeg vil nu ikke tale om hendes Taalmodighed og Godmodighed under Prøvelser og Trængsler, som vilde have bragt en Mand til Fortvibelse. Det er ikke Mange som har saa god Anledning som Handelskarlen til at lære Tilstanden i Husene at kjende. Han blir tilslut ligesom en af Familien, saa god Betsed ved han baade ude og inde, og det uden megen Snaal og Præt. Han behøver bare at bruge sine Dine og Dren, og de skal lidt efter lidt fortælle ham, hvorledes det hænger sammen altihob. Naar han om Aftenen ligger paa Bænken med Stræppen under Hovedet og hviler den trætte Krop, medens Konen i Huset tager Grøden og Folkene farer ud og ind, da er det Tid til at se og høre. Mangen ubetydelig Ting og mangt et løst henkastet Ord fortæller da en hel Historie. Jeg har ikke været mange Gange i et Hus eller sovet mange Nætter der, førend jeg paa en Pril skal kunne sige, hvorledes det har sig der i alle Maader. Genter Konen Melet fra Staburet og Melken fra Melkekamret, kommer Alle pynteligt og stille tilbords, tager hun vare paa hvad der blir tilovers, holder hun Pigerne i Orden, gjør Drenge ubedt hvad de skal, er Børnene stikkelige, og hersker der i det Hele taget Renlighed og Orden, da ved jeg, hvad jeg skal tænke om Konen. En saadan Kone er just ikke den bedste Kjøber; hun vender Stiklingen to Gange før hun giver den fra sig, og hun kjøber ikke meget, men det kan nok hende, at hun har et Par Pund Smør at sælge eller

nogle Alen Bærrød, og hun giver det ikke bort for Intet. Men jeg kan godt lide saadanne Kvindfolk, og jeg kommer godt ud af det med dem, langt bedre end med Manden, som ligger og strækker sig bort i Sengen og vil have en Alen Tobak, som han ikke har rørt en Finger for at skaffe Penge til. Man taler saa ofte om, at Kvindfolkene er „skarpe,“ at de ikke er greie at komme i Kast med; jeg undres, hvorledes det ofte vilde gaa, dersom de ikke var skarpe som en Nagelnaib. Være være de brave Husmødre! Det skulde se ilde ud i Bandet, dersom de ikke var til.

Men nu har jeg snakket bort han Tosten Hoel. Som sagt, han skulde have Datteren paa en Gaard, som ikke var meget værd formedelsk mange Aars daarligt Stel, og jeg tror Tosten havde været bedre faren, om han havde faat Pigen snip og snau uden Gaarden. Moderen havde forbeholdt sig et Føderaad, som nok ikke levede stort til de Unge, men Tosten syntes nu det var saa gjildt at kaldes „Gaardbruger,“ og han tænkte, med de Skillingen han havde sparet sammen, at bringe de forfaldne Sager paa Fodre; men der skulde flere Skillingen end han havde til at bygge op Husebygninger, som var til Nedsalds, og til at faa en vandreven Jordvei til at give Noget af sig, — ikke at tale om, at der ikke fandtes uden et Par udtjorte Heste og nogle udsultede Kjar. Men det forstaaer sig, havde Tosten været en rigtig drivendes Kar, og især dersom han havde faat en dygtig Kone, kunde det endda nok gaat an; jeg har seet Folk i værre Forsatning arbejde sig frem; men Tosten var ingen Arbeidskar, og hun, som Kone skulde blive, var „Mor sit Barn“ som man siger. Det er det værste af Alt med de uduelige Koner at de opdrage deres Døtre til den samme Uduelighed. Og havde nu endda Tosten gjemt sine Penge til det Brug, som jeg før talte om; men de gif med til Brylluppet, som man skal høre Moderen, som Brylluppet skulde gjøre, havde Intet at gjøre det med; altsaa maatte

Tosten gjøre det, og stort skulde det være, ti Kjerringen var, trods sin Fattigdom, stolt af sin gamle og store Slægt, og hele Slægten skulde bedes baade inden- og udenbygdes; — Tosten indbildte sig ogsaa, at han skulde faa sine Penge igjen med Renter af Skaalpengene.

„Na, Din Tul,“ sagde jeg til ham, da han bad mig til Bryllups, „at Du vil bove Dine saa Skilinger paa et saa usikkert Raast. Naar saa Du, at Hogen slog sig op ved Skaalpengene? De æder sig op selv; stol paa det!“

Men Tosten mente, han vidste den Ting bedre, og tog op hos Kjøbmanden Brændevin, Malt, Kaffe, Sukker m. m. for meget mere end han var god for. Halve Bygden var bedt i Tosten Hoels Bryllup, og det var en Brudescærd længere end lang, der 3die Dag Vaaste stevnede til Kirken, medens jeg Fattig-Per-Griffen kom gaaendes med høist 10 Personer i Følge. Jeg havde nemlig bare bedt hun Sigrids sine Forældre og hendes Søstende samt Folkene, som jeg havde kjøbt Gaarden af, og hvor Brylluppet ogsaa skulde staa.

Det var ikke frit for, at Præsten i sin Tale lod nogle Ord falde om den rige og den fattige Mand og om det store Brudescølge og det lille Brudescølge. Han var altid bange, sagde han, naar Solen skinnede meget klart om Morgenen, at Dagen skulde ende med Regn, men han vilde haabe, at Enden i dette Tilfælde vilde blive Begyndelsen lig.

Men det tog ingen god Ende med Tosten Hoel. Skaalpengene blev ikke paa langt nær saa store som han havde ventet, og istedenfor at sende Kjøbmanden dem, han fik, sølede han det Meste bort til et stort Barsøl, som han holdt 6 Uger efter Brylluppet. Det var ikke nok med, at Procuratoren, inden Aaret var omme, paa Kjøbmandens Begne inddrev dennes Fordring hos Tosten med Stevning og Eksekussion; det værste var, at Tosten tabte al Kredit og maatte lade Handelen fare, hvorved han kunde have rettet paa Tin-

gen, ti han havde godt Bæg til Handelen. Nu slog han sig paa Jordbruget, men han var, som sagt, ingen Arbejdskar og havde ingen Forstand paa Jordbrug, og desuden havde han Intet at gjøre med. Der var lidt Stog til Gaarden, men ikke mere, end at Renter og Afdrag til Banken deraf kunde udredes. Da det var forbi med Stogen — og formedelst ufornuftig Hugsst varede den ikke mange Aar — kom Tosten aldeles paa Knæerne. Banken satte Gaarden til Auktion, og Tosten blev med Kone og en hel Flok Børn husvilde. Selv reiste han til Amerika, som det hedde for at flabe sig og sine et nyt Hjem der; men han spurgtes aldrig mere, og hans Familie kom paa Fattigkassen; Moderens store og rige Slægt vilde Intet vide af dem.

Præsten kom ganske rigtig i mit Bryllup, og Præstefruen fulgte ogsaa med og Kapellanen, Sønnen deres, og hans Kjæreste, og vi havde en saa hyggelig Aften, at jeg ikke for alt det vilde byttet med han Tosten Hoel.

Bondesang paa Holtaalens Maalføre.

(Af A. Reitan).

E Bonne e'
 Som Flere te,
 Na takke Gu' før Nykky,
 Som e ha saat
 Laa Stort og Smaat;
 Før Alt e' godt —
 De maa e' sei, e' tykky.

Ker mangen Gaang
 A Mor lei saang
 Om Mønnen atki Raavva; ¹⁾

¹⁾ Om Mønnen atki Raavva, om Morgenerne i Kammeret.

Ja e sta tru,
So takka Gu'
Før i vor Bu
Se godt me ¹⁾ kunn faa laavvaa.

E ha fill ²⁾ set,
At mere sebt
Hell e plaa Are levvi. ³⁾
Men int mer gla
E tru bøm va,
Søm Daaggaan ⁴⁾ ha
I Dverflo forbreuvi.

Me arbe ⁵⁾ kvast,
Me æt i Hast,
Me ha int Li t'aa flante.
Naar me bli trøt,
Da søv me sebt,
E' godæmt støt;
De Intnaa, søm os vante. ⁶⁾

Før vore Følt
Vor Ku gji Rjøll.
Mè sørr ⁷⁾ int hell før Klæ;
Før Varp og Væst ⁸⁾
Me utta Hæst
Fø taa kvar Kjæst
Pi Binga ⁹⁾ — taa vort Smee.

No Hem aa Hus
E ha, men Guss
E alle flitre Gaavvaa; ¹⁰⁾
Na naar e kan
Søm flittøgg Mand
Faa Alt taa han,
Da kaar b'int paa aa laavvaa.

¹⁾ me, vi. ²⁾ fill (full), vel, nok. ³⁾ plaa Are levvi, plejer Andre leve. ⁴⁾ Daaggaan, Dagens. ⁵⁾ arbe, arbejder. ⁶⁾ Intnaa, søm os vante, Intet, som mangler os. ⁷⁾ sørr, sørger. ⁸⁾ Varp og Væst, Renning og Indstøt (af Uld). ⁹⁾ taa kvar Kjæst pi Binga, af enhver Krop i Sausfjøset. (Binge er egentlig en afgjærdet Del af Fjøset, en lukket Daas, og kaldes andensteds Gare eller Stekke). ¹⁰⁾ Gaavvaa, Gaver.

Om Bogskrivningen hos de gamle Folk og Bogtrykningen hos de ny.

(Tildels efter det Svenske).

En god Bog, har man sagt, er ligesom en god Ven, af hvis Omgang En kan have baade Nytte og Fornøjelse. En god Bog kan medrette regnes til Menneskesslægtens dyrebareste Ting; den kan stænke Dplysning og Kunstlav eller Styrke, Trøst og Fred, tildels ogsaa alt dette paa engang, hvorfor et danskt Ordsprog siger, at „blind er bogløs Mand.“ Bogvæsenet er altsaa et stort Gode; som vi maa være Gud taknemmelige for og flittig burde benytte, — saa stort et Gode, at vi vanskelig kan tænke os, at et Borgersamfund vilde kunne hjælpe sig, endfige trives og blomstre, uden Bogstavskrift og Bøger. Sandt nok, at de daarlige Bøger og Blade er mangfoldige ved Siden af de gode, og at mange af dem vi kalder gode ogsaa kan have sine Mangler og Fejl; men dette gjælder da ikke alene om Bogvæsenet men ogsaa om alle andre Ting i en syndig og strøbelig Verden; det kan ikke være anderledes, end at Ugræsset viser sig i Hvedeageren. Han, som tillader dette i Naturens Rige, han taaler ogsaa det samme, hvor det gjælder om Menneskeaaendens Frembringelser, Dplysningen, Bogvæsenet osv., og vil derved minde os om at være paa Vagt, „prøve Alt og beholde det Gode.“ Bogvæsenet er ligesuldt et uflatterligt Gode, om det end stundom misbruges (ligesom Jlden, Vandet, Livet, Bibelen og Kristendommen selv).

De gode Bøger har sit Udspring fra en klar Forstand, der er udbillet gjeennem gode Kunstlaver, fra en Følelse, der gløder for det Sande og Skønne, og fra en Vilje, som brænder for alt, hvad Ret og Værdt er, med Lyft til at gjøre vore Medmennesker delagtige i Dplysningens Belsignelser. Dette maa nu ingenlunde forstaaes, som om Bøgerne var det eneste Middel til at meddele Andre vore

Tanter, Følelser og vor Vilje. Langt derved! Der har været Tider, da Bøgerne var fæd eller ingen, og der alligevel i rigeligt Maal fandtes baade klar Tanke og rig Kundskab og varm Følelse og ædel Vilje. Disse Tider vilde man gjøre stor Uret, dersom man mente, at det Bedste i Menneskeslægten virkes alene ved Bøgerne, endfærdig har sit Udspring fra dem. Men paa den anden Side vilde man gjøre Bøgerne Uret, dersom man ikke erkjendte, at de er et Middel, der særdeles meget har bidraget til Menneskeslægten's Fremgang i Oplysning og Dannelselse.

Vi har sagt, at Tanke, Følelse og Vilje er Bøgenes Ophav, at altsaa de sidste udtrykker de første. Men imellem Tanken, Følelsen og Viljen paa den ene Side, og Bøgerne paa den anden, ligger der dog flere Mellemled; med andre Ord: Tankerne, Følelserne osv. kan ikke straks gaa over i Bøger; de maa først ligesom stanse paa Vejen og isøre sig en eller anden udbortes Dragt. Først udtrykker nemlig Tanken, Følelsen og Viljen sig i Ord, i Tale. Mundens Ord er altsaa Mandens rette Begreb og levende Udtryk, og Ordet kan, som vi ved, fornemmes med Øret. Paa denne Maade er det altsaa, at den ene Mand meddeeler den anden sin Tanke, Følelse og Vilje. Derfor kan vi ogsaa sige, at det er det levende Ord, som gjør Skilsmisse mellem de Skabninger, der har Mand, og dem, der alene har en slags Sjæl saaledes som Dyrene. Naar en Pappegøje, en Skjære eller en Stær lærer at efterherme Folk, da er deres Ord aandløse, det vil sige, de lægger ingen Mening i dem, de har ingen Følelse eller Vilje, som de dermed vil udtrykke. Slige Ord kan derfor ogsaa kaldes døde, omtrent paa samme Vis, som om man havde en Maskine, der kunde snakke Noget.

Alle Mennesker fra Verdens Begyndelse indtil vore Dage, hvad enten de var lærde eller ubidende, dumme eller kloge (naturligvis omframt de Stumme), har oplært hver-

andre ved Hjælp af Ordet. Dette er altsaa det store naturlige Undervisningsmiddel, hvorved den ene Menneſteaand meddeleſer ſig til den anden for at oplyſe, glæde og styrke. Men ogſaa Ordet har ſine Mangler; det er ligesom alle timelige Ting ufuldkomment. Det høres ikke lang Vej, og det kan let glemmes og forvendes. Naar En taler, da er det alene de tilſtede værende Menneſter, ſom har godt deraf; hans Ord kan for en Del fæſte ſig i deres Minde, gjøre Indtryk paa deres Hjærte og opflamme deres Aand; et godt Ord gjør altsaa ſin ſtore Nytte, idet det baade oplyſer og opliver, og hvor det finder en god Modtagelſe, bær det ogſaa Frugt for længere Tid; men Ordet ſelv forſvinder dog i ſamme Øjeblik ſom det tales, og kan, ſom ſagt, heller ikke naa til ret mange Menneſters Øren.

Det er netop for at bøte paa diſſe Mangler ved Menneſte-Ordet, at man har opfundet Skrift, det vil ſige, man har opfundet viſſe Tegne, ſom ſkal betyde Ordene og deres enkelte Lyd. Naar det levende Ord alene mærkes ved Øret, ſaa beſtaar derimod Skriften i at gjøre Ordet ſynligt for Øjet. Ved Skriften er det ligesom man fæſter Ordet, ſaa det bevares fra Glemſel og Forvanſkning, og kan naa til fjærne Steder og fjærne Tider. Den er ligesom en Raabert, et Talerør, hvorved vi kan meddele os til alle Folk omkring i den vide Verden ſaa vel ſom til vore ſidſtigſte Efterkommere.

Ordet er altsaa det første, og Skriften det andet Mellemled mellem vore Tanker og Bøgerne. Tanken, Følelſen osv. maa udtrykke ſig i Ord, og Ordet igjen betegnes ved Skrift, førend der kan fremkomme en Bog.

Vi har paavift, at Skriften har nogle Fortrin fremfor Mundens levende Ord. Dermed er det ſlettes ikke Meningen, at vi i alle Stykker kan ſætte Skriften over Ordet. Tværtimod maa vi aldrig glemme, at den første alene er et Hjælpemiddel, et Mittel til at underſtøtte det ſidſte.

Skriften kan, som sagt, virke i en videre Kredb og for en længere Tid end Ordet; uden Skrift vilde vi ikke let faa vide, hvad mærkelige Mænd siger i andre Bygder og Lande; endnu mindre vilde vi da have sikker Kunskab om, hvad Hellig - Naf og andre navnlundige Mænd gjorde i gamle Dage, eller hvad Jesus talte, dengang han vandrede paa Jorden. Men disse Fortrin er ogsaa Alt, hvad Skriften har fremfor Ordet. „Skriften staar, men Ordet gaar.“ Den bedst skrevne Bog kan let misforstaaes og kan da ikke svare for sig, saaledes som en Person, der taler. Endnu mindre kan Skriften meddele det Indtryk og Liv som den levende Tale. Alt det, som udtrykkes ved den Talendes Tonelag, Afsæt, Rimer, Maalstifte osv., alt dette mangler Skriften. Den er overhoved mere stillet til at meddele Tanker end Følelse og Indtryk, mere stillet til at bringe Oplysning end Liv. Hvem af os vilde f. Ek. ikke tusinde Gange hellere høre Jesus selv tale, end blot at læse nogle af hans Taler i den hellige Skrift!

Men omend Skriften ikke i Liv og Kraft kan lignedes ved det levende Ord — hvorfor den ogsaa er bleven kaldt en død Bogstav — er den ligesuldt saa vigtig, at den vel kan fortjene at nævnes som den herligste Opfindelse, der nogensinde er kommen for Dagen. Derfor er det vel ikke af Bøjen at skrive et Stykke om Bogvæsenet idethele, saaledes som det har været fra de ældste Tider.

Den Slags Skrift, som Folk først fandt paa at bruge, var vistnok Billedskrift. Naar En vil fremstille Begreber som Hund, Løve, Ild, Træ osv.; da er det naturligtvis en simpel Sag at tegne Tingene (saaledes som Børn gjerne gjør) istedenfor at skrive Ordet med Bogstaver. Den, som ser en sliq Tegning (f. Ek. en Hund), kan jo ikke være i Tvil om Navnet eller Ordet, som den skal udtrykke. Sliqt gjorde da ogsaa Folk i de ældste Tider, og det gik naturligvis nok saa godt, saakænge det gjaldt at fremstille bekjendte

synlige Ting. Men naar man nu skulde fremstille Noget, som i sig selv er usynligt (f. Eks. en Egenstab som Styrke, Tapperhed, Grusomhed), hvad gjorde man saa? Jo, man tegnede af en eller anden Ting, hos hvem den eller den Egenstab fandtes. Saaledes kunde en aftegnet Løve betyde Styrke eller Mod; en Jld kunde betegne Nidkjærhed og Iver; en Tiger kunde betyde Grusomhed, en Haand betegne Arbejde, tre Mennesker efter hverandre betyde at følge osv.*) Deri bestod egentlig Billedskriften. Den brugtes tildels i det gamle Æthiopien, Ægypten, Kina og flere Steder.

Det er klart, at Billedskriften ikke kan være let at lære, men at den maa være brydsom og ubekvem baade at skrive og læse. Derfor har de fleste Folkelag, eftersom de gik frem i Oplysning, givet Slip paa Billedskriften, der kun løst betegnede Meningen, og istedenfor den indført Skrift, som udtrykker Talens Bød. Eller rettere sagt, Forstjælsen er vel egentlig den, at i Billedskriften har Tegnene selv en saadan Skapelse, at man deraf kan skjønne Meningen; i anden Skrift er det derimod omtrent det samme, hvorledes Tegnene ser ud; er man nemlig først kommen overens om, hvad ethvert Tegn skal betyde, vil de forstaaes ligefuldt, omend deres Figur ikke i mindste Maade hentyder paa Meningen. — Hin Bødskrift kan igjen være mange Slag, mere eller mindre fuldkommen. Saaledes kan den være en simpel Ordskrift, det vil sige, man kan have et Skrifteegn for hvert Ord i Sproget. Dette kunde kanske ved første Øjeblik synes meget let og bekvemt, men det er dog ikke saa. Ethvert Sprog har nemlig mange tusinde Ord, og Skrifteegnene vilde derfor blive saa mangfoldige, at det maatte være overmaade vanskeligt ja næsten umuligt at undgaa Forvirring; Saa eller Ingen ville kunne bevare saa mange Tegn i Huskommelsen og have rigtig Greje paa dem. Derfor er vel

*) Begrebet over betegnes i Kina paa følgende Vis og Ordet under igjen saaledes .

heller ikke Ordskriften nogensteds brugt i sit hele Omfang, skjønt den rigtignok er dreven vidt blant Ost-Asiaterne, især i Kina. — Noget bekvemmere end en saadan Ordskrift vilde en Stavelsestegn kanste være. Den vilde naturligvis bestaa i at have et eget Skriftegn for hver Stavelse, saaledes at f. Eks. Ordet Glæde kunde skrives med 2 Figurer (1 for Glæ- og 1 for -de), Ordet Menneske med 3 Figurer osv. Derved vilde rimeligvis Skrivningen blive noget lettere end ved den før omtalte Ordskrift, eftersom de samme Skriftegn da tildeels kunde bruges i mange forskjellige Ord. (Harde man f. Eks. et bestemt Tegn for Enstavelsesordet ske, saa vilde jo dette samme Tegn ogsaa kunne bruges for første Stavelse i Ordene Skedeband, Skemad, skele — for anden Stavelse i Ordene bestelig og besteden — for sidste Stavelse i Ordene Menneske, Morske, Husholderke osv.). En saadan Stavelsestegn er ikke alene tænkelig; den har virkelig for en Del været brugt. Hebræernes (Jødernes), Syrerne og Arabernes (kort sagt, Vest-Asiaterne) Bøger bær Vidnesbyrd derom, skjønt de vistnok staa ligesom paa Vejen til et tredje Skrifslag: Bogstavskriften. — Agter vi nemlig nøje paa Menneskets Tale, saa mærker vi snart, at ethvert Ord kan ligesom opløses i mindre Dele. Først og fremst deler vi da Ordet i Stavelser; *) men Stavelserne bestaar gjerne atter af flere endnu mindre Dele, som vi kalder Lyd. **)

*) En Stavelse kaldes det, som udtales ved en eneste Mundstilling.

I Ost-Asien er der adskillige Sprog (f. Eks. det kinesiske), som ikke har andet end Enstavelses-Ord.

**) Saa vidunderlig en Gave som „Ordet i Menneskets Mund“ er til at udtrykke Tanker, Følelser og Vilje (eller med andre Ord: til at være Aandens levende Redskab), saa mærkeligt er det ogsaa at se, hvorledes denne Tale gaar for sig. Naar vi driver Luft ud af Lungerne gennem Struben og Munden, og stikker „Stemmeridsen“ i Halsen saaledes, at denne Luftstrøm ikke faar gaa aldeles frit men kun med nogen

Derfom vi nu bruger et eget Tegn for enhver enkelt Lyd, saa kan vi naturligtvis sammensætte dem til Stavelser, og disse igjen til hele Ord. Enhver saadan enkelt Lyd, som betegnes med et særskilt Skriftegn, kaldes en Bogstav; og denne Slags Skrift hedder da naturligtvis Bogstavskrift. At den er langt simplere og grejere, altsaa meget fuldkomnere end baade Dødskriften og Stavelsekriften, det skjønner vi let. Sagen er jo den, at der i Menneskets Tale er saa faa af hine enkelte Lyd, og at følgerlig de samme

Vi se, saa fremkommer der Lyd — aldeles som naar man blæser i en Fløjte. Denne Lydstrøm kan høres forskjelligt, eftersom man stiller Munden til. Er den aaben, og har Tungen og Læberne sin naturlige Stilling, da høres Lyden *a*, og derfor plejer de fleste Folkeslag at nævne denne Bogstav som den første. Efterfom man nu skyder Tungens Ryg højere og højere op mod Gommen og trækker Læberne mer og mer tilbage, eller stiller dem længer og længer frem, fremkommer de andre Selvlyd: *e*, *i*, *aa*, *o*, *u*, *y*, *ø*. De her nævnte Bogstaver kalder vi Selvlyd (Vokaler); og desuden har mange Sprog endnu et særegt Slags Selvlyd, som man kalder Dvælyd (Diftonger), f. Eks. *au*, *ej*, *øj*. Der kan ikke siges en eneste Stavelse uden en Selvlyd. — De andre Bogstaver kalder vi Medlyd (Konsonanter), og de kan aldrig høres alene for sig selv; de maa staa enten foran eller efter en Selvlyd, og er ligesom en Rand eller Kant til den. De fremkommer derved, at Luftstrømmen ligesom kænges igjen eller ogsaa slippes løs ganske bræat; og da denne Stænging kan ske enten med Tunge ryggen eller Tunge spidsen eller Læberne, saa deler man Medlydene i 3 Slag: Ganebogstaver (f. Eks. *g*, *k*, *j*, *h*), Tungebogstaver (*b*, *t*, *n*, *l*, *r*, *s*) og Læbebogstaver (*p*, *v*, *f*, *m*). Desuden deles Medlydene paa en anden Vis i bløde Medlyd (f. Eks. *b*, *d*, *g*, *v*) og haarde Medlyd (f. Eks. *p*, *t*, *k*, *f*).

Alle disse enkelte Lyd kan vi kalde Bogstavlyd; og naar vi vil give enhver af dem et særskilt Tegn til at bruges skriftlig, kan disse hede Bogstavtegn. For Kortheds Skyld kalder vi dog tit baade Lydene og Tegnene Bogstaver.

altsomtiest kommer igjen i Ord efter Ord. Medens man — som før sagt — trængte mangfoldige Tusinde Tegn, dersom man skulde have et saadant for hvert nyt Ord eller for hver ny Stabelse, kan derimod nogle og tyve Bogstavtegn *) omtrent være nok til deraf at sammensætte alle mulige Ord i Sproget, og det paa en saadan Maade, at det levende Sprog, Talen, derved betegnes langt tydeligere og nøjagtigere end ved nogen anden Skrift. Bogstavskriften har fra umindelige Tider været i Brug her i Europa. Denne tidlige Opfindelse vidner om en stor Landsudvikling hos disse Folkelag allerede i deres Barndomsalder; og Opfindelsen selv har igjen udentvil bidraget meget til, at Oplysningen hos Europæerne har gjort langt større Fremskridt end hos de Folk, der har manglet fuldstændig Bogstavskrift.

Hos mange Folk har vistnok Skriften været en Blanding af flere Sorter. Egypternes gamle Skrift, som man har kaldt Hieroglyfer, var tildels en Billedskrift, tildels ogsaa et eget Slags Bogstavskrift. Bogstavteg-

*) Somme Sprog har lidt flere Bogstaver, og andre lidt færre. Den gamle nordiske Runeskrift bestod af bare 15—16 Tegn. Vi har Tegn for 23 ulige Lyd, men kunde trængte idetmindste 1 Tegn til, saa vi slap at bruge to a'er, naar vi skal skrive Lyden aa. (Isteden derfor skriver Svenskerne å, og i Sammenlæng brugtes Tægnet å til at udtrykke det samme). Ligesledes kunde det vist være ganske godt, om vi havde 2 Slags g'er og k'er, eftersom disse Bogstaver udtales paa 2 forskellige Vis, snart som g og k, og snart igjen som gj og kj. (Ordet gaar udtales jo f. Eks. bent frem; ligesaa Ordet Kald; hvormod Ordet give paa Norsk udtales som gjive, og Kirke som Kjirke). Paa den anden Side er nogle af vore brugelige Bogstavtegn i grunden rent overflødige hos os, og burde derfor helst afløses. Saadanne er c, q, r, z, der i vort Sprog ikke har nogen særegen Lyd og kan allesammen afløses af de to Tegn s og t. Ligesaa unyttige for os er Tægnet w og de sammensatte Tegn th, ph og W.

nene var nemlig saadanne Billeder, hvis Navne begyndte med den Bogstav, som Tegnet skulde betyde. Hos os kunde paa denne Maade en Orn betyde ø, en Dkse o, en Tid i, en Løve l, en Ræv r, en Ko f osv. Vilde man da tegne en Orn, en Ræv og en Ko ved Siden af hverandre, saa maatte dette læses Ork. Den ægyptiske Hieroglyf-Skrift vilde derfor ikke være saa rent slem at forstaa, som man en Tid trodde, saafremt vi bare kjendte Ægypternes gamle Sprog og vidste, hvad Navn de havde paa enhver af de afbildede Ting. Men dette er en vanskelig Sag, fordi Sproget for lang Tid siden er saa godt som uddød. *) Dog har de Lærde i den nyere Tid alligevel lært at tyde adskilligt af denne ægyptiske Skrift. En Løve f. Ek. betyder l, ligesom den kunde gjøre hos os, fordi de kaldte Løven Labo; en Orn betyder derimod ikke ø men a, fordi den kaldtes Ahom osv.

Europæerne kan ret egentlig kaldes Bøgernes Folk. Saade Bogstavskrift og Bøger har saa længe været i Brug her i Europa, at vi umulig kan sige naar de tog sin Begyndelse. Imidlertid er det først i de sidste 400 Aar, at Bogvæsenet har vokset ganske overordentlig, nemlig først efter at Bogtrykker-Konsten blev opfundet omkring Aaret 1440. Derfor falder det saa naturligt at dele Bogvæsenets Historie i 2 Hoveddele, nemlig Tiden før og Tiden efter Bogtrykker-Konstens Opfindelse.

Hos Romerne og Grækerne var det gjærne fri og vel-

*) Døde kalder man de Sprog, som ikke længer tales af noget Folkeslag, som altsaa ikke er Nogens Mor s m a a l, men kan idethøjeste læres alene af Bøger. Latin, som Romerne talte indtil for 1400 Aar siden, er et saadant dødt Sprog. Ligesaa Hebraisk, som taltes af Isøerne før det babyloniske Fangenskab.

staaende Mænd (der havde god Naad til at studere), som forfattede Bøger, det vil sige, fandt op, hvad Bogen skulde indeholde. Derimod var de ikke egentlige Bogskrivere; de havde sædvanlig en af sine Slaver til at skrive for sig, efter som de selv foresagde eller dikterede. Mangen en af disse Slaver skrev ligesaa fort som hans Herre sagde frem, og kaldtes derfor en Snarskriver (en Talygraf). En Bog, som blev til paa denne Maade, var naturligvis fordetførste Forfatterens Ejendom. Vilde han nu, at den skulde bli almindelig bekjendt, saa oplæste han den sædvanlig først for Venner eller kyndige Mænd for at høre deres Mening om Indholdet. I Grækenland oplæstes ny Digterværker saavel som historiske og filosofiske Bøger ogsaa ved de store Folkeforsamlinger eller Lege i Olymp, ved Korinth o. fl. Steder. — Fik nu Forf. Mod til at gjøre Bogen mere almindelig bekjendt (hvilket kaldtes at udgive den), saa leverede han den til et andet Slags Slaver, der havde Navn af Skjønsskriverer (Kaligrafer, librarii). Disse Slaver tilhørte ofte en anden Herre, og udførte dette Arbejde, saavel som alt andet, til Fordel for ham. Undertiden var det dog ogsaa frigivne Trælle, som befattede sig med slikt Rensskriver-Arbejde, og følgelig fik Betalingen selv. Hvor mange Afskrifter (Eksemplarer) der skulde tages af Bæret, blev naturligvis bestemt af Forfatteren. Dog hændte det ogsaa stundom, at han forærede eller tilegnede (dedicerede) sin Bog til en Ven, helst til en rigere og fornemmere; og hvis denne da fandt sig deri, var han ligesom forpligtet til at tage sig af Bogen og lade den renskrive. Isaafald kaldtes han Bogens Patron (Belynder og Beskytter). — Naar alle bestilte Afskrifter var færdige, blev de gjennemgaaet af en kyndig Mand, som skulde rette de Skrivfejl, der muligens kunde have indsnegnet sig, og som derfor kaldtes Retter (Korrektor). — Siden, da det blev Skik og Brug at pryde Bøgerne med smaa Billeder, vakre Begyndelses-Bogstaver,

prægtige Titler osv., udførtes ogsaa dette af særegne Personer. Bogen blev sædvanlig skrevet med svart Farve; Titlerne osv. derimod med rød (paa Latin rubrica), hvorfor de ogsaa kaldtes Rubrikker, og de, som gjorde dem, Rubrikatorer. — For at Bogen desbedre kunde bruges og berges, blev den stiftet til en Bogbinder; og hans Arbejde kunde udføres paa 2 ulige Maader. Somme Bøger var nemlig skrevne saaledes, at det hele Blad skulde læses paa en Gang, eller rettere sagt, skrevne paa lange sammenklippede Papirstrimler (som oftest 6 Fingre brede). Denne Papirstrimmel blev da af Bogbinderen fæstet til en rund Stok (en Rull eller Rable) og rullet omkring den, og det Hele derpaa stiftet ind i et slags Hus (et Futteral, som gjerne var farvet purpurrodt eller gult). Naar Bogen skulde læses, maatte man altsaa rulle den op; derfor kaldtes den en Bogrulle (eller Volumen); — ogsaa i Bibelen tales der om „Bogens Rulle.“ Bogens Tittel stod gjerne ved Begyndelsen og Enden af Papirstrimmelen; og denne var ved en farvet Streg delt efter Længden i flere Rækker (Kolumner eller Spalter). — Men der var ogsaa Bøger, som lignede vore, saaledes at det store sammenhængende Blad deltes i flere smaa. I slige Tilfælde havde naturligvis Bogbinderen at sørge for, at de blev sammensæstet i den rette Orden, og staffe dem et passende Bind. Dette bestod sædvanlig af to Træpermer, der var overtrukket med Skind. Et saadant Værk kaldtes egentlig en Bog (liber, codex) og var yngre af Ophav end de nys nævnte Ruller. — De færdigkomne færdige Bøger blev dels som Gave stænket til Venner og Kjendinger, dels overleveret til Boghandlerne (bibliopolæ) for at sælges.*) Stundom kjøbte ogsaa Boghandlerne Forfatterens første Haandskrift (Manuskriptet) og lod det

*) Boghandlerne i Byen Rom var temmelig mange og bodde fordetmeste i en egen Gade. Ogsaa i andre, nogenlunde store Byer fandtes der Boghandlere.

selv renskrive, rette, smykke og indbinde paa den Vis, som alt er sagt, for derpaa at sælge den fuldstændige Bog. Bøgernes Pris var naturligvis overordentlig stor i Sammenligning med Bogprisen nutildags, for det var jo sent og kostbart at afskrive Bøger. Derfor var det alene Konger og andre Herrer og rige Mænd (samt hele Byer og lærde Selskaber), som havde Naad til at skaffe sig en Bogsamling (et Bibliotek), det vil sige, en Samling af mange forskellige Bøger. Somme af disse Bogsamlinger var dog meget store. Den, som fandtes i den ægyptiske By Alexandrien, og som opbrændtes dels under Cæsar (47 Aar f. Kr.) og dels af Mohamedanerne (642 efter Kr.), skal have bestaaet af ikke mindre end 700,000 Bogruller.

Noget af det, som her er omtalt, blev forandret, dengang Kristendommen udbredte sig i Verden. Der opkom nu en ny Stand, som baade behøvede at lægge sig efter Lærdom og havde megen Tid dertil, nemlig Præstestanden. Da det romerske Rige undergik (476 Aar efter Kr. Fødsel), blev desuden Alting saa forandret, at Andre end Præstestabet ikke godt kunde lægge sig efter boglige Syssler; og denne Tilstand varede omtrent hele Middelalderen udgjennem, det vil sige omkring 1000 Aar. Blandt Præstestabet var det igjen Munkene (især Benediktiner-Munkene, stiftet af den italienske Greve Benedikt omtrent Aar 530), som fornemmelig sysslede med Bøger; de var nemlig — helst de gamle og strøbelige af dem — forpligtet til baade at opskrive alt det Værdifulde, som kunde indtræffe og desuden til at afskrive gamle vigtige Bøger. Ja, man kan sige, at der i Klostrene — som sagt fornemmelig Benediktiner-Klostrene — var virkelige Bogfabrikker. Somme af Klosterbrødrene (Munkene) tillagede nemlig Emnet, hvorpaa der skulde skrives; Andre beredte Farverne; Somme var Ren-skrivere, Korrektører, Bogbindere osv. Bøgerne blev solgt i Klostrene selv eller sendt til visse Byer for at sælges. —

Som sagt, det var dels lærde Munkers og Præsters egne Bøger, som blev skrevet i Kloistrene, og dels toges der Afskrifter af Oldtidens vigtigste Bøger. Disse Afskrifter er saa meget vigtigere for os, da der, saavidt man ved, af Oldtidens Bøger ikke længer findes nogen Afskrift, som er ældre end Kristendommen. Grækerne og Romernes Resterbøger vilde altsaa været os en ukjendt Ting, dersom ikke Præster og Munkte havde anvendt saa megen Flid paa at afskrive dem. Kirkens Præsteskab (og især Munkene) fortjener derfor Tak af den hele oplyste Menneskeslægt.

Enhver skrev naturligvis helst paa det Sprog, som tilhørte hans eget Land og Folk. Saaledes skrev i Oldtiden Grækerne sine Bøger paa Græsk, Jøderne paa Hebraisk og Romerne paa Latin. Det sidste Sprog fik dog tilslut en saadan Overvægt, at Folk i alle kristne Lande skrev en Mængde Bøger paa Latin, og det ud gennem mange, mange Hundrede Aar, efterat Sproget ikke engang taltes af Romerne selv. Aarsagen dertil var især den, at Pavemagten opstod i Rom, just da Kejserdømmet og Sproget gik tilgrunde, og fik hele Kristenheden til at tro, at Latinen var ligesom helligere end Folkenes Morsmaal, hvorfor ogsaa alle kristne Folkeslag skulde bruge den som Kirkesprog. Imidlertid gik dog Naturen over Optugtelsen, saaat de fleste Folkeslag skrev endel Bøger paa Morsmaalet, altsaa Tyllerne paa Tyll, Norske og især Islændere paa Gammel-Norsk (Norrøna-Maalet), ligesom ogsaa de Danske og Svenske paa Dansk og Svensk, der omtrent var lige til Aar 1520.

De Skrifte tegn (Bogstaver), som i gamle Dage brugtes, var meget ulige. Af Hebræernes (Jødernes), Syrernes og Arabernes Bogstavtegn kan vi ikke forstaa saa meget som en Løddel, dersom vi ikke har faaet særegen Vejledning deri, om vi end læser vore egne Bogstaver nok saa godt. Deres Skrifte tegn ser ud som underlige Kroker og Orme, med al-

stens Prikker over og under. *) Det græske Aβe (eller Aβabet) ligner ogsaa Alfabeternes i Mængde og Meget; men paa den anden Side har Grækerne Bogstavtegn ogsaa saameget tilføjes med vore, at enhver af os kan forstaa somme af dem. Romernes Skrifteegn, som vi sædvanlig kalder latinske Bogstaver, forstaaer vi allesammen nok saa godt; de bruges nu stadig i næsten alle europæiske Lande undtagen i Tyskland, Danmark og Norge, hvor de alene bruges af og til. I disse 3 Landstaber har vi egentlig den saakaldte gotiske (danske eller norske) Bogstavskrift; men her kan vi mærke, at denne Skrift igrunden har sin Oprindelse fra den latinske. Næsten alle europæiske Folkeslag lærte nemlig ved Kristendommens Indførelse Bogstavskriften af Romerne, men lempede og omskabte den paa forskjellig Vis. Først begyndte Irlænderne og Englænderne med en saadan Omfløpning. Dernæst gik Munkene i Tyskland, Holland og Frankrig samt efterhaanden ogsaa i flere andre europæiske Lande endnu videre, det vil sige, omgjorde de latinske Bogstaver endnu mere, end Englænderne havde gjort. Denne Bogstavskrift brugtes, hvad enten man skrev Bøger paa Norsksmaalet eller paa fremmede Sprog. Uagtet al sin Ulighed med den runde latinske Skrift, kaldtes den dog ligesuldt latinsk, fordi den var kommen af denne; men siden har den almindelig faaet Navn af Munkeskrift. Da saa Bogtrykkerkonsten blev opfundet i Tyskland, gjorde man Metalbogstaverne, hvormed man trykker, omtrent ligedan (dog noget simplere), for at det skulde være ligesaa let at læse trykte Bøger som skrevne. Paa denne Maade blev Bøgerne i de nordlige Lande almindelig trykt med Munkebogstaver indtil omtrent 1570; ved den Tid blev de noget forandret og fik den Skævelun, som de nu har i Bøgerne. — I Syd-Europa (s. Sk. Italien) var imidlertid de latinske Bogstaver mindre

*) Ganste modsat var f. Sk. de gamle nordiske Runebogstaver, der alle bestod af bare bene Streger.

omgjort af Munkene, og da Bogtrykker-Konsten kom did, blev Bøgerne trykt med rette latinske Bogstaver af samme Mådsel som Romerne havde skrevet dem i Oldtiden. Munkeskriften fik da Navn efter de nordligere Folkelag, som brugte den; den blev kaldt tyst, dansk, norsk eller gotisk. Dog ogsaa her har man i de sidste 300 Aar stadig brugt latinsk Tryk til visse Slags Bøger, især til dem, der var skrevet paa det latinske Sprog. Desuden er de gotiske Bogstavtegn overalt bleven mer og mere afløst af de latinske; i Frankrig blev de meget tidlig rent afløst, siden i England og flere Lande; og endog i Sverrig trykkes nu de fleste Bøger med latinske Bogstaver.

Ogsaa i en anden Henseende har Bogstavtegnene gennem alle Tider været ulige. Der har nemlig hos alle Folk været 2 Slags Bogstaver: stor Skrift (Majuskel, Kapittel- eller Uncial-Skrift) og smaa Skrift (Minuskel). Sammenligner man disse 2 Slag, saa viser det sig overalt, at den mindre Skrift er kommen af den større. Dermed stemmer det ogsaa overens, at man i de ældste Tider stedse skrev større og grejere, og at Skriften efterhaanden blev mere smaa og utydelig. — De fleste Folkelag bruger paa langt nær ikke saa mange store Begyndelses-Bogstaver som Tysterne og vi.

I Europa har man næsten stedse skrevet fra Venstre til Højre; i Østerlandene derimod ofte fra Højre til Venstre (saaledes f. Eks. de hebraiske Bøger i Bibelen, det vil sige, det gamle Testamente). Ægypternes Hieroglyfer og vore gamle Runer er skreven snart saa og snart saa. Kineserne sætter Linjerne i Bogen op og ned, saa at man maa læse dem ovenfra og nedover.

Til at skrive paa brugte man flade Stene og Ben, Metalplader, Træstykker osv. Især var slige haarde Emner tjenlige, naar det gjaldt om at skrive ganske korte Ting, saasom en eller anden vigtig Hændelse, en magtpaaliggende

Befaling (f. Gf. de 10 Bud paa Rose 2 Tavler, Lovene paa Romernes 12 Tavler) osv. Til Brevne brugte Romerne paa Kristi Tider to ligestore Trætavler, som paa en Side var overstrøget med Boks og indfattet i en fremstaaende Kamme. I Boksset skrev man da med en slags Griffel, som kaldtes Stylus;* den var spids i den ene Ende, men tvær (but) eller flad i den anden, forat den kunde bruges som en Spade til at udslette, hvad man ikke længer vilde have staaende. Naar Brevet var færdigt, lagdes Tavlerne sammen, saaledes at Boksiderne vendte mod hinanden; derpaa blev en Traad bundet korsvis omkring og dens Enden forseglet. — Men til lange Bøger var alle disse Midler utjenlige at skrive paa; dertil maatte man have bløde og bøjelige Ting. Saaledes brugtes undertiden den glatte, tynde Bark og især Blade af visse Slags Træer; endnu den Dag idag nyttes Palmeblade dertil i Østerlandene. Men langt almindeligere var det at bruge et slags Pappir, som man fik af en Rørplante ved Navn Papyrus. Den vokser paa Den Sicilien, ved Eufrat og flere Steder men fornemmelig ved Nil-Elven i Egypten. Den har 5—6 Aften lange Stikker (eller Stængler); og saasnart man har affallet den yderste Hams, kan hele Stikken flækkes sund i mange fine Pinder, af hvilke de inderste er de fornemste. Disse Pinder lagdes paa Fjæle, 2 Lag ovenpaa hinanden, en paa Længs og en paa Tværs, og begge fæstedes sammen derved, at man slog Ribband over dem. Naar de saa blev tørret, foltørket og glattet, blev det meget tjenligt at skrive paa. Af dette Pappir var der mange Sorter, meget ulige i Størrelse, Tykkelse og Godhed. — Yngre af Opfindelse var Pergamentet (Stjont ogsaa det var kjendt mindst 300 Aar f. Kr.). Det gjordes af Dyrs Hud (dog ikke af Oberhuden); helst var det Huden af Kalve, stjont ogsaa tildels

*) Deraf kommer Ordene Stil, grovstilt, at stille osv.

af Lam, Svin og Afener. Pergamentet har faat sit Navn efter Byen Pergamus i Lille-Asien, hvor det vel enten blev opfundet eller meget forbedret. Man har Pergament saa blødt og fint, at det kan lignes med fine Løjer; dets Farve var gjerne hvid, stundom ogsaa gul eller fiolett. Det var meget stærkt og derfor særdeles vel skikket til Bøger, men da det tillige var temmelig dyrt, brugtes det dog kun mest til offentlige Dokumenter, undtagen her i Norden, hvor man ikke havde Papis og derfor stedsse maatte bruge Pergament til Bog - Emne. Omkring 13—1400 Aar efter Kr. blev Pergamentet i Europa meget dyrere end før, rimeligvis fordi det fik større og større Efterspørgsel, da Bidskaberne gjensfødtes, og Oplysningen voksede. Derfor tog Bogskriverne en Mængde gamle Pergamentsbøger og strapede Skriften ud for at kunne benytte Bladene paany, hvorved mange mærkelige Bøger fra ældre Dage blev ødelagt og gjort ulæselige for os. Imidlertid fik de dog ikke altid de gamle Bogstaver saa vel udslettet, og derfor har de Lærde i vore Dage, da man har lært at sætte Pris paa Skigt, ved nøje Eftersyn stundom været saa heldige at kunne læse den gamle Skrift under den ny. — Det tynde Papis, som Kineserne i lange Tider havde tilvirket, er aldrig bleven brugt til Bøger her i Europa. Derimod er endel græske og spanske Bøger skrevne paa etflags Bomulds-papis, som indførtes fra Østerlandene. Dog blev det først Linpapiret (der vel opfundtes omkring Aar 1300), som havde nogen stor Indflydelse paa hele Bogskrivningen. Fra 1350 og derudover fik man en Mængde skrevne Papisbøger; Pergament blev fra den Tid brugt alene som en Sjældenhed.

Til at skrive paa Boksstaver med, har vi hørt, at de Gamle brugte enflags Griffel (stylus), et Hedsstak, der var haardt og skarpt. Paa Palmblade, Papyrus og Pergament maatte man naturligvis have et mykere Hedsstak, og det var hos Romerne etflags Rør (calamus), der blev tørket,

poletteret og tilskaaet omtrent som en Pen hos os. De kom især fra Egypten de ogsaa. Pen næsjære blev nok ikke brugt førend 6—700 Aar efter Kr., og enda langt fra almindeligt. Til Bøgernes vakre Littel-Bogstaver og anden Stas brugtes Pensel. — De Gamles almindelige Blæk tillagedes af Sod, Kul og Gummi; det var tykkere end vort Blæk og udmærkede sig baade ved sin vakre sorte Farve og ved dens Barighed. Det kaldtes af Romerne *Atrum* (det vil sige Sværte; Ordet Blæk hos os betyder ogsaa det samme). Man havde ligetedes Blæk af andre Farver; ja man forstod endog at smykke Striften med Sølv og Guld, Noget, som især brugtes til Bogens Prydelser, Begyndelsesbogstaver osv. Der findes dog ogsaa Bøger, som heft og holdent er skrevet med Guld- eller Sølvbogstaver paa farvet Pergament.

Omtrent paa den Vis, som her er beskrevet, har man sig ad med Bogmageriet indtil Slutten af det 15de Aarhundrede, og det ogsaa i vort Fædreland. Vel var Norge ikke udmærket ved mange lærde Mænd; men der blev dog skrevet Adskilligt her som andrestedes; og hvis vi medregner Island, som var bleven bebygget af Normænd henimod Aar 900 og kom under Norge omtrent 1260 og havde Sprog tilfælles med os, da kan der vel vanskelig nævnes noget Land, som i hin Tid skrev flere Bøger end vi. Der findes en hel Mængde islandske Sagaer og andre Bøger, skrevne især paa Pergament. Og her hjemme i Norge forfattedes ogsaa (især af Munkene) nogle mærkelige Bøger, endnu flere blev affkrevne, og af gamle Skindbreve (Diplomer, især om Gaardkjøb og Bortgivelse af Gaarde) har vi en umaadelig Mængde. Hine gammelnoriske Bøger bestod især af Sagaer, Helgenhistorier (Legender), Messébøger, Bibelhistorier, Andagtsbøger, Lægebøger, Lovbøger, Romaner, Digte osv. Somme af dem findes endnu i store Bogsamlinger f. Ek. ved Universitetet i Kjøbenhavn foruden paa Island.

De Bøger, som blev skrevet i det 14de og 15de Aarhundrede, kan, dersom man ser hen til deres Bestemmelse og Brug, deles i 2 Slag. Enten var de emnet til at bruges af de Bærde og Bogkyndige, eller ogsaa blev de gjort for almindelig Mands Skyld. Hidtil havde Børgfolk haft liden eller ingen Bogkunsfab, og derfor heller ikke synderlig Lyst til at faa den; ti hvad man ikke kjender, det sætter man sjælden stor Pris paa. Endog de fornemme Adelsmænd ansaa det tit for en Skam for sig, om nogen af deres Stand befattede sig med Studeringer; Sligt, mente man, var Noget, som ikke høvede for Andre end Munke og Præster. Alligevel begyndte der ved den nævnte Tid at vaagne ligesom en Trang til boglig Kunst og ogsaa hos den større Del af Folket, hvorfor særegne Bøger blev udgivet til Læsning for dem. Disse Bøger var sædvanlig meget korte (ofte alene 1 Ark trykt som et eneste Blad) og indeholdt gjerne bibelske Fortællinger, Helgenhistorier (Legender) og andet Smaa, som da tit blev ledsaget af Tegninger. Et saadant Skrift kaldtes ialmindelighed Brev (paa Latin brevia). *) Disse Brev skreves og tegnedes af langt daarligere Bogmagere end de, som gjorde de egentlige Bøger; de kunde ogsaa sælges til lavere Pris, da Affætningen var saameget større. Men netop denne store Affætning gjorde, at man kom til at tænke paa, om der ikke kunde findes et Middel til at mangfoldiggjøre Bøgerne langt mere og fortere, end det kunde ske ved Afskrivning. Et saadant Middel, skulde man tro, maatte have været let at finde. Allerede fra ældre Tider brugtes nemlig Stempler af Træ eller Metal til at gjengive visse Figurer,

*) De saakaldte „Himmelbreve,“ som paaarres lettroende Børgfolk endnu den Dag idag, er just af samme Slag. — Ordet Brev og Brevskaber brugtes forud almindeligt og bruges tildels endnu af Almuen om korte skrevne Stykker paa et Blad eller to.

som altid skulde være lige (s. Bls. af de offentlige Skrivere — Notarer — til deres Navnetræk). Disse Stempler blev da overstrøget med det almindelige Blæk og derpaa aftrykt paa Papiret. Isteden derfor brugtes ogsaa undertiden tynde Plader (Patroner) af Jærnblik, Pergament osv. hvori de Figurer, som ønskedes aftrykt, var helt gjennemskåret. Naar nu disse Plader lagdes paa Bogens Papir eller Pergament, og man overstrøg dem med den ønskede Farve, blev Figurerne naturligtvis staaende i Bogen. Hvor brydsomt det end var at udfjære en hel Figur med dertil hørende Skrift i Træ, saa var dog meget vundet, saasnart man fik en saadan Trætable færdig. Da kunde man jo med den aftrykke en Mængde Eksemplarer (Figurer af samme Slag), som alle blev fuldkommen lige. Saaledes opstod Træskjærerkonsten (Xylografien). Den synes allerførst at være bleven anvendt til Spillekort (hvilke var opfundne i det 14de Aarhundrede til Korsfab for den halvtumsede franske Konge Karl den 6te). Siden brugtes Træformer til at aftrykke Billeder, som omtalt er. Endelig begyndte man omkring Aar 1420 at udfjære i Træ hele Bøger og derpaa aftrykke dem. Dette stedde baade i Tyskland og i Holland, kanste ogsaa flereskeds. Da hver en Side af en Bog maatte udfjæres i en særskilt Trætable, og dette kostede meget og brydsomt Arbejde, uagtet Bogstaverne gjordes store og grove, saa kunde slige Bøger ikke blive ret lange. Af dette Slags Bøger kjender vi nu ikke flere end et Uddrag af en gammel latinsk Grammatiker, som hedte Donatus*), — et Uddrag af Bibelen med Figurer under Navn af De Fattiges Bibel, og nogle andre Smaa skrifter til Opbyggelse.

Denne Træskjærerkonst var en Forgjænger for Bogtrykkerkonsten, og blev ligesom en Moder til den. Man behøvede jo bare at sønderkjære den i Træ udskarne Bogside, saaledes at hver Bogstav blev et Stykke for sig, der

*) Smaa latinske Grammatikker kaldes efter ham Donater.

kunde bruges til at sammensætte snart et Ord og snart et andet; og saa havde man jo det Væsentligste af Bogtrykkerkonsten. Saaledes gik det ogsaa.

Byen Mainz var en af Tysklands mærkeligste Byer baade for sin Rigdom og sine gamle Rættigheder; den kaldtes derfor ogsaa det gyldne Mainz. Blandt dens Boere var en Mængde gammel Adel; en af disse Familjer bar Navnet Zum Guten Berg (eller kortere: Gutenberg); en anden Adelsflægt kaldtes Gänsefleisch, og en særskilt Gren af den hedte Sorgeloch. Elsa af Gutenberg var den sidste af sin Familie, og da hun i Slutten af det 14de Aarhundrede blev gift med Friele af Gänsefleisch, fik deres Sønner Navn af baade Gänsefleisch og Gutenberg ja endog af Sorgeloch. En af dem, Johannes eller Johan, var fød mellem Aar 1397 og 1400. Han voksede op i Mainz og fik en god Opdragelse. Han viste især baade Lyst og Anlæg for mekaniske Syssler, men maatte snart, paa Grund af farlige Stridigheder mellem Byens Borgere og Adel, forlade sit Fædrenejhem og tage sin Tilflugt til Byen Straßburg. Der levede han fra 1424 til 1445, og sysselsatte sig imidlertid med at slibe Edelfsene, polere Spejle, som da fordømmeste var af Metal, og desuden med en tredje Kunst, som endnu var en Hemmelighed. Til alt dette behøvede han mange Penge, mere end han, paa et fremmedt Sted og fjernt fra sin Familie, selv kunde bringe tilveje. Han maatte derfor dels sætte sig i Skyld, og dels slaa sig sammen med Personer, hvem han lovede at dele Bindingen med, naar bare de vilde dele Udgifterne med ham. En Stund gik det ret godt med Fortjenesten og med Venstabet mellem Bolagets (Aktieselskabets) Medlemmer; men da en af dem døde, og hans Arvinger krævede den Sum tilbage, som han havde indskudt, eller ogsaa at de maatte blive med i Baget, da opstod der Søgemaal og Sag mellem Gutenberg og dem. De

Oplysninger, som fremkom ved denne Rettergang, er endnu i Behold, og deraf synes det rimeligt, at hin tredie Kunst, som Gutenberg havde syset med, gik ud paa istedenfor Træformerne at udfjære enkelte Bogstaver, som da kunde sammensættes til hele Ord og Sider og igjen tages fra hinanden, saasnart Trykningen var tilende, for derpaa at sammensættes til ny Ord og altsaa være til Nytte ved Trykningen af flere ulige Bøger. Kanste har han ogsaa allerede i den Tid begyndt at støbe Metalbogstaver istedenfor at udfjære Bogstaverne i Træ. Endvidere synes det, som om han i Straßsburg har opfundet en ny Afstrykningsmaade. Hidtil havde man alene brugt en slags Læderball med Glast, (som kaldtes en Riv er), og med den farede over det Papir, der var lagt paa Træformen, saalænge, til alle Figurernes Rod afstrykt paa Papiret. Saa bra som dette Redskab kunde være ved smaa Tavler, hvoraf kun faa Aftryk skulde tages, og paa Papir, som blot skulde trykkes paa den ene Side, saa utjænligt var det derimod ved en større og fuldstændigere Trykning. Gutenberg opfandt isteden derfor en Perse-Indretning (Strue-Presse), som paa en Gang trykte jævnt paa en større Bidde og kunde gjøre Aftrykket langt fortere istand. Endnu en anden Forbedring er det muligt, Gutenberg har benyttet i Straßsburg, nemlig at blande Sværten med Olje, ligesom Malerne allerede i nogen Tid havde gjort med sine Farver. Tidligere havde de, der tog Aftryk af Trætablerne, brugt samme Slags Bæste eller Blæk som det, hvormed man skrev.

Hvor Meget der udrettedes ved disse Forsøg i Straßsburg, er ubekjendt; ret meget kan det dog ikke have været; saavidt man ved, har nemlig ingen af de der trykte Sager holdt sig indtil vore Dage. Under Rettergangen ødelagde Gutenberg alle sine vigtige Redskaber, for at ikke hans Kunst skulde blive bekjendt og han selv gaa Glip af at høste Fordeel af sin Opfindelse.

Omkring 1445 kom han tilbage til Mainz og var, som før, rig paa Virksomhed men endnu fattigere paa Pengemidler. Han maatte altsaa atter slaa sig i Lag med Rogen, som kunde hjælpe ham heri, og denne Gang kom han i Forening med en rig Borgermand Johannes Fust eller Faust, som enten selv var Guldsmed eller ialfald af Guldsmedslægt, og med en Pætter Schöffer eller Scheffer, som var en Mester i Skjønstrivning og forresten meget klog og havde mange Kunstaber. De hjalp nu trolig ad og gjorde Konsten mer og mer fuldkommen. Blandt andet brugte de haardt Metal (f. Eks. Staal) til deraf at skjære Stempler til hver særskilt Bogstav, saaledes at det blev, hvad man kalder, op højet Arbejde. Disse Stempler aftrykte de i blødt Metal (f. Eks. Kobber) og fik derved Bogstavformer i fordybet Arbejde; hvorpaa de i disse Former støbte den Mængde middels haarde Metalbogstaver (Letter eller Typer), som behøves for at sammensætte idetmindste et Ark eller to.*) Ligeledes opfandt de de fornødne Indretninger til at sammenholde hele Formen (det vil sige, alle de sammensatte Typer) under Trykningen. Kort sagt, inden 1455 (Havstallet kan nemlig ikke nøjere opgives) havde man et nogenlunde fuldstændigt Bogtrykkeri. De første trykte Sager synes at have været smaa, korte latinske Grammatikker (Donater), Andagtskrifter, Almanacker (Kalendere), Afsladsbreve osv.; af alt dette findes nu alene nogle faa Blade hiit og her i store offentlige Bogsamlinger. Det første store Værk var en latinsk Bibel i Folioformat,**)

*) Typerne (Metalbogstaverne) kan ikke godt være meget haarde, da de ellers under Trykningen let skjærer Huller i Papiret og ikke hænger synderlig godt sammen i Formen. Men de kan heller ikke være altfor bløde, da de isaafald let slides op og frembringer utydelig Tryk. De støbes hovedsagelig af Bly og Antimonium.

**) Format er et Ord, som bruges til at betegne Bogens Størrelse, det vil dog ikke sige Bogens Bladetal men dens Bidde (Højde og Bredde); eller rettere sagt, det beror egentlig paa,

som blev færdigtrykt 1455 eller 56. Den har 641 Blade og 42 Rader (eller Linjer) paa Siden. Den tryktes baade paa Pergament og Papis, men nu er der alene 16 Stykkes tilbage, nemlig 7 paa Pergament (1 i Paris, 1 i Wien, 1 i Berlin; 2 i London*), 1 i Rom og 1 i Leipzig) og 9 paa Papis.

Hint Tremands-Sag opløstes snart. Faust (og Schöffer?) var kanske altfor pengegriske, Gutenberg kanske for rig paa ny Indfald. Ialskald syntes de To, at de nu ikke mere behøvede ham, da de fuldkommen havde lært hans Kunst. Derfor havde de ifinde at stille sig fra ham eller at afvinge ham hele Bærstedet og de Summer, som han ved sin rige Kald saaatfide havde nedlagt deri, ligesom ogsaa de virkelige Pengesummer, han alt havde ofret til adskillige Bøger, som nu var under Arbejde. Aar 1455 anlagde de allerede Sag mod ham, og Udsaldet blev, at Faust og Schöffer fik sin Vilje frem. Gutenberg blev dømt til at betale, hvad de krævede, og da han ikke kunde dette, maatte han overlade dem hele Bærstedet og Alt, hvad dertil hørte, og endda blev han og hans Familie i lang Tid plaget med Pengetrav af dem. Faust og Schöffer vedblev at drive Trykkeri-Arbejdet;

hvormange Blade Arket lægges i. Det kaldes Folio-Format (en Foliant), naar Bogen er saa vid, at Arket kun er lagt sammen 1 Gang og altsaa udgjør 2 Blade (saaledes som i en Protokol). Lægges det sammen en Gang til, saaledes at Arket deles i 4 Blade, hedder det Kvart-Format. Brattes det endnu engang sammen (8 Blade), kaldes det Oktav, og nok engang (i 16 Blade) Sedgez. Deles Arket i 12 Blade, hedder det Duodez.

- *) Disse 2 Bøger i London tilhører Privatmand: en fornem engelsk Herremand (Bord) og en rig Brygger. Den ene gav omkring 1200 Daler for sin, og den Anden omkring 2200 Daler. De er naturligvis saa overvættede dyre, fordi de baade er en stor Sjældenhed og overordentlig gamle. — De andre ovenfor nævnte Eksemplarer af den samme latinske Bibel tilhører allesammen offentlige Bogsamlinger (Biblioteker).

de blev Svogre, og synes stedse at have været gode Venner. Snart udkom et aldeles udmærket Arbejde fra deres Værksted; det var et Psalterium, saaledes som det brugtes ved Guds-tjenesten, altsaa hovedsagelig indeholdende Davids Salmer paa Latin, samt desuden nogle korte Kollekter og Bønner, tilligemed endel Salme-Noter. Ogsaa denne Bog var en Foliant, trykt med ny, temmelig store og meget greje og læselige Bogstaver; Begyndelses-Bogstaverne var meget vakre; Sværten var bedre end i nogen ældre trykt Bog; hele Op-laget tryktes paa Pergament; kort sagt, Arbejdet var et Pragtværk og kan isandhed kaldes et Mesterstykke. Det blev færdigt 1457 og har 175 Blade. Ogsaa af dette findes nu alene 8 Stykker (Eksemplarer) samt nogle løse Blade. — I de næst følgende Aar udkom ogsaa flere udmærkede Bøger fra samme Værksted.

Imidlertid var heller ikke Gutenberg ledig, omendstjont han var bleven berøvet sit Bogtrykkeri. Han fik nemlig Hjælp af en lærd Ven og Embedsmand i Mainz, Conrad Sumery, og oprettede saaledes et nyt Trykkeri. Det første Værk, som udkom derfra, var en latinsk Grammatik og en latinsk Ordbog, som tilsammen er bleven kaldt *Katolikon*, og er forfattet af en Munk fra Genua i det 13de Aarhundrede, Johannes de Balbis. Den udgjør 373 store Folio-blade med 66 Hader paa Siden, blev færdig 1460 og tryktes baade paa Papir og Pergament. Man kjender nu over 20 Stykker deraf.

To Aar senere (1462) indtraf en Hændelse, som truede den unge Bogtrykkerkonst i Mainz med Undergang, men som dog igunden kom til at fremme den. Tvende mægtige Fyrster stred nemlig yderst heftigt om Erkebispe-Værdigheden. Den ene af dem, Adolf af Nassau, indtog Byen med Storm og ødelagde den paa en forfærdelig Vis. Allslags Hørelse forstyrredes, alle Haandværker stod stille, alle Konster blev flanset; ogsaa Stadens 2 Trykkerier hindredes i sin Virk-

somhed og kunde ikke længer sysselsætte sine Arbejdere. Men just derved blev Konsten udbred; Arbejderne adspredde sig udover Tyskland og flere Lande. Derfor ser vi, at Bogtrykkerier straks efter denne Tid blev oprettet i en Mængde Byer i Tyskland, Italien, Holland og Frankrig; ja endog til de nordiske Lande heroppe kom Konsten snart, og inden Udgangen af det 15de Aarhundrede var den saaatfæge en Gjendom for hele det dannede Europa. Derfor kan ogsaa det 15de Aarhundrede med Grund kaldes Bogtrykkeriets Aarhundrede.

Efter Forstyrrelsen i Mainz varede det 3 Aar, inden der i denne By udkom nogen ny Bog. Hidtil havde man trykt næsten bare aandelige Bøger, simple Skolebøger osv. Nu begyndte man ogsaa at trykke gamle romeriske Bøger (Klassikere), et Tegn paa, at de lærde Studeringer begyndte at tiltage ogsaa i Tyskland. Faust og Schöffer arbejdede sammen til 1466. Da gjorde den Første en Rejse til Paris men døde af Pesten, som dengang rasede der, i Slutningen af det nævnte Aar eller kanske i Begyndelsen af det følgende. Schöffer drev da efter den Tid Værkstedet alene; flere af Fausts Slægtninger anlagde desuden særskilte Trykkerier. — Gutenberg havde ogsaa efter Stadens Storming paany -saat sit Trykkeri istand (hvormed han snart flyttede til Altwil); men han selv trykte efter den Tid Lidet eller Intet. Han blev nemlig udnævnt til Hofembedsmand hos Kurfyrsten, og levede nu en stille og fornøjet Alderdom, indtil han døde 24de Febr. 1468. Fra Schöffers Trykkeri udgik fremdeles i lang Tid en Mængde Bøger, hvoraf nogle særdeles vakte. Den sidste var et nyt Dplag af Psalteren, der blev færdigt i Slutten af Aaret 1502, hvorpaa han snart døde.

Vi har nu omtal. Bogtrykkerkonstens Opfindelse i den tyske Stad Mainz. Der er dog ogsaa et andet Folk, som vil tilegne sig Æren for at have opfundet denne Konst, og det er; Hollænderne. I den hollandske By Harlem levede

nemlig en Mand af adelig Slægt ved Navn Laurentius Janszoon med Titnavnet Coster eller Koster, fordi han skal have været Kirkebørge (latinisk *custos*) eller kancelli Degn. Han skal være fød omkring Aar 1370, var meget rig og skal have drevet et helt Værksted for Træstjærerkonst. Han skal da have opfundet at udstjære hver enkelt Bogstav i Enden af Bøgepinder, Bøgestave, hvoraf ogsaa Navnet Bogstaver skal have sin Oprindelse. Siden skal han ogsaa have fundet paa at ombytte Trætyperne med Metalltyper, opfundet en bedre Sværte osv. Paa denne Vis trykte han da A-bc-Blade for sine Børnebørn, bibelske Historier, smaa Opbyggelseskrifter osv., og siden en stor Andagtsbog, som kaldtes "Frelsens Spejl." En Julenat skal en af hans Drenges have rømt fra Mesteren, taget med sig endel af hans Typer og Redstaver og rejst til Mainz, hvor da Gutenberg skal have lært Konsten af ham og altsaa ikke selv være Bogtrykkerkonstens egentlige Ophavsmand. — Om der er noget Sandt i hele denne Fortælling eller ikke, derom har der været megen Strid mellem de Lærde. Det stærkeste Bevis for dens Sandhed vil man søge deri, at der i Holland skal findes gamle trykte Bøger, hvis Tryk baade ligner de ældre hollandske Træstjærkerier og er aldeles ulig de Bogstaver, der brugtes i Mainz. Men saameget synes dog nu vist, at Gutenberg ikke har lært Konsten af nogen Rømningsmand eller nogen Anden. Dertil kunde det vel være muligt, at Coster har drevet et saadant Trykkeri paa samme Tid som Gutenberg og Faust, og isaafald har da han og de gjort omtrent samme Opfindelse, uden at den ene Part vidste det mindste om den anden. Hermed kan det nu være som det vil; saameget er fuldkommen sikkert, at Gutenbergs Opfindelse overbanded Costers, og at denne, om den nogensinde har været til, glemtes snart endog i selve Holland; ti de betjendte Bogtrykkerier, som Holland siden Gutenbergs Tid har haft, var allesammen en Frugt af hans.

En tyff By, Bamberg, havde Bogtrykkeri ualmindelig tidligt, nemlig før 1462, det Aar, da Konsten, som allerede oplyst, først udbredde sig fra Mainz. Det var en Bogtrykker Pfister, som arbejdede der, og af hvis Virksomhed man endnu har en Bibel, der ogsaa er trykt med andre slags Typer end de, som brugtes i Mainz. Almeligvis har han dog lært Konsten i den sidstnævnte By, derefter nedsat sig i Bamberg og af egen Opfindelse tilføjet Udskilligt til det, han alt havde lært. Hans Trykkeri er ialfald, næst det i Mainz, det ældste af dem, vi med Sikkerhed kjender.

Bogtrykkerkonstens Udbredelse gik, som før sagt, fort for sig. Mellem 1460 og 70 blev den allerede drevet (foruden i Mainz, Altwil og Bamberg) i de tyffe Byer Strassburg, Cölln, Augsburg og Reutlingen og i de italienske Byer Subiaco, Rom, Benedig og Milano. Mellem 1470 og 80 kom den endvidere til 23 andre tyffe Byer, 40 italienske, 6 franske, 11 nederlandske, 4 spanske, 2 engelske og 1 ungarsk. Mellem 1480 og 90 fremdeles til 20 tyffe, 19 italienske, 11 franske, 8 nederlandske, 10 spanske, 1 engelsk, 1 portugisisk og 1 svensk By (Stockholm) og 2 danske (Odense og Slesvig). Mellem 1490 og 1500 endnu til 10 tyffe, 8 italienske, 11 franske, 2 nederlandske, 5 spanske, 1 portugisisk, 1 polsk, 1 tyrkisk og 1 dansk By (Kjøbenhavn). Kort sagt, inden Aarhundredets Udgang var der Bogtrykkerier i omtrent 210 Byer, og da hver af disse havde fra 1 til 60 Trykkerier, var inden samme Tid omtrent 1000 flige Værksteder igang. I det følgende Aarhundrede gik det endnu hastigere, og i vore Dage er der Bogtrykning i alle 5 Jorddele.

Som allerede antydet, fik Svenskerne alt i Aaret 1483 (Luthers Fødselsaar) et Bogtrykkeri i Stockholm; det anlagdes af en Tyffer Johan Snell. Nogle Aar senere fik Hovedstaden et Trykkeri til, og i Wadstena blev et oprettet 1491, i Westeraas 1504, i Upsala 1510, i Malmø

1519 osv. — Paa sin Reise til Sverrig havde Snell allerede i Aaret 1482 trykt en latinsk Bog i den danske By Odense. I Slesvig oprettedes et Trykkeri 1486 af en Stefan Arendes; og 1490 fik Danmarks Hovedstad en fast Bogtrykker, Tylleren (eller kanske Hollænderen) Gottfred af Ghemen, der frembragte mange ypperlige Bøger. Han udgav 1493 en latinsk Grammatik (en Donat er dog kanske endnu ældre); og den første Bog, han trykte paa dansk Maal, var den gamle mærkelige „danske Rimkrønike,“ hvis anden Udgave udkom 1495 (Aarstallet for første Udgave er ubekjendt, da der nu kun er nogle faa Blade tilbage af den.) — Navnkundige danske Lærde som Tycho Brahe, Anders Bedel og Kingo anlagde selv Trykkerier for at udgive sine egne Bøger.

Til vort Fædreland kom derimod Bogtrykkerkonsten ikke før omkring 200 Aar efter dens Opfindelse, nemlig, saavidt man ved, først i Aaret 1643.*) Sagen var den, at vi under Forbindelsen med Danmark fik de nødvendige Bøger derfra, ligesom de studerende Normænd ogsaa maatte ned til Universitetet i Kjøbenhavn. Norge var nemlig i alle Stykker at betragte som et Atpaaslæg til Danmark. I det nævnte Aar (1643) gjorde en kjøbenhavnsk Bogtrykker, Tyge Nielsen, en Rejse op til Kristiania og trykte her idetmindste 2 Bøger, nemlig en Almanak for 1644 og en Jule-Præken. Den første er mindre af Bidde end vore nuværende Almanakker; den er trykt dels med rød og dels med sort Farve, og kan ret tjene til et Vidnesbyrd om, hvilke store Fremstridt Bogtrykkerkonsten siden den Tid har gjort, hvor langt vakkere og grejere alslags Tryk er nu end da. Prækenen tryktes 1644 og har følgende Tittel: „Handelig Jule-Betænkning, Om den Allerførste

*) Der har vistnok været udtalt den Gissning, at der allerede i 1628 tryktes en Almanak her i Kristiania, men denne Mening er rimeligvis uden Grund.

Glæde, oc Allerhøieste Ære, at bekomme oc beholde, udi vor Frelser Jesu Christo, formedelst hans Hellige og Glædelige Fødsel, oc Menniskelige Naturs annæmmelse. Fremset oc Prædilet ved Guds hellige Aand og Naade, for Christianiæ Menighed, till en Tollsprædiken vdi Christianiæ Kircke — — — af Niels Suendhøen Chronichius.“ (Denne Prædikant var da Lektor ved det Gymnasium — en Højskole — der var oprettet her i Kristiania af Kristian den Ade, men som igjen nedlagdes af hans Eftermand). — Tyge Nielsen rejste snart tilbage, og det samme gjorde en anden Kjøbenhavnner, Melchior Marzhan, der kom herop 1647 og trykte adskillige Skrifter, hvoriblandt første Del af Præsten Bangs store Forklaring over Katekismen. Denne Bang forstreb derpaa 1650 en tyst Bogtrykker Valentin Kuhn, den første, som nedsatte sig fast i Kristiania. Han blev her dog ikke længer end til 1654; men 2 Aar senere kom atter en anden, Mikkel Thomassøn, og fra den Tid havde Kristiania et Bogtrykkeri stadig til 1807, da det fik 2, og i 1814 3. — Af andre norske Byer havde Bergen faat en Bogtrykker, Peter Norvig, i 1721, Trondhjem et Trykkeri 1739, og Kristiansand et 1780. Alle de øvrige Byer manglede Bogtrykkerier til efter 1814. Dog hændte det vel engang iblandt, at de blev besøgt af en eller anden rejsende Trykker. Saaledes skal en Salmebog være bleven trykt i Fredrikshald 1686. — I 1814 havde Landet 7 Bogtrykkerier, nemlig et paa Gaarden Egset paa Søndmør, anlagt af Lensmand Karflot omkring Aar 1810, samt 6 Trykkerier i de ovennævnte 4 Byer. Nufortiden har Norge derimod mellem 50 og 60 Bogtrykkerier, hvoraf 16 i Hovedstaden.

Bogtrykkerkonsten har naturligvis gennem 400 Aar modtaget mange Forbedringer, saaat et godt Trykkeri nu kan udrette langt mere, er langt bekvemmere og kan levere langt værdere Arbejder, end Gutenbergs og Schöffers. Og dog ser vi

let, at det Væsentlige af deres Opfindelse fremdeles er i Brug.

Jeg skal prøve at beskrive, hvorledes Trykningen gaar for sig, eller rettere sagt, hvorledes en Bog bliver til. Naar Bogens Ophavsmand (som med fremmede Ord kaldes Autor eller Forfatter) har skrevet den færdig, saa stikker han sit Haandskrift (Manuskriptet) til Forlæggeren, d. e. den, som affjober ham hans Værk for at udgive det i Trykken. Den Betaling, som Bogmageren faar af Forlæggeren, kaldes sædvanlig Forfatterens Honorar (Løn) og er stort eller lidet, efter som der er Udsigt til, at Bogen vil faa stor eller liden Af sætning, eller efter som dens Udarbejdelse har kostet Forf. mer eller mindre Tid og Møje. & til 10 Daler for hvert trykt Ark, som Bogen vil udgjøre, ansees hos os i Almindelighed for meget godt Honorar, naar ikke Arkene er altfor store. Saagodtsom alle Forlæggere er tillige Boghandlere; men derfor er det flettes ikke sagt, at alle Boghandlere er Forlæggere, for der findes Mange, som alene handler med Andres Bøger. Heller ikke er alle Forlæggere i vore Dage selv Bogtrykkere. Paa Gutenbergs Tid og derudover var en og samme Mand tit baade Forfatter, Forlægger (ja endog Skriftløber) og Trykker; men dette er nu et Sjældenhed. Forlæggeren maa da tit faa Bogen trykt hos en Anden, og i ethvert Tilfælde maa han gjøre Udlæg for Forfatter-Honorar, Papir, Sætter- og Trykkerløn, inden Bogen blir færdig og kan komme i Boghandelen. Med Trykningen gaar det nu saaledes til. Deltrene eller Typerne (Metalbogstavene), der er omtrent 1 Tomme lange, har Sætteren liggende fremfor sig i en paastraa stillet Kasse, inddelt i mange smaa Rum, saaledes at a'erne er i et Rum b'erne i et andet, c'erne i et tredie osv. Den skrevne Bog (Manuskriptet d. e. Haandskriftet) sætter han fast i en liden Klype (Tenakelen eller Bladholderen). I den venstre Haand holder han en Indretning, der kaldes

Winkelhagen; den er saa bred som Linjerne skal være lange til, og i den sætter han nu de Ord, som staar i Haand-
 skriften, Bogstav for Bogstav; imellem hvert Ord sættes
 desuden et Metallstykke (Spatium), som er lavere end selve
 Bogstaverne, for at det ikke under Afstrykningen skal vises
 paa Papiret. Winkelhagen rummer gjerne en 8—10 Linjer
 eller saa omtrent, og naar den er fuld, tages det Hele ud
 og sættes af paa en ordentlig Form; og saaledes vedbliver
 man, indtil en hel Side er sat, og derpaa ligedan Side efter
 Side, til hele Arket er færdigt. Naar dette er sted, sættes
 de Sider, som hører til Arkets ene Halvdel, for sig feld
 og strubes sammen i en Jærnramme, saa det Hele udgjør en
 fast Form. Naar nu Formen er kommen i den rette Stil-
 ling, overstryges den med en Hull (en Wasse), der er vaad
 af Bogtrykkerstvætte. Papiret gjøres fugtigt og fæstes i en
 Ramme, saaledes at det let og nøjagtigt kommer til at ligge
 over Formen; det Hele bringes derpaa ved Hjælp af en
 Søjle eller Vejs under Skruepressen og aftrykkes. Paa
 samme Vis trykkes ogsaa Arket paa den anden Side, og
 dette Ark blir derpaa opmærksomt gennemlæst af en kyndig
 Mand, for at Sætterfejlene kan blive rettet. Sætteren kan
 nemlig let have læst et eller andet af de skrevne Ord paa
 en fejlagtig Maade; han kan have grebet fejl og taget en
 Bogstav udaf et andet Num end han egentlig tænkte; det
 kan ogsaa være kommet andre Bogstaver i Nummet end man
 skulde vente; og endelig kan adskillige Bogstaver være komne
 i Uorden ved Formens Sammenstrubing. Den, som gjen-
 nemlæser Arket for at rette alt Sligt, kaldes Korrektør,
 og selve Sjærlingen hedder at korrigere (rette). Naar nu
 alle hans Optegnelser i Manden af Arket er bleven rettet af
 Sætteren, idet han tar ud de gale Bogstaver og sætter ind
 de rette, saa aftrykkes Formen nok engang (om ikke to) og
 gennemlæses ligesom før af Korrektøren. Finder han endda
 Fejl, saa rettes de paa samme Vis. Saaledes vil nu En-

hver Skjæne, hvad der menes med et Korrekturark og med første, anden (og tildels tredie) Korrektur. — Naar nu hele Arket er bleven rettet for Fejl, saa begynder den egentlige Trykning. Først trykker man da paa den ene Side saa mange Ark, som Dplaget skal være stort til (f. Ekf. 500, 600, 1000, 2000, 10,000 osv.). Naar dette er gjort, trykkes Arket paa den anden Side. — En dygtig Sætter kan daglig sætte henimod 12,000 Lettre; og to Trykkere, hvoraf den ene med Balsen sværter Formen, og den anden trykker den af, kan daglig trykke mellem 1 og 2000 Ark paa den ene Side. — Efterat Formen er brugt, blir den renvasket, og tages derpaa fra hinanden (hvilket sidste kaldes at lægge af og bestaar deri, at hvert Tegns kastes tilbage i sit rette Rum for derpaa at bruges til at sammensætte og trykke ny Bøger eller ny Ark af samme Bog). — Naar saa alle Bogens Ark er færdige paa denne Maade, stikkes den til Bogbinderen for at indbindes, hvorpaa Forlæggeren baade sælger den selv og lar andre Boghandlere saa den til Salg, imod at de faar en vis Del (visse Procenter) af hele Bogens Pris for sin Umage.

Blandt dem, der har hjulpet til at forbedre Trykke-Indretningerne, maa især nævnes endel Schweigere, Tyskere, Englændere, Amerikanere og nu Danste. Fornemmelig er det selve Bogtrykker-Pressen, der er anderledes indrettet end fra først af. Den er nu oftest af Jærn, og Formen overstryges med Sværte ved Hjælp af mekaniske Ruller (Walser) uden ligefrem Anvendelse af Menneskekraft. Maskinen er saadan indrettet, at den selv griber Papiret, Ark for Ark, og skyver det fra sig, saasnart det er trykt. Ogsaa selve Trykket sker her ikke ved nogen Presse (enten af Træ eller Jærn) men derved, at selve Formen løber frem og tilbage under bevægelige Ruller. Slige Trykke-Maskiner kalder man gjerne Hurtigpresser. Endnu fuldkomnere er

den saakaldte Dobbeltpresse, der straks trykker Arket paa begge Sider og ofte drives med Damp; 2—4 Gutter bruges da til, at forsyne den med og tage Papiret fra den, og der kan i Timen trykkes indtil 1500 Ark. Ja, man har endog fundet paa at sætte Typerne udenpaa en Hull (Balse eller Cylinder) istedenfor at sætte dem paa en jævn flad Form, og dermed trykke Ark efter Ark, saalænge man har sammenhængende Papir, indtil 10,000 Ark i Timen; imidlertid er dog denne Fremgangsmaade ikke kommen i almindelig Brug. Endelig har man opfundet Sætte-Maskiner, der er saaledes indrettet, at man bær sig ad omtrent som naar man spiller Klaver eller Orgel; Bogen sammensættes nemlig ved at fingre paa et saadant Gribbræt, Bogstav for Bogstav, langt fortere end ved almindelig Sætning. Den sidste og ypperste Sætttermaskine er nylig opfundet af en dansk Mand Sørensen.

I Kristiania habes nu 11 Hurtigpresser, hvoraf 2 er dobbelte og drives med Damp.

Saadanne Bøger, som har stor Efterspørgsel, aftrykkes ofte, baade for at faa dem yderst billige og nøjagtige, ved Hjælp af Stereotypi, der blev opfundet i forrige Aarhundrede. Stereotypien bestaar deri, at man affløber de sammensatte Former, hvormed Bogen en Gang er bleven trykt, og bruger denne Affløbning, hvergang Bogen siden skal oplægges,*) istedenfor at sætte den paany. Saalænge denne Affløbning er brugbar til at trykke med, kan der da

*) Alt hvad der med en Gang trykkes af en vis Bog kaldes et Dplag eller en Udgave. Trykkes der f. Eks. 1000 Stykker af Bogen, saa hedder det, at Dplaget er paa 1000 Eksemplarer. Naar nu disse er næsten udsolgt, saa lar Forlaggeren Bogen sætte og trykke paany, og dette kaldes da Bogens 2det Dplag eller 2den Udgave. Den kan naturligvis være aldeles lig den 1ste Udgave (Skjønt ganske vis derpaa er man nu ikke, uden den er trykt med Stereotyp; en eller anden Trykfejl indsniger sig ellers saa let); men det ny Dplag eller den ny Udgave kan ogsaa være forandret, forbedret, forkortet eller forøget.

naturligvis ikke indsnige sig nogensomhelst Trykfejl eller Afvigelse fra Bogens første Udgave; ligesom det er klart, at de følgende Oplag derved maa blive billigere end de ellers vilde blive, da Sætningen, som er den seneste og dyreste Del af hele Trykkerarbejdet, derved spares. — Man har ogsaa i senere Tid trykt enkelte Bøger til Stas med Guld og forskellige Farver. Men vigtigere er det, at man har begyndt at smykke mange Bøger og Blade med Billeder (især Træsnit), hvorved Træsøjærerkonsten, som indslumrede i det 16de Aarhundrede, igjen er vakt tillive og taget i Tjeneste af sin Datter: Bogtrykkerkonsten. Bærter, som er smykket med slige Træsnit, kaldes gjerne illustrerede.

At en saa herlig Opfindelse som Bogtrykker-Konsten maatte blive et vigtigt Mittel til at udbrede alstens Oplysning, er jo let at forstaa. Men da Oplysningen kan være baade sand og falsk, er det en Selsølgelse, at Bogtrykningen ogsaa kan bruges til at fremme begge Dele. Med andre Ord: at ligesom Menneskene kan tale, og taler tit, baade Ondt og Godt, baade Dumt og Klogt, saaledes kan man ogsaa skrive og trykke begge Dele. Det var derfor intet Under, at Bogtrykker-Konsten ogsaa brugtes af og til til at udgive daarlige og skadelige Bøger. Dette kunde vel i lang Tid være dobbelt slemt, fordi almindelig Mand næsten havde vænnet sig til at tro, at Alt var Sandhed, naar det bare „stod paa Prent.“ Men denne Fare vilde naturligvis forsvinde, efterhaanden som Folk fik den Forstand, at ogsaa Bogvæsenet ligesom alt Andet i Verden maa bruges med Vatsomhed og prøves, saa man kun tilegner sig det Gode deraf. Saa stor en Tvang, som Magthaverne i hine Dage almindelig anvendte, vilde de imidlertid ikke lade hin Ulempe udjævne sig selv, men frygtede saa stærkt for Pressens *) Misbrug, at de begyndte at blande sig ind i

*) Ved Ordet Presse tænker man ikke gjerne paa Maskinen, hvormed Trykningen sker, men paa Bogvæsenet idet hele.

Ringen og førte Oplysn med Alt, hvad der skulde trykkes. Denne Trykkesvang kaldes man Censur, og den blev gjærne strengere og strengere, især efter at man havde begyndt at udgive egentlige eller daglige Blade (Aviser). Intet som helst kunde trykkes, førend det var gennemset af den Embedsmand, som Kongen havde indsat til at være Bogdommer eller Bogbrager (Censur). Fandt han Skriftet uskadeligt, forsynte han det med Ordet „Imprimatur“ eller „Maa trykkes.“ Syntes han derimod, at Skriftet enten gif Religionen eller Kongehuset eller Regjeringsbæsenet for nær, kunde det ikke blive trykt, og Forf. maatte takke til, om han slap for Straf. Siden er dog Trykkesvangen i de fleste Lande dels bleven mildere, dels ogsaa rent ophævet. Hos os f. Eks. er der fuldkommen Trykkesfrihed, saa Enhver, enten han nævner sig eller ej, kan saa trykt hvad han vil, og ikke har andet Ansvar for sin Skrift end for sin Tale.

Året 1440 siges at have været det År, Bogtrykkerkonsten opdagedes, og hvert Hundrede-År fra den Tid er Mindet om den store Opfindelse bleven festligholdt. Til denne Højtid valgtes allerede i 1540 Sankthans- eller Johannes-Dagen den 24de Juni, fordi Opfinderen, Gutenberg, hedte Johannes. Det var Luthers Bogtrykkere, som gjorde Begyndelsen dertil. 1640 kunde Festen ikke fejres synderlig i Tyskland, fordi Tredivaarstrigen dengang rasede der; men des almindeligere og herligere mindedes man Gutenberg i 1740 og i 1840. Dog trodde man nu i Mainz, at være kommen efter, at Konsten egentlig var opfundet 4 År tidligere; i denne By fejredes derfor Mindefesten i 1836, ved hvilken Lejlighed der opreistes en mesterlig Billedstøtte af Gutenberg; den var formet af den navnkundige danske Billedhugger Albert Thorvaldsen, den største Billedhugger, som har levet i den nyere Tid. Hollænderne havde allerede

Et Lands Presse kaldes god, naar de Bøger og Blade, som udkommer i Landet, ialmindelighed er gode.

1823 gjort det samme i Harlem for Laurentius Coster, fordi de trodde, at 400aars-Fallet siden hans Opfindelse da var fuldt. At vi og næsten alle Lande sluttede os til Tyfterne og ligesom de fleste af dem fejrede Gutenbergs Mindefest 1840, det følger af sig selv. Det var da, at Bergeland blandt andet skrev den Sang „for Trykkefriheden,“ som findes i mine „Sange og Rim“ No. 158. Og medrette fejres der Jubelfester for en Opfindelse, som gjør, at Tanter og Kunstaber uden Vanskelighed kan udbredes over al Jorden. Maatte bare de, som benytter denne Opfindelse, ikke glemme, at det alene er de varme og ædle Tanter, som fortjener Udbredelse, og at selv de vakreste Ord, naar de ikke udgaar derfra, er alene Forvirring og Fjas! Og maatte endvidere Alverden mindes, at de vakreste Ord i Bøgerne duer til Intet, uden de ledsages og følges af alt det, som er godt og sandt og skjønt i Liv og i Gjærning!

D. Sig.

Maristi'n opi Tellemarkjen.

(Landsmaal paa Bynesfæt; efter Th. Mugges „Stizzen aus dem Norden.“)

Maristi'n ha faat Namne sit ette e Dlott', som hændt' der; aa Sagne fortæle ej taa di'her, som e baade sørgele aa derte orjemele barnske aa ejnsallau. Elles e de allsomoftast saalle's, at saann' Fortælinga knypte sæ te sli' fale Rom¹⁾ aa gaar Mann ette Mann efræa Munn te Munn²⁾ utan aa bli aabglømt.

E fatti' Jætarveikj³⁾ tælt' om Son aat en Niskubbe.

¹⁾ farlige Steder. ²⁾ 3 Ord som Mann, Munn osv. læses 2 n'er omtrent som in. u i Ord som Munn lyder ogsaa egentlig o. ³⁾ Jæterpige.

Forældra has ha naturlevis mykij emot de'her; for for sjer du, at Kjarleheita aat den, som fatti e aa tjene, ¹⁾ bli tølt, ²⁾ naar a itkj' e flokar hell aa gji sæ bort aat den, som e bærbat? ³⁾ Du kan ta, te Ste' du vil, de saammaa e de saammaa baade te Fjells aa i Fjurru. Men allstas har Kjarleheita den forunnele sjølv' Arta, at a itkj' bry sæ de allerminst om, te Mennistja sej', enten dem sej' naa heller ikj'naa. Om Kvællen, naar Sola ha gaatt ne' attafor di snøvit', glinsanes Fjella, og naar di flekkaat' Krøttørhopan va trøt aa la sæ kringòm Stejnhotton⁴⁾ oppaa Høgslaattom: da la Sætertausa evej⁵⁾ — aa du maa tru, ho va knap⁶⁾ paa Fota — ho laup bortgjønno Fjellbeiton aa for som en Fau'el over Bækkje aa Stejnrosè dit, for Maan - Elvatur paa de væ'st, me de saammaa ho vælte sæ uti Bergkje'ln. Dørtunn' „Furrun“ sætt' a sæ te aa vænt', indte en svart Sluggje flau' bortover Bergvæggjen; aa før du vest taa, stej en drestau Fot op uttu de Jupe,⁷⁾ som laag neafor a, aa ho laag atme Barmen has Diab. Saalle's tøvra dem no Natta over; æ har itkj' Traang te aa stej', at ho gjil furt for dem begge, aldenstund di va toejna her. De'her va en seltter liten Plas; forsøljt Kjarlehejt ha opdaagaa'n; aa di angulu Gamlan' kunn' sat ut saa Mang' paa Uttjil, som dem villa — itkj' e Liv kunn' drømm' om, at e Mennistj' tor' vaag' sæ te aa gaa bort aat Fosfa, aa vissfa ette den Bro'n paa Mattens Ti' i Stupmørkje aa Skoddivind. Men Kjarleheita tør vaag' Alt. Før for de grydd taa Dagja aa Morraan kom igjen, skjynd' Weifja sæ oppaa Fjella aat Krøttørskoktja sin; men Friarn hinna⁸⁾ vendt' om aa gjel ni Daln aat Forældrom sin'.

Gjangaang va Himmeln my mørklaten aa stormfull;

¹⁾ betyder tjene. ²⁾ taalt. ³⁾ fornemmere. ⁴⁾ Stenhytterne.
⁵⁾ Sæterpigen affted. ⁶⁾ rass. ⁷⁾ Dybet. ⁸⁾ hendes.

Lora¹⁾ ramta fringom Gaukan;²⁾ men uttu tusen Berg-
 kløste stej der fullt taa vill' Bergtroll, som rejs store
 Bergtomfa taa Fjelltinom — saa har'³⁾ aa frøgtele Hæn-
 der ha dem; aa dem kom kjærann' ne efras Stjhom som
 Verbevind aa Snøstrej, for leksom aa ø'løgg' alt, som ha
 Liv aa Kjærleijt. Mari sat 'punn⁴⁾ Furrun, som lasta
 syndbrøtte⁵⁾ Grejne aa Kvistrust nepaa Leppon aat Bestjon.
 e de ho ba te Gu' for hannom, som du vejt vel; men Furru
 ho susa opfor'n me siik rare Lona, som om ho villa klaagaa
 sø aata for naaktaa. Skodda omringa a tjuktar' og tjuktar';⁶⁾
 aa borti hinna rendi' Spøkjelsa forbi a; dem jula, spøjja aa
 strejt, saa de gjit me Dødsens Nødsel aat Hjarte paa'n
 Mari, Stakkar. Best som de saa, sprang a op for aa ly;
 de stjengra egjønno Stormen aa Regne; ho kjendi' Laatn;
 de va Naa'n, som ropa Namne hinna; ho ropa igjen aa
 haur,⁷⁾ at de svaaraa, haur, at'n Olav kom straa vann'; aa
 no la a da evej emot om. Men e de saamaa for der e
 forstrækkele Windkast, pipan' aa strikan' egjønno Fjellkusta;
 di gammel Bergveggjenn stak; der ramla ne' en bejl Del
 Storstrej; stjølvan'⁸⁾ hik a sø fast i Stogbystje; men — te
 om Olav fil a ikkj' hø'r' de allerringast' mer — —! Da
 Morraasola kom fram aa stjein, laag neunn' der, for Strau-
 men bryt utgjønno den inner Fjellporten, en syndbrøtte
 Krop taa en Ungdom; men de blaa Jølvatne straut forbi'n
 aa voffa de bloaatt' Haare has. Sedda trasta a Mari op
 mangt e tungt Føtt der om Nejn;⁹⁾ ho gjit att' aa fram
 paa Stia aa lya ette hannom, som aller kom tebalers mer.
 Ho sat siik' aa venta 'punn Furrun e mangfoldi' Mar;
 men teslut — de va om Morraan ette e søt gællen Døds-
 nat — tok dem op Litje hinna aa, aa de saans atkorat

¹⁾ Jordenen. r læses i siige Ord som tykt l, ligesom l i Ord
 som Dalom. ²⁾ Gaukskjeldet i Tellemarken. ³⁾ haarde. ⁴⁾
 opuader. ⁵⁾ sønderbrudte. ⁶⁾ tyflere. ⁷⁾ høste. ⁸⁾ stjal-
 vende. ⁹⁾ Natterne.

Af C. J. Christensens Afhandling: „Om Behandling af en Husmandsplads eller en kort Beretning om Gudsbrød Kasbattes Jordbrug“, er der taget 2300 særskilte Aftryk. Bestyrelsen har troet, at disse burde for 2 $\frac{1}{2}$ pr. Eksemplar overlades fornemmelig til Kommuner eller større Brugsejere, som maatte ønske at anvende dem til Fordeling blandt Bygdens eller Gaardens Huusmænd.

I den Hensigt at anvende det ikke ubetydelige Restoplag af Selskabets Skrifter for de foregaaende Aar paa en Raade, hvorved de paa engang kunde haade blive frugtbringende for Selskabets Kasse og tjene til mere direkte at fremme Selskabets Formaal, besluttede Bestyrelsen under 12te Marts 1855, at de, der indtraadte som Medlemmer af Selskabet fra Begyndelsen af 1855, skulde have Adgang til at erholde alle af Selskabet i de tre henrundne Aar udgivne Skrifter for 2 Spd. tilsammen. Paa disse Billaar ere 207 nye Medlemmer indtraadte i Selskabet. Imidlertid er der endnu en Restbeholdning tilbage af Selskabets tidligere Skrifter, som det turde være saavel i Selskabets Medlemmers særskilte som i dets Formaaals almindelige Interesse at søge gjort frugtbringende ved en yderligere Foranstaltning i denne Retning.

Gjennem sidste Aarsberetning bragte Bestyrelsen til Medlemmernes Kundskab, at den havde besluttet at overlade Eksemplarer af „Berlins Naturlære for Almuen,“ hvoraf der var gjort et større Oplag end af Selskabets øvrige Skrifter, til Skolekommissioner, der agtede at benytte Bogen som Læsebog i sine Almuskoler. Bekjendtgjørelse herom var steet gennem de offentlige Blade omtrent et Par Maaneder før sidste Generalforsamling, og allerede, da den blev afholdt, var der, som oplyst i Aarsberetningen, indkommet Andragende fra saa mange Skolekommissioner, at det største Antal af de disponible Eksemplarer derved vilde blive optaget. Senere er der indkommet en Mængde Andragender, som

det af Mangel paa Eksemplarer har været Bestyrelsen umægtigt at opfylde. Da Bestyrelsen, som af det for sidste Storting fremsatte Budgetforslag havde bragt i Erfaring, at Departementet for Kirke- og Underviisningsvæsenet ansæer Udgiften af en Læsebog for Almuskolerne som en Regjeringsforanstaltning, der er af megen Bigtighed for Skolernes indre Udvikling, under Gjennemførelsen af den omhandlede Foranstaltning med Berlins Naturlære havde erhvervet en Kundskab om Forholde og Synsmaader paa forskjellige Steder i Landet, som efter dens Formening turde blive af nogen Betydning for Iværksættelsen af hin Departementets Ide, tillod den sig, ledet af Ønsket om at kunne yde et, om end lidet, Bidrag til Fremme for en af vort Skolevæsen saa betydningsfuld Foranstaltning, under Aft Juni forrige Aar at meddele det høje Departement saavel de her i Betragtning kommende Erfaringer, den havde haft Anledning til at gjøre, som ogsaa et Uddrag af en Skrivelse fra en for Skolevæsenets Udvikling nidkjær Præst, hvori denne udtaler sig om Bigtigheden af at erholde en saadan hensigtsmæssig indrettet Læsebog for Almuskolerne.

Endelig har Bestyrelsen endnu at berette om en Foranstaltning, som den til et Forsøg har truffet i Slutningen af forrige Aar, idet den har formaaet nogle Mand deels i, deels udenfor dens Midte til at holde mundtlige Foredrag for Almuen over forskjellige fattelige Emner. Saadanne Foredrag ere siden Begyndelsen af December Maaned holdt en Gang hver Uge i Pipervigens Skolehuus deels over Menneskets Fysiologi — ved hvilke Foredrag Berlins Naturlære er lagt til Grund og Tegninger samt Præparater blevne benyttede — deels over de ældre Folkeslags Historie. Disse Foredrag synes at have vundet Deeltagelse hos Almuen, især hos Ungdommen. Bestyrelsen antager, det vilde blive af stor Betydning til Fremme af Selskabets Formaal, om dets Medlemmer paa forskjellige Steder i Landet vilde forene sig

i Filialafdelinger, hvis væsentligste Virksomhed kunde bestaae i at lade saadanne Foredrag afholde. Gjennem „Folkevennen“ burde da en kort Beretning om denne Filialafdelingernes Virksomhed meddeles alle Selskabets Medlemmer. Den hermed foranledigede Forbindelse og gjensidige Meddelelse mellem Filialafdelingerne og Selskabets Bestyrelse turde ogsaa i flere Henseender blive gavnlig for Selskabets Virksomhed i det Hele.

Sidste Generalforsamling henstillede til Bestyrelsen at „foranledige hyppigere Møder afholdte inden Selskabet til Drøftelse af Gjenstande, der vedrøre Selskabets Formaal.“ Efterat Repræsentantskabet under 26de Februar forrige Aar havde fattet den til Iværksættelse af denne Generalforsamlingens Anmodning fornødne Beslutning, blev et saadant Møde afholdt den 24de April, ved hvilken Lejlighed følgende tvende, af Bestyrelsen fremsatte Spørgsmaal bleve tagne under Overvejelse:

- 1) „Er den Oplysning, som vor Almueskole paa dens nærværende Udviklingstrin kan meddele, svarende til Tidens Krav?“
- 2) „Hvis dette ikke er Tilfælde, hvorledes kan man da hensigtsmæssigst virke til hos Folket selv at fremkalde en levende Erkjendelse af Almueskolens Brøst og en kraftig Stræben efter at fjerne dem?“

Det første af disse Spørgsmaal besvaredes af Forsamlingen med et eenstemmigt Nej. I Anledning af det andet Spørgsmaal vedtoges følgende Beslutninger:

- 1) „Forsamlingen anmoder Bestyrelsens nuværende Medlemmer om at anstille eller lade anstille Undersøgelser af Kristianias Almueskolevæsen og dermed i Forbindelse staaende Forholde samt derom at meddele Selskabets Medlemmer Beretning.“
- 2) „Denne Forsamling opfordrer de Mænd, der føle sig overbeviste om Nødvendigheden af indgribende Forbe-

dringer i vort Almueskolevæsen, til ved Foranstaltning af offentlige Diskussjoner om dens Anliggender at stræbe at vække Folkets Interesse for Sagen, og til ved Undersøgelse af Almueskolens Tilstand paa de forskjellige Steder: at forberede Afhjælpelsen af dens Brøst."

Den Anmodning, som ved den første af disse Beslutninger blev henvendt til Bestyrelsen, har denne søgt at opfylde ved at anstille en Række af Undersøgelser, hvis væsentligste Resultater, forsaavidt de direkte vedrøre Løsningen af den Bestyrelsen stillede Opgave, ere meddelede i den „Beretning om Christianias Almueskolevæsen,“ der, i disse Dage er udkommen som Tillægshæfte til „Folkevennen.“ Om de anstillede Undersøgelses Gang og Bestaffenhed forøvrigt vil Formanden meddele Generalforsamlingen fuldstændigere Oplysninger.

Paa den Opfordring, som Forsamlingen ved sin anden Beslutning henvendte til ligetænkende Mænd rundt omkring i Landet, skal Bestyrelsen her til Slutning paany henlede Selskabets Medlemmers Opmærksomhed.

Kristiania i Bestyrelsen for „Selskabet for Folkeoplysningens Fremme“ den 5te Februar 1856.

Hartvig Nissen. M. J. Monrad. H. Rasch.
K. Knudsen. L. H. Aschehoug.

Regnskabet for 1854 blev derpaa af Forsamlingen taget for godt. — Om Selskabets Virksomhed i det sidste Aar var der Ingen, som ytrede sig; men med Hensyn til de omtalte Undersøgelser angaaende Almue-Skolevæsenet fremsatte Kandidat E. Sundt følgende Forslag:

„Generalforsamlingen, som antager, at en gennemgribende Reform af Christianias Almueskolevæsen vil blive af væsentlig Betydning for Folkeoplysningens Fremme ikke blot

i Kristiania By, men ogsaa i det øvrige Land, anmoder Selskabets Bestyrelse om at oversende Kristiania Kommunalbestyrelse det til Fordeling mellem sammes Medlemmer fornødne Antal Eksemplarer af den afgivne Beretning om Kristianias Almueskolevæsen." — Dette Forslag vedtoges enstemmig.

De samme Revisorer og Repræsentanter valgtes som ifjor, og disse sidste har atter gjenvalgt den gamle Bestyrelse.

Berlins Naturlære for Ungdommen i ny Udgave.

I vort Selskabs sidste Aarsberetning have vi oplyst, at en Mængde Skolekommissioner have henvendt sig til os med Anmodning om at erholde Eksemplarer af ovennævnte Bog til at benyttes som Læsebøger i Almueskolerne, uden at vi, da Forraadet er medgaaet, have kunnet tilfredsstille disse Krav. Vi have ogsaa oftere modtaget Opfordring til at udgive Bogen paany, men hidindtil have vi ikke troet at burde imødekomme denne Opfordring, især fordi der, som ogsaa oplyst i Aarsberetningen, er Grund til at vente udgivet af det Offentlige en Bog, der som Læsebog for Almueskolerne maa antages at ville komme til at indtage en langt højere Rang end „Berlins Naturlære," som ikke oprindelig er beregnet paa Skolebrug, og som mangler den væsentlige Del af Kundskabsstoffet, der omhandler de forskellige Grene af Menneskelivet. Der høres imidlertid fremdeles Onsker om at erholde Bogen ikke blot til Skolebrug, men ogsaa til almindelig Folkelæsning. Saaledes have vi i disse Dage modtaget en saadan Anmodning i en Skrivelse fra en Præst i en af vore mindre Landsmenigheder (med omtrent 2500 Mennesker), hvor Almuen er bleven næjere bekendt med Bogen derved, at den er bleven benyttet som Læsebog i

Skolen og sandsynligvis ogsaa i Overensstemmelse med vort derom ytrede Ønske af Børnene bleven bragt med fra Skolen til Hjemmet. Det hedder i denne Skrivelse: „Almuen her er kommen til det Punkt i sin egen Udviklingshistorie, at den længter efter aandelig Næd udenfor det strængt Religiøse. Vort Læseselskab og Bibelselskab kan ikke ganske lindre Hungeren. „Berlins Naturlære“ er nu det almindelige Næd; efter den smægter Almuen. I Tilfælde af, at Bogen kunde fremdeles faaes for 24 Skilling, skal jeg indstaae for Betalingen af 200 Eksemplarer; hvis den derimod kommer til at koste 60 Skilling, for 30 Eksemplarer. Naar saaledes — hedder det videre — „Almuens Trang efter Læsning i naturvidenskabelig Retning kunde for en Del blive tilfredsstillt, tvivler jeg ikke om, at en Bog, som i folkeligt Sprog behandlede Verdens eller Fædrelandets eller Kirkens Historie eller alle tre tilsammen, vilde søges med ikke mindre Begjærighed.“

Deilige hyppige og indstændige Anmodninger indeholde Bidragsbyrd om, at Berlins Naturlære, naar den først gjen-nem Skolen eller ad anden Vej bliver bekendt blandt en Almue, er istand til at vinde dens Yndest og vængsle dens Opmærksomhed. Vi kunne derfor ikke Andet end antage, at en mere almindelig Udbredelse af denne Bog vil blive et Middel til at vække eller forøge Folkets, saavel den voksne som den opvoksende Slægts, Læselyst og Smag for god og underholdende Kundskab, og vi have derfor nu besluttet at lade Bogen udkomme i en ny Udgave.

Denne nye Udgave, som vil udkomme under Titelen: „Læsebog i Naturlæren for den norste Almue,“ vil i det Bæsfentlige blive et Aftryk af den ældre; dog vil den paany blive gennemseet og i Enteltheder modtage Forbedring og Udvidelser. Bogen vil blive solgt for 24 Skilling pr. Eksemplar, indbunden paa samme Maade som den ældre Udgave, men kun til dem, som, førend Trykningen begynder,

tegne sig som Subskribenter. Ingen kan tegne sig for et mindre Antal end 10 Eksemplarer. Hvor Enkelte ønske at erholde hver et Eksemplar, maa altsaa 10 forene sig og lade en iblandt dem tegne sig for det hele Antal. Enhver vil kunne erholde et saa stort Antal Eksemplarer over 10, som han maatte ønske. Specielt ville vi henlede Skolekommissioners, Formandskabers, Sogneselskabers og lignende Samfunds Opmærksomhed paa denne Foranstaltning, hvorved der aabnes dem Udgang til at erhverve saa mange Eksemplarer, som de maatte ønske, hvad enten de ville anstaffe dem til Skolebrug eller til Udsalg eller Fordeling blandt vedkommende Kommuner eller Selskabers Medlemmer.

Enhver, det være Enkeltmand eller Forening af Mænd, som ønske at tegne sig som Subskribent for mindst 10 Eksemplarer, vil behøge enten at antegne sig paa en af de udsendte Subskriptionslister, hvoraf nogle ville blive tilstillede enhver af Selskabets Kommissionsærer, eller at melde sig i betalte Breve til undertegnede Bestyrelse senest inden Udgangen af April Maaned. Subskribenten maa derhos samtidig med, at han antegner sig som Subskribent, nøiagtig betegne sin Adresse samt erklære, om han selv vil afhente Eksemplarerne i uindpakket Stand hos Ekspeditionen her i Kristiania, eller om han ønsker, at Ekspeditionen skal pakke dem ind og besørge dem affendte enten direkte til hans Bopæl, forsaavidt samme er beliggende ved Pakkepostens eller Dampskibenes Ruter, eller, forsaavidt dette ikke er Tilfælde, til en ved en saadan Rute boende Mand, hvis Navn og Adresse maa angives med Fuldstændighed og Tydelighed. Hvis Subskribenten ønsker, at Forsendelsen skal besørges af Ekspeditionen og han derhos erklærer, om den skal foregaa med Dampskibet eller med den almindelige Pakkepost, saa vil Ekspeditionen besørge Forsendelsen efter den angivne Adresse, mod at Forsendelsesomkostningerne senere godtgøres Selskabet.

Betalingen for de tegnede Eksemplarer kan i betalte Breve indsendes til Selskabets Kassierer enten straks eller umiddelbart efter Betjendtgjørelsen om, at Bogen er udkommet. Det gjøres udtrykkelig opmærksom paa, at saadanne Pengebreve, som ikke vedrøre Selskabets almindelige Tidsskrift, ikke kunne sendes som „portofri Sag.“

Trykningen vil paabegyndes ved Udgangen af April og Bogen være færdig til Forsendelse senest i September Maaned.

Til Slutning vil Bestyrelsen udtale, at den med Erkjendtlighed modtager enhverfømhøst Bemærkning, som antages at kunne lede til, at Bogen bliver i nogen Henseende gjort mere stiftet for sin Bestemmelse, at tjene som almindelig Folkelæsning.

Uvisudgiverne rundt omkring i Landet anmodek om velvilligen at optage Ovenstaaende en eller flere Gange i sine Blade.

I Kristiania kan man tegne sig i Mallings Boglade.

Kristiania i Bestyrelsen for „Selskabet for Folkeoplysningens Fremme,“ den 16de Februar 1856.

Hartvig Nissen. M. J. Monrad. H. Rasch.
K. Knudsen. L. H. Aschehoug.

Tidender fra Ind- og Udlandet.

Konsul Melzer i Bergen er nylig død. Han var i 1814 med i Rigsforsamlingen paa Eidsvold og udmærkede sig ved den Dygtighed, hvormed han hjalp til at greje Landets Pengevæsen.

Siden er Norges rigeste Mand, Grosserer Jakob

Meyer i Kristiania, ogsaa afgang ved Døden. Han har i de sidste Aar været stattelagt for over en halv Million Daler, men ejede rimeligvis meget mere.

Sildfisket mellem Bergen og Stavanger har nok ivinter ikke været mer end middels. Nord for Bergen (især i Kinn) har det derimod haft god Fremgang.

Det er før omtalt i „Folkevennen,“ at svenske Arbejdere i Skottevis er bleven lejet hid til Norge. Men nu fortælles det ogsaa, at norske Arbejdsfolk (fra Gaudalen) har ladet sig leje til visse store Brugsarbejder i Sverrig. Saaledes farer man hid og did i Berden.

En fattig Mand i Bergs Præstegjæld ved Frederikshald, som var Soldat i 1814, fik dengang en Kugle mellem det højre Øje og Næsen. Den blev ikke taget ud, og Saaret grodde igjen; men 5 Aar senere satte der sig Værk i Øjet, saa han mistede Synet. Nys før sidste Jul, da han en Nat var plaget af stærk Forkjølelse og Hoste, faldt der ligesom en Rjødklump gennem Gommen ned i Halsen paa ham, og det var Kuglen, som havde siddet i Hovedet i 41 Aar.

Sjælden eller aldrig kanste har „Folkevennen“ haft saa faa Nyheder at omtale som denne Gang; men en Nyhed er da mærkelig nok, og det er en fast Aftale, som Kong Oscar har gjort med Keiseren af Frankrig og Dronningen af England, og som vistnok sikrer os mod Overlast fra Rusland saa godt, som det staar i nogen menneskelig Magt. Det vigtigste af hin Aftale (eller Traktat) er omtrent følgende:

„Hans Maj. Kongen af Sverrig og Norge forbinder sig til ikke at afstaa til Rusland eller med dette Rige et bytte eller tillade samme at besætte nogen Del af de Lande, der ere underlagte Kronerne Sverrig og Norge; H. S. Maj. Kongen af Sverrig og Norge forbinder sig endvidere til ikke at afstaa til Rusland nogen Ret til Grænsning (Vejte) eller til Fiskeri eller nogen Ret af hvilkensomhelst anden Be-

Stæffenhed, være sig paa **Sverriges** og **Norges** ovennævnte **Territorier** *) eller ved deres **Kyster**, men at afvise enhver **Fordring**, der af **Rusland** maatte blive gjort i den **Hensigt** at sikre sig nogen af de nævnte **Retligheder**.

I **Tilfælde** af, at **Rusland** skulde fremsætte for **Hs. Maj. Kongen** af **Sverrig** og **Norge** noget **Forslag** eller nogen **Begjæring**, hvis **Hensigt** var at erholde, være sig **Afskaffelsen** eller **Byttet** af nogen som helst **Del** af de **Lande**, der ere underlagte **Kronerne** **Sverrig** og **Norge**, eller **Retligheder** til at besætte visse **Punkter** af disse **Lande**, eller **Jadvigelse** af **Ret** til **Fiskeri**, **Græsning** (**Bejte**) eller af hvilken som helst anden **Bestæffenhed** inden nævnte **Territorier** eller ved **Sverrigs** og **Norges** **Kyster** — forbinder **Hans** **Majestæt** **Kongen** af **Sverrig** og **Norge** sig til uopholdeligen at meddele **Hs. Majestæt** **Frankmændenes** **Keiser** og **Hds. Storbritanniske Majestæt** saadant **Forslag** eller saadan **Begjæring**; hvorimod sidstnævnte **Majestæter** paa deres **Side** paa tage sig den **Forpligtelse** at overlade til **Hs. Majestæt** **Kongen** af **Sverrig** og **Norge** **Stridskræfter** **tillands** og **vands**, **tillstrækkelige** til i **Forening** med bemeldte **Hs. Majestæts** **Krigsmagt** **tillands** og **vands** at modstaa **Ruslands** **Fordringer** eller **Angreb**.

Bestæffenheden og **Styrken** af, samt **Bestemmelsen** for disse **Stridskræfter** skulle i ovennævnte **Tilfælde** nærmere fastsættes ved fælles **Overenskomst** mellem de **tre** **Magter**."

For bedre at forstaa, hvad denne **Overenskomst** har at betyde, skal jeg tilføje følgende. Som bekjendt, er der en **Mængde** **Finner** eller **Lapper** i **norsk** **Finmarken** saavel som i de **svenske** **Lapmarker** og det **nordlige** **Rusland**, der lever næsten bare af sine **Reasdyr** og vander om som **Driftesfolk** (**Nomader**). Disse **Dyr** trives næsten ikke, uden de om **Sommeren** faar komme ned til **Havkanten** og "smage **Sjæen**,"

*) **Territorium** lunde paa **Norsk** hede **Grund**, **Ejga** eller **Bald**.

og om Vinteren søge ind over de svenske og russiske Vidmarker, og derfor har det fra gammel Tid været en hævdet Skik, at Finnerne paa begge Sider af Landegrænsen havde Frihed til stiftewis at vandre ind i Granne-Riget. Denne Ret stadfæstedes ogsaa i den Grænse-Traktat, som i Aaret 1751 kom istand mellem den dansk-norske Regjering og den svenske. I 1809 maatte Sverrig afstaa det store Finland til Russerne, og derved fik Finmarken for en stor Del en ny Nabo. Nordligst ved Ishavet havde nemlig Norge steds gaat sammen med Rusland, saaledes at begge Lande havde store Bidder tilfælles uden noget tydeligt Landmærke imellem. Alt dette blev omtrent ved det Gamle indtil i 1826, da Keiser Mikolaus var kommen paa Tronen. I dette Aar blev Grænsen mod Rusland tydelig bestemt; saaledes at den først følger Tana-Elven og siden Jakobs-Elven ned til Ishavet, og de russiske Lapper skulde ikke beholde Retten til at fiske i Finmarken længere end 6 Aar. Bestesretten paa begge Sider af Landemærket skulde derimod vedblive. Det synes, som om vi har Grund til at sige, at Herrens Haand har klart været med os dengang ligesaavel som i 1814; for Grænsen blev just saadan, at alle isfri Havne hører Norge til, hvorimod de russiske fryser til hver evige Vinter. De russiske Herrer, som havde med Sagen at gjøre, var rimeligvis ikke saa vel kjendt eller saa vel betænkt, som de sædvanlig plejer; ellers havde de vel gjort Paastand paa, at Grænsen skulde gaa nogle Mil længer mod Vest, og isaafald havde de vist faat sin Vilje frem. Rusland begyndte snart at indse og angre sin Lemfældighed og yppede adskillig Krangel med os. Allerede 1832 og derudover blev der langvarige Trætter mellem de udvalgte norske og russiske Herrer, der samlede i Badsø for at greje Sagen, hvorved de 6 Aar forlængedes til 8. Omtrent det samme gjentog sig i Aabo i 1839 og i Peteréborg 1841. Normændene vilde have Sagen paa det Nene, men Russerne hittede paa alstensk Udflugter og søgte helst at holde Alting i Ugreje for derved at have desbedre Lejlighed til nyt Krangel. Smidstertid udsendte den russiske Regjering En og Anden, som i al Stilhed gjennemrejste Finmarken for at udsprejde Lejligheden og komme efter, hvor de bedste Havne fandtes m. M. Dermed var det nogenlunde fælt til

i 1847, da der kom ny Klagemaal og ny Krav fra den russiske Regjering, især om Bejtesretten. En ny Sammenkomst skulde da ske i Stockholm 1851, og der kom Russerne med den Fordring, at baade deres Finner og nogle faste Bosiddende ikke alene skulde have Lov til at fiske i norst Finmarken, men ogsaa at anlægge Baad-Nauster og store Magasiner, og at Normændene til dette Anlæg skulde skaffe dem et Landstykke ved Barangerfjorden. De norste Sendemænd gif saa vidt som de paa nogen Maade kunde gaa, men Russerne gav ikke efter; tværtimod truede de da med, at de vilde spærre Grænsen mod Finmarken den 15de Septbr. 1852, og da dette blev Alvor, gjorde Normændene paa sin Side det samme. 1853 skulde ny Naadslagninger finde Sted i Stockholm, men den norste Sendemand ventede der i flere Maaneder uden at den russiske kom — en Fornærmelse, som viskelig ingen Stormagt vilde have taalt. Saaledes stod Sagen indtil nu, da Øskar har sluttet Overenskomsten med Vestmagterne. Det er let at forstaa, at de gjerne vil hjælpe os i dette Stykke; for skulde Ruslands Kejser faa sig en isfri Havn, da kunde han ganske braat stifte sine Krigsskibe mod England og Frankrig, naar de mindst ventede det.

Utter er to af de gamle Gjdsbolds-Mænd døde. Den Ene var forhenbærende Højesterets-Asessor Kjønik, fød 1770. Han tog Afsted fra Embedet i 1837 og levede siden i Elverum. Den Anden er Bonden Teis Lunde-gaard fra Lyngdals Præstegjæld i Lister og Mandals Amt, der var fød 4. Mar senere. Han har været Stortingsmand 10 Gange.

Som et Eksempel paa, hvilken Fabrikdrift der i den senere Tid trives sammesteds i vort Land, kan nævnes, at der ved Alers-Elven ovenfor Kristiania er over 80 Storbreg igang, nemlig mindst 10 Kornmøller, 28 Sage, 3 mekaniske Bærtsteder, 11 Teglværk, 4 Spindrier, 3 Saape-Roterier (Sæbespinderier), 1 Hjulmagerfabrik, 1 Krutmølle, 1 Spikerværk, 2 Bridselfabrikker, 2 Baverier, *) 2 Olje-

*) Det ene Baveri, som nylig er kommen igang, vil, naar det blir fuldfærdigt, sysselsætte omkring 400 Mennesker og daglig tilvirke 18,000 Alen Bomuldsårred, det vil sige, en Bæ, som er en norst Mil lang. Dette Brug skal være det største Fabrik-Anlæg hertillands.

møller, 2 Kortfabrikker, 1 Staaltraadsfabrik, 1 Fineersag, 2 Papirfabrikker, 1 Stampe (paa Dansk: en „Balkemølle“), 1 Løsestøberi, 1 Høljærnsfabrik, 1 Stølfabrik, 2 Vedtøfabrikker, 1 Jærnsfabrik, 1 Kalkbrænderi, 1 Heberbane. Ethvert af disse Brug har en Værdi fra 2 til 70 Tusinde Daler.

Kronprinsen er nu virkelig bleven udnævnt til Norges Vicekong; derved faar vor gamle Statholder Løvenskjold den Afsted, som han allerede før har ønsket og paa en Maade faat Tilfagn om. Den norske Regjering i Kristiania har i denne Anledning skicket Kongen en Takskrivelse. Kronprinsen kommer rimeligvis hid ud paa Vaaren, især dersom der nu blir Fred i Europa.

I Sverrig er den lærde Biskop Neuterdahl bleven Erkebiskop.

Den gamle og navnkundige russiske General Fjortj Passkewitsch er nu død. Han var den, som havde Overansværelsen, dengang Krigen mod Tyrkiet brød løs for 2½ Aar siden. (Se ellers om ham „Folkevennens“ 3die Aargang Side 166). Hans Eftermand var Mentshikow, og da ogsaa han fik sin Afsted, blev General Gortschakow Overhøvding for Russehæren paa Krim. Nu har ligeledes han gaat træt, og er igjen bleven efterfulgt af General Lüders.

Ogsaa flere mærkelige Dødsfald i Udlandet omtales nu, f. Eks. Polakernes største Digter Adam Mickewicz og en udmærket Greve Knuth i Danmark. Tsjerkessernes Høvding Schamyl er dog fremdeles i Live (se 4de Aarg. Side 274).

Jaar snalles der igjen ligesom ifjor paa denne Tid om Fred. Der samles nu i denne Anledning i Paris endel Sendemænd fra alle krigførende Magter. Russerne synes at have givet mere efter, end man kunde ventet.

Bed Sebastopol er næsten Intet gjort. Russerne nordfor fyrer rigtignok stærkt mod Franskmændene og Engländerne paa Sørhøden, og disse igjen; men Fransmanden er for stor, til at de kan gjøre hverandre synderlig Skade. —

De Forbundne har sprængt i Luften Sebastopols herlige Skibsdokker, der havde kostet saa store Summer, og det samme agter de at gjøre med alle nedskænkede Skibe, hvoraf endnu Masterne tildels riser op af Vandet.

I Nordamerika er der nu en stærkere Spænding end før mellem dem, der forsvarede Negerslaveriet, og dem, der vil have det afskaffet. Det første Parti synes næsten at være det stærkeste; den nuværende Styresmand (Præsident) for hele „Fristaterne“ hører ogsaa dertil. Hans Embedstid er nu snart tilende (den varer nemlig bare 4 Aar); et nyt Præsident-Valg staar altsaa for Døren, og derfor lægger han alle Aarer ud for at blive gjenvalgt; med andre Ord, han finder paa Et og Andet, der kan vinde Amerikanernes høje Bifald. Saaledes har han nylig med stort Braal truet Danmark med Ophævelse af Øresundstolden, og endnu senere yppet Krangel med England, saa det nu ikke er langt fra, at der kan bli Krig mellem dette Rige og Amerika. — I „Fristaternes“ Storting (Repræsentrant-Hus) har man nu holdt paa over en Maaned bare med at vælge Formand eller Ordfører uden at komme til noget Endskap. Ogsaa der er det Slaveri-Bennerne og deres Modstandere, som strider om Forrangen. — De sidste er dog omsider gaat af med Sejeren i dette Stykke.

Den 21de Januar havde man en Storstorm i Nordfrankrig, men Natten til den 7de Februar et endnu mere overhændigt Uvejr i Skotland. Det sidste har nok voldt en Mængde Ulykker. Store Huse ødelagdes, ny Skibe, som stod færdige paa Land, blev kastet tilsjøs, og en Mængde Mennesker omkom.

Som en Mærkelighed omtales, at en russisk Bonde i 2 Kateflaber har faat 72 levende Børn, hvoraf 32 fødtes som Tvillinger, 24 som Trillinger og 16 som Firlinger.

Keiserinden af Frankrig ventes snart i Barsefeng. Det skal allerede være bestemt, at Paven og vor Dronning skal være Barnets Faddere, det vil vel sige i Navnet; for slixe Folk stikker ofte Andre i sit Sted (eller lader sig, som det kaldes, repræsentrere af en Anden). Dronning Josefine er Keiserens Søskendebarn. — Efter at dette var skrevet og sat, er Keiserinden allerede forløst med en Søn, der har faat Navnet Napoleon Eugen Louis Jean Josef.

Kommer Krigen til at holde ved, vil den vel iaar fornemmelig føres i og ved Østersjøen, og vistnok drives med mere Kraft end de 2 foregaaende Sommer. Engländernes Rustninger har ivinter været uhyre stor. Der er bygget overordentlig svære Kanonbaade, svømmende Batterier osv. Nylig støbtes der en Kjempe-Kanon, som skal udstyde Kugler af en Vægt paa 300 Pund. Første Afdeling af Flaaden er allerede afsjelet til Østersjøen. Dundas er ogsaa iaar udnævnt til Admiral. — Fordetsførste er dog nu en Vaabenstilstand afluttet.

Medens Neger-Slaveriet herfter i saa mange Egne af Amerika, har Negerne paa Den Haiti derimod revet sig løs for lang Tid siden og stiftet et eget Herredømme. En af dem (ved Navn Soulouque eller Faustin) gjorde sig for nogle Aar siden til Keiser over den halve Del af Den; men han har regjeret som en Tyrk, og da han nylig angreb Dens anden Halkpart, blev han slagen og jaget paa Flugt.

I Sverrig har Kongen udnævnt nogle Mænd (en Kom-mite) til under Kronprinsens Ledelse at raadslaa om, hvorledes Stockholm og dens Omegn paa bedste Maade kan befæstes.

Rigsretten i Danmark har, mærkelig nok, aldeles frikjendt de forrige kongelige Raadgivere, der var sat under Tiltale for at have overtraad Grundloven.

I samme Rige har der været et Stormøde om Øresundstolden, som Nordamerikanerne gjerne ønskede afløst (se Side 271 4de Aargang). Den danske Regjering skal have foreslaaet, at de sjøfarende Folkeslag en Gang for alle betaler 17—18 Millioner Speciedaler og derved frigjør sig fra al videre Øresundstold. Skulde denne berægnes efter det nuværende Told-Indkomme, vilde Summen udgjøre omkring 28 Millioner Daler.

I den som Tillægshefte udgivne „Beretning om Christianias Almueffolevæsen“ bedes paa Side 39 i Linie 28 Tallet 80 rettet til 82. De følgende Tal blive at forandre derefter. Paa Side 40 i Linie 4 rettes Tallet 4 til 3, og i Linie 6 forandres „1 Lærer med 6 Limer“ til „2 Lærere med 6 Limer hver,“ og det Øvrige af denne Linie udgaaer. I 9de Linie rettes Tallet 30 til 32.

Cheshire - Ost.

(Efter Household words af Anthon Bang.)

Cheshire - Ost er Kongen for engelsk Ost, ligesom engelsk Ost er Kongen for al anden Ost, idetmindste efter min Smag. Da jeg traf paa denne Artikkel i Household words, tænkte jeg, at jeg vilde faa at se noget rigtig mærkværdigt. Jeg troede nemlig, at Tillavningen af engelsk Ost var ligesaa forskjellig fra Tillavningen af al anden Ost som den i sig selv er forskjellig fra al anden, og jeg troede, at denne Tillavning var meget kunstig, men til min Forundring fandt jeg tvertimod, at den var meget simpel, ligesaa simpel som Tillavningen af vor norske Ost. Hvorfor er da ikke vor Ost ligesaa god som den engelske? Saavidt jeg skjønner, er der to Hovedbetingelser for god Ost, nemlig fed Mælk og megen Mælk. Naturlighvis kommer endnu meget an paa Behandlingen, men denne er ikke kunstigere, end at Enhver kan udføre den; kun at Alt gøres som det bør gøres.

Jeg har gjort den Erfaring, at vor norske Ost, tillabet paa den Tid, Kyunn gaar paa Haaen (Nygroen) og, om ikke mere end af en 50—60 Potter Mælk, og rigtig behandlet, kan blive ligesaa velsmagende som Stolzerost. Ost labet, medens Kyunn gaar paa vore rige Fjeldbeiter og hvor man maatte kunne faa samlet Mælken i den behørig Mængde, nemlig indtil 200 Potter, maatte altsaa kunne blive, om ikke saa god som engelsk Ost, dog ligesaa god som Sweitzerost. Fedosten (Tiendeost, Præstost) paa Tønset f. Sk. mangler vistnok ikke stort Andet end Størrelse, Melde og — Salt for at tilfredsstille alle rimelige Fordringer til god Ost.

I den Tanke, at det vil mere Andre ligesaameget som det morede mig at læse denne Artikkel om Cheshire - Osten, meddeler jeg den her i Oversættelse, endel forkortet for Nummets Skyld. Man vil ikke finde noget Nyt, men dette,

tænker jeg, vil give En og Anden Mod til at forsøge paa en Ting, som de kanske har troet var ugjærlig.

„Stuepladsen for Cheshire - Ostens Tillavning, *) som jeg just nu har været Vidne til,“ er Flintshire, siger Mr. Dickens. Dette ser ud som en Modsigelse at begynde med, men det er ikke min Skyld. Jeg meddeler, hvad jeg finder, og hvad jeg finder, det er en Fabrik for Cheshire-Oste paa en Farm (Forpagtergaard), berømt for denne Artikel, inden Flintshires Grændser. Jeg erindrer, at det morede mig meget som Barn at se paa Kortet en liden Bid af det lille Flintshire, der var skilt fra det Øvrige og stukket ind imellem Cheshire, Shropshire og Denbighshire. Det er just paa denne lille Bid og nærved den bugtede Dee-Elv, at denne berømte Ostefarm ligger. Meget forskjellig fra dens Flint-Ost er Flintosten **) i et længere mod Nord liggende Landskab. I Cumberland er den Ost, der laves paa Hedelandet, bogstabelig bleven brugt som Flint. Man har paa Stedet for Alvor forsikret mig, at en Soldat, som var i Forlegenhed for en Flint, virkelig brugte et Stykke Ostestørpe isteden. Jeg hørte ogsaa, at Bønderne, naar de mistede en Jernhæring, hjalp sig med en Ring af Ost istedet. Naar Osten skal spises, maa den hugges op med en Øxe, og er den rigtig god, vil man i Mærkingen se Snifterne flyve for Øreggen. Maaſte har aldrig noget saa mærkværdigt høendt med en Ost som engang høendte i Cumberland. En kjørte Oste paa en Bogn udover en brat Kleib; en Ost faldt af Bognen og trillede ned igjennem Kleiven, og den slog

*) Shire svarer til vort: Amt, altsaa Cheshire og Flintshire det samme som Che-Amt og Flint-Amt.

**) Man skjønner, at Forfatteren gjør et Ordspil af Ost fra „Flintshire“ og Ost saa haard som „Flint“ i et andet Landskab.

Varne mod Stenene efter som den soer ligesom Hestefloene pleier, og da den kom ned paa Sletten, satte den Ild i Byngen. Hvorvidt denne Slags Ost kan ansees for en Læterbidsten, beror naturligvis paa Smagen. Jeg for min Del tror gjerne, jeg vilde synes om den, naar jeg bare kunde faa Tag i den; men deri stikker Vansteligbeden. Kunde man faa et Rivjern, som holdt ud Rivningen, kunde man gjøre et Forsøg. Jeg skal huske paa det, næste Gang jeg kommer til Cumberland, men nu befinder jeg mig paa Dee's Bredder. *)

Iblandt andre Bugter, som Dee - Elven slaar paa sig, snor den sig ogsaa rundt om et Stykke England saa grønt efter Høbjergningen, at det ordentlig stjør i Dinene. Elven danner ligesom en Hesteflo med meget høie Møler, og naar Strømmen igjen paa det trangeste Sted synes at ville flyde sammen, stifter den Sind og gaar i en anden Retning for at gjøre ny Omveie og for at indringe flere saadanne Stykker England. Bredderne er beboffet med Træer. I Baggrunden af Landslabet ser man Bjergene i Wales. Ved Solnedgangen tager dette Landslab sig især godt ud, og da vil Diet useilbarlig komme til at dvæle paa et vist Sted ved Enden af Hestefloen, hvor Elvbredden stræmer af opimod Bakkerne. Dette Sted er et stort Farm - Hus med en lav, lang og uregelmæssig Fremside og en Have i Terrasser, der holder mod Syd. Nedenfor er der Enge, som ser ud som Fløiel, somme med en stor Høstak i Midten og somme med store Ku - Flokker, der paa den Tid nærmer sig Gaarden for

*) Jeg tænker vi Normand forstaar Dickens's Spøg og Skjemt med Cumberlands - Osten bedre end nogen Anden. Hvem af os er ikke engang i vort Liv bleven budt Noget at æde, som vi med god Grund kunde kalde „Stene“? En Ting uden Smag og næsten uden Lugt og at se til som en Skindlay, der har ligget i Kalk — en Ting, som vi næsten forgjæves prøvede vore Lænders Styrke paa: Korst „Kuost“.

at gaa hjem tilføeds. Dette yndige Sted er Enten S.'s Øste - Farm.

Jeg skulde just besøge hende, og jeg maatte indrømme, at med Hensyn til Veligheden af hendes Farm, kunde næsten hele England misunde hende, og jeg fandt mig ikke stoffet ved en nærmere Undersøgelse af Stedet. Gaarden er net, vel bebygget, og paa en vis Maade malerist formet sin Velde, om just ikke særdeles smul. Der er en liden Grønning foran, som er beskyttet ved et Gjerde. Gaardspladsen er saa stor, at Udbusene ikke er til Hinder for Bequemligheden eller stødende for Diet. Der løber Svin i Snefavis omkring og fraadser i Nyse og Kjernemest. Der er rigeligt Svingerum for Bogne, og en Bustap paa 70 Rjyr kan bevæge sig, uden at der opstaar nogen Trængsel.

Inde i Huset er det Første, der møder Diet, de med vælfste Lepper belagte Murstensgulve. Det bedste Værelse er godt udstyret, og Binduerne er hensigtsmæssigt indrettet til at holde Regnen ude, og de har alle store og klare Ruder undtagen i de Rum, hvor Ostelavningen foregaar; der er de bedækket med en Dug ligesom i Bryggerier. Entens eget Værelse vender ud til Gaardspladsen. Paa en Dør, der gaar ud til Ostefabrikken, er der anbragt et Par Righuller, hvorigennem hun kan holde Die med, hvad der foregaar derinde uden selv at sees. Jeg erindrer ikke at have seet slige Righuller uden i Arrester og Hospitaler, og det ser hel snurrikt ud og minder om gamle Dage og Sæder, da Husbondens Die antoges stedse at hvile paa hans Hushold. Dørværelserne er rummelige og luftige og lige saa rene som selve Melketamret.

Haverne er vakre, og Winranter bedækker Husets Væg mod Syd. Der staar en hvidmalet Bænk under Svalen, hvorfra Rankerne hænge ned, og hvor jeg kunde have Lyft at sidde den hele Dag og fryde mig ved Synet af Haven. Der er en Grønning omgivet paa alle Sider af gammeldags

Blomster. Espalierne er bedækket med Æbler og Pærer; saa er ogsaa det store Pæretæ ved Siden af Grønningen, og den høie Muur, som omgiver denne Have, gløder formelig af Aprikoser og Plommer af alle Farver. I denne Have er de finere Grøntsager, saasom Asparges, Artiskocker, Krter og Bønner. Igjennem en Dør i Muren kommer man ind i den terrassedannede Have, som jeg før omtalte at have seet langt fra, og hvorfra man selvfølgelig har en Udsigt over det her foranliggende Landskab fra Bredderne af Dee til Bjergene i Wales. Her dyrkes Potetes, Raal og almindelige Frugter, og der er Aprikoser og Plommer i ligesaa stor Mængde paa denne Side af Muren som indenfor. Herfra kan Engene overflues. Mor S.'s Farm udgjør omtrent 1000 Maal, der næsten Alt er England. Hendes 70 Kjør æder ikke Andet end Græs og Hø. De nyere Brugsmaader er endnu ikke naaet frem til denne Dal. Det er den almindelige Mening her, at det vilde være altfor kostbart at pløje Jorden til Rodfrugter, fordi man da maatte holde Gaardsdrengene. Saaledes er blot omtrent 32 Maal af denne Farm under Plog, medens omtrent 350 Maal er slaaet til Hø dette Aar. Træer vokser hist og her paa Engene, ti, som det heder, hvorledes skulde det gaa med Kua uden Stygge? Staldfodring er selvfølgelig en endnu uhørt Ting her, eller om den end er hørt, er den frygtet som den visse Ende paa al Cheshire-Ostens Berømmelse. I Melke-kamret fandt jeg de gammeldags Melkeringer med Trætapp i eller Spunds af Træ og Filler. Zink var endnu ikke kommen ibrug her. Gjødselen venter endnu paa at komme til sin Ret. Den ligger forsømt under aaben Himmel og giver paa Engene Græsset et mørkt, tappet Udseende, naar man kommer nær nok for at se Feilen. Gjødselen i Fjøsset blir undertiden spredt over Engen. Guano har man hørt tale om og ogsaa gjort Brug af. Beenmel er heller ikke ganske ubetjendt. Men Tiden til alvorlig at tænke over det vigtige

Spørgsmaal om Gjødselens rette Anvendelse er endnu ikke kommen, men naar den kommer, er jeg meget tilbøielig til at tro, at Cheshire-Osten ikke vil blive flettere for den Sags Skyld, og Kua, Græsset, Enten og Budeierne meget bedre.

Mit Besøg denne Gang havde allerede været længe nok, og jeg havde faaet Tilladelse til at komme Kl. 7 om Morgenen for at se den hele Ostegjøring fra Først til Sidst. Vigerne, hvoraf der altid er tre og undertiden fire, staar op Kl. 5. Saa har de først Melkingen at gjøre og siden Frokosten; Kl. 7 er de færdig til at tage fat paa Osten.

Aftensmaalet af Melken var hensat i Kopper, undtagen hvad der behøvedes til Smør eller i Husholdningen. Der er 2 Kar til at modtage den Melk, hvoraf der skal ystes, og der er 2 andre Kar til Ballen (Rysen) af den foregaaende Ysting. Naar Aftens- og Morgenmaalet blev blandet sammen i de to Kar, var der omtrent 200 Potter i hvert, hvilket var Melken af 60 Rjyr; 10 af de 70 Rjyr paa Farmen stod paa den Tid tør eller havde netop kølvet.

Der er to Ting, som maa hældes i denne Overflod af Melk; den ene er for et Syns Skyld, den anden for Nyttens. Det Første er en Spisefste med Arnotta. Dette er en tyk, seig, mørkebrun Saft, tykkere end Sirup og vel saa mørk; den perses af Frøet i en Syd-Amerikansk og Vestindisk Plante, og bruges bare til at farve Osten. Der kan ikke tages for lidt, ti dens Smag er meget modbydelig, og den er stærkt afførende. Ostefabrikanterne er ialmindelighed tilbøielige til at tage mere end nødvendigt for at gjøre Osten „rig,“ som de siger, hvilket ikke betyder Andet end stærkt farvet. Mor S. tillader imidlertid ikke, at der tages mere end en Spisefste til et Kar paa 200 Potter, og det kan ikke stude Nogen.

Den anden Ting, som bruges, er Løben (Rjæsen). Første Løbe ansees for de bedste. Nogle af Farmerne i Oste-Distrikterne betinger sig af Slagterne, der kjøber deres

Kalve, at faa Maberne tilbage, men de regelmæssige Ostepabrikker forsynes med Løbe af irske Kalve, som reisende Handelsmænd bringer dem. Mad. S. kjøber nok om Baaren for hele Karet. Hun har dem i en Kurb paa en Hylde i Ostepuset og skjær af nogle smaa Stykker, som hun bløder i en Staal med koldt Vand nogle Minutter. Somme bruger at slaa kogende Vand paa dem, og at lade det staa til det blir koldt; men koldt Vand gjør samme Nytte. Det ser ud halvveis som Høfseri, at en Kop med Vand, hvori et Stykke Kalvemave er bleven vasket, kan i et Kvarters Tid forvandle 200 Potter Mælk til Ost, og indtil nyligt var det virkelig en Hemmelighed, hvoraf Saften i Maberne bestod, og hvorledes den virkede. Nu har Kemikerne udfundet, hvoraf denne Saft bestaar, der ingen Virkning har paa levende Slabninger, men som forvandler alle døde Ting, der svælges, til en eneste blød Masse, hvoraf den bedste Part tjener til Næring for Legemet. Men hvorledes det virker der, er dog ubekjendt, ligesom hvorledes Forandringerne i det levende Legeme bevirkes. Der er det i Kalvens Mave, naar den slagtes, og Maveflindet tørkes, og efter mange Maanedes Forløb er Saften ligesaa virksom til at forvandle Mælk til Ost, akkurat som den gjorde det i Maben paa den levende Kalv. Medens Forvandlingen foregaar, svømmer en Træsmaal med varmt Vand paa Overfladen af Melken, og nogle bruger at helde $\frac{1}{2}$ Pot eller saa i Karret om Sommeren og mere om Vinteren.

Vigerne er ikke ledige, medens Osten sætter sig. En staut Jente tapper adskillige Bøtter med Kjernemelk til Svinene af en Bryggekjedel i et Hjørne; dernæst giver hun sig til at stumme Ballen fra Gaarsdagens Ysting. En tyk Fløde har samlet sig paa Overfladen og gjør, at det store Kar ser overmaade nyt ud. Hun stummer det og har Fløden i et Lersfad, færdig for Kjernen; derpaa tømmer hun Ballen bøvtevis i, hvor det ser ud som en stor Bryggekjedel i et andet

Hjørne, men saasom Ballen forsvinder, er det klart, at i Kjedelen er en Trægt, hvorfra Ballen igjennem et Rør løber ud i Svinestien. Det er en dygtig Vige, som gjør dette; hun bærer en blaa Smætte ligesom et Barns Silleklud lige op til Hagen, og hendes Stak er ligesom alle Budejernes mærkværdig kort. De gaar ikke om og søger Skjorterne paa Gulvet ligesom Damerne i London; Skjørtet vækter knapt til Ankelen, og de har tykke Sko, som kan holde dem tørre om Fødderne paa det fugtige Stengulv. Vigen maa helde paa Karret, naar hun kommer til Bunden, men hun beder ikke om Hjælp; hun stikker sit stærke Forklæde igjennem en af Hankerne, og medens hun letter paa Karret, sparker hun et Stykke Træ under det. Naar Karret er tomt, blir det vel stykket, og er da færdig til at modtage Aftensmelken.

Overbudejen ser imidlertid efter de Øste, som blev gjort Tirsdag, Onsdag og Torsdag; det er idag Fredag. I de to Bærelser, som nu skal undersøges, er der 6 Perser; flere er der i andre Bærelser. Disse Perser ser ud som de Stene, som fyrstelige Personer lægger Grundvolden til offentlige Bygninger med — en firkantet Klump, som føres op og ned ved en Skru. De to Øste, som blev gjort Tirsdag, tages nu og undersøges. De er pæret i Kar, som er gjort af Et, og som tager af i Bidde for at passe til Østen, eftersom den minsker ved Tørringen. Østen tages nu ud af Karret, og det fugtige Klæde, hvori den var viklet, kastes tilside. Den sættes atter i Karret med den Ende op, der før vendte ned; og den Del, som ikke gaar ned i Karret, der endnu ikke rummer mere end Totrediedele af Østen, omgives med en bred Strimmel af Tin, gjennemboret med Huller, og som kaldes en Krans. Denne Krans er bundet om Østen med et Bæredsbindsel omtrent 3 Tommer bredt; derpaa kastes et Klæde over Toppen, og det hele føres under Persen. Onsdags-Østene er større og blødere, og nogen Valle sildrer endnu ud igjennem Hullerne i Kranzen.

Torsdags-Ostene er meget bløde og gule og begynder først at faa en Skorpe. Ballen løber ud ved det mindste Tryk af Fingeren. Vigen tager ned en Bunt lange Træpinder fra en Hylde. Med dem stikker hun igjennem Osten paa alle Kanter og kaster tilside det Klæde, hvori den var viklet, og som nu er dyndbaadt. Den faar nu et tørt Klæde paa sig og sættes i sin Stamp med den anden Ende op, ombundet med en Krans ligesom de andre, med den Forstjæl, at et halvt Dussin af Træpinderne stikkes ind i Hullerne i Kranzen; derpaa lægges Bindet paa, det hele dækkes til med Klædet, og Osten sættes tilside — ikke under Persen idag, men med en Vægt, en Dæsel af Skifersten med et Haandtag af Træ til at løfte det op med. Disse ny Oste er mere eller mindre vaad af Valle; de bær Mærker af Sømme og Traade i Bindet og Klædet, og fremviser en hel Række Knapper, der svarer til Hullerne i Kranzen. Disse Mærker blir allesammen strøget ud med en Strædders Persejern, førend Ostene blive ganske tørre. Persejernet staar paa Ovnen midt i Bærelset ved Siden af Strygjern, der bruges til at stryge Klæderne og Bindslerne. Ostenes Strygning forekommer En som en snurrig Slags Bakkerkone-Forretning.

Og nu til Dagens Oste. I en Fart bringes Alt i Orden, Bordene tørkes af, og Nyften gjøres klar for den store Forretning. Jeg staar imellem 200 Potter tyk Eg-gemell (efter Udseendet) paa den ene Side, og 200 Potter paa den anden. En meget lang, stump Knip leveres Enten, som idag vil gjøre Honnør med egen Haand. Hun stjer Osten i alle Retninger, forlanger derpaa en Oste og indbyder mig til at smage paa Osten. Den er isandhed meget god — især for En, der endnu ikke har spist Frokost, endstjønt venlig indbudt til Entens velforsynede Bord allerede for en Time siden. Derpaa kommer „Bryderen“ for en Dag. Bryderen ser ud som en rund Nist og er gjort af Staaltraad med et Skaf som paa en Kof. Med en yndig

og sagte Bevægelse stikker Mor S. Bryderen ind i Massen og bevæger den sagte op og ned, hid og did; hver Krog af det store Kar hemsøges, for at ikke den mindste Klump Ost skal blive ubrudt. Naar hun efter omtrent 10 Minutters Forløb vender sig til det andet Kar, synker al Osten i det første tilbunds. Derpaa kommer Pigen og med en Staal fister og rager blandt Osten, indtil hun har faaet det Meste af den til den Side, hvor hun staar. Nu kaster hun Staalet fra sig, og medens hun med den ene Arm holder paa Massen, samler hun med den anden Haand al den Ost, som endnu flyder om i Ballen. Det synes at være en saadan Mængde, at man neppe skulde tro det muligt, at Alt kan gaa i en Ost. Nogle af Ostene veier ogsaa 100 Pund og vel det, medens de, der gøres om Vinteren, ikke veier mere end 60 Pund og endnu mindre.

To rene, hvide Kurve, lig runde Klædeskurve staar færdige paa Bænken. Naar et Klæde er lagt i en af dem, bringes Osten op i den, Kurven sættes i et Kar, for at det Flydende kan løbe ud, og Ballen i det store Kar blir staaende til næste Morgen for at sætte Fløde. Efter 2 til 3 Timers Forløb er Osten tør nok, til at dens videre Behandling kan fortsættes. Den gnides nu ind med Haanden saa fint som muligt og saltet. Saltet arbeides vel sammen med Massen. Mor S. kan blot sige, at hun salter paa et Skjøn efter sin Smag, men Overbudejen siger, at hun tror der bruges omtrent 2 Pund Salt til deres største Oste. Naar Saltningen er gjort, er Osten færdig til den Behandling, som jeg har beskrevet ved Torsdags-Ostene. Imidlertid er Dagens Hovedforretning endt. Er Pigerne duelige og flittige, kan Altting være i Orden til Middags-tid Kl. 12½. Der er Guds Betsignelse af varmt Vand i den store Kjøkken-kjedel, som holder 400 Potter. Kar og Stamper stures, og alle Kjørrel stykkes, og Klæder og Bindfler vaskes, og hver Flæk i Værelset sopes og astørkes, saa at Alt er rent og

pent før Middagen. Saaledes kan nu Pigerne efter Middagen sætte sig til at sy eller andre Haandarbejder, indtil Kynn kommer hjem for at melles tilkvælds. Somme kan vistnok føle med Arbeidet indtil Kl. 4 om Eftermiddagen, og blir de kjed af det, er det deres egen Skyld. Kl. 9 gaar Allemand tilsengs.

Det Værste ved denne Bedrift er, at den ikke kan standse om Søndagen, undtagen i saa store Fabrikker, at de har dobbelt af alle Slags Kjørrel og et større Antal Tjenestepiger. En Landmand i det Distrikt, jeg her skriver om, udsatte for nogen Tid siden en Præmie for den bedste Ost, der var gjort uden at tage Søndagen tilhjælp, og det er bleven befundet, at Melken uden Skade for Ostens Godhed kan blive vedsat (Kjæsen) Løverdags Aften, og den øvrige Behandling udsættes til Mandag Morgen; og Fokkene beklager sig ikke over det forøgede Arbeide om Mandagen, da de til Gjengjæld faa Søndagen fri. Men det er en alvorslig Hindring for denne Foranstaltning til Søndagens Befrielse for Arbeide, at der udfordres saameget mere Hjælp og Kjørrel og Num. Da jeg erindrede, at Arbeidet i Regelen var endt ved Middagstid, spurgte jeg, om det ikke lod sig gjøre, at Arbeidet paabegyndtes et Par Timer tidligere om Søndagene, saaledes at det kunde være færdigt til Kirketid. — man kunde da hvile sig om Eftermiddagen; men der er en særegen Hindring for denne Plan. I Wales og de tilgrændsende Bygder bestaar endnu den gamle Skik, at Tjenestepigerne modtager sine Kjærestes Lørdags Aften, der er den almindelige Tid til Frieri. Husbonden og hans Familie gaar tilsengs til sædvanlig Tid og overgiver Dørnøglen til Pigerne, hvis Kjærestes kommer og spiser til Aftens med dem, og da de har meget at snakke med dem om, kommer de altfor sent i Seng, til at de kan komme op om Morgenen førend den sædvanlige Tid. Saaledes foregaar ialmindelighed Ystingen om Søndagene som om Lørdagene.

Hvad angaar de Oste, der er perset nok, det vil sige i 4 Dage, da opbevares de i Ostekamrene paa den anden Side af Gaarden. Enken tog den største Nøgle, jeg nogenfinde saa. Nøglen til Bastillen,*) som hænger i Washingtons Sal paa Mount Vernon i Virginien, var Intet imod den. Nøglehullet til Ostekamret er midt paa Døren; det er igrunden ikke et almindeligt Laas, men en Jernstang, som Nøglen løfter op. Her finder man flere Perser langs Væggen. Ostene staaer paalant saa tæt som muligt uden at komme hberandre nær. Der er en Døn midt i Bærelset, og et Thermometer **) hænger ligeoverfor Presserne. Ostene, som ofte snues og astørres, kan staa her i 6 Maaneder, endstjønt det sjelden hænder, og Barmegraden i Bærelset maa om Vinteren rettes efter Thermometret. Søgningen efter Ost er stadig, og den eneste Forskjel imellem gode og slemme Læder, er, at Priserne og Fordelen er høiere eller lavere. Hver eneste Ost blir solgt. Ostehandlere reiser om og kjøber op især for at forsyne Markedet i Bondon og Manchester. Det er en indbringende Syssel. To Oste om Dagen, af omtrent 100 Punds Vægt hver, fra Mai til Oktober, giver en vakker Stilling. Fra Oktober begynder Ostene at aftage i Størrelse og i Tal, indtil Kalvningen om Vaaren og Græsgangen atter bringer Mælk i Overflødighed.

Meget mere Ost end nu gjøres vil snart blive gjort

*) Bastillen var en Fæstning i Paris, hvor Statsfanger indespærredes. Det var det første, Pariserne gjorde ved Revolutionens Udbrud 1789 at storme og nedrive denne Fæstning, hvor saamangt et Offer for Tyranniet havde hensulket sit Liv. Nøglen til den store Port fik Washington som et Agtelses-tegn; han havde hidraget overordentlig meget til at frigjøre de nuværende nordamerikanske Fristater fra Moderlandets, Englands Overherredømme. Mount Vernon hed den Gaard, hvorpaa han boede.

**) Et Instrument, hvormed Barmen og Kulden maales.

i England formodest de store Forbedringer, der daglig gjøres i Kreaturkullet især i Irland, hvor der er et herlige Græsgange; men Mor S. behøver ikke at være bange for dette Tilfælde, hverken for sig eller for sin unge Søn efter hende. Hun har en saare fordelagtig Eiendom paa Grund af hendes Oftes Godhed og store Anseelse. Den vil ikke overgaaes af nogen Ost hverken inden- eller udenlandst. Det er en Fornøielse at se saamegen Velstand omgive denne Gule, og det ikke i Skikkelse af Pakboder af Mursteen, eller Jernkistler i Banken — men i Skikkelse af grønne Færbeiter, mægtige Høstatter og en Bustap glindsende og glat af det gode Hold. Det er et lidet Paradis af gyldne Frugter og Rør fulde af gul Fløde. Sid hendes Stygge aldrig blive mindre!*)

Om den sorte Død.

Denne store Landplage rammede Asien, Afrika og hele Europa (saaledes ogsaa flere af Jordens Hoveddele) for omtrent 500 Aar siden. Den svækkede alle Folk og Neger ganske utroselig, og andet kunde man heller ikke vente, saa stor som Dødelæggelsen var; ti det er ikke urimeligt, at henimod Halvparten af Europas Folkemængde dengang døde bort. Bist er det ialfald, at ingen Natur-Umvæltning og ingen Krig eller Pest **) har siden Syndflodens Page voldt saa

*) Et østerlandst Velvæste.

**) De 2 værste Sotter, som omtales i ældre Tider, var vel: 1) Pesten i Grækenlands ypperste Stad, Athen (omkring Aar 430 f. Kr.), som skædedes af den navnkundige Læge Hippokratès; 2) Pesten i Grækenland og Italien (omkring 550 e. Kr.). Begge var fæle, men ingen af dem kan dog i mindste Maade lignedes ved den sorte Død.

Blandt de andre Farsotter, der for det 14de Aarhundrede

mange Mennefters Død som hin fæle Farang (Epidemi) eller Landfarfot. Hertillands (faabelfom i andre Lande) findes endnu ret mærkelige Sagn om den Udelæggelse og Folketomhed, som „Svartedauen“ voldte i By og Bygd; faa dybt Indtryk gjorde den paa de Gjenlevende, at de og deres Ætmand bevarede Mindet derom ligetil den Dag idag. Men disse Sagn er (som alle andre) likevel ufuldstændige og upaalidelige, og de gamle skrevne Optegnelser om denne Pest her i Norge er vel heller ikke faa bekjendte blandt almindelig Mand, at det skulde være afvejen at samle dem her.

Det 14de Aarhundrede er vistnok i alle Maader det mindst glædelige siden Kristi Dage. Bantundigheden var stor; Ufædeligheden gik over alle Grænser; Troldskab, Røveri, Overfald og Slagsmaal hørte til Dagens Orden. Kristendommens Lære var gjennem lange Tider bleven mer og mere forfaldet; men endnu udi det 12te og 13de Aarhundrede havde den dog i sin urene Stikkelse Livskraft nok til at opflamme halve Europa til storartede „Korstog.“ I det 14de var ogsaa dette forbi, og det Hele laa i en sorgelig Dødsføvn. Ikke engang i verdslig Strid viste noget

gjorde stor Udelæggelse paa Menneftliv, kan især nævnes den, som rasede i Romerriget kring Aarene 180 og 255, i Italien og Frankrig ved 590, i Mellem-Europa 956, i Norden 1002, i Vest-Europa 1004, 1026—1048 samt 1231, i Rusland, Danmark, Tyskland, Nederlandene, Frankrig og flere Lande omkring 1090 og 1196 (i Danmark døde i disse Aar endog Husdyr og Fiske; i den russiske By Kiew døde 7000 Mennefter i 40 Dage); ligesaa i Rusland 1186—88 og især 1230—31 (da der i Smolensk døde 35000 og i Novgorod 45000 Mennefter dels af Hunger og dels af Pest). I Aaret 1282 døde i Sydrusland mindst 100,000 Mennefter; i Polen rasede ligeledes Pesten 1283, paa Island 1284 og i Sverrig 1291; den svenske Konge paabød ved den Lejlighed særffilte Bønnedage.

europæisk Følk da nogen snyderlig Kraft, undtagen Schwejtzjerne, der tappert nærgebede sin Frihed, og tildels Englænderne, som ryttede ind i Frankrig og slog den franske Overmagt i flere Slag. I Norge, Danmark og Sverrig havde lange sørgelige Borgerkrige svækket Landets Styrke. Bistnok blev disse Kranglerier afbrudt af Baldemarstiden i Danmark, og afløst af Haakon den Gamles glimtrende Regjering hos os; men den var alene det sidste Gjenstik af Norges gamle Herlighed, der nu forsvandt saa braat.

Endog den ydre Natur (Himmel og Jord og Luft og Vand) synes ligesom at have været i større Dyrer end sædvanlig. Udbrud af Ildsprudende Berg, Jordstjælv og Fjeldskred, et yderst uroligt Veirslag, strænge, ustabile Vintre, svære Storme og langvarig Regn og snart igjen en overvættets Tørke, styg, stinkende Skodde, Oversvømmelser af Have og Elve, Risstjerner (Kometer), Ildflugter og andre Luftsyn (Meteorer), Stenregn, Blodregn og rød Sne, Uaar, Rotter, Græshopper og andre Insekter, omframt allstens Sygdom baade blandt Følk og Fæ (ja vel endog blandt vilde Dyr): alt Sligt og Mære til synes i Tiden nys før den sorte Død at have indfundet sig i en overordentlig Mængde, og det baade i Europa og Asien.*) — Den fin-

*) Ogsaa i ældre Dage havde slige Natur-Mærkværdigheder for en stor Del gaat Haand i Haand med Farsotterne. Ved Aar 250 omtales f. Elf. Jordstjælv, Oversvømmelser, strang Kulde osv.; og omkring Aar 590 mærkelige Luftsyn og stor Bøte, som braat blev afløst af en svær Tørke, ledsaget af Græshoppesværme. Ved Aar 1004 faaes usædvanlige Luftsyn og et stort Udbrud af det ildsprudende Berg Hekla paa Island; kring 1090 tales der om langvarig Tørke, afbrudt af overhændigt Regn og store Basslomme, samt Jordstjælv og en umaadelig Mængde Smaadyr (Insekter). Aarene efter 1190 var rige paa Jordstjælv, Oversvømmelser, Dyrsygdomme, voldsomt Vejrskifte og stærke Storme (især en Storstorm i Danmark 1195, som sdelagde hele Sloge). 1222 og derud-

landste Professor Ilmoni,*) som har skrevet om disse Ting, fremsætter den Gissning, at næsten alle hine Hændelser har haft en og samme naturlige Grund, og det især i Jordens Indre. Det er nemlig bekjendt nok, at de nyere Naturforskere tror at være kommen efter, at dens indvendige Dele er i hed, smeltet Tilstand, og at Bergmassen med Sten og Muld og Vand er intet andet end Jordens Skorpe eller Skal, som indeslutter de koldende Dele, og som har dannet sig lidt efter lidt, efterhaanden som den hele gloende Kugle blev affjølet udenfra. At det endnu ligger i Jordens Indvolde, derom synes især de mange ildsprudende Berg at give Vidnesbyrd. Disse Berg er da som store Skorstenspiiber eller Damprør, hvorigjennem den indvendige Hede slaffer sig Luft; ellers vilde hele Kuglen springe istykker. Naar hin Varme af en eller anden Grund ikke faar tilstrækkelig Udvej, da rystes hele Jordskorpen, og saaledes fremkommer, tror man, det, som vi kalder Jordstjælv. — Ilmoni mener nu — og som det synes med megen Næmhelighed, at Jordens Indre i det 14de Aarhundrede og deromkring har været i større Uro end sædvanlig; deraf kom da de mange fæle Jordstjælv og de store Udbrud gjennem de ildsprudende Berge; deraf blev ogsaa Vandet udfjømt; deraf opstod ligeledes Skodden og det ustadige Vejr saavel som den

over var der ogsaa fuldt af Jordstjælv, Vandflomme, „Blodregn,“ Stenregn, rød Sne osv. 1218 og især 1240 blev store Vidder i Skesvig og Frisland ødelagte af Nordsjøen; det sidste Aar mærkedes ogsaa en usædvanlig Kjørelse blandt Fiske og Sjødyr, samt en uslyrtelig Mængde Røtter og Mus. I Aaret 1280 og derefter viste sig atter en Mængde Jordstjælv og Dverfsømmelser. — Af strange Vintre indtil denne Tid nævnes hernord især 1225, 1269, 1292, 1294 og 1296; i de 2 sidste Skal Isen have været saa stærk, at man kunde kjøre mellem Norge og Jylland. 1275 i August Skal en meget strid Hagelstør have gjort svær Skade Nordenfjelds.

*) Efterat dette var skrevet, melder Aviserne hans Død.

hele Sværm af alstens Smaadyr; ved alt dette blev igjen Luften fordærvet, og derved abledes da Pesten.

De vigtigste af hine Natur-Mærkværdigheder i den første Halvdel af „Svartedauens“ Aarhundrede (især de i Norden) maa nøjere omtales. Aar 1300 udspydde Hella Ild og Røg i saadan Mængde, at en stor Del af Island i 2 Døgn var formørket; og Nordsjøen gif over Bredderne og gjorde megen Skade. Jordstjælv og vulkanste Udbrud ryfste atter Island 1308, 1311, 1332 og 39; men især voldte Hella gruelige Udelæggelser i 1340—41, og Jordryfningen var i 1345 saa svær, at der endog opstod en ny D i Brejdaaffjorden. — 1301 saaes en stor Nisstjerne, 1312 en endnu større, og 1302—5 samt 1314 viste sig mange smaa. Vinteren mellem 1306 og 7 var overordentlig stræng, men endnu strængere mellem 1322 og 23; en flommere Vinter end denne ved nok ingen gamle Bogskrivere at melde om; baade Østersjøen og Nordsjøen skal dengang have været aldeles tilfrosset. Ogsaa Vinteren 1331 og 34 var meget haarbar; og ligesaa Vinteren 1346, da Kulden i Januar skal have gjort Ende paa mange Menneskers Liv. 1320 rasede Stormene saaledes i Østersjøen, at dens Bølger gjorde svær Skade paa Nordtysklands Kyster, især ved Lybek. Overhændigt Regn havde man i Europa især i Aarene 1312, 1315 og 1319.

I Østasien (især i Kina), hvorfra man sædvanlig tror den sorte Død har sit Ophav, skal store Natur-Forstyrrelser først have begyndt at ytre sig i Aaret 1333 med svære Jordrytstelser og et yderst uroligt Vejrslag. (Der fortælles ogsaa, at en stor Vejrkluge skal have sprunget istykker den Tid og udbredt svær Stank). Samme Aar plagedes Europa af stor Tørste, og det ildsprudende Berg Wina i Italien brød ogsaa løs. I begge Verdensdele holdt de ovennævnte Hændelser ved at vise sig Aar efter Aar, dog med stor Ustadiighed og Omflistelse, saaledes at f.

Er. snart Tøkten, snart igjen Bøten var rent overhændig. Det syntes, som om der var vendt op og ned paa hele Naturen: Winterluften tit ualmindelig lummer, fuld af Torden og Lyn, Sommerne stundom rige paa Sne og Frost. Tre Aar i Rad (1337—40) plagedes endog Mellem-Europa (Tyskland) af en umaadelig Mængde Græshopper.

Den mærkeligste Ulykke hertillands var i sin Tid den, at Gaulelven i Trondhjems Stift blev aldeles stoppet igjen ved et uhyre Berg-Nas (eller Jordskred) i September 1344; og da den nogle Dage senere brød sig Vej gjennem Dæmningen, opstod der en forfærdelig Udelæggelse, især i Sognene Horrig og Flaa. Henimod 250 Menneſter tilfattede Livet tilligemed en stor Mængde Kreaturer; 48 Gaarde og nogle Kirker revs bort, og store dyrkede Bidder blev skjult af Sten og Mur.

Noget af det Mærkeligste var vistnok det, at Brændvandet mangesteds i Europa stiftede Smag, blev modbydeligt og vondt; ja endog i store Elve som Donau og selv i Havet maa det have forandret sig noget paa en eller anden Vis; ti Fiske nu tildels andre Rejser end de ellers nogenſinde plejer.

Glemme Sygdomme havde i dette Aarhundrede raset i Aarene 1309, 1312—16, 1320, 38 og 44—1347. Disse Sotter og Alt, hvad vi ellers har omtalt fra det 14de Aarhundredes Begyndelse (især efter 1333), maa betragtes som Forbud for selve Storpesten. Dog tør det vel ogsaa være muligt, at det var denne selv, som viste sig i de sidste Aar (44—47). Imidlertid blir det dog vist, at det var Aarene 1848—53, som egentlig kan kaldes Digerdødens Aar i den største Part af vor Verdensdel. I disse Aar ledsagedes Sotten tildels af mærkelige Natnr-Fremſyninger (Fænomener) næsten paa alle mulige Sæt og Vis. Alle de Forstyrrelser i Naturen, som før er nævnt, gjentog sig da med endnu større Magt end før. Den 25de Januar 1848 begyndte et grueligt Jordskjælv, der ialt skal have

været i 40 Dage og rammede Cypern, Grækenland, Øvre-Italien, Schweiz, Østerrig og Ungarn. Den store D Cypern skal have mistet næsten hele sin Folkemængde og blev omfladt saagodtsom til en Bildmark. Landstabet Kärnthén blev meget haardt medtaget; Staden Villach ødelagdes, og i Nærheden opstod et nyt Berg, hvorved 18 Landsbyer gik aldeles under. I Grevskabet Görz havde ikke mindre end 50 Landsbyer samme Skjæbne, hvorved flere tusinde Menneſter omkom; og kring Basel omstyrte des 80 Borge og Herregaarde. — Et sælt Jordstjælv rasede ogsaa det følgende Aar i Sydtykland, og mindre Plager af samme Slag mærkede i Polen, England o. fl. Steder. — I sidstnævnte Land havde man ustandseligt Regn i et helt Halvaar (fra Sankthans-Dag til Jul 1348). Og i flere Lande var det noget lignende. En flig Væte maatte naturligvis volde store Vasflomme og megen usund Damp.

Allerede i flere Aar, førend „Svartedauen“ *) naadde Europa, havde den regjeret i Asien (og kanske i Nordafrika). Saavidt man ved, begyndte den i Kina, hvor den skal have gjort Ende paa 13 Millioner Menneſter. Derfra udbredde den sig vest og syd gjennem Asien, og dette gik saameget lettere for sig, fordi Mongolerne just paa den Tid havde begyndt sine umaadelige Krigstog. Højasien, Indien, Persien, Arabien og Vestasien blev efterhaanden hjem søgt af denne Storsyge; og da Mongolerne 1343—44 belejrede Byen Kaffa eller Feodosia paa Krim, udbredde den sæle Pest sig over Sydrusland 1345 og 46 og videre til Konstantinopel, hvor den 1347 skal have raset ganske forfærd-

*) „Den sorte Død“ (som det hedder paa Dansk) kaldtes naturligvis paa Norsk „Svartedauen“ eller ogsaa „Stormanna-Dauen.“ I Sverrig fik den Navnet „Digerdøden“ (det vil sige „Stordøden“). Navnet sort eller svart havde vel sit Ophav fra de sorte Bylder, som fulgte med den. I Danmark kaldes den ogsaa (blandt Almuen) „Mandelvæt“ eller „Markedød.“

lig; ikke engang Keiserhuset sparede. Dog plejer man ikke regne denne Udelæggelse til selve Digerdsden, men alene blandt dens mangfoldige Forløbere; ti endnu i Aarene 1346 og 47 var det, at den rasede som værst i den asiatiske By Bagdad, hvorfra den saa kom til Middelhavets Kyster, Nordafrika og Italien. Imidlertid er der Intet ibejen for at tro, at det var selve Sortedøden, som kom til Europa paa to forskjellige Veje, først til Krim, Sydrusland og Konstantinopel og siden til Italien og Frankrig, hvorfra den vandrede rundt til Tyskland, Spanien, Portugal, Nederlandene, Danmark, Norge, Sverrig og Rusland. Isaaftald maa vi sige, at den i det Hele har brugt en 9—10 Aar til at gennemfare Europa.

Hvordan det nu var eller ikke med Pesten i det sydsørlige Europa, saa er det vist, at selve Svartedauen kom til de italienske Der i Slutten af 1347 og rasede saa stærkt, at knapt en Trediedel af Folket paa Sardinien og Korsika blev ilibe. Snart naadde den ogsaa Italiens Fastland og Sydfrankrig. — Hvorledes den nu var kommen fra Østerlandene til Italien, det er man ikke aldeles sjs paa. Der fortælles rigtignok, at den kom drivende Østenfra som en styg, fæl Skodde, der snart drog sig videre og udbredde Pesten fra Land til Land;*) men det siges igjen af Andre, at Sotten fulgte med østerlandske Skibe og Sjøfolk. Det sidste er vel rimeligst. Skodden kunde ligesuldt have skadelig Indflydelse (ligesaavel som de raadnende Græshopper) og gjøre, at Pesten blev værre under den store Fugtighed, end den allerede var.

I Italien var Farsotten overbættets streng. I hele Toskana stal over Halvparten af Folket være uddød; alene i Hovedstaden Florenz, hvor Pesten rasede et halvt Aar

*) En mindre troværdig Fortælling har man om Pestens Oprindelse i Østerlandene. Det heder nemlig, at en uslyrtelig Mængde Græshopper blev af en Storm kastet i Havet, men drev saa atter i Land igjen og raadnede og opfyldte Luften med Egidom og Stank.

(fra April til Septbr. 1348), var der mindst 60,000 Dødsfald, kanstte endog 100,000. *) Munkene døde næsten allesammen. I Siena omkom 70,000 og i Venedig 100,000 Mennesker. — At bruge Lægehjælp var aldeles faafængt; ja, det syntes endog som om Lægemidler kun gjorde Sygdommen værre. Paven fik da istand en stor Jubelfest i Rom, for at man der ved Bønner og Gaver kunde afvende Guds Vrede; men heller ikke dette Middel hjalp. Snarere tjente det til at forsøge Odelægelsen; ti af alle de Pillegrime, som nu strømmede did fra hele Europa, døde de allerfleste, saa der knapt blev 1 igjen af 100. — Mærkelig nok var der nogle italienske Landstaber (saasom Modena og Piemont), der gik aldeles fri for den sorte Død i disse Aar, men som derimod hjemstøstes paa lignende Vis i Aaret 1361.

Til den franske By Marsejle var Pesten, som sagt, kommen omtrent paa samme Tid som til Italien, og Byen blev næsten aldeles øde. Udover Baaren 1348 udbredte Sygdommen sig over hele Frankrig, hvor den kaldtes Blaadøden. Ikke mindre end 60,000 Mennesker omkom i Byen Avignon; og i Paris begroves i flere Maanedes 500 Mennesker daglig, saa alle Kirkegaarde tilsidst blev fulde. En haardnakket Krig, som Englænderne førte mod de Franske, stansede ogsaa paa Grund af Farsotten.

Samme Aar havde Pesten ogsaa taget Overhaand i Spanien, og der holdt den sig længere end i de fleste europæiske Lande, nemlig samfulde 2 Aar eller kanstte endog meget paa det tredie. Landstabet Andalusien blev næsten øde. Dronningen af Arragonien og Kong Alfons den Ellevte af Kastilien (hvilken sidste dengang belejrede Gibraltar), var begge blandt dem, som bortreves af den graadige Morderengel. — Tilnærmelig har den hærjet omtrent paa samme Vis i Portugal.

I August Maaned kom den fra Frankrig over til Eng-

*) Om Pesten i Florenz skal Mere siden fortæles.

land (altsaa under hin langvarige Regnind) og naadde London i November. I denne By skal af hele Folkemængden alene en Tiendedel (omtrent 14,000 Sjæle?) have beholdt Livet. Ogsaa der blev Kirkegaardene mer end fulde (alene paa en af dem begroves over 50,000 Mennesker), hvorfor en Herremand (Bord) Walter Manny kjøbte en særstilt stor Begravelsesplads, paa hvilken han ogsaa opførte en liden Kirke (et Kapel) og lønede Præster, som daglig skulde læse Messer der. Endnu udpaa Baarparten begroves i London daglig 200 Lig, og Sotten stansede ikke der før i August 1349. — I Skotland døde, saavidt man ved, to Trediedele af Indbyggerne; (en af de Bøger, jeg har for mig, siger dog bare en Trediedel).

Til Tyskland og Schweiz kom Sygdommen ligeledes 1348, dog først mod Slutten af Aaret. Man mener, at der døde omtrent en Fjerdedel af den hele tyske Folkemængde, (1,200,000 Mennesker?) og en Trediedel af den schweitzeriske. Alene af tyske Barfodmunkte regnede man 124,000 Døde.*) I Wien skal paa en eneste Dag ikke mindre end 960 Mennesker have opgivet Aanden; i Westfalen var der tilsidst ikke Folk ilive, som vilde paatage sig at jorde de Døde; i Erfurt blev Kirkegaardene fulde, saa man maatte grave 11 store Grabhuller, hvori lagdes over 12,000 Lig. I Strasburg døde 16,000 Mennesker, og i den schweitzeriske By Basel 12—14,000. — I Nederlandene skal Halvparten af Folkemængden have mistet Livet. — Ogsaa i Polen rasede den i Aaret 1349, og det saa hardt, at ikke stort mere end en Fjerdedel af Indbyggerne beholdt Livet.

Endnu værre synes den tildels at have raset i Nordtyskland. Did kom den kanske fra Danmark; ialfald fik den ikke ret Magt der før end i Aaret 1350. I endel af Holsten (Ditmarsten) blev knapt mere end Femtedelen af Folket ilive. I Lybek gif de Dødes Tal et Døgn op til

*) Det kunde dog vel være muligt, at dette Tal ikke gjælder Tyskland alene men flere europæiske Lande tilsammen.

1500. Pesten varede her fra Pinse til Mikkelmesse, og i det Hele bortreves i denne By henimod 90,000 Sjæle. Huse og Gader laa tilsidst fulde af Lig. Munkene i Byen — fortælles der — blev saa umaadelig rige af alle de Sjælegaver, som sendtes dem for at holde Bønner og Messer, at de bygde sig et nyt Kloster, der havde en Værdi af flere Tønder Guld. — I Danzig døde 13,000, og i Königsberg 8000 Mennesker.

Til det egentlige Rusland kom Farsotten vestenfra, kjønt rimeligvis ad flere Veje, og varede der ualmindelig længe, nemlig fra 1350 til 53. Blandt den uhyre Mængde Døde nævnes selve Storfyrst Simeon Iwanowitsch den Stolte. Hele Byer blev saagodtsom folkeløse. Ogsaa Husdyr bortreves af Pesten.

De nordiske Lande, som vi nu har igjen, blev nok ikke smittet søndenfra men fra England. Hvad Aar dette skede, er ikke aldeles vist. Rimeligst synes det dog at være, at Pesten kom over Havet til Danmark nys før Jul 1348, og fra England til Norge ved Sommerens Begyndelse 1349. Fra Norge bragtes den atter til Sverrig om Høsten (i November Maaned?) samme Aar.

Bed Herregaarden Ulstrup i Bendsyssel i Jylland drev et (engelsk eller norsk?) Skib tillands; det kom fra England, og hele Mandstabet var paa Rejsen død af Pesten. Ved at gaa ombord paa dette blev Jyderne smittet, og nu udbredte Sotten sig over hele Danmark, kanske ogsaa til Holsten og Nordtyskland. Dersom de gamle Fortællinger er at stole paa, saa maa Sortedsøden have raset værre i Jylland end nogen andensteds i Europa. Byerne, hvoriblandt Aalborg, Viborg og Aarhus, skal være bleven saagodtsom aldeles folketomme, og store Bidder af dyrket Land (f. Eks. en Strækning af hele 7 Mil mellem Skive og Kolding) bleven liggende øde gjennem de følgende Tider. Endog i Slesvig var det alene en Femtedel af Indbyggerne, som

beholdt Livet. Og paa de danske Der skal det heller ikke have været stort bedre end i Jylland. — Endnu i 1354 vedblev Pesten at hærje dette Rige. Af Husdyr var det alene Hunde og Katte, som gik aldeles fri.

Vi staar nu ved Svartedauen i vort eget Land, hvorom vor norske Digter Professor Welhaven siger:

„Der kom en rædsom Folkensød
Til Norge med den sorte Død.
Til Slutnings var der kun igjen
En Tredjepart af Landets Mand,
Dg tomt blev mangt et Bygdelag,
Der ligger øde end idag.”

Bergen var det Sted, som først rammedes af „Store Manddauen.“ Her (ligesom i Jylland) kom nemlig et engelsk Skib med livløse (eller kanske syge og døende?) Folk drivende ind. Skibet var affejlet fra London og skal have været laddet med Uldvarer; saasnart det var kommet, og adskillige af Bergens Borgere havde været ombord og noget af Varerne var bragt i Land, begyndte Sygdommen at ytre sig i Byen. For at afvende Nøden blev mangeslags Sælebods-Gjærninger dels befalet og dels frivillig gjort. Blandt andet forordnede Bisperne hver i sit Stift, at Folk 5 Dage i Rad skulde holde Messe og gaa dertil i høitideligt Storfølge (Procession) barfodede og med brændende Lys samt ofre til de Fattige, efterat man 4 Dage i Forvejen havde fastet. Paa denne Maade gik man i Bergen Byen rundt, en Onsdag til Prædikebrødrenes (eller Dominikanernes) Kloster, Torsdag til Minoritternes (eller Franciskanernes), Fredag til Nonnesæter, Lørdag til Munkeliv og Søndag til Domkirken, hvor alle Deltagere da gik til Alters. Men Sygdommen tog ligesuldt til. Da den var som værst, skal ikke mindre end 90 Lig (hvoriblandt 14 Præster og 6 Degne) paa en Dag være bleven begravet bare ved en af Byens Kirker.

Fra Bergen for Pesten videre over næsten det hele

Rige^{*)} og ødelagde baade Folk og Fæ. De Optegnelser, vi har fra gammel Tid om Sortedsøden hertilands, er baade magre og faa; men rimeligt er det, at den i det Hele rasede omtrent et Par Mars Tid, og voldte her som overalt et overmaade stort Mandefald. Somme har ment, at den ikke bortreb mere end en Trediedel af det norske Folk. Andre vil sige, at ikke stort mere end en Trediedel beholdt Livet^{**)}. De sidste har vistnok snarest Ret, især dersom man tager Hensyn til den svære Dødelighed, som Storstens mange Efterveer voldte i det 14de Aarhundredes sidste Halvdel (især i Aarene 1371, 73, 91 og 92). Vist er det ialfald, at adskillige Bygdelag hos os blev aldeles øde paa Grund af Sortedsøden. Skulde vi tro vore mange Bygdesagn (hvoraf nogle siden skal omtales), maatte vel endog meget mere end 2 Trediedele af Folket have mistet Livet; for i mangfoldige (ja kanske i de fleste) Bygder ved man at fortælle, at der efter Pesten fandtes Mennekeliiv bare i 1 Gaard, at der ikke røg af flere end 2, 3 eller 7 Rure (Storstenspiber) i Bygden osv. Sligt kan vi naturligvis ikke ligefrem stole paa, men det stadfæster dog altid den Overbevisning, at Dødeløggelsen ogsaa hertilands har været fæl. En Vinter (rimeligvis den mellem 1349 og 50) skal især have faat Navnet „Mann-daue-Vinteren.“

Paa Hamar skal Pesten have været i 8 Uger (nemlig fra 8de September til Allehelgens Tid); og paa Toten i 6 Uger, regnet fra de sidste Dage af Septbr. 1350 (eller kanske 1349). Paa det sidste Sted skal man i al denne

*) En Fjelddal i Kristianssands Stift skal dog være bleven aldeles skaanet for Sotten.

***) Det er vel ikke rimeligt, at Landet før Pesten havde stort over 1 Million Mennekeliiv, skjønt vistnok heller ikke mindre. Men da nu Norges Folkemængde for 200 Aar siden var omtrent 450,000, saa har den vel straks efter Sortedsøden været endnu faatalligere.

Lid have haft et uftanseligt Regn. *) — Af alle 5 norske Biskopper **) var det alene en, som under denne Stordød beholdt Livet, nemlig den gamle Biskop Salomon i Oslo. I Trondhjem uddøde endog hele Domkapitlet ***) saa nær som en eneste Kannik. — De norske Klostre led utrolig meget ved denne Landeplage. Dette sees blandt andet deraf, at somme af dem paa lange Tider næsten slet ikke nævnes i de gamle Skrifter efter hine Dage, og at mange blev staaende saagodtsom tomme; ****) baade Afgtelsen for dem og Dannelsen saabelfom Sædeligheden i dem gik tilgrunde, thi de ved alle Sjølegaver i denne Nødens Tid blev utrolig rige. Der blev en sliq Mangel paa Præster, at Ungdommer paa 18 Aar maatte bestilles dertil.

En Del gamle Brevskaber (Diplomer) viser os endnu, hvorledes Folk i hine Nødens Dage bortgav Gaarde og Jordstykker eller anden Ejendom til Kirker og Klostre,

- *) Sydlige Vinde tilligemed svær Tørke og Hede skal have været meget almindelige i Tyskland og Danmark under næsten hele Pesten 1348 og 49. Vaaren alene var vakker. I England regnede det, som før sagt, halve Aaret 1348. Aaret 1350 var i Danmark overordentlig tørt og kvalmt.
- **) Norge havde i gamle Dage 5 Biskopper, nemlig 1 i Oslo, 1 i Hamar, 1 i Stavanger og 1 i Bergen samt Erkebispens i Nidaros (Trondhjem), som havde Opsyn over de andre.
- ***) Domkapitlet (eller Domkirkens Præstefab) bestod i Trondhjem af 24 Kannikker, og i de andre Stiftesstæder af 12. Disse Kannikker, Korbrødre eller Domherrer — hvad man nu vil kalde dem -- var Biskoppens Raadgivere og Sjælpe smænd. De havde ogsaa Retten til at vælge ny Biskop, saasnart den gamle var død. — Ordet „Kapittel“ (eller Kapitel) findes endnu igjen i Navnet „Kapittelstort.“
- ****) Omkring Aar 1400 fandtes f. Ek. i Munkeliv Kloster i Bergen bare 2 gamle Munk, „der havde Indtægterne af 3—400 Gaarde at dele mellem sig, uden at kunne bringe Andre til at deltage i den rige Arv,“ det vil sige, uden at kunne lokke Nogen til at blive Munk hos dem. (Se Lange's Bog: „De norske Klosters Historie“).

til Præster, Munk og Fattige. Giverne kalder sig stundom „syge paa Legemet men friske paa Bittet“ (Forstanden). Ogsaa Erkebisp, Arne Både, har i sit Testament bortgivet store Summer. Deraf sees tillige, at han endnu den 23de Septbr. 1349 var „hejl (frisk) baade paa Bittet og Legemet.“

Til Island skal ingen fæl Sygdom være kommen i denne Tid, men derimod halvhundrede Aar senere (nemlig 1402—4). Om denne Sot var aldeles af samme Slag som selve „Svartedauen“ paa Fastlandet, eller om det bare var en af dens mange Efterløbere, er ikke ret bekjendt. — Sottedøden i Norge gjorde ellers, at alt Samkvem mellem dette Rige og Island blev afbrudt, saalænge den stod paa. Dette gik saa vidt, at i mange islandske Sogne kunde ingen Alstergang forrettes 1350 af Mangel paa Vin. — Det endnu fjærnere norske Landskab Grønland blev saagodtsom glemt, efterat Stordøden havde begyndt her hjemme. Pesten kom kanske ikke did; men i Aaret 1379 skal Normændene deroppe være bleven overfaldt af de Wilde (Strællingerne eller Eskimoerne), hvorved 18 Mænd blev dræbt og 2 Gutter taget til Fange. Og i det følgende Aarhundrede blev de aldeles udryddet paa lignende Vis. — Paa Færøerne og de andre Øer nord for Skotland, som da hørte Norge til, rasede derimod Pesten.

Paa et norsk Skib kom den herfra til det sydvestlige Sverrig, i hvilket Land den da herskede især i 1350,*)

*) Munkene i Sverrig (og Danmark) har gjort etflags latinsk Vers for at indprante, at Sottedøden rasede især i Aaret MCCCCL (det vil sige 1350). Verset lyder saaledes:

Rastrum tricrumbum spjutlongum maxima pestis,
eller ogsaa saaledes:

Rostrum tre Wurstum Spidlongum, tunc mala pestis.
De, der forstaar Latin, vil her se, hvilket underligt Kraakemaal den saakaldte „Munkelatin“ i Middelalderen var. Man brugte et og andet latinsk Ord, og forresten danste og

og hvor man tror, at omtrent Tredieparten af Folket mistede Livet. Kong Magnus Smel (som tillige regjerede over Norge) gav — efter den hellige Fru Birgittas*) Raad — Befaling om, at hans svenske Undersaatter skulde ydmyge sig for Gud, afftaa fra al Synd, faste, bede, give Almisser, gjøre Processioner osv. Men Digerdsden vedblev at rase. Alene i Vester-gotland skal 466 Præster og Munke have mistet Livet. Manglestedes blev Folk liggende ubegravne; i Stockholm skal endog mange Gader have været bedækkede

tykke, paa hvilke der sattes en latinsk Sving. Paa denne Maade omgjordes (som Myrup oplyser) en ulden Kappe til Cappa uldena, en foret Kappe til Cappa forata osv. Ligesaa med Verset om Digerdsden. Rastrum (eller Rostrum) skal vel betyde en Rist, som Bogstavet M har Lighed med; tricrumbum (eller tre Wurstum) 3 Krumninger eller Vølser (altsaa Bogstaverne CCC); spjutlongum (et Langsbyd) Bogstaven L (eller vel egentlig l).

- *) Denne hellige Birgitta (af Slægten Brahe) var et meget mærkeligt Menneske. Hun havde fraraad Kongen at gjøre et Tog mod Russerne, men han brydte sig ikke om hendes ildevarslende Spaadom, drog ivej og led et skammeligt Nederlag. Da han nu havde faat Troen i Hænderne, begjærede han hendes Forbøn og gav hende et helt Gods, paa hvilket hun lod bygge Vadstena Kloster. Hun advarede Kongen og Folket mod deres Ugudelighed og spaadde — siges der — at en Herrens Straffedom vilde ramme Landet; Frelseren selv, sagde hun, havde givet hende denne Aabenbaring; men Kongen agtede heller ikke dette, førend Ulykken stod for Døren og Pesten indfandt sig. Nu udgav han — som ovenfor sagt efter hendes Raad — Befaling om almindelig Anger og Bødsøvelse, men hans eget Levnet var lige slemt, hvorfor hun, for ikke at se sit Fædrelands Jammer, havde rejst til Rom. Det Mærkeligste ved hende var vistnok det, at hun i hine Dage vovede at tale skarpe Ord til Paven, som hun skal have kaldt „en Sjælemorder, Forræderen Judas's Efterfølger, uretfærdigere end Pilatus, værre end Lucifer og vederstyggeligere end Jæderne.“ Hermed sigtede hun vel bare til den daværende Pave og hans Liv og Levnet; ti selve Paveværdigheden skal hun have holdt højt i Være.

med Sig. Ogsaa Kongens 2 Halvbrødre borttryffedes. Sommeffeds blev hele Byer og Bygder øde, saa deres gamle Navne og Beliggenhed næsten glemtes og blev overgroet af Skog. Bærmeland blev saa folketomt, at der i lange Tider var 2, 3 og flere Mil mellem Grannerne. Bergværker, Agerbrug og anden Haandtering stansede; Husdyrene styrtede ogsaa. — Gvillke store Forandringer, og hvilket dybt Indtryk Pesten gjorde, viser sig ogsaa deraf, at man var paa Beje til at begynde en ny Tidsregning fra Sortedøden istedenfor som sædvanlig fra Kristi Fødsel. Endog somme af Kongens offentlige Brevskaber i de følgende Aar er underskrevne paa denne Maade.

Den Maade, hvorpaa Sygdommen ytrede sig, var ikke alle Steder eller hos alle Syge fuldkommen ens. I Østerlandene især begyndte den tildels med en forfærdelig Hede i Kroppen, svære Tryk for Brystet og Blodspytning eller anden styg Oplastelse. Tungen og Gomen (Ganen) var altid tør, og saa sort eller blodig ud. Mandedraget var meget vanskelig og lugtede ikke. Bylder eller sorte Flekter slog ud paa de bløde Dele af Legemet, især paa Kinderne, i Armbullerne og under Aaklerne, og udbredde sig ofte over hele Kroppen. Nogle Syge døde i samme Djeblik, og Mange inden det første Døgn var omme; Somme tabte straks baade Følelse, Maal og Mæle, faldt saa i en slags Døds-søvn og levede i 2 eller 3 Dage. Nogle Faa kom sig igjen, men kunde sjælden tale, da Tungen som tiest var bleven naamen (eller lam). Somme af dem angrebes paany og blev da tit bra; de fik nemlig atter store Bylder i Armbullerne og Baarkitene; og af disse rendte en stinkende Materie, hvorved de gjerne følte sig meget lettet og kom sig. — En ubestribelig Angest var ellers ofte Sygdommens Følgesvend, og Mange døde ogsaa af bare Frygt og Fortvilelse. Undertiden blev Sigene haarde som Sten.

Flere eller færre af de her bestrebne Sygdoms-Stringer ledsagede vistnok Sortedsøden overalt. I Italien var Byl-derne tildels saa store som et Æble eller Æg. Senere hen under Sotten viste sig ikke Bylder men sorte eller brune Flækker. — I Frankrig var der ogsaa to Slag af Pesten; først rasede den i 2 Maaneder med stærk Feber og Blodspytning, hvorved ingen Syg overlevede den tredie Dag; siden blev Feberen ledsaget af Bylder, og Døden kom da undertiden først i det 5te Døgn. Alene henimod Pestens Slutning blev nogle Syge helbredet, idet Bylderne gik i Værk. — I England var der dog enkelte Syge, som blev friske allerede efter 6 Timers Lidelser; og dersom man overlevede den 3die Dag uden derpaa at falde i en dyb Søvn, var der ogsaa godt Haab. Blærer eller Knuder var stedse Dødens visse Tegn, dersom de udbredte sig over hele Kroppen eller blev haarde og tørre uden at give nogen Materie fra sig. — I Tyskland varede Sygdommen ofte til den 6te Dag, stundom til den 8de. Men Mange døde dog ogsaa ganske braat, som de gik og stod i sit daglige Arbejde. — Her i Norden skal de Syge aldrig have ligget længere end et Par Dage, da de saa gjerne døde under stærk Blodspytning gennem Mund og Næse. Den svenske Præst Si-vers, som for over 100 Aar siden har skrevet om disse Ting, vil ogsaa vide, at Pesten sammesteds ledsagedes af en Rosen-Sygdom, „som i en Hast fortæredes Levendes og Dødes Begemer lige til Benene.“ — I Danmark (saa vel ogsaa flere Steder) var det ellers mærkeligt, at Pesten først og fremst angreb smaa Børn, derpaa Ungdommen og sidst de Gamle, hvoraf der stedse døde mindst.

Sotten holdtes for at være overmaade smitsom, hvilket den vel ogsaa var. Dette sees allerede deraf, at den ofte bragtes fra det ene Land til det andet ved folketonne Skibe. Mangesteds vilde næsten Ingen passe de Syge eller føre de Døde til Jorden; det traf sig ogsaa tit, at En blev aldeles

forladt af Slægt og Venner, saasnart han bare fik en liden Blære paa Huden, om denne aldrig var pestagtig; Folk stængte sig inde af Rædsel eller rømte sin Vej; ja, det gif skundom saa vidt, at man trodde, at alene Synet af en Pestsyg kunde smitte, og derfor undgik ham. — Det er da klart, at denne overvætted Frygt gjorde Ulykken værre end den i sig selv var; ti ikke nok med, at Mange døde af bare Skrækken, saa døde naturligvis ogsaa nu Mange paa Grund af Vanrøgt; og den usunde Luft blev stedse værre ved alle de ubegravede Lig.

Hele Lægeværnen var yderlig usfelt; fordetmeste blev det drevet af ubidende Munke eller andre Fustlere.*) Hist og her i det vestlige Europa fandtes en og anden Dokter, der ligesom udmærkede sig fremfor hele Høben; men ogsaa deres Raade at kurere Folk paa maa efter vor Tids Indsigter synes meget mangelfulde. Alt, hvad Araberne og deres Efterfølgere havde anset for gavnligt mod en eller anden Sygdom, blev prøvet, ligetil de mest modsatte Ting. En af de navnkundigste Læger i den Tid (i Sydfrankrig) brugte blandt andet Kareladning og Afførelsesmidler (især Aloe), Syrer og armenisk Bolus til at afværge Bylde og Raadenhed, Theriak og Burbomplanter til at styrke Hjertet, Latberge og Sirup samt udbortes Salver til at bringe Bylde og Knuderne til at værte ud (suppurere), Igler og Kopsætning mod Bylde selv m. M. Ellers var det almindeligt at røge med Laurbærblade og Ejne (Briff eller Bratje), at blande dygtig Widdike i Maden, at bære Bævergjæld, Webler og andre stærkt lugtende Sager.

Hvad der endvidere blev gjort for at afværge denne Sygdom, bestod især i højtidelige Omgange (Processioner) med det indviede Madverbred, Vievand osv., i at sætte Kors paa Klæder, Huse og Hedslaber, at give rige Gaver

*) Dog maa det ikke glemmes, at Badstuer og Badning var almindelige i Norden. — Henrik Harpestrængs danske Lægebog (fra 1240) er ellers mærkelig.

til Præster, Kirker, Klostre og Fattige, at gjøre Villeggrimsrejser (Walfarter) til saakaldte hellige Steder og opsende Bønner ved Helgenernes Grave, eller ogsaa selv gibe sig i Kloster. Paven — som dengang bodde i Avignon (i det sydlige Frankrig) — fik istand et Jubeltog til Rom (se Side 101), gjorde sig megen Umag for at forlige stridende Konger og uenige Munke, og forfattede selv en Messe, som 5 Gange hver Dag skulde synges knælende og med tændte Vokslys, saalænge Vesten stod paa — altsamment for der ved at afvende Guds Vrede. I denne Tanke var der naturligvis noget Sandt og noget Falskt. Landeplage saavel som enhver anden Ulykke paa Jorden er jo en Straf over Synden, en Følge af Syndefaldet; ti uden dette vilde Menneskeslægten været fri baade for ydre og indre Nød. Men paa den anden Side lærer Bibelen os tydelig (s. Efs. i Jobs Bog og i Joh. 9 Kapittel), at vi ingenlunde maa tro, at en vis Sygdom eller anden Ulykke skulde være en særegen Syndestraf over det Menneske (eller det Folk), som den rammer. Hvad den timelige Nød angaar, saa lider hele Menneskeslægten med og for hverandre; Fædrenes Synder hjemsesges da ofte paa Børnene, Efterkommerne faar lide for Fædrenes Misgjærning, og „Slægterne sone maa, hvad Slægterne have forbrudt.“ (Saaledes tør vi vel sige, det s. Efs. var med den velmenende franske Konge Ludvig den 16de, der henrettedes i Revolusjonstiden). Imidlertid er det dog vist, at mange af de største Folke-Ulykker har rammet Verden netop i de Tidrum, da Ugudeligheden havde taget Overhaand, ligesom blandt Israels Folk i gamle Dage, og at Sortedsden „rammede i det Hele (endog her i Norden) en dybt fordærvet Slægt,“*) som højlig trængte til Ombændelse. Men ogsaa da er Landeplagen vistnok mere en Advarselkrøft for de Gjenlevende end et Strafferis over de Døende. At varme, hjertelige Bønner kan udrette Meget,

*) Se Langes Klosterhistorie Side 144.

det er Bibelens egen Forsikring; og forsaavidt havde atter Folkene i hine Dage Ret, naar de trodde derpaa. Men for det første tænkte de mindre paa at nedbede sig Herrens uforskyldte Naade, end paa at fortjene den ved sine Bønner og sin Bod og ved andre udbortes Midler saasom Pillegrimsgang, Faste, Gæmildhed, Messer, Ofringer, Munkelidelser og pavelig Afslad. For det Andet hjælper det Lidet at „bede,“ dersom man ikke tillige vil „arbejde,“ eller med andre Ord bruge alle de Naad og Hjælpemidler, som staar i menneskelig Magt. For det Tredie er den Bøn, som Mennesket gjør, naar Nøden staar for Døren, ikke altid en Bøn af hjærtelig Kjærlighed. Og endelig har Herren tit sine gode Grunde, hvorfor han ikke hører vore Bønner — om de end er nok saa fromme og oprigtige — naar de angaar timelige Ting.

Det er allerede omtalt, at Sortedøden som tiest var ledsaget af en forsærdelig Dødsfrygt. Dette kom rimeligvis dels af Sygdommens Bestaaffenhed og dels af den store Mangel paa kristelig Tro og Gudsfrygt, som dengang var saa almindelig i Verden. Derfor er det saa meget glædeligere at høre Tale om Folk, med hvem det Modsatte var Tilfældet. Saaledes fortæller Sivers (efter de tyfste Skribenter L. Osiander, M. Saxe og den navnkundige Chr. Scriber), at især mange „unge Folk og smaa Børn“ med en besynderlig Frimodighed mødte Døden, og gav sin inderlige Forvisning om det evige Liv tilkjende ved Sang og Lob og høje Fryderaab. En Tolvaars-Pige f. Ekst., som laa dødelig syg, begyndte ganske uventet og med et glad Dypsyn at smile og klappe Hænderne sammen og raabe af Glæde. Da hun nu blev spurtt, hvorover hun glædede sig saa meget, svarede hun: „D, ser I ikke Himmelen aaben, og hvorledes saa mange skinnende Lys stedse farer derop?“ Da man atter spurtt hende, hvad dette var for Lys, gav hun til Svar: „Det er de Udvalgtes Sjæle, som af Eng-

lene bæres til Himmels. Men for at I skal vide, at det er sandt, hvad jeg siger, saa tag dette til et Tegn: I denne Nat skal jeg stilles herfra og du, min kjære Mor, om 3 Dage." Derpaa rakte hun Haanden ud, pegede paa 7 andre Mennesker og sagde Tiden, da enhver af dem skulde dø, hvilket ogsaa skedde.

Af en ganske anden Art var Flagellanternes (eller Pistlebrødrenes) Fromhed, der blussede op paaany i Sortedødens Tid. Hele Menneskeslægstens Historie viser os, at saasnart der sker et aandeligt Omflag blandt Folk, eller en aandelig Gjæring kommer igang, da er man stedse tilbøjelig til at gaa fra den ene Afvej til den modsatte; og Kirkehistorien viser næsten overalt, at des elendigere den religiøse Tilstand er, des værre og vildere ytrer ogsaa Livet sig, naar det engang begynder at vaagne, eller med andre Ord, des mere tar alle mulige Sværmerier Overhaand. I hine Dage, da Kirkelyset saa højlig var formørket eller endog halv udsuft af alstens Menneskepaafund og Paveisøgne, var det derfor naturligt, at sæle Ting lod sig tilsyne indenfor Kirkens Landemærker. Allerede omtrent 90 Aar før Sortedøden havde store Skarer af Mænd og Kvinder, Boksne og Børn, Fornemme og Ringe (især i Italien) draget ud paa Bods-vandring fra By til By. De gik aldeles nøgne ned til Bæltestedet, og det endog i den strængeste Winter, sang rystende Bodspsalmer og pistede sig selv (stundom ogsaa hverandre) tilblods, medens Laarerne randt i Strømme nedover deres Kinder, og holdt ved dermed baade Nat og Dag. Omtrent det samme Maseri gjentog sig i Italien i 1334 og 1340. Men endnu værre blev det om Vaaren 1349 (paa Grund af Sortedøden), da Flagellanternes Piftningstog udbredde sig ogsaa over Tyskland, Polen, England og flere Lande.*) Med Kors og Faner i Haanden og med Kors

*) De kom endog saa langt nord som til Danmark, men blev ved en kongelig Befaling ubviste af Landet.

paa Klæderne gif de nu med store Svøber og Viste, hvori der var sættet skarpe Tagger og Torne, og pistede sig paa det ynkeligste 33 Dage i Nød (fordi Kristus, som man tror, havde levet i 33 Aar). Paven saavel som Keiseren og andre Fyrster og Lærde forbyd dette Uvæsen, men uden synderlig Nytte; det hændte endog, at Flagellanterne, naar de kom til en By, blev højtidelig modtaget af hele Præsteskabet med tændte Voksfaller, ledsaget ind i Staden under Klokkeringning, og af Borgerskabet gjilddt beværtet med god Nød og Drif. Hvis Intet andet Middel hjalp til at give dem Ansæelse, oplæste de Himmelbreve, som skulde være fundne i Jerusalems Tempel, og i hvilke en Engel efter Kristi Befaling udlobede Syndsforladelse til alle dem, der saaledes pistede sig. Og den uvidende Mængde trodde da som altid enhver Fortælling om Aabenbarelsen og andre underlige Ting. Mange fulgte visse med paa disse Vistevandringer, fordi de var alvorlig bekymret over sine Synder og ikke vidste, hvorledes de skulde stille Samvittigheden tilfreds; men Mange tog vel da som ellers Del deri, alene fordi det var en Modesag; Somme gjorde ogsaa Følge bare for derved at faa Lejlighed til Uorden og Utugt. Hos dem Alle var rimeligvis en slags legemlig Sygdom eller Svækkelse med i Spillet. *) — Da nu Paven havde udtalt sig mod dem,

*) At mange religiøse Bildfarelser har været ledsaget af en slags legemlig Sygdom, er ialfald ganske vist. Saaledes var det f. Eks. med den saakaldte Sankt-Beits-Dans, der ytrede sig i Tyskland nogen Tid efter den sorte Død (især i 1374 og 1418), og som ligeledes gif ud paa selvgjort Bod. De, som angrebes af denne Danse-Galskab, faldt sansesløse til Jorden og pustede stærkt, saa at Fraaden stod dem i Munden, sprang derpaa op og dansede Haand i Haand, medens Ansigts-Trækkene var rent fordrejet, og de selv hverken hørte eller saa, indtil de igjen faldt matte og trætte ned. Følt, som kom i Nærheden, blev ligesom smittet og droges med i Raseriet.

Ogsaa den saakaldte Prælesyge, som for nogle Aar

blev de efterhaanden mere og mere afgjorte Modstandere mod selve Kirken og gik over omtrent til de samme Meninger, som Beghardernes i Mellem-Europa, f. Eft. at hele det udbortes Kirkevæsen ja endog Sakramenterne var unyttige Ting osv.—Omkring Aaret 1400 opflammedes Piste-Kæftaben paany, da Tyrkerne og Mongolerne stormede frem mod Europa, og det Nygte udbredde sig, at Verdens Ende var forhaanden. Og uagtet alle Forsølgelser fra de Mægtiges Side, vedblev Flagellanterne tildels at vise sig lige indtil Reformasjonen.

I ren Modsætning til Piste-Væsenet var der paa Sorstedødens Tid en hel Mængde Spottere, der gjorde sig lystige baade over Flagellanterne og Herrens alvorlige Tugt, og satte sin Glæde alene i at æde og drikke, være i godt Lune og leve lystigt ja endog liderligt, f. Eft. Ungdommen i Bern og Folk i Florenz (Se længere ude). Nime-ligvis fandtes dog Sligt næsten alene i de sydlige Lande.

Nu kommer vi til noget af det Værste, som Digerdøden gav Anledning til, nemlig Jødernes Forsølgelse. Det Nygte var kommet ud, at dette arme Folk var Skyld i Pestens Opkomst og Udbredelse; man paastod nemlig, at de havde forgiftet Brøndene for nu at ødelægge den hele kristne Verden, ligesom de i gamle Dage havde gjort med Frelseren selv. Især i Tyskland, Frankrig og tildels Italien fik denne løse Indbildning stor Magt. Alene Paven og den polske Konge tog dem kraftig i Forsvar, Kejseren ogsaa tildels, men det hjalp ikke; Mængden rasede ligesuldt med dem, og de stakkers uskyldige Jøder mistede Livet i Tusindtal. De lagdes paa Pinebænten (som Stik var i den Tid),

siden omtaltes saa meget i somme svenske Bygder, havde, ialfald efter somme Lagers Mening, sin Grund i en vis Sygelighed. Det samme var vel Tilfældet med Metodisternes krampagtige, leende Omvendelsesfeber i forrige Aarhundrede, saaskee ogsaa med Finnernes Kæseri i vorre Dage.

indtil somme af dem (i Basel) for de fæle Pindlers Skuld løj paa sig selv, og tilstod alt hvad man paadigtede dem. Straks opførtes en stor Træbygning, som derpaa fyldtes med Jøder og sattes ibrand. Mængstedes blev de fortvæet dræbt uden ringeste Spor af Forhør eller Dom; man passede endog paa, naar Jøderne var samlet i sine Synagoger, og satte Jld paa dem. I Strasburg brændtes f. Etsf. 1800, i Kyburg, Zürich, Bamberg, Augsburg og Ulm blev ligeledes Jøder dræbt i Hundrede- eller Tusindetal. Pøbelen truede ofte Øvrigheden til disse Volds-gjærninger. Endnu værre gik det til i Mainz, hvor 12,000 Jøder brændtes paa et og samme Baal, der var saa svært, at Domtirkens Blyvinduer smeltede ved Heden; ja somme vil endog sige, at et af Byens Kirketaarne ved samme Lejlighed kom ibrand. I Forvejen havde dog Jøderne sat sig til Modværge og dræbt omkring 200 af Byens saakaldte kristne Folk. Sommestedes blev Jøderne syt i Sække og kastet ud i Sjøer og Elve; paa andre Steder styrte de ud over bratte Berg eller kastedes ned fra høje Huse. Til sidst blev de saa rædde og leje af Livet, at de ikke vidste sin arme Raad, men satte Jld paa sine egne Synagoger og brændte sig selv, f. Etsf. i Göttingen, Kofniz o. fl. Steder.

Følgerne af Sortedøden var ellers mange og for det meste sørgelige. Nogle af dem er allerede lejlighedsvis omtalt, men her faar vi samle de vigtigste i en kort Hovedsum. Bygder og Byer blev øde, og det tildels i lange Ræder. Offentlige Forretninger stansede. At Pesten afbrød den fransk-engelske Krig, er allerede nævnt. I England blev Stortinget (Parlamentet) paa Grund af Sotten ikke samlet i 4 Aar, og i Tyskland kunde den Rigsdag, der efter Skik og Brug skulde have ledsaget Keiserens Kroning, heller ikke komme istand. — Handel og Wandel og alstens Næringsveje ja selve Gudstjenesten gik i Staa; Grønlandsfarten f. Etsf. stansede saagodtsom aldeles; og i Sverrig skal et Par Sølvgruber, som dreves før Sortedøden, være

bleven rent glemt. *) Kirker og Klostre blev rige af alle Sjølegaver (især paa Jordegods), og endda var der vel Overflødighed af Gaarde paa Landet at faa til en Stampris. I Norge blev adskillige Gaarde ved den Kjærlighed Kongens Ejendom. Bigesaa meget som Jordegodset, sank rimeligvis ogsaa Pengene i Værdi, hvorved Priserne næsten paa Alting storlig forandrede. Ved Arv og Nøveri i de folketomme Huse blev nemlig de Gjenlevende rige paa Løsøre og Mynt, hvorved mangen En, som før havde levet af sine Hænders Gjærning, nu holdt sig for god til at arbejde med Kroppen, og isteden derfor henfaldt til Dovenstab, Overdaadighed og Belløst. Tjenere og Arbejdsfolk maatte betales 4dobbelst imod før, og endda var de næsten ikke at faa.**) Det var derfor intet Under, at store dyrkede Jordstrækninger blev liggende øde og overgroddes af Skog eller brugtes idethøjeste til Sætergange, eftersom der manglede Mandemagt til at dyrke dem, især da ogsaa Mangelen paa Husdyr var meget almindelig. Disse var nemlig for en stor Del enten døde af selve Pesten eller af Banrøgt, eller ogsaa rendte de tilskogs og levde paa vild Fod. At Hungerensnød og Dyretid maatte være Følgen af alt dette i mange Aar efter Sortedsøden, det er klart nok, især da ogsaa Røtter og Mus og andet Utsj indfandt sig i Mængde for at øde-

*) Ogsaa vi har Sagn om et ældgammelt Kobbervært i Kvindberred i Hardanger. Men dette er vel næppe at stole paa. De ældste Spor til virkelige Bergværk i Norge skal nemlig være fra omkring Aar 1490 (angaaende et Kobberberg i Sandvør). Jærnet i ældre Tider fik man ialfald ikke af Berg men af Myrene (Myrmalm eller Myrjærn).

**) Adskillige af de følgende norske Konger (saasom Olaf 5 og Erik af Pommern) klager ogsaa over, at „Landet lægges øde“ af Mangel paa Tjenestfolk, fordi, som det heder, altsor Mange vil befatte sig med Handel. Derfor fastsætter Kongerne, at Jngen maa begynde at handle, uden han idetmindste ejer 15 Marker (Solv). Den rette Grund til Mangel paa Tjenestfolk var dog naturligvis Folketomheden idethelse, som igjen havde sin Grund i Svartedauens Ddelæggelser.

lægge Folkets Vernetmidler og Jordens Grøde. — Hvor stor Follemangelen var, sees ogsaa deraf, at der i somme Bande Ingen var at faa til Lærere, hvorfor Børnene voksede op i den største Uvidenhed, og Naahed, Grovhed og allens Laster tog særgelig Overhaand. Ligesom Præsteskabet, saaledes døde ogsaa for en stor Del Dvrighedspersonerne, hvorved Tilstanden blev endmere lovløs end den i hine Tider allerede var. Man har derfor ogsaa sagt, at Verden paa Grund af Sortedøden blev „tom paa Folk men fuld af Forbrudelser;“ for i det Hele synes det slet ikke, som om de Gjenlevende i mindste Maade stiktede sig bedre end før, men snarere værre. Og dog kan det alligevel næppe nægtes, at denne Landeplage i visse Maader tjente til Nytte, ligesom Alt, hvad Vorherre gjør. Sortedøden var vistnok en slags nødvendig og nyttig Mensfelses - Kur. I detmindste somme Steder skal ligesom en ny Kraft og Kvithed have yttret sig blandt Folkene. Der tales f. Eks. om, at Kvinderne i de følgende Aar var langt frugtbarere end sædvanlig; Tvilling- og Trilling-Fødsler skal saaledes have været meget almindelige straks efter Sortedødens Tid. Om dette viste sig her i Norge ogsaa, er ubekjendt, idetmindste for mig da. Dog synes det ikke rimeligt, at Folkemængden hertilands voksede med nogen synderlig Hasthed; og vist er det ialfald, at Norge i de følgende 400 Aar ikke paa langt nær opnaadde den Magt og Velstand, som det havde haft før Store Manddauen. Foruden Pesten, som var Hovedarsagen, bidrog ogsaa flere Ting dertil, saasom daarlige Regjering, Aar, Hungerensnød og de mange ulyksalige Krige med Sverrig, hvortil ogsaa kom den graadige Udsugelse og al anden Overlast, som Folket maatte lide af de tykke Kjøbmænd (Hanseaterne), og som de usle Konger i lang Tid ikke var istand til at afværge.*) — Har der altsaa end været

*) Værst for, som bekjendt, Lyfterne frem i Bergen og paa Bergenskanten, men ogsaa flere Steder var de flemme nok. 1368

Riger, der ligesom modtog nyt Liv og ny Kraft ovenpaa Sortedøden, saa gjælder dette dog ingenlunde om Norge; derfor kunde man vel ogsaa sige, at næppe noget europæisk Land igrunder sig et saa voldsomt Stød af Pesten som vort.

Den italienske Digter Boccaccio, der levede fra 1313—1375 og selv var Djevidne til Pesten i Florenz, har beskrevet, hvad han i den Tid saa og hørte. Disse hans Skildringer fra Pestens Dage er saa livlige og mærkelige (interessante), at nogle Uddrag af dem vel fortjener at gjengives her.

„Denne Sygdom — siger han — gik ved Berørelse over til de Sunde, ligesom naar Ilden antænder de tørre og letfængende Sager, der kommer den nær. Ja, det gik saa vidt, at man endog syntes at blive angrebet, bare man rørte ved Klæder eller andre Ting, som en Syg havde brugt eller berørt. — Jeg skal ved denne Lejlighed fortælle Noget, som vilde synes utroligt, dersom jeg ikke selv og mange Andre havde set det. — — — To Svin fandt nogle Fisker, som havde tilhørt en død Fattigmand, men som nu var slængt ud paa Gaden; de begyndte at rode og slide i dem med Tænderne og ryste dem ihid og did, men om en liden Stund faldt de, efter nogle Trætninger, døde til Jorden, som om de havde faat Gift.

Nogle — siger han videre — var af den Mening, at man bedst kunde undgaa Plagen ved maadeholdent Liv og Levemaade. Disse stiftede særegne Lag, og levede adskilte fra Andre, indesluttede i Huse, hvor ingen Syge var. Her

(altsaa straks efter Sortedøden) var der hele 15 Kirkesogne i Resdencas Amt, som ødelagdes ved Rov og Brand af Hansæarterne. I Kristian den 2dens Tid klages der i Oslo jammerlig over Byernes Udsugelser. Før, heder det, havde Byen 5—600 rige norske Borgere; nu havde den bare 60, der saagodtsom alle var bleven fattige paa Grund af de Fremmedes flammelige Adfærd.

nød de de fineste Retter og den kosteligste Vin men med stort Raadehold, styede enhver Udsvævelse og opmuntrede sig med Ruffit og andre uskyldige Fornøjelser, uden at bry sig om Nøden og Døden udenfor. Men Somme var af den modsatte Mening, og forsikrede, at det bedste Raad mod Sotten var at drikke dygtig, leve lystig, fordrive Tiden med Sang og Skjæmt, og i Alt, saavidt det lod sig gjøre, tilfredsstille sin Lyst og le og more sig over enhver Tildragelse. Disse fulgte da ogsaa sine Grundfætninger; de gik Nat saavel som Dag snart til den ene Vintjælder, snart til den anden, drak umaadeligt og opførte sig ilde i Andres Huse. — — — Dog, hvormeget de end fulgte sit dyriste Forsæt, styede de dog af alle Kræfter Dmgang med de Syge.

Under denne Stadens Glendighed og Sorg havde ogsaa de menneskelige og guddommelige Love næsten mistet sin Anseelse; ti de, der skulde vaage over Lov og Ret, var enten syge eller døde ligesom de andre Byfolk, eller havde ialfald saa faa Haandlangere, at de ikke længer kunde udføre nogen af sine Embedsgjærninger. Derfor kunde da Enhver tillade sig Alt, hvad han vilde. — Mange slog imidlertid ind paa en Middelvej mellem begge de ovennævnte; de indskrænkede sig ikke saa meget som de Første, men var heller ikke saa umaadeholdne og udsvævende som de Sidste. Nej, de nød fuldtop af Mad og Drik, indesluttede sig heller ikke, men gik omkring med Blomster og vellugtende Urter i Haand, hvis Duft de slittig indaandede, i den Tro, at det især var gavnligt at opfriske Hjærnen dermed; ti den hele Luft var som befængt og stinkende af de døde Begemers Uddunstninger, af Sygdom og Medicin. Men Nogle var værre tilfands og sagde, at det bedste og sikreste Middel mod Smitten var det at tage Flugten. I denne Overbevisning var der Mange, Mænd saavelsom Kvinder, der ikke tænkte paa andet end sin egen Redning, og nu rømte bort fra sin Fædrenestad, sine Boliger, sine Slægtninger og Venner saavelsom sin For-

mut, og drog ud paa egne eller fremmede Landgodser, som om Guds Bøde, der ved denne Sygdom vilde straffe Menneskenes Nyggesløshed, ikke kunde naa overalt men alene vilde ødelægge dem, der fandtes indenfor Byens Mure, eller som om Ingen mere skulde blive tilbage i Staden, og som om dens sidste Stund var kommen.

Men skjønt nu ikke alle disse forskelligsindede Mennesker døde, saa slap de dog heller ikke alle. Tilhængere af enhver af de nævnte Meninger blev syge, hvorsomhelst de end opholdt sig, og maatte nu vansmægte næsten uden al Pleje og Hjælp paa samme Vis, som de selv, medens de var friske, havde forladt Andre, af hvilke Somme nu igjen var helbredet. Jeg vil ikke tale om, at den ene Medborger skyede den anden, at Granne ikke vilde pleje sin Granne, og at Slægtninger sjælden eller aldrig besøgte hverandre. Denne Elendighed havde opfyldt baade Mænd og Kvinder med saadan Nædsel, at en Bror lod den anden ligge hjælpeløs, ligesom ogsaa Farbroderen sin Brorsøn, Søsteren sin Bror, og Konen ogsaa ofte sin Mand; ja — hvad der er det skrækkeligste og utroligste — Fædre og Mødre vægrede sig endog ved at besøge og opbarte sine Børn, som om disse ikke var deres. I denne almindelige Folketomhed var der ingen anden Hjælp for de syge Mænd og Kvinder end de saa medlidende Venner, som ikke forlod dem, eller de gjerrige Tjenere, som for overbættets Løn lod sig lokke til at give dem Pleje.*) Men selv af de sidste var der ikke mange, og disse Faa var Mennesker med liden Indsigt, der fordremsede ikke engang duede til slige Opbartninger og knapt nok

*) Næmeligvis var denne hjærteløse Haardhed mod de Syge ikke saa almindelig i de nordlige Lande. Idetmindste har man fra den danske By Odense et mærkeligt Eksempel paa anden Adfærd. Skomagervendene i denne By skal nemlig just paa Sortedsødens Tider have stiftet en Forening om at hjælpe hverandre med Nattevaagen og anden Pleje ved Sygesengen, samt sørge for de Dødes anstændige Begravelse.

kunde gjøre Andet end at rælle de Syge en og anden Ting, som de forlangte, samt se paa deres Død. Dog blev ofte de Venge, som de derved fortjente, dem selv til Fordærvelse. — I denne Tid opstod den endnu uhørte Skik, at Kvinder, hvor fornemme, sædelige og smukke de end var, aldeles ikke undsaa sig for, naar de blev syge, at lade sig opvarte af Mænd, hvad enten disse var unge eller gamle, og at de uden Undseelse viste sig for dem, som om det var Kvindfolk. Kanhvænde denne Ustik ogsaa var Aarsag til, at mange Helbredede siden viste saa liden Kyndighed.

Tallet paa dem, der døde i Byen Nat og Dag, var saa stort, at man forfærdedes, naar man hørte det, endfjænge naar man selv saa Glendigheden. Men derfor kunde det næsten ikke andet være, end at der blandt de Gjenlevende viste sig Mangt og Meget, som ikke svarede til Borgernes tidligere Sædvaner. Saaledes var det Skik, at Grannekvinderne og Andre efter Ens Død kom sammen i hans Hus tilligemed hans nærmeste Skyldfolk for at udtrykke sin Sorg i Klage, og at Mandspersonerne af hans Slægt saavel som Naboer og Venner samlede sig i Mængde ved hans Dør; hertil kom, efter Omstændighederne, ogsaa Præsteskabet. Den Dødes Ligemænd bar ham da paa Akslerne hen til den Kirke, som han før sin Død havde udvalgt sig, altsammen ledsaget af tændte Voks-Kjærter, Sang og andre Begravelses-Ceremonier. Men disse Stikke blev ikke synderlig agtet, da Vesten tog Overhaand. Li ikke nok med, at de Fjæste døde uden at nogen Mængde af Klage-Kvinder kom sammen, men Mange gif endog ud af Berden, uden at et eneste Bidne var tilstede, og det var yderst Faa, over hvem der fældtes bitre Taarer eller medlidende Klager lød. Istedensfor tvindelig Medlidendighed hørtes fordetmeste selfabelig Latter; Skjæmt og Spot — Noget, som endog Konerne havde lært sig til. Det var sjældent, at noget Lig ledsagedes til Kirken af mere end en 10—12 Naboer. Den Døde blev heller

ikke baaret af sine Benner og agtbærdige Medborgere men af et Slags Gravere, som bestod af simple Folk og kaldtes Vesttjenere; disse rendte da afsted med Kisten, idethøjeste ledsaget af 4 til 6 Geistlige, hen til den første den bedste Kirke (uden at bry sig om, hvor den Døde havde ønsket at hvile), mangengang med et Lys, mangengang ogsaa uden det. Der satte man da den Døde i den første aabne Grav, som fandtes, uden at give sig Tid til lange Ceremonier.

Med den simple Mand saabelsom de Fleste af Middelfstanden var det endnu værre; i Tusindvis faldt de daglig i Sygdom og døde af den fuldkomne Mangel paa Pleje og Hjælp. Der var Mange, som om Dagen eller Natten udaandede Livet midt paa Gaden, Mange igjen, som døde i Husene, uden at Naboerne fik det at vide, førend de mærkede Lugten af de raadnende Lig. Mere af Frygt for Stankens Glæde end af Medlidenhed med de Døde, slæbte da Naboerne dem ud af deres Boliger og lagde dem udenfor Dørene. Her kunde Enhver, som gik igjennem Staden, især om Morgen, se utallige Lig ligge. Naar de nu skulde bæres bort, var der Mange, som ikke engang havde en Baare men kun et Bræt at lægge de Døde paa. Det hændte tit, at 2 eller 3 blev lagt paa samme Baare, og det var ikke en men mange Gange, at Mandens og Konens eller 2—3 Søstendes eller Faders og Børns Lig paa denne Maade fulgtes ad. Ofte hændte det ogsaa, naar et Par Præstemænd gik foran En med Korset, at en 3—4 Baarer undervejs sluttede sig til Følget, og at Præsterne, som ikke vidste andet, end at de havde 1 Død at begrave, isteden derfor havde 6, 8 eller flere. Omfider hændedes de Døde slet ikke med Laarer, Følge og Lys; man brød sig ikke mere om, naar et Menneffe opgav Manden, end naar en Gjed kreperer nu. — — — Da den indviede Jord ikke strakte til, saa grov man dybe Grøfter, hvori man kastede de Døde i Hundredevis. Her ophobedes Ligene som Varer i et Skib, Flo paa Flo, indtil

Grøften blev fuld op til Manden, og imellem hver Flo ka-
stedes der lidt Jord.

Heller ikke det omliggende Landskab blev skaaet for
Vesten. Paa de adspredte Landgodser og Bondegaarde (hjemme
saa vel som paa Gader og Beje) døde de statters Folk uden
nogensomhelst Bøgehjælp og Pleje. Derfor blev ogsaa deres
Sæder udfjæmt ligesom Kjøbstadsfolkene; de brydte sig ikke
noget om sine sædvanlige Sager, men lod dem stjætte sig
selv; de tænkte ikke paa at bevare og forsøge Frugten af sit
tidligere Stræv, men gav sig bare til at gjøre Ende paa;
hvad de havde, som om Døden skulde ramme dem alle samme
Dag. Derfor rendte ogsaa Oksen, Æsler, Sauer, Gjeder,
Svin og Høns ja endog Hunde, som dog er Menneket troest,
omkring paa Markerne, hvor Kornet stod forladt og hverken
blev skaaet eller indhøstet.

Hvad Mere kan jeg sige, naar jeg vender mig fra
Landet til Byen igjen, end at Himlens, kanske ogsaa Men-
nestenes, Haardhed var saa stor, at man med Visshed tror,
at der indenfor Florenz's Mure fra Marts til Juli blev
bortrevet over 100 Tusinde Mennekter, dels af den ondar-
tede Sygdom og dels af Mangel paa Pleje. Al, hvor
mange store Palladser, hvor mange herlige Huse og fornemme
Boliger, som engang havde været fulde af glimrende Tje-
nerstab, af ædle Herrer og Damer, stod ikke nu tomme lige
til den ringeste Staldtjener! Hvor mange navnkundige Slæg-
ter uddøde ikke, og hvor mange rige Efterladenskaber var ikke
nu uden Arvinger! Hvor mange raste Mænd og vane Kvin-
der og blomstrende Ungerbørn, som endog Galen, Hippo-
krates og Æskulap selv *) vilde have holdt for sunde, sad

*) Galenus (eller Galen) var en navnkundig Læge i Lille-
Asien omkring 180 Aar efter Kr. Hippokrates er omtalt
i Anm. Side 93. Æskulap var efter Grækernes Tro Læ-
gekunstens Gud (ligesom Gudinden Tyr hos de hedenste
Normænd).

ikke om Morgenen tilbords med sine Slægtninger, Kammerater og Benner, og var dog allerede inden Kvælden samlet med sine Forsædte i den anden Verden!"

Den før omtalte Professor Ilmoni har den Mening, at Digerdøden rettest maa betragtes som Højdepunktet i den lange Række af Byldepest, der efter hans Forestilling jævnlig hærjede Europa i 1200 Aar (nemlig fra omtrent Aar 550 til 1750). Og denne Tanke synes slet ikke saa urimelig; ti vi ser, at vor Verdensdel længe efter Sortedøden fremdeles blev hjemstøgt af lignende Sygdomme som den, og at Kolera-Pesten, som nu i den senere Tid har voldt saa store Udelæggelser, er af et langt andet Slag end de fleste Farfotter, der i ældre Tider rammede Verden. Man kunde altsaa sige, at Svartedødens Forsløbere vrede sig i 800 Aar, og Efterveerne i 400. De vigtigste af disse kan ogsaa fortjene at nævnes, tænker jeg, ligesaa vel som de forrige.

Aar 1351 fattes Folk i Stræk ved en stor Komet (og i Danmark tillige ved en svær Storm); og 1356 sporedes atter svære Jordstjælv ved den søre Del af Rhin-Elven, hvilke gjentog sig i forskellige Bænde og ledsagedes (især i Syd- og Mellem-Europa) af svære Sygdomme baade paa Mennesker og Dyr. Omkring 1360 udbrød i Norden (især i Sverrig) en stor „Barnedød“ (rimeligvis Smaakopper), og i Sydeuropa gjentog sig mange steds de samme Sygdomstegn som ved selve Sortedøden (se Side 101). Fire Aar senere blev Rusland angrebet af en lignende Pest; og 1369—74 rammedes blandt andet Italien, Tyssland og Norge af store Sygdomme. I Tyssland døde endog en ustyrtelig Mængde baade tamme og vilde Dyr, hvorpaa fulgte den underlige Dansesyge (se Side 115); og i England henfaldt mange Mennesker til Affindighed og Galsskab. 1378 skal Norge paany være bleven hjemstøgt af „en frem Sygdom med Bylder“ (rimeligvis blandet med

Smaatopper), og det følgende Aar Island. 1386—90 rasede Pesten saaledes i Rusland, at f. Eks. i Byen Smolensk kun 10 Mennesker beholdt Livet. 1391 led Sverrige af en overordentlig Misvæxt og Norge atter af Pest. *)

1402 saaes en stor Komet, Vinteren var overordentlig stræng og Snefaldet stort, og paa Island udbrød, som før sagt, en Pest, der skal have ødelagt 2 Tredieparter af Dens Folkemængde. Det hændte sig endog, at der af et Ligfølge paa en 10—12 Personer døde 9—10 paa Bejen — saa stærkt rasede Pesten. 1412 var den slem i Danmark (den store Dronning Margrete døde deraf ombord paa et Skib i Flensborgs Havn), og det følgende Aar i Sverrig. I Rusland rasede den især i 1417 (Calene i Nowgorod døde 80,000 Mennesker, og det i en overordentlig Hast og aldeles paa samme Vis som i Sortedsødens Dage, hvilket ogsaa gjentog sig i 1426—27, 1442 og 1463—67, da 56,000 Byfolk sammesteds blev Dødens Nov). Aarene 1433—38 var allesammen Aar i Tyskland, ledsaget af Pest, der ogsaa viste sig i Sverrig 1440 og i Danmark 1445—46. Endnu værre ytrede den sig 1451 (i Stockholm døde 9000 Mennesker, hvoriblandt Kong Karl Knuzens Dronning); i 1464 bortreves atter 7000 Mennesker i samme By, og i den tyeste Stad Augsburg døde dette Aar 11,000 Mennesker. Aarene 1482—87**) var allesammen Pestaar (i Stockholm døde f. Eks. 15,000 Mennesker i 1483—84; i Kjøbenhavn

*) Af andre Natur-Mærkværdigheder i det 14de Aarhundredes sidste Halvdel kan især nævnes et stort Udbrud af Hella 1362. Samme Aar gjorde ogsaa Nordsjøen svær Skade i Jylland og Frisland, hvorved en Mængde Mennesker mistede Livet. Vinteren 1394 og især 1399 var overvættens stræng, og 13de Decbr. rasede Stormen saaledes, at over 200 Skibe omkom i Nordsjøen. Det følgende Aar udmærkede sig ogsaa ved mange stærke Storme og overhændigt Regn.

**) Dmtrent paa denne Tid kom det først i Brug at lade mistænkelige Skibe ligge i en særskilt Havn visse Dantedage (ligge i Karantæne), for at sikre sig mod Pestsmitte.

endog en Trediedel af Indbyggerne). 1495 rammes atter Sverriges Hovedstad af en saadan Pest, at mindst 7000 Mennesker tilfattede Livet (Somme siger endog 18,000). — Af ny Farsotter nævnes den engelske Svedfeber for første Gang 1485; dog ytrede den sig ikke med nogen Kraft her i Norden før omtrent 1520. Ogsaa Rikhosten og Skjærbugen var først i det 15de Aarhundrede bleven almindelige. Venerist Sygdom ytrede sig heroppe først omkring Aar 1500.

Blodstyrkning, der var Sortedødens almindelige ledsager, stod jævnlig i Forbindelse med alle Farsotter indtil 1425, og af og til lige indtil 1465. *)

I det 16de Aarhundrede vil vi først og fremst mærke os Sygdoms-Aarene 1506—9, især 1508, da der om Høsten døde 15,000 Mennesker i Nowgorod. 1517—18 rasede Pesten i Vest-Europa, og de to følgende Aar udbrød en Sot (sandske den engelske Svedfeber) i Kjøbenhavn med

*) Som de mærkeligste Optrin i Naturen i det 15de Aarhundrede kan nævnes, at hele Sommeren 1405 var regnløs i Danmark og Sverrig til den 29de Juli, men at det fra den Tid regnede uafbrudt i det første Land til 2den Septbr., i Sverrig sandske endog lige til Jul. Sommeren 1407 og den følgende Vinter var overvattede kold. Ligeledes Winteren 1424 og 1442—43, som i mange Lande desuden ledsagedes af Ildsprøjtinger og Jordstjælv. Allerværst var dog Winteren 1460. — Aldeles modsat disse Aaringer viste sig Winteren 1427, der var overordentlig varm, ligesom den foregaaende Sommer i de sydlige Lande udmerkede sig ved sin brændende Hede, der gjorde Ende paa mange Menneskers Liv. — En stor Komet saaes 1472. 2 Aar senere rammes Mellem-Europa af en forfærdelig Storm. — Overføsmmelser af Nordsjøen voldte fæle Ddelæggelser (i England og Holland) 1420, og endnu mere 1446, da der ved Dordrecht omkom 100,000 Mennesker. Store Vasflomme rasede 1495 over næsten hele Europa (Italien, Tyfland, Sverrig osv.). Hungersnøden i det sidste Land var desuden saa svær, især i Aarene 1442 og 46 (ligesom siden i 1455—57), at Kong Kristoffer fik Klængenavnet „Barkeløngen.“

saadan Boldsomhed, at der en Stund døde omkring 400 Mennesker daglig. 1521—22 døde i Rusland især en Mængde fornemme Folk. 1529 rasede Svedfeberen i Tyskland og over hele Norden (i Sverrig døde Kongens Broder Magnus Ericson, og Edelæggersen i dette Land siges at have været saa stor, at den lignede Digerdødens). 1536 blev Kjøbenhavn atter rammet af Pest i Forening med Hungersnøden under Belejringen i Grebens Fejde, da man ikke alene aad Hunde, Katte og Kraaker, men man endog saa Smaaabørn suges sine døde Mødres Bryst, indtil de selv omkom. 1541—44 plagedes næsten hele Europa af allstens Sygdomme (i den russiske By Pskow døde f. Eks. 25,000 Mennesker, især Unge). 1546 var Pesten saa slem i Kjøbenhavn, at en ny Kirkegaard maatte anlægges, og at Højstolen for en Tid flyttedes bort fra Hovedstaden; og 1547 borttreves i Lybel (fra Pinse til Mortensdag) over 60,000 Mennesker. 1550—52 hærjedes atter Danmark og Bergen af Pesten, og ligesaa Lifland (hvor der alene i Byen Dorpat bortrykkedes 14,000 Sjæle) samt ogsaa flere Lande. I 1555—56 hjemfægtes Island af Kopper, der bortrev 2650 Mennesker, ligesom Mellem-Europa af andre fæle Sygdomme baade paa Folk og Fæ (1556—58 og 61—62). — Under Syvaarsfejden (1563—70) udbrød en overordentlig slem Sygdom her i Norden, allermost i Sverrig, hvor den endog fik Navnet „den store Pesten.“ Norge led desuden (1563) af Jordstjælv, der var saa stærke, at endog Fjelde revnede og ramlede ned. I den lille danske By Ribe døde ikke mindre end 3000 Mennesker (1565), og i Stockholm 18,000; der vandt man ikke engang at begrave de Døde om Dagen men maatte tage Nætterne til Hjælp. Eigene jordedes tilsammen i store Kuler. Endog Fugle faldt døde til Marken, og selve Dyrene var som gale og rev hverandre ihjel. I den danske Hær, som brød ind i Sverrig 1566, døde paa en Nat 300 Mand. I Norge skal denne Pest især have yttret sig kring Sta-

vanger og i Trondhjem og Bergen 1565—66 samt paa Lom 1567, ledsaget af svær Dyrtd. — Ogsaa sydligere Lande, mest Ungarn og Tyssland, plagedes af slemme Sygdomme i disse Aaringer. I Forening med en grubelig Hungersnød hjem-søgtes Rusland 1570 af en smitsom Sygdom, hvorved flere Folk — heder det — mistede Livet end nogenstinde før i dette Aige. 4 Aar senere rasede Kopperne saaledes paa Island, at der fandtes Kirkegaarde, hvor der paa en Dag begroves 30—40 Pig. 1575—78 plagedes atter Europa af svær Pest; i Stockholm døde det først nævnte Aar 12,000 Mennesker, og i 1580 gjentog Pesten sig med stor Vælde i Sverrig; endog alle Universitets-Lærere i Upsala skal da være bleven angrebet. I Paris bortreves samme Aar 40,000 Sjæle. Tre Aar senere døde 9000 Mennesker i Kjøbenhavn, og sammesteds ytrede Pesten sig atter 1591—92 saavel som 99, da der bortreves 8000 Sjæle. Det følgende Aar (1600) var Pesten slem i Bergen (hvor der døde over 3100) og i Trondhjem (hvor der døde 1800 Mennesker) samt i Lom, i Forening med en stor Hungersnød, som rammede Størstedelen af Landet. *)

- *) Af andre mærkelige Natur-Tildragelser i det 16de Aarhundrede kan nævnes følgende: 1531 var et stort Aaar for næsten hele Syd-Europa. Om Vaaren 1545 saaes i Mellem-Europa et sjældent Syn: Himmelen var klar, men Solen mistede ligefuldt i 3 Dage (23—25 April) sin Glans og sit Skin, saa Stjernerne kom tilsynne ved Middagstider; hele Sommeren var Vejret graakaldt og fugtigt, og den følgende Vinter (Luthers Dødsaar) var strengere end Noget kunde mindes. Andre slemme Vintre havde man haft 1508, 1514 og 1544, ligesom senere 1552 og især 1564 (da mange Folk skal have frosset ihjel i den nordiske Syvaarskrig) samt 1565. Brændende Sommerhede indfandt sig 1523 og 1556. I Danmark var Vaarkulden overvætted langvarig og streng. 1587. Overordentlig Regn indtraf især 1566, 69 og 96; og i November 1570 voldte en Storstorm en værre Oversvømmelse af Nordsjøen end kanste nogenstinde før. Store Ko-

Begyndelsen af det 17de Aarhundrede ledsagedes overalt i Norden af en forfærdelig Hungersnød, der igjen førte fremme Sygdomme og megen Dødelighed med sig. I (og ved?) Byen Moskva i Rusland skal ikke mindre end henimod en halv Million Mennesker have tilsat Livet 1601—3. („Mennestene — siger en russisk Historikriver — blev argere end vilde Dyr. Ikke nok med, at de røbede og myrdede for en Vid Brøds Skyld, den Ene aad ogsaa den anden op. Rejsende maatte frygte, at alle Gjæstgiversteder var rene Morderhuler; man strøpede eller ihjelslog de Sovende, for af dem at tillage sig en forfærdelig Mad. Mennestekjød solgtes i Postejer paa Torbene. Mødre mættede sig endog af sine diende Børns Legemer“). — I Norge var vel især de vesten- og nordenfjeldske Egne samt Gudbrandsdalen udsat for svære Uaars og Hungersnød i Forening med stor Dødelighed 1600—3. Alene i Dypdals Præstegjæld døde 80 Mennesker af ren Hunger „det store dyre Aaret“ 1601. 1618 herskede atter Pest ved Stavanger og i Bergen (hvor der døde indtil 80 Mennesker daglig, og idetbele henimod 4000); i Kjøbenhavn 1619, og i Sverrig rasede den igjen fra 1620—25. I et af de største svenske Herreder uddøde alle Præster saanær som en; alle Markeder og Militær-Udstyringer maatte stanse; i Stockholm døde omkring 20,000. Pesten gjentog sig i samme By 1629, saavel som i Kjøben-

meter saaes 1556 og 77. Tyskland og England skal have haft en Uaars-Bolk i hele 12 Aar (fra 1586 til 97). Aarene 1591 („det store sorte Aar“ Nordenfjelds) samt 1596—98 var ogsaa særdeles fremme i de nordlige Lande; i Sverrig uddøde endog Husdyrene af Sygdom og Sult, saa der af 100 Kreaturer blev bare 1 eller 2 i Live. — Og i Aaret 1600 faldt Sneen i saadan Mængde Nordenfjelds i Juli Maaned, at den i Gauldalens Bygder gik til Knæet og i Fjældene til Midjen; Vandene frøs saa stærkt, at man kunde gaa over Isen, og Sneen laa i de øverste Bygder i 14 Dage.

havn og Bergen, (hvor den bortrev over 3000-Mennesker) samt det følgende Aar i Kristiania. Skjønt Byen dengang bare var 6 Aar gammel, døde dog ligesuldt 1300 Mennesker. Den rasede desuden samme Aar (1630) over en stor Del af Europa, ligesom Smaakopperne blandt Indianerne i Amerika. 7 Aar senere døde atter 2500 i Bergen. 1632—35 døde ogsaa meget Folk Nordenfjælds af Sult. — Aarene 1648—56 hjemsøgte Pesten omtrent hele Europa. I Rusland bortrev den ialt halvanden Million Sjæle, ved Cadix i Spanien 200,000 og i Kjøbenhavn 9—10,000 alene i Aaret 1654, i hvilket Aar den ogsaa var slem i Kristiania. 1665—67 var atter slemme Pestaar ligesaa Persien til England; alene i London døde omkring 100,000 Mennesker; i Upsala fik den Navnet „Studenter-Døden,“ fordi den især rammede dem. Pesten efterfulgtes, fornemmelig i England, af yderlig dræbende Smaakopper; og i Norge skal Krilla, Krægda (eller Mæslingerne) have været slem baade for Unge og Gamle 1669. 1677—79 hjemsøgtes Nordafrika og Europa af sæl Pest, ligesom Nordamerika af Kopper; i Wien døde mindst 77,000 Mennesker og i Nordafrika hele 4 Millioner. 1692 døde 2 Trediedele af Folket i Astrachan. Aarene 1695—97 var overordentlige Hungersaar i Finland; Dødeligheden skal have været større end nogenfinde efter Digerdøden; mindst en Trediedel af Folket mistede Livet. Ogsaa Norge fik haardelig føle „det store Frostaaret“ 1695 ligesom Skinaaret 93. (Andre slemme Frostaar var 1641, 45, 47, 85 og 86). Aarthundredet

En Ddelaggelse af en særegen Art var den, som rammede Moskva 1571. En Tartar-Høvding angreb Byen, hvor ogsaa en Mængde Landsfolk havde søgt Tilflugt, og satte den ibrand under en tør, slygende Storm. Inden 3 Timer laa hele den store Stad i Aske, og en uhyre Mængde Mennesker (mindst 300,000) brandt op, trampedes ned, sloges ihjel eller druknede i Elven.

sluttede altsaa heroppe næsten paa samme sørgelige Maade som det havde begyndt.*)

De første 4 Aar af det 18de Aarhundrede yrede Smaatopperne sig mangesteds i Europa og Amerika, og paa Island bortrev de 1707 omtrent 16,000 Mennesker. Samtidig med dem skred en vældig Pest langsomt frem fra Østlandene og naadde Nord-Europa 1710—11, efter et forfærdelig koldt Aar 1709.**). I Niga døde Tredieparten af Folkemængden; i Stockholm (som dengang havde omkring 50—60,000 Mennesker) døde mindst 20,000; Pesten var værst ved sydlig Vind; den rammede især Kvinder og Børn, mest af de Fornemmere, og ledsagedes ofte af Bylder. Saaledes hjemsogetes Størsteparten af Sverrig og Danmark; i det første Land omkom i det Hele omtrent 100,000 Men-

*) Blandt det 17de Aarhundredes Natur-Dytrin maa for det Første mærkes i Rusland 10 Ugers stadigt Regn om Sommeren 1601, med en svær Frost ovenpaa. I Kabo 1685 kunde man Trefoldighedssøndag ro i Gaderne paa Grund af overhændigt Skyregn. Strange Vintre, tildels baade i Europa og Amerika, indfandt især sig 1607, 1608, 1621, 1633 og 1685. Det mellemste Tykland hjemsogetes 1692—93 af umaaadelige Græshoppesværme. Mærkelige Kometer saaes 1607, 33 og 38. Vulkanen Vesuv fremviste 1631 et overordentlig stort Udbrud. 1655 skal en Mængde Fugle have krepereet; og Norge plagedes i 1659 af en forfærdelig Kreatursygdom, der ødelagde Størsteparten af Landets Husdyr. 1623 og 92 mærkedes stærke Jordstjælv i Trondhjem; 1689 nedblaste 10 Kirkeetaarne ved Trondhjemsfjorden; Snefred paa Søndmør 1679 ødelagde 20 Gaarde og 130 Mennesker; og i Namdalen druknede ved en Storm 1625 210 Fiskere paa Fjorden.

***) Et stort koldere Aar kjender man knapt; Elve og Indsjøer bundfros i Sverrig, saa Fiskene omkom i Mængdevis; Isen paa Østersjøen skal sammesteds have været „flere Farnø tyk;“ kring Venedig var ogsaa Havet froset langt udeover; Isen skal i Italien have været 2—3 Alen dyb; vilde Dyr omkom, og Støge døde ud i Norden, medens en Mængde Mennesker fros ihjel i Syd-Europa.

nestler. I Kjøbenhavn fik man hverken Folt til at pleje de Syge eller begrave de Døde, som derfor laa i Tusindtal baade paa Gader og Huse; endog nære Slægtninger forlod tildels hverandre i Nødens Stund; en Mængde rømte fra Byen, medens Andre hengav sig rent til letfindig Uvstighed, Lidelighed, Drif og Røveri; kort sagt, Sortedsdødens Optrin gjentog sig omtrent. Hungersnød gjorde Ulykkeligheden endnu værre. Da Pesten var som værst, borttreves henimod 2500 om Ugen; ialt døde i Byen mindst 23,000 Mennesker; 500 Huse var bleven aldeles folketomme. — Efter denne „store nordiske Pest“ (som ikke synes at have rammet Norge, men som ellers i mange Lande vedblev til 1716) fulgte en hel Del andre Sygdomme baade paa Folt og Fæ. En ny Pest i Østerlandene borttreb alene i Siebenbyrgen 100,000 Mennesker 1719. De følgende Aar kom den vestover; i den franste By Marsaille døde over 60,000 Mennesker, og i Toulon meget mere end Halvparten af Folkemængden. Slem Fortjælelses-Sygdom (Influenza) borttreb i London 1729 over 100,000 Sjæle. 4 Aar senere (i Egedes Tid) kom Børnekopperne til Grønland og dræbte Størstedelen af Folket. 1736 skal en Pest have yttret sig med saadant Raseri i Egypten, at der paa et Døgn døde omkring 10,000 Mennesker i Hovedstaden Kairo. Aarene 1740—43 var almindelige Aar og Hungersaar, især i Norden, og medførte en Mængde Dødsfald; af den svenste Krigsmagt, som dengang laa ude mod Russerne, borttreb Sygdommen (1741—42) mindst 35,000 Mand, og i 1743 mistede Norge paa Grund af Hunger mer end 2½ Gange saa meget Folt, som der ellers døde aarlig i den Tid. 1751 skal Pesten i Konstantinopel have krævet 200,000 Menneskers Liv. Kopper, ledsaget af Rikhoste og Krille (Krægda) samt andre Børnesygdomme, var almindelige og flemme især i Aarene 1755—60. Influenza borttryffede i Breslau 1762 indtil 100 Mennesker daglig; siden var

den især frem 1782 og 88. Pest rasede i Kjøbenhavn og paa den danske Flaade 1769, og endnu værre de 2 følgende Aar i Ost-Europa; alene i Moskva døde 1771 indtil 1000 Mennesker daglig, og mindst 53,000 i Alt. — Ellers var det ikke længer egentlig Pest, men Kopper, Hals- og Brystsygdomme (Rikhoste) og alstens Feber, som mest hærjede Verden efter det 18de Aarhundrede; samt især Hungersnøden. Ikke alene et frostnemt og kornfattigt Land som Norge, der især led af Sult under Aarene 1740—43 og 1772—74 (eller Island, hvor der 1784 døde omkring 10,000 Mennesker), fik prøve den Sygelighed, der gjerne ledsager Dyrtiden; men endog selve Sydasien rammes medelst Aar 1768—70 af en saadan Dødelighed, at der f. Eks. i Ostindien borttreves over en Trediedel af Folkmængden (mindst 3 Millioner Mennesker alene i Bengalen). Dødeligheden i Norge 1773 var dobbelt saa stor som ellers (især af Forraadningsfeber). Ja, i 1789 rammes endog saavel Nordamerika, som Sydeuropa, Kina og Ostindien af Sult og Dødelighed. — Af ny Sygdomme i dette Aarhundrede nævnes den fæle norske Nadesyge samt Kolera. Den egentlige asiatiske Kolera skal første Gang have yttret sig i Bengalen for 100 Aar siden (1756); men andre Koleraforter siges at have vist sig her i Europa allerede i det 17de Aarhundrede; ialfald fremtraadde en slags Kolera stærkt i Norkjøping i Sverrig 1763.*)

*) Mærkeligheder i Naturen var i det 18de Aarhundrede fornemmelig følgende. Strange Vintre 1716 og 19 (da 4000 svenske Krigsfolk frøs ihjel paa Tydalsfjældene) samt Vinteren 1739—40, 44, 51, 52, 59 (da Kulden i Torneaa skal have gaat op til 89 Grader efter Celsius, eller 71 Grader efter vore Varmemaalere!!!) og Vinteren 1760, 70, 76 og 85. Overordentlig milde var Vintrene 1758, 79, og 90 (da man i Sverrig plagedes af Myg i Januar) samt 1791. Brændende Sommerer indfandt sig især 1733 og 43 (da flere Tusinde Mennesker døde af Solstik i Kinas Hovedstad) samt 1770 i

Om det nævrende 19de Aarhundrede skal jeg bare tilføje, at i Norge ytrede sig megen Dødelighed 1808—10 (Forraadnelsefeber og Blodgang) især Søndenfielddes paa Grund af Krigen. Paa Stavangerkanten var Dødeligheden størst i Aarene 1810—12. Nordenfielddes især var et stort

Ostindien (hvor Luften i Skyggen var 2 Grader varmere end Menneskets Blod); desuden var Aarene 1761, 75, 94 og især 83 og 98 almindelige Tøraar i Europa, ligesom 1768--70 i hele Syd-Afsen fra Ostindien til Egypten. Kolde Sommerer var derimod 1739 (da Sne laa tyk paa Træerne i Finland 3 Dage i August) og 1753—55 (da Havet ved Island var fuldpakket af Drivis) samt 1772, 76 og 87 (da finlandst Kvæg fros ihjel ved Sankthans-Lejle). Svære Storme sporedes i 1714 (over hele Europa), 1736 (i Bohus), 1737 i det indiske Hav (hvor 20,000 Fartøjer — store og smaa — skal være omkomne med Mand og Hus), 1747, 51, 61, 67 (i Finland), 1775, 77, 78—79 (Nordenfielddes) og 1780 (i Vestindien). Oversvømmelser af Nordsjøen var flemme i Holland og Nordtyskland 1717 og 1720 (da ogsaa i Holfsten og Slesvig), og Østersjøen gjorde ligeledes megen Skade ved Petersborg 1721 og især 26. — Her i Norge havde vi store Vasflomme (tildels ogsaa Jordfald) i Glommen 1740 (især i Høland), 72, 73 og især 89; i Gudbrandsdalen 1754, 60, 73 og fornemmelig 89; i Il-Elven ved Trondhjem 1791 (hvorved over 20 Mennesker omkom), og i Bardalen 1798. Fjeldstred rammede Stranden 1731 og Næsset 1756 (hvorved 17 og 32 Mennesker omkom, og store Overskyllinger forvoldtes), ligesom Jordstred i Sørum 1768 og ellers paa Romerike mellem 1790 og 1800, samt Sneffred paa Søndmør 1755 og 57, der bortrev 25 Mennesker. Aar et 1789 (Revolutionsaaret i Frankrig) var rent fælt hertilands: ganske godt Vejr til langt udi Juli, men saa i Slaat-Mannen begyndte et ushyrligt Regn, der voldte store Vasflomme og svære Jordfald, sær i Gudbrandsdalen, hvor der omkom 61 Mennesker og ødelagdes 3034 Huse; somme af disse førtes af Elven (Lougén) saagodt som hele ned paa Njosen; især rammedes Præstegældene Baage og Fron. Ogsaa ved Glommen var Ødelæggelsen stor (mest i Tønsat og Namot); og i Balders (fornemmelig.

„Grønnaar“ 1802 og 3; og over Størstedelen af Landet et „Frostjaar“ 1812 (i Gudbrandsdalen frøs Folk ihjel Santhans-Natten). Det følgende Aar var Dødeligheden stor, men dog ikke paa langt, nær som i 1773, endfige som i 1743. Af slemme Sygdomme har vi i dette Aarhundrede ellers

Murdal) bortreves 137 Huse og 7 Mennesker, samt 52 Huse i Land. — Paa Jordstjælv og Ildsprøjtinger var dette Aarhundrede rigt. De mærkeligste var Jordstjælvet i Kina 1720; paa forskjellige andre Steder 1726—29 (det sidste Aar plagedes Syd = Europa desuden af en svovellugtende Taage) samt 1731—32 og 1756; ved Kamtschatka 1737 (hvorved Landet og Derne paa de Kanter havde sig meget); i Sydamerika 1746—47 og fornemlig 1797, da der i Quito omkom 40,000 Mennesker; i Guatemala 1774, hvor hele Byen med 8000 Sjæle opslugtes af Jorden; i Ægypten 1754, i hvis Hovedstad Kairo ogsaa 40,000 Mennesker mistede Livet; i Norge 1729, 1758—59 og 1762; paa Island 1789, da et helt Berg sank osv. Men fremfor alle andre Aar var 1755 og 1783 rige paa det Slags Forstyrrelser. Stor Torke (og tildels en Mængde Grashopper) havde herfket 3—4 Aar i Portugal, da Jordstjælvet ganske braat indfandt sig i Hovedstaden Lissabon Formiddag den 1ste Novbr. 1755 med Mørke, fæle Døn og Svovellugt. 40 eller kanske 60,000 Mennesker omkom, og det inden 10 Minutter. Paa Tajo-Elven væltede Bølgerne sig som høje Berg hid og did og opslugte mangt et Skib; Havet steg indtil 30 Alen, og af Jordens Revner opkastedes hvid Sand. Netop i samme Djeblikke mærkedes Jordstød vidt omkring, baade i Europa og Amerika; og Besuv, som havde dønnnet endnu om Morgen, blev roligt. Samme Aar besøgtes Island af en Ildsprøjting; Himmelen formørkedes af Aske over den hele D. En Ildfugle viste sig om Dagen i det klareste Solskin; og Aar 1783 saaes en anden ligefra Orkensørne til Rom. Dette Aar blev det Bedste af Island ødelagt ved et Udbrud af Skaptafjæld (ledsaget af Jordstjælv, kanske i alle Verdensdele). En ny D ved Island opkom ogsaa, Da nu tillige de italienske Vulkaner rasede dette Aar, og det med endnu større Magt end Islands (idet hele Byer ødelagdes,

haft Blodgang paa Toten 1819, og Kolera 1833—34 samt 1849, 50 og især 1853; men dette maa kaldes meget lidet i Forhold til tidligere Tider. Og saa søl som Kolera end har vist sig sommefteds i Udlandet, saa har den dog langt fra voldt de *Udelæggelser*, som „*Vesten*“ gjorde de foregaaende Aarhundreder. Heller ikke har vor Tid været rig paa andre Ulykker; de vigtigste i Norge er Gruerkirkens Brand 1822 (hvorved 113 Mennesker mistede Livet), stor Oversvømmelse i Østerdalen og Solør 1827 og i Gudbrandsdalen 1830 og 36, et Fjeldstred i Sogn 1811 (hvorved 49 Mennesker omkom og 10 Stamferedes), et svært Jordfald i Stjørdalen 1807 og et mindre 1823 samt et Jordfald ved Tiller i Klæbu 1816 (hvorved 15 Mennesker omkom). Det største Folketab for Landet i senere Tider har været de bedrøvelige Udvandringer til Amerika, som dog nu er begyndt at minke.

Disse Optegnelser, ser jeg, er bleven længere, end jeg egentlig havde tænkt, da jeg begyndte paa dem; men jeg trøster mig med, at idetmindste Somme gjerne vil se saameget som muligt om Tilstanden i gamle Dage, ligesom jeg er vis paa, at vi aldrig kan kjende Fortiden for vel. Kjendte vi

og Mørket blev saa stort, at man maatte tænde Lys om Dagen), saa er det slettes ikke utroligt, hvad der fortællés, at Røgen udbredde sig over hele Europa, saa Solen fik en ildrød Let at se til, ligesom at Svovelstanken kunde mærkes paa Afrikas Nordkyst. Ellers havde man ogsaa haft Udbrud af Vesuv 1737 og især 79. — Store Kometer saaes 1718, 37, 50, 69 og især 1770; men den allerstørste viste sig 1744 (den var endog synlig om Dagen i klart Solfin). — Svære Dyr sygdomme vtrede sig i Holland 1713, 69, 70 og 81; i Finland 1744 og 57 samt forskjellige Steder 1745—50 (det sidste Aar blandt andet i Lifland og Norge) og 1761; ligeledes paa Island 1784. I 1717 døde endog Fugle, Fiske og Bier; i 1755 fandtes i de svenste Skoge mange Ulve og Ræve døde af „Skurv og Skab;“ 1758 var der stor Sygdom blandt Hensdyrene.

nøje til Alt, hvad der er sted igjeennem Tidernes Døb, da vilde vi sikkert tale og stille os anderledes end vi ofte gjør; nu klager vi tit, hvor vi havde god Grund til at være glade, laster det, som hellere fortjente at roses, og er stolte af eller glæder os igjen i Udfikligt, som snarere maatte bringe os til at blues, — Altsamment, fordi vi ikke nøje kjender Tilstanden og Forskjellen mellem fordum og nu. Og hermed vender vi da tilbage til det, vi begyndte med.

Det er allerede sagt, at der endnu i vore Dale er fuldt af Smaasagn om „Svartedauen“ og dens Ddelæggelser; den kaldes ellers sommesteds „Stormannadauen“ eller ogsaa ligefrem „Pesta.“ Folket, som i Almindelighed er rigt paa Indbildningskraft og især i gamle Dage var overtroist, har nogle Steder tænkt sig „Pesta“ som en gammel, graableg Kjerring, der som oftest var klæd i rød Stak, og rejste Landet rundt med Nive og Lime. Der, hvor hun brugte Niven, blev altid Endel i Live; hvor hun derimod søpede med Limen, døde hver en Moders Sjæl.

Det er et gammelt Sagn, at da Pesten kom til Sogn i Bergens Stift, var der mange af de rigeste og fornemste Folk, som rømte sin Vej op til den ensomme, affidesliggende Justedal. *) I Forvejen havde de gjort den Aftale med sine tilbageværende Slægtninger, Benner og Bygdefolk, at ingen af disse skulde komme op til Justedalen, saalænge Pesten stod paa i Sogn. De, som vilde skrive, skulde lægge sine Breve under en stor Sten mellem begge Bygdelag og paa samme Sted finde Svar. Stenen kaldes endnu „Brevstjænen.“ Paa denne Maade trodde Udflytterne at undgaa

*) Sagnet siger ogsaa, at Justedalen dengang endnu var øde og ubeboet, og at disse udvandrede Sogninger var de første, som byggede der. Dette er dog ikke saa; ti i gamle Brevstaber tales der en god Stund før Svartedauen om „Iofstrudals“ Kirke. Men derfor kan nok Sagnet i andre Stykker være nogenlunde sandt.

Farsotten, men det blev ikke saa. Den kom op til Justedalene ligesuldt, og rasede saa slemt, at alle Folk i Dalen døde saa nær som en liden Pige paa Gaarden Bjørkehaug. Bygdens Kreaturer rendte tilfogs og for aldeles paa Wildstraa; da Ingen længer stelte og jøttede dem, og om en Stund kom de flottevis over til et Nabofohn (Baage eller Lom?). Her blev omsider Folket yderst forundret over, at der ikke stede nogen Efterspørsel efter dette fremmede Kvæg; de begyndte da at frygte for, at det stod slemt til i Justedalene, hvorpaa Nogle vandrede did for at faa Oplysning om Sagens Sammenhæng. Denne var desværre altfor sørgelig; de gaardfore næsten hele Dalen, men overalt hvor de kom, fandt de Husene tomme og opgav tilsidst Haabet om at træffe nogen levende Sjæl. Paa Hjemvejen fik de imidlertid aldeles uventet Dje paa et Pigebarn i Marken udenfor Bjørkehaug; hun var nemlig bleven aldeles folkerød, og havde nu rendt tilfogs af Rædsel for de Fremmede. De raabte til hende, men hun tog Flugten ind i Skogen som en vild Fugl. Langt om længe fik de dog Tag i Pigen; men hun kunde hverken snakke noget Forstaaeligt eller skjønte deres Tale. For hendes Wildheds Skyld kaldte de hende „Nypa.“ De tog hende med sig til sit Hjem, hvor hun blev opfostreret og stikkede sig vel. Justedalene laa øde i adskillige Aar, indtil nogle Nordfjordinger kom did og opryddede paany de gamle Enge og Aagre; først og fremst paa Gaardene Faaberg og Myklemyr. Da Nypa senere var kommen til Skjels Aar og Alder, drog hun tilbage til sin Fødebygd, blev gift og levede der til sin Død, og fra hende nedstammede en Slægt, som gennem lange Tider var Bygdens bedste Folk og kaldtes efter hende „Nypeflægten.“ Endnu for 100 Aar siden skal der have levet Efterkommere af „Justedals-Nypa.“

I Hjørendfjord paa Søndmør uddøde, siger Sagnet, alt Folket med Undtagelse af en eneste Kvinde. En Stund derefter landede nogle Skotter eller Engelftmænd, der ned-

satte sig i Standal; deres Efterkommere udbredde sig siden over Størstedelen af Præstegjældet. — I Dydal ved Dobre fandtes efter Svartedauen alene 5 rygende Skorstensmure, paa Hitteren 2, paa Stjørdalens Udbygd 3 og i Overhalden langs Namsen Elv ligeledes 3, at sige dersom ellers Sagnene er at stole paa. — Sælbu skal være bleven aldeles øde. Der fortælles, at en Fin en Stund efter Pesten vandrede fra Snaasen eller Sparbuen gennem de sydligere Bygder. Det var midt i Høstens Dage, og en Pige (Crime-ligvis i Skogn) fik se ham, just som hun stod i en Aker og skar Korn. Straks kastede hun Sigden, rendte efter Finnen og gav sig i Følge med ham. De stansede ikke sin Vandring, førend de kom til Sælbu; der slog de sig ned (paa Gaarden Leikvold?) tæt ved Søen, og fra dem skal da alle Sælbyggerne nedstamme.

I Gravens Præstegjæld i Hardanger uddøde Alle saaner som 1 Gut og 1 Pige, der siden giftede sig og satte Bo paa Næsheim. — I Slaanevil Hovedsogn beholdt alene en gammel Mand (paa Milje) Livet, og i Annelset Nakre bare en gammel Kjerring. — I Hølen ved Drammen fandtes kun 1 Kone tilbage paa Bear — i Mandal i Silgjord bare 1 Mand — i Annelset Triungen i Nisfedal kun „3 Unger“*) — i Walle i Sætersdalen blot 1 Pige paa Upstad. — I Vestfjordbaldalen i Lind saaes ikke mere end 3 rygende Skorstene, og i Svartdal 2. — I No Sogn gjorde en Kone ved Navn Gro (paa Gaarden Wadder) det Bøfte, at hun skulde opale alle de moderløse Børn, hun kunde faa fat paa, dersom bare Vorherre vilde

*) Dette Sagn (og kanske det foregaaende) er dog overmaade lidet at stole paa. Det synes, som om Folk i senere Tider har fundet paa Sligt bare for at give en slags Forklaring over Bygdens Navn. „Triungen“ kommer vist ikke af „3 Unger“ men af det gamle Ord „Tridjung“ eller Trediedel, der brugtes som et Inddelings-Navn i øvre Tellemarken længe før den sorte Død.

bebare hende for Pesten. Hun blev ogsaa skaanet og opfostrede i Alt 10 fremmede Børn. Endnu er der Folk i Sognet, som paaستاar, at de nedstammer fra hende. — I Øjstadv Præstegjæld (ved Arendal) døde ogsaa Størsteparten af Folket. Paa Gaarden Lunderød blev 2 Smaa-børn ilive; men de var nær ved at sulte ihjel — saa siger Sagnet — indtil endel Trold, som opholdt sig i Nærheden, tog sig af dem og fostrede dem op.

Omframt Sælbu, som alt er omtalt, blev ogsaa mange andre Bygdelag aldeles øde for Folk. Somme af dem ligger udyrket endnu den Dag idag og bruges idethøieste til Sætergange eller Slaatter; og blandt disse kan vi nævne Bonedalen og Noutedalen i Bygland; Engedal og Næsfedal i Sogn, hvor endnu Hustomter m. M. er at se; Susendal paa Helgeland; adskillige Strækninger i nordre Gudbrandsdalen, Stor-Elvedalen og Trysil; Kvamsherred i Valdres; Jmsdalen i Snaasen; Smeddalen paa Fillefjæld, der skal have udgjort et helt Kirkesogn, og hvis Kirke („Sankt-Tomas-Kirken“) stod midt i det øde Fjæld lige til Aaret 1808; Songalien mellem Ringerike og Hallingdal, der før Svartedauen var saa folkerig, at man en Juledag saa 30 Heste derfra ved Sognsals Kirke. Helestranden mellem Valdres og Hallingdal, som udgjorde et særskilt Kirkesogn, og hvor man endnu ser Mærker af Kirken der og af de 12 Bondegaarde, som siges at have omgivet den før Pestens Tid; Botnedalen i Mo i Tellemarken, der ligeledes skal have udgjort et helt Kirkesogn, og hvor Kirketomten og Spor af adskillige Gaarde endnu vises; Froivoldstulen i Lind; Finddalen i Valle og Moland, hvor ogsaa Mærker efter Agre og Hustomter fremdeles er at se; paa en Ø deroppe ved Navn „Kirkeholmen“ findes endog Spor af Kirke og Kirkegaard. I denne sidstnævnte Dal skal dog et Parfolk have overlevet Svartedauen, nemlig Knut og Lore Nuten. Skjønt Folk fra Naboobygderne strømmede ind og bosatte sig

i selve Sætersdalen, medens Ingen kom til Fjinddalen, saa vilde dog Knut og Tore ikke forlade sin Fædrenejord men blive der til sin Dødedag. Den eneste Sorg, de havde, var den, at de tilsidst gik fejl af Tidsregningen og ikke vidste synderlig Greje paa, naar Julehelgen stod for Døren. For den Sags Skyld skulde Tore engang paa sine gamle Dage gjøre en Tur til Sætersdalen, men fik allerede paa Fjeldet (af en Hulder, Gjygr eller anden Bjergaand) Oplysning om den rette Juletid og vendte saa tilbage til sin kjære Hjemmand. Saavidt man ved, efterlod de sig ingen Børn, og Dalen blev fra den Tid øde.

I Siredalen (i Balle Præstegjæld) omtales en stor Berg-hule ved Navn Nykhelleren eller „Lolvo-Helleren,“ der før Svartedauen brugtes til Kirke. Den har sit ene Navn deraf, at Bønderne havde givet Bispem 12 Kjør for Indvielsen. De, som sognede dertil, var 5 Bondegaarde, der laa aldeles afsides mellem Fjeldene, men hvis Beboere uddøde allesammen i den sorte Død.

Bertedalen i Molands Præstegjæld blev ogsaa folketom, men er i senere Tider atter bleven bebygget. Og saaledes gik det efterhaanden (om end langsomt) med de fleste Gaarde og Bygdelag, som paa Grund af Pesten lagdes under Fæfod. Det var som vor norske Digter C. N. Schwach siger:

„Grunt havde Pesten gennem Norge faret,
 Hin griste Landfarfot, den sorte Død;
 Faa havde Herrens Naade kun bevaret,
 Mens Tusinder som Dødens Kov laa strød.
 Men der, hvor hele Slægter vare døde,
 I mange Aar laa Egnen tom og øde.“

Ja, der skal have været Gaarde, Bygder og Dale, som ikke alene blev øde og overgroet af Skog, men blev endog aldeles glemte. Naar saa Folk fra Nabobygderne efter lange Tidens Forløb fandt slige Steder i Fjeld og Mark, da gav de dem ofte Navn efter Findingen, f. Eks. Fjinddal;

Kindland, Findaas (dog har vel just ikke alle slige Navne en saadan Oprindelse). I Nummedal tales der ogsaa om Huse, som fandtes igjen en god Stund efter Vestens Tid („Fundar“ eller „Fyndarhuse.“) Og i Balders og Bardal har man et Par lignende fuldstændige Sagn, som vi til Slut faar tage med.

Der, hvor Storgaardene Mustad i Bardal nu ligger, skal i gamle Dage Kongsgaarden Framstad have staat. Den blev da øde, siger Sagnet, ligesom næsten hele Bygden, og et 100 Aar eller kanske 2 efter „store Manddauen“ vidste man bare at fortælle, at den vestlige Del af Dalen (nærmest imod Land) havde været beboet. Da hændte det engang, at en Bjørnestytter fra Gaarden Landaasen kom paa Bildstraa i de store Skoge deroppe; han gik og gik, men kunde ikke faa Dje enten paa Far efter Folk eller Fæ eller paa Nøg eller andre Tegn til Menneskers Nærhed. Men bedst som han gik i den tykkeste Skog, traf han aldeles ubentet paa gamle Huse. De var saa øde og tomme at se til, at Styttteren ikke ret vidste, om han kunde driste sig til at gaa ind. Omfider tog han dog saavidt Mod til sig, at han aabnede Døren til Hovedbygningen. Paa Gruben nedenunder stod en Kjedel, der var overvåttets ejret (irret); paa Bænkene laa Spindetejner, halvraadne Garnnøster og andet Kvindfolkstiel; paa Bæggen hang en Bue og nogle andre Waaben — men det Hele skjult af Støv. Han gik omfider op paa Loftet for at se, om der da slet ikke skulde være Spor af selve Menneskene, som fordom maatte have bod paa Gaarden. Her viste sig for ham et underligt Syn. Der fandtes Sengsteder, som var bygget af store Lømmestokke og paa begge Ender indsinket i Husvæggen; i hvert Sengsted laa Benraden af to eller flere Mennesker, og over det Hele yrede en utallig Mængde Mus, som nu blev opskræmt og sløj omkring ham som en vild Sky for at finde Lofihullet. Derpaa gjennemsgte han ogsaa de andre Huse

paa Gaarden, og da han mærkede, at Husene var ret gode, og at Marken omkring dem lod til at have været godt dyrket, tilegnede han sig Fundet og hug med sin Døds Bomærte og Karstal i Hovedbygningens Væg. Endelig gav han sig til at lede efter Hjemvejen, og blikkede Træerne paa sin Vandring for at kunne gjenfinde Stedet. Han kom vel og valtert hjem, og vendte nu tilbage med Mennesker og Gods til den fundne Gaard, ryddede Stogen og dyrkede de gamle Jorder. Til Minde om Gaardens Tilstand, dengang han fandt den, kaldte han den Musstad — saa siger idetmindste Sagnet — og endnu den Dag idag skal Gaardens Beboere være af Finderens Vt. Ogsaa hin Hovedbygning staa endnu; Sengstederne er borte, men Indsinkningerne i Væggene er fremdeles at se, og Karstallet udenpaa skal heller ikke være rent udslettet.

Ogsaa i Søndre Mordal i Balders fortælles noget Vignende. Paa flere Miles Strækning, ligesaa Næst i Viken til Bang skal Pesten have bortrevet hver eneste Sjel. Om trent 100 Aar senere gik en Skytter (Somme siger 2) langt ud i Stogene for at skyde Hyper eller andre Fugle. Da han nu fik se en Fugl, som sad i et Bjærketræ, saa skød han Pilen efter den, men fik til sin store Forundring høre en besynderlig Klang. Nysgjerrig vendte han afsted for at komme efter, hvad dette kunde være, og fandt saa mellem Træerne en gammel Kirke; det var en af dens Klokker, som Pilen havde truffet. Nu mente Skytteren at dette var noget overnaturligt; straks greb han sit Ildjærn og kastede det af al Magt over Kirken;*) ti det er en gammel Folsketro, at Trolddom kan døves med Staal, og at dette kan hindre de Underjordiske for at tage sin Herlighed med sig. Der, hvor Ildjærnet faldt ned, blev siden bygget en

*) Somme Andre fortæller derimod, at Pilen traf Kirkevæggen, og at Skytteren lagde sit Ildstaal paa Alteret, hvor Bjørnen blev dræbt.

Gaard, som fik Navnet Ildjarnstad (Eldsjønsfad). Da dette var gjort, vilde han se sig om i Kirken. Døren stod paa Glytt, med Nøkkelen i. Midt paa Gulvet stod en stor Klokke, og ved Alteret havde en svær Bjørn taget sit Vinterhi. Bamsen blev straks dræbt af Skytteren, og Skindet blev til en Amindelse ophængt i Kirken, hvor endnu Stykker af det er at se. I Kirken fandtes ialt 4 store Klokker og 1 liden, samt nogle Billeder, et Røgelsekar af Messing og en Helligdomskiste (som Almuen nu kalder „Santk Olafs Strin“) af Skapelun som en liden Kirke overtrukket med Messing m. M. Den lille Klokke har indtil vore Dage været brugt til at ringe med, naar Nogen har forvildet sig i Skogen; paa katolsk Vis har man da trod, at en saadan Klang skulde kunne høres overalt eller bringe den Bortkomne igjen paa ret Vej.

Dalen deromkring (øvre Hedalen) blev efterhaanden opdyrket; den første Gaard, som byggedes, var Ildjarnstad. Den gamle Kirke er i sin Tid opført med overordentlig Flid; endnu staar den fast og frit og er i nyere Tider gjort større,

„Og vidt igjennem Nabolognes Dale

Om Hedals-Klokkens Klang gaar Ry og Tale.“

Saaledes slutter Schwach sit Digt om „Hedals Kirke.“ Rimeligvis er det ogsaa samme Sagn, den danske Digter Ohlenschläger har haft for Øje i sit Kvad „Skobkirken.“ Han har imidlertid behandlet Sagnet med overmaade stor Frihed: han henfører det til Gudbrandsdalen, og taler om 2 Børn, som en Søndag forvildede sig ud i Skogen men kom tilbage den næste Dag og med Forundring og Glæde fortalte, at tvende Engle havde ledsaget dem ind i en Kirke, hvor de da havde ligget om Natten, og derpaa fulgt dem hjem igjen. Og da nu Folket ved Børnenes Vejledning kom derhen, da saa de, at

„I Kirken vidned Alt om Riddertiden —

Det maatte være længe, længe siden.

Saandstrevne Salmesøger kun man saa;
 Den Sang: „Naar vi i største Røden staa“
 Var overalt opslagen;
 Og Alt var tykt bedækt med Støvets hvide Lagen.“

Saaledes har jeg nu meddeelt omtrent Alt, hvad jeg har kunnet overkomme til Oplysning om den store sorte Død og hvad dermed staar i Forbindelse. Jeg skal alene tilslutnings tilføje et Par smaa Oplysninger, som først kom mig ihønde, efterat Størstedelen af Stykket allerede var trykt. — Det er muligt, at Sortedsdødens Ødelæggelse er paa et Stjøn regnet for højt Side 93. En tykt Skribent (Hecker) vil nemlig vide, at der i det Hele omkom en Fjerdedel af Europas Folkemængde; og Danskeren Estrup finder det rimeligt, at Pesten i de 4 Aar, den rasede som værst, borttreb ialt 60 Millioner Mennesker, hvoraf 25 Millioner her i Europa. Imidlertid er der dog et gammelt Munkeskrift, som viser, at man ialfald i hine Dage havde den Tro, at „Tredieparten af Menneskeslægten“ forlod Verden. Verset lyder saaledes:

Milleni trecent. L mortis tempora dicent.
 Dum mors in mundo regnavit nigra rotundo,
 Tertia pars hominum transiit ad dominum.

(D. e. Et Tusinde tre Hundrede og Femti angiver Dødens Tid. Medens den sorte Død herskede paa Verdens Kreds, gik en Trediedel af Menneskene til Herren). — Side 103 kunde være tilføjet som Bevis paa Pestens Ødelæggelser i Jylland, [at Valdemar Atterdag i Aaret 1357 byggede et Slot i Randers af 11 Landekirker, som da fandtes overflødige, fordi næsten alle Sognfolk var afgaaet ved Døden. — Ligeledes er det oplyst, som et Eksempel paa Svartedødens Virkninger hertillands, at af de 5 Gaarde, der ligger Ladvig's Hovedkirke i Sogn nærmest, blev 4 liggende øde i næsten 250 Aar. Ogsaa kan det være værdt at tilføje i Anledning af, hvad der er sagt Side 114,

at saa usfelt end Bøgebæsenet over hele Europa var i hine Dage, saa var der dog adskillige Tegne til Fremstrid og Forbedringer, og det selv her i Norden. Saaledes tales der allerede i 1248 om et særskilt Hospital for Spedalske i den svenske By Lund. Og i 1276 fandtes idetmindste 2 Sygehuse i Bergen, det ene indrettet for 30 Mænd og det andet for 20 Kvinder. Endelig kunde der Side 113, hvor der tales om at bede af Trældomsfrygt, være tilføjet et mærkeligt Eksempel (rigtignok hentet fra Ulrikstne), som G. S. Baden fortæller i Budstikken 1823. Da nemlig Sortedøden voldte store Udelæggelser i et mohammedansk Rige i Østerlandene, og Høvdingen hørte, at et kristent Granne-Rige gik fri for Pesten, mente han, at den kristne Tro maatte være bedre end hans, og besluttede at rejse did for at lade sig døbe tilligemed nogle af sine gjæveste Mænd. Men paa Vejen fik de høre, at ogsaa den kristne Stat var bleven hjemsgt af Pesten — og det fuldkommen saa stærkt som deres eget Rige — og straks vendte de om og vedblev at beholde sin mohammedanske Religion.

D. Sig.

Skolen.

Blandt de Indretninger, som Menneskene have gjort for mere og mere at udbrede Kundskab eller Oplysning, er Skolen den største og virksomste. Man vil faae en klarere Forestilling om denne Indretnings Udstrækning og Virksomhed, naar man veed, at der alene ved Almueskolerne i vort Land findes omtrent halvtredie Tusinde Lærere, og at der desuden gives flere Hundrede Mænd og endel Kvinder, hvis Kald og Levebrød det er at være Lærere ved Skoler, som meddele en Oplysning af en høiere Art end Almueskolerne. Antallet af de Mænd og Kvinder i vort Land, som bruge al sin Tid eller det Meste af sin Tid i Skolens Tjeneste, er altsaa ikke langt fra tre Tusinde, og disse ere spredte om-

kring over det hele Land i hver By og hver Bygd, for at der ikke skal være noget Distrikt, uden at Dplysningens Fattel stinner for dets opvoksende Ungdom, og for at Kundskabens Sædefrø kan blive nedlagt i enhver Børnesjæl, der findes indenfor Landets Grændser. Det er allerede heraf let at see, at Skolens Virksomhed maa være af stor Bichtigkeit for Folkets Dplysning. Men Skolen skal ikke alene drage Omsorg for Udbredelsen af Dplysning eller Kundskab i den Mening, hvori dette Ord almindelig tages; den skal ogsaa gjøre saa meget som den kan til at indplante fromme og ædle Følelser i Børnesjælen, og den skal ogsaa saavidt muligt høre Børnenes Villie til det Gode og vænne dem til at gjøre det, som er rigtigt. Saaledes som Forholdene nu ialmindelighed ere i Verden, er rigtignok Meddelelsen af Kundskab den Gjerning, som Skolen kan overtage i størst Udstrækning og med meest Held, og da det blandt Sjæleevnerne især er Forstanden tilligemed Sukommelsen og Indbildningskraften, som sættes i Virksomhed ved Modtagelsen og Tilagnelsen af Kundskab eller Dplysning, saa er det rigtignok ogsaa paa disse Sjæleevner og paa Udviklingen af dem at Skolen fornemmelig kan virke. Paa de to andre Grundevner i Sjælen, Følelsen og Villien, har Hjemmet en langt større Magt til at indvirke end Skolen; men Skolen skal dog ogsaa, som nys sagt, søge at indvirke paa Følelsens og Villiens Udvikling og Forædling, og det kan den ogsaa gjøre paa mange Maader. Allerede gennem Meddelelsen af Kundskab kan den virke hertil. Saaledes tjener en klar og grundig Religionsunderviisning ikke alene til at fremkalde klare Begreber om den kristelige Lære, men ogsaa til at styrke den kristelige Tro og den religiøse Følelse; paa samme Maade og i endnu høiere Grad virker Skolen hertil, naar Læreren selv er saaledes greben af Troens Sandheder, at han altid udvikler dem med Overbeviisningens hele Inderlighed og Varme. Til at indplante Kjerlighed til hverandre i Børne-

nes Hjertes og til at vænne dem til Lydighed og til Orden, dertil frembyder Skolen den indsigtfulde og dygtige Lærer mangfoldige Leiligheder. Det sees saaledes, at Skolens Virksomhed unegtelig er af stor Betydning for Udviklingen og Forædlingen af Barnets Følelser og Villie, samt at dens Betydning i denne Henseende især er stor for de Børn, i hvis Hjem der ikke drages den tilbørlige Omsorg for denne Deel af Opdragelsen. Alligevel tager man gjerne, naar man taler om Skolen, meest Hensyn til dens Virksomhed for Udbredelsen af Kundskab, da dette er den for Skolen meest eiendommelige Deel af dens Gjerning.

Uf hvad her er sagt fremgaar det, at det Formaal, som Skolen arbejder for, er det samme som det, for hvilket vort Selskab for Folkeoplysningens Fremme ogsaa søger at virke. Forskjellen mellem vort Selskab og Skolen ligger deels i Bestaffenheden og Størrelsen af de Midler, som begge bruge til det samme Formaalets Fremme, deels deri at de søge at paavirke forskjellige Dele af Folket. Medens nemlig Skolen fornemmelig bruger levende Mennesker til at virke med og Bøger kun ligesom til at styrke og forsøge disses Virksomhed, bruger vort Selskab Bøgerne som det vigtigste Mittel; medens Skolen udelukkende paavirker den opvoksende Slægt, søger vort Selskab fornemmelig at indvirke paa den voksne, og medens Skolen, selv under dens nuværende utilstrækkelige Udstyrelse, dog anvender store Summer (omtrent 350,000 Spdr. aarlig foruden den Sum, som Skolebørnenes Forældre anvende til Indkjøb af Skolebøger) til Formaalets Fremme, har vort Selskab ialmindelighed ikke engang 3000 Spdr. aarlig til sin Raadighed. Det er derfor naturligt, at det, som vort Selskab kan gjøre til at fremme det fælles Formaal, kun bliver en ringe Stjært ved Siden af det, som Skolen udretter. Alligevel vil vort Selskab i mange Tilfælde kunne understøtte Skolens Virksomhed for det fælles Formaal, deels ved Udgivelsen af Bøger,

som kunne læses med Nytte ogsaa af Skoleungdommen, ja endog bruges i Skolerne, saaledes som Tilfældet er med „Berlins Læsebog i Naturlæren for det norske Folk,“ deels ved hos den vorne Deel af Folket at fremkalde en dybere Erkjendelse af Skolens Bigtighed og en klarere Indsigt i, hvorledes den bør indrettes, for at den skal kunne virke med fuldt Held for sit Formaaals Fremme. Ogsaa paa denne sidstnævnte Maade har vort Selskab flere Gange før søgt at understøtte Skolen og dens Bestræbelser for det fælles Formaal, og det er den samme Veie, som Selskabets Bestyrelse nu gaaer frem paa, idet den agter under ovenstaaende Overtskrift „Skolen“ af og til gjennem „Folkevennen“ at meddele Efterretninger og Bemærkninger om Skolens Anliggender.

Det er fornemmelig den lavere Skole eller Almueskolen, vi her ville have for Øie. Grunden hertil er imidlertid ikke den, at vi betragte den høiere Skole som en for Folkeoplysningen mindre vigtig Indretning. Dette er saa langt fra at være Tilfælde, at vi tværtimod mene, at Folkeoplysningens Sag vilde være værre faren, om vi havde en Almueskole, men ingen høiere Skole, end om vi havde en høiere Skole, men ingen Almueskole. Ved de høiere Skoler og navnlig ved den egentlige Høiskole eller Universitetet meddeles de forskjellige Videnskaber i den fuldstændigste Udstrækning og i den strengeste videnskabelige Form, og Høiskolens Bærere baade kunne og skulle anvende sin Tid til at dyrke hver sin særstilte Videnskab. Vi kunne derfor med Sandhed sige, at ved Universitetet oparbeides et Fond af Kundskaber, som gjennem de forskjellige Arter af høiere og lavere Skoler igjen spredes ud blandt alle Klasser af Folket. Universitetet kan saaledes sammenlignes med en Dam, hvorfra Bonden gjennem Vandrender leder Vandet ud over sine Agre og Enge; Latinskolen og Realskolen er Hovedrenden, hvorigjennem Vandet strømmer ud af Dammen, og Almueskolen er

da at ligne med alle Smaarenderne, gjennem hvilke Vandet spredes ud rundt omkring over de tørstende Agre og Enger. Det hjalp ikke Bonden stort, om han havde de fortrinligste Vandrender, hvis han ikke tillige havde Dammen med dens Vand; tørres Vandet ud i den, saa blive Henderne ogsaa snart tomme. Men omvendt gjælder det ogsaa, at Agrene og Engene ville tørkes hen af Heden, hvis der ikke findes Vandrender eller hvis de, som findes, ikke ere store og gode nok, om saa Dammen end er nok saa fuld af Vand. Paa samme Maade forholder det sig med Folkeoplysningen. Naar man tilgavns vil sørge for den, er det nødvendigt at udstyre baade den høiere og den lavere Skole saaledes, at hver af dem bliver istand til fuldstændig at gjøre sin Gjerning. I vort Land er der nu gjort Udskilligt for Udstyrelsen saavel af den lavere som af den høiere Skole; men der er dog endnu Meget, som maa gjøres, inden vort Skolevæsen i det Hele kan blive et saa hensigtsmæssigt og virksomt Middel til Oplysningens Udbredelse, som ønskeligt er. Men især gjælder det om Almueskoleindretningen, at den trænger til mange Forbedringer: der maa ansættes flere Lærere og paa mange Steder dygtigere Lærere, end man nu har; der maa bygges Skolestuer for nye Fastskoler, leies eller bygges Nodestuer, hvor saadanne ere anvendelige, uden at det dog lader sig gjøre at oprette en ordentlig Fastskole; der maa drages omsorg for, at Underviisningen i de fleste Skoler kan komme til at gaae videre i de Fag, som nu læres, end den ialmindelighed gjør, og for at der mindst i een, og, om muligt, i flere Skoler i hvert Præstegjæld kan blive oprettet høiere Klasser, hvor Børn og unge Mennesker kunne faae en endnu videre gaaende Underviisning i forskjellige for Livet nyttige og forædlende Kundskaber og Færdigheder. Men dygtige Lærere vore ikke frem som Sop af Jorden; de maae selv først læres op, og der gaaer med lang Tid og meget Arbeide for tilgavns at lære Alt det,

som kræves af en dygtig Lærer; thi Læreren maa selv kunne meget Mere end det, han skal lære Andre, hvis han skal blive istand til at undervise med fuld Nytte. Hvis Almueskolen skal kunne faae et tilstrækkeligt Antal af virkelig dygtige Lærere, maa der derfor baade fra Statens og fra Kommunernes Side gøres endnu mere end hidindtil er gjort for at oplære dygtige Lærere; og hvis man skal kunne vente, at slige ville blive ved at virke i Skolens Tjeneste, maa man ogsaa lønne dem bedre, end man nu ialmindelighed gjør. Man seer saaledes, at der er særdeles Meget, som maa gøres til Almueskolens Forbedring, og hvorvel der ogsaa kan være Meget og Mangt at rette paa ved de høiere Skoler, saa er dette dog sammenligningsviis lidet. Heller ikke bruges altid de gode Almueskoler, vi have, saaledes som de burde bruges; thi mange Forældre ere saa uforstandige eller saa ligegyldige for sine Børns Vel, at de ikke sende dem stadig i Skolen og ikke holde dem til sluttig Bæmsning hjemme. De Forældre, som holde sine Børn i de høiere Skoler, pleie derimod at passe paa, at Børnene stadig søge Skolen og ere sluttige. Derfor troe vi, at „den høiere Skole allerede har faaet en saadan Indretning, at den maa kunne betragtes som et saa sundt og fuldkomment Begeme, at en kraftig Mand deri kan udvikle sig,“ men at dette derimod ikke endnu kan siges om Almueskolen. Dette er da Grunden til, at der nu for Tiden maa tales mere om Almueskolen og gøres mere for den end for den høiere Skole, uagtet de begge ere lige vigtige og uundværlige Medstaber til hos Folket i det Hele at fremkalde en sund og forædlende Oplysning.

Naar Talen er om en Reform eller gennemgribende Forbedring af Almueskolen, siges det ofte, at en saadan Forbedring let og hurtig vil blive bragt tilveie, naar bare Folket selv kommer til fuld Erkjendelse af dens Vigtighed og Nødvendighed. Dette er ogsaa ganske sandt, naar det forstaes rigtigt; men det opfattes ofte paa en urigtig Maade,

i det man lægger den Mening deri, at Bøvgivningen om Skolevæsenets Ordning og Indretning kun er af liden Bigtighed for Sagens Fremme. Dette er en stor Misforstaaelse. Ordningen af en Kommunes Skolevæsen er nemlig en meget vanskelig og indviklet Sag, som derhos rører ved en Mængde forskellige Interesser. Det kan derfor ikke ventes, at Alle, som have Myndighed i Kommunens Anliggender, stedse skulle finde den samme Fremgangsmaade hensigtsmæssig; men det vil tvertimod ofte blive vanskeligt at bringe alle Hoveder under een Hat, selv om Alle ere villige til at gjøre Opoffrelser for at bringe Skolen i god Stik. Men naar man kjender noget til Mennekenaturen, saa veed man ogsaa, at der, om Erkjendelsen af Skolens Bigtighed end bliver meget almindelig, dog altid vil blive Mange tilbage, som ikke dele denne Erkjendelse, ialfald ikke i den Grad, som det kræves, for at de skulle blive villige til at statlægge sig selv og sine Medborgere i den Udstrækning, som Skolens Løb kræver det. Det er derfor aldeles nødvendigt, at der gives Love, som deels paabyde, at enhver Kommune skal indrette Skoler og udstyre dem paa en nogenlunde fyldestgjørende Maade, deels indeholde Bestemmelser, hvorved det bliver lettere for de fornuftigere og mere uegennyttige Mænd indenfor Kommunen til det hele Samfunds Vel at gjenneføre sine rigtige Synsmaader om, hvad der bør gjøres for Skolen. Hertil kommer, at der er en Mængde Foranstaltninger, som ere af den største Bigtighed for Skolens Fuldkommengjørelse, men som ikke kunne bringes istand af den enkelte mindre Kommune. Her kræves da atter Lovens Mellemkomst, for at de forskjellige Kommuner skulle kunne forenes til en kraftig og stadig Samvirken, samt for at Kommunerne til enhver Tid kunne være sikre paa at faae Hjælp af Staten til enkelte større Foretagender indenfor visse bestemte Grændser. Uden hensigtsmæssige Love om Skolevæsenets Ordning kunne vi altsaa ikke vente, at Skolen skal kunne faae nogen rigtig

Trivsel; derfor betragte vi ogsaa Vedtagelsen af en ny Almueskolelov med virkelig indgribende Bestemmelser i den Retning, vi ovenfor have antydet, som det Vigtigste af Alt, der kan gøres til Almueskolens Bedste. Men alligevel mene vi, det er ganske sandt, at Almueskolens Reform ene afhænger af, at Folket selv kommer til fuld Erkjendelse af dens Vigtighed og Nødvendighed; thi er dette først steet, kan man vistnok være tryk for, at en saadan Lov baade vil blive udarbejdet og vedtaget af Statsmagterne. Det kunde være baade nyttigt og hensigtsmæssigt her at fremsætte og overbeie Forslag til enkelte Hovedbestemmelser i en saadan Lov. Alligevel kunne vi ikke nu indlade os herpaa; vi ville denne Gang indskrænke os til at omtale den paa sidste Storting vedtagne Lov om Almueskolevæsenet, som, om den just ikke indeholder gennemgribende Bestemmelser, dog i flere Stykker letter Bestræbelserne for Almueskolens Forbedring.

Denne Lov, som indeholder Forandringer i og Tillæg til Lov angaaende Almueskolevæsenet paa Landet af 14de Juli 1827, er vedtaget af Stortinget omtrent saaledes, som den blev foreslaaet af Regjeringen. Man kan derfor af Kirke- og Underviisningsdepartementets Indstilling til Kongen om denne Sag see, hvad der fornemmelig er tilfjet ved Loven, og det er især det, hvorpaa vi her ville henlede Opmærksomheden.

Ifølge Lov angaaende Almueskolevæsenet paa Landet af 14de Juli 1827 skulle Kirkesangerne tillige være Skolelærere; men det er udtrykkelig tilføiet, at Kirkesangeren ved Hovedkirken skal være Lærer ved en Skole for det omliggende Distrikts Børn. Denne Bestemmelse kunde være nok saa hensigtsmæssig i en tidligere Tid, da man aldrig tænkte paa i Landdistrikterne at oprette Skoler for en videre gaaende Underviisning; men efterat man begyndte hist og her at oprette saadanne Skoler, kan det ikke negtes, at den omhandlede Bestemmelse har haft en hemmende Indflydelse paa

Skolevæsenets Udvikling. Blandt Lærerposterne i et Præstegjæld er jo nemlig den, som er forenet med Kirkesangerposten ved Hovedkirken, ialmindelighed langt bedre lønnet end hver af de øvrige Lærerposter; derfor kan man ogsaa lettere faae den besat med en dygtig Mand end nogen af de øvrige. Naar man i Præstegjældet opretter en Skole for videre gaaende Underviisning, synes det derfor rimeligt, at man benyttede Kirkesangeren som Lærer ved denne Skole. Her ved blive ogsaa de Udgifter, som medgaae til den høiere Skole, hvor man nødvendigviis maa give Læreren en større Løn end ved de almindelige Almueskoler, meget mindre, medens der ingen Nødvendighed er for at give Læreren ved Fastsstolen ved Hovedkirken en høiere Løn end Læreren ved enhver anden Fastsstole. Den Omstændighed, at Loven spærrede Udgangen til at anvende Kirkesangeren ved Hovedkirken som Lærer ved en Skole, hvor hans Virksomhed kunde komme mere umiddelbart det hele Præstegjæld tilgode, lagde saaledes unegtelig en Hindring iveien for Oprettelsen af saadanne Skoler for en videre gaaende Underviisning. Denne Hindring skulde fjernes og blev ogsaa virkelig fjernet ved den nye Lov.

Men man har ved den nye Lov ikke blot tilsigtet at lette Oprettelsen af høiere Almueskoler, - men ogsaa villet medvirke til, at de skulde blive indrettede saa hensigtsmæssigt som muligt. „At den høiere Skole“ — heder det i Departementets Indstilling — „bliver stillet i det rette Forhold til Præstegjældets (eller Sognets) lavere Skoler, er i flere Henseender af megen Bigtighed. De lavere Skoler skulle vistnok paa den ene Side tjene som Forberedelsesskoler for den høiere; men paa den anden Side bør de, fornemmelig af Hensyn til de mange Børns Læve, der maae antages ikke at ville gaae over til den høiere Skole, heller ikke udelukkende indrettes som den høiere Skoles lavere Klasser, hvis Underviisning standser ved det Punkt, hvor den høiere

Klassens begynder. Det gjælder derfor her om at træffe den rette Middelvei mellem Opstillingen af for store og Opstillingen af for smaa Fordringer paa Forkundskaber ved Optagelsen i den høiere Skole. Hvis Fordringerne stilles for høit, vil Udgangen blive for vanskelig, og Skolen saaledes komme til at virke til Gavn for færre Børn end den kunde og burde. Hvis derimod Fordringerne stilles for lavt, vil Følgen blive, deels at Underviisningen i den høiere Skole ikke kommer til at gaae saa vidt, som den ellers kunde, deels at den Kraft, som den høiere Skole maa antages at ville faae til at hæve Underviisningen i alle Præstegjældets (eller Sognets) Distriktskoler for alle Fags Vedkommende mindst op til den samme Høide som den høiere Skoles Begyndelsespunkt, vil blive af desto mindre Betydning. Hvis enten ingen eller kun aldeles ubetydelige Forkundskaber opstilledes som Betingelse for Optagelse i de høiere Skoler, vilde derhos i flere Egne Forholdet let kunne udvikle sig derhen, at de mere Formuende af Befolkningen ikke benyttede de almindelige Distriktskoler især Omgangsskolerne for sine Børn, men sendte disse fra Begyndelsen af til den høiere Skole.

Til Opnaaelsen af det Formaal, man har stillet sig under Bestræbelsen for at bevirke Skoler oprettede, i hvilke Almuens Børn kunne erholde en videregaaende Underviisning end det er muligt at meddele i de almindelige Almueskoler, er det af megen Vigtighed, at Udgangen til saadanne høiere Skoler bliver let ogsaa for de mindre Formuendes og de Fattiges Børn. Til den Ende bør i deslige Skoler Skolepengene eller Godtgjørelse for Underviisningen i hvilken som helst Form, forsaavidt en saadan skal erlægges, ansættes saa lavt, som Forholdene tilstede, ligesom der ogsaa bør være let Udgang til at erholde Friplads for Børn, som dertil maatte være værdige. For at sikre sig — heder det fremdeles i Indstillingen — „saavel, at de mindre Formuendes Lærv i denne Henseende vil blive tilbørligen varetaget, som

at den høiere Skole, saaledes som ovenfor omhandlet, vil blive stillet i det rette Forhold til de lavere Skoler, har man anseet det hensigtsmæssigt i Loven at optage en udtrykkelig Bestemmelse om, at de herhen hørende Forholde skulle ordnes ved Planen."

De Bestemmelser, som hidindtil ere omhandlede, indeholdes i Lovens første Paragraf. Det Bigtigste som indeholdes i de følgende Paragrafer, er, at der er blevet stiftet en Indretning eller et Organ, "hvorigjennem den almindelige Mening i den mindre Kreds (det enkelte Skoledistrikt og den enkelte Skolerode) kan komme til Udtalelse og erholde en passende Indflydelse paa Ordningen af Kredsens Skolevæsen," idet Skolekommissionen har faaet Myndighed til at sammekalde Distriktets eller Rodens Skoleholdspligtige Indvaanere til et Møde, hvor de Mødende med simpel Fleerhed kunne fatte Beslutninger om Ordningen af visse i Loven nævnte økonomiske Forholde, saaledes at de fattede Beslutninger, ialfald hvis de gjentages i et nyt Møde, ere bindende for alle Indvaanerne i Distriktet eller Roden. Det, som man fornemmelig har tilsigtet ved at skabe en saadan Form eller et saadant Organ, hvorigjennem den almindelige Mening indenfor Distriktet kan faae udtale sig og gjøre sig gjældende, er at lette og altsaa paastynde en mere almindelig Oprettelse saavel af faste Skoler som af de saakaldte Rodestuer eller halvfaste Skoler. Angaaende den første af disse to tilsigtede Ting, nemlig at lette Oprettelsen af Fastskoler, siger Departementet i sin Indstilling til Kongen blandt Andet Følgende: "Efter den nu gjældende Lov gives der tvende Maader at gaae frem paa ved Oprettelsen af fast Skole. Den ene Fremgangsmaade er, at alle de med den faste Skoles Oprettelse og Vedligeholdelse forbundne Udgifter bestrides af Præstegjeldets eller Sognets fælles Skolekasse, uden at der habes lovmæssig Afgang til at paaligne Distriktet nogen forholdsvis større Udelse. I dette Tilfælde erholde altsaa

Distriktets Indvaanere ikke blot den Fordeel, at de forøgede Udgifter, som Dyprettelsen og Vedligeholdelsen af en fast Skole i Regelen medfører, blive dækkede af den fælles Skolekasse, uden at der paa dem selv falder nogen forholdsvis større Deel af de nye Byrder; men de blive ogsaa befriede for den tidligere Ydelse til Omgangsskoleholderne af Koft, Pleie og Herberge in natura, uden at der, med bindende Virkning for Andre end dem, som deri samtykke, kan paalignes dem nogen Afgift til Bederlag herfor. Denne Fremgangsmaade leder saaledes til Ubillighed mod de til den samme Skolekasse henhørende Omgangsskole-distrikter," og man har derfor i Lovudkastet optaget en Bestemmelse om, at Indvaanerne af den faste Skoles Distrikt skulle yde til Skolekassen en Godtgjørelse for Fritagelsen fra Omgangsskoleholdet.*)

"Man har imidlertid," heder det fremdeles i Indstillingen, "troet, at der ogsaa burde aabnes Udgang til at kunne paaligne Distriktet en forholdsvis større Andeel af de Omtøstninger, som den faste Skoles Dyprettelse isvrigt maatte medføre for Skolekassen, da Billighed synes at tale for, at Distriktets Indvaanere, som nyde Gavnet af Skolen, ogsaa, forsaavidt de dertil have Evne, bære en større Deel af de ved dens Dyprettelse foranledigede Omtøstninger end Indvaanerne af de øvrige Skole-distrikter, som ikke høste noget umiddelbart Gavn af Skolens Virksomhed. Dog antager man, at der, inden en saadan Udligning kan foregaae, maa indhentes Samtykke dertil fra Distriktets skoleholdspligtige Indvaanere, samt at Beslutningen herom bør undergives Stiftsdirektionens Approbation. — — — Man anseer det saameget vigtigere gennem de her foreslaaede Foranstaltninger at lette faste Skolers Dyprettelse paa den fælles Skolekasses Regning, som den anden Maade, hvorpaa der kan gaaes frem, idet

*) Denne Bestemmelse kan naturligvis ingen Anvendelse faae der, hvor alle Distrikter have faste Skoler.

Distriktets Indvaanere i Henhold til § 4 af den gjældende Skolelov (af 1827) overtage Skolen aldeles for egen Regning, mod at fritages for al Deeltagelse i Udgifterne til Bygdens øvrige Skolevæsen; kan, som Erfaring har viist, i Tidens Løb blive skadelig for Distriktet selv, ligesom det maa indrømmes, at naar flere af de mere formuende Distrikter løsriveres fra Forbindelsen med det øvrige Præstegjeld, kunde dette blive berøvet Evnen til at holde sit Skolevæsen i tilbørlig Stand."

Om den anden Ting, som tilsigtedes, nemlig at lette Oprettelsen af Rodestuer, siges der i Indstillingen: "Da Departementet antager, at Oprettelsen af saakaldte Rodestuer er en Foranstaltning, hvorigjennem Skolevæsenet paa mange Steder vil kunne faae et betydeligt Opsving, og den nu gjældende Lov ingen Bestemmelser indeholder, hvorved det bliver muligt at tilvejebringe en saadan Indretning, naar ikke alle Vedkommende ere enige, eller medmindre Oprettelsen af Rodestuer beslattes for Kommunens Regning, saa har man troet, at denne Mangel i vor Skolelovgivning er en af dem, med hvis Afhjælpning der ikke burde opsættes. Man gaaer isørigt ud fra den Anstuelse, at, da den her omhandlede Foranstaltning kun angaaer den enkelte Rode, bør Skolekommissionen ikke kunne paabyde den, medmindre den søstes af Rodens Indvaanere i Almindelighed."

Om de øvrige Bestemmelser i Loven ansee vi det ikke fornødent at forudstille nogen Oplysning eller Bemærkning, men skulle nu aftrykke den hele Lov, saadan som den blev vedtaget af Stortinget og derefter bifaldt af Kongen den 26de August 1854:

§ 1.

"Hvor efter Skolekommissionens Forslag og med Kommunalbestyrelsens Samtykke en særstilt Klasse for høiere Underviisning for Børn fra et heelt Sogn eller et heelt Præstegjeld sættes i Forbindelse med en Almueskole, eller

hvor en særskilt Skole oprettes til Meddelelse af saadan Underviisning, kan Kirkesangeren anvendes enten for en Deel eller udelukkende som Lærer ved den høiere Skole.*) Herom afgives Bestemmelse i Forbindelse med Planen for Skolens Indretning og Underviisning; hvilken fastsættes, efter Forslag fra Skolekommissionen, af Kongen eller den, han dertil be- myndiger. I Planen blive Bestemmelser at optage saavel angaaende de Forkundskaber, der skulle kræves af Disciplene ved deres Optagelse i Skolen, som, forsaavidt nogen Godtgjørelse af de Skolebesøgende skal erlægges, angaaende dennes Størelse og om Forholdet med Friplads for mindre for- muende Børn, samt tillige, naar den høiere Skole er sat i Forbindelse med en Distriktskole, om Maaden, hvorpaa Un- derviisningen i denne sidste skal bestrides.

§ 2.

Den i Lov af 14de Juli 1827 § 14 omhandlede Be- stemmelse om den videre gaaende Underviisning i Almuesko- lerne afgives herefter af Kongen eller den, han dertil be- myndiger.

§ 3.

Skolekommissionen kan med Stiftsdirectionens Appro- bation bestemme, at der af de Distrikter, hvor fast Skole nu er eller for Fremtiden maatte blive oprettet for den sælles Skolekassens Regning, erlægges til denne Kasse en Godtgjørelse

*) Denne Bestemmelse giver altsaa Kommunen frie Hænder til at anvende Kirkesangerens Lærerkrafter der, hvor der maatte være meest passende Brug for dem, men ophæver ikke den Kommunen ifølge den ældre Lov paahvilende Forpligtelse til at oprette en fast Skole i Distriktet omkring Hovedkirken. Den Ubillighed, som Bestemmelsen herom i den ældre Lov medførte mod de øvrige Skoledistrikter, er fjernet ved Be- stemmelsen i denne Lovs § 3, og, hvor „lokale Omstændighe- der“ virkelig gjøre Oprettelsen af en saadan Fastskole „uhens- sigtmæssig“, har Regjeringen fremdeles som før Myndighed til at fritage Kommunen derfor.

for Fritagelse for Omgangskoleholdet, hvorved Hensyn tages til de Distriktet paahvilende Udgifter i Aaledning af den faste Skole. Derhos kan der, naar angjældende Distrikts Skoleholdspligtige Indvaanere paa den i efterfølgende § 6 nævnte bestemte Naade dertil give sit Samtykke, med Stiftsdirektionens Approbation særskilt paalignes Distriktet en efter dets Evne afpasset Andeel af de Omkostninger, som fast Skoles Oprettelse og Vedligeholdelse isvrigt maatte medføre for den almindelige Skolekasse.

§ 4.

Hvor Skolekommissionen finder det hensigtsmæssigt at der for en Nøde indrettes een eller flere faste Skolestuer (Nodestuer), kan der, med Nodens Skoleholdspligtige Indvaaneres Samtykke, paalignes dem enten for det Hele eller for en Deel de med Leie eller Anskaffelse af Nodestuer forbundne Omkostninger.

Forfaavidt som det i saadanne Tilfælde ikke maatte anses hensigtsmæssigt at lade Skoleholderen erholde fri Kost, Pleie og Herberge hos Nodens Indvaanere, kan der ligeledes, efterat deres Samtykke er indhentet, paalignes dem en passende Godtgjærelse til Børeren for ovennævnte Ydelser.

§ 5.

Efter Andragende fra et Distrikt, som har en i Henshold til § 4 i Lov af 14de Juli 1827 oprettet Skole, kan Distriktets hidtil bestaaende Adskillelse fra den øvrige Kommunes Skolevæsen ophæves ved kongelig Resolution. Hvor Adskillelsen fremdeles bliver bestaaende, kan ingen Beslutning fattes angaaende Distriktets faste Skole uden med Samtykke af dets Skoleholdspligtige Indvaanere.

§ 6.

Naar i noget af de i foregaaende Paragrafer omhandlede Tilfælde Samtykke udfordres af et Distrikts eller en Nodes Indvaanere, skulle disse af Ordføreren i Skolekom-

missionen sammentaltes til et af ham bestyret Møde paa et bekvemt Sted ved Indkaldelse, som 14 Dage før Mødets Afholdelse bekendtgjøres fra Sognets Kirkebatte eller paa anden hensigtsmæssig Maade. Hvis Noget finder sig foranlediget til Anke over det der ved Stemmesleerhed Vedtagne og inden 4 Uger, efterat Mødet er afholdt, derom indsender Klage til Stiftsdirektionen, kan denne bestemme, at Sagen atter skal behandles i et nyt Møde, og bliver den der fattede Beslutning at betragte som den endelige."

Tidender fra Ind- og Udlandet.

To af Kongens Raadgivere har nylig søgt sin Afsked, nemlig Eriksen og Stang, den Sidste for sin Svigeligheds Skuld. Til ny Statsraader er udnævnt Kaptejn Hagerup og Amtmand Manthey.

Kronprinsen kom til Kristiania den 21de Mai, og har afløst gamle Stattholder Løvenskiold som Formand for den norske Regjering. Prinsen er nemlig — som før omtalt — udnævnt til at være Norges „Vice-Konge," som man kalder det.*) Alle, som har lidt Forstand paa slige Ting, er vist særdeles vel fornøjet med denne Foranstaltning. Han, som engang, om Gud vil, skal blive Konge over tvende Riger, kjender vistnok allerede ganske godt de svenske Samfunds-Indretninger og Svenskernes Tænkesæt og hele Folkeliv; men alt dette er i mange Maader anderledes end hos os. Vi har f. Eks. ingen Adel som Sverrig; heller ikke sidder Bønder, Borgere og Præster paa vore Storting i hver sin Sal, som der, hvor „de 4 Rigsstænder" er adskilt fra hin-

*) Naar vi engang kunde komme saa vidt, at vi brugte norske Ord overalt, hvor det med Nøiemighed lod sig gjøre, da vilde man vel ogsaa finde, at det gik an at ombytte det fremmede Ord „Vicekonger" med Underkonger eller Sættekonger (som man ogsaa allerede har brugt i Dansk, i Lighed med Ordet „Sættedommer").

anden osv. Som „Vicekongen“ maa Kronprinsens efter Grundloven bo i Landet idetmindste 9 Maanedes om Aaret, og under dette sit stadige Ophold her vil han naturligvis faa ret god Kundskab om, hvorledes Normændene føler, tænker og ter sig, hvilket igjen maa komme baade ham og os til stor Nytte, naar han engang bestiger Tronen.

Af Uheld her i Landet i den sidste Tid kan især nævnes en Ildbrand i Stavanger (hvorved 8 Gaarde lagdes i Aske), en Ildbrand ved „Sagene“ eller Fabrikkerne ovenfor Kristiania (hvorved 7 Huse brændte op) og især en Ildbrand i den ene af Kongsbjergs Sølvruber, hvor 5 Arbejdere, som opholdt sig langt nedenfor Branden, vel er bleven kvælt eller kanske er døde af Hunger.

Det Bigtigste ved Folketællingen, nemlig selve Folke- mængden i hvert Præstegjæld, er nu fordetmeste bekendt. Norge havde nemlig ved Begyndelsen af dette Aar 1,490,206 Mennesker (altsaa henimod halvanden Million) og selvfølgelig omtrent 160,000 Mennesker mere end for 10 Aar siden: Folketallet i ethvert af Landets Amter er følgende:

Kristiania (paa Byens Grund)	31,715	Mennesker
Akershus Amt	95,961	—
Smaaleneses Do.	84,416	—
Hedemarkens	101,393	—
Kristians	115,149	—
Busteruds	90,343	—
Jarlsbergs og Laurviks	73,223	—
Bratsbergs Do.	76,546	—
Nedensøs og Hobygdelagets Do.	59,112	—
Lister og Mandals Do.	67,370	—
Stavanger Do.	91,539	—
Bergen (paa Byens Grund)	24,512	—
Søndre Bergenhus Amt	104,762	—
Nordre Bergenhus Do.	81,496	—
Romsdals Do.	90,283	—

Søndre Trondhjems Amt	96,304	Mennesker
Nordre Trondhjems Do.	73,571	—
Nordlands Do.	77,355	—
Finmarkens Do.	54,655	—

De Amter, hvor Folkemængden i dette Aaar er vokset mest, er Finmarkens, Nordlands, Stavangers, Kristians, Hedemarkens, Afershus, Smaalønes samt Jarksberg og Laurvik; eller med andre Ord, de Amter, hvor de store Fiskerier foregaar, og de, hvor Landbruget har gjort mest Fremgang.

Byernes Folkemængde har vokset mere end Landets. Naar Kjøbstæderne og Ladestæderne opstilles efter Folketallet, har Kristiania By (medregnet Forstæderne

paa Landets Grund)	38,958	Mennesker
Bergen (medregnet Forstaden Sandviken)	25,797	—
Trondhjem	16,012	—
Stavanger	11,717	—
Drammen	9,916	—
Kristianssand	9,521	—
Frederikshald	7,408	—
Laurvik	4,944	—
Arendal	4,456	—
Kongsberg	4,417	—
Mos	4,339	—
Kristianssund	4,290	—
Stien	4,024	—
Frederikstad	3,486	—
Kragerø	3,233	—
Tromsø	2,958	—
Lønsberg	2,874	—
Mandals Ladested	2,719	—
Vorsgrund	2,436	—
Østerrisør	2,213	—
Carpsborg	1,937	—
Kalefund	1,856	—

Holmestrand	1,837	Mennesker
Nørø By	1,827	—
Karljohansværn (Horten)	1,818	—
Brevit	1,813	—
Stersunds Badested	1,646	—
Flettefjord	1,551	—
Drøbak	1,543	—
Grevelikens Badested	1,475	—
Molde	1,454	—
Lillehammer	1,256	—
Fredriksværn med Staværns Strandsted	1,174	—
Farsunds Badested	1,170	—
Sandefjord	1,165	—
Hammerfæst	1,125	—
Grimstad	1,124	—
Haugesunds Badested	1,066	—
Hamar	1,025	—
Badsø	886	—
Hønefoss	830	—
Levanger	817	—
Langesunds Badested	753	—
Lillesands Do.	734	—
Tvedestrand's Do.	651	—
Namsos Do.	591	—
Nasgaardstrands Do.	481	—
Kongsvinger By	472	—
Statthelle Badested	459	—
Soons Do.	457	—
Badsø	407	—
Sogndals Badested	388	—
Hølsens Do.	344	—
Holmsbo Do.	327	—
Bodø	228	—
Hvidsten Badested	135	—

Strejffisket har iaar været godt paa Søndmør, middels i Romsdalen og paa Nordmør men meget godt i Vosoten.

I Grogn i Namdalen har en Mand fældt en Bjørn inde i en Hlade paa Sæteren, og det bare med en Dls.

I Dyrø i Finmarken frøs i Vinter 2 Piger ihjel paa Vejen til Nabogaarden. Det er vel der — som mangesteds i vort Land — langt imellem Gaardene, og da de undervejs overfaldtes af Snefok og Storm, krøb de i Skjul mellem nogle Buske, hvor Moderen selv om Morgenen fandt dem død. Den ene var 9, den anden 13 Aar gammel.

Det fortælles, at en katolsk Præst tilligemed flere Hjelpeesmænd skal have slaat sig ned i Finmarken, rimeligvis for at prøve, hvad der kan udrettes for Pavebæsenet, under den stærke aandelige Gjæring deroppe. Under berøgede Tider og Tilstande er gjerne alle Aander og Partier paafærde for at fiske Sjæle i den oprørte Folkestrøm.

Et Stortingsvalg er allerede holdt. Til Stortingsmænd i Romsdals Amt er nemlig valgt Følgende:

- 1) Gaardbruger Maurits Karflot.
- 2) Provst Schavland.
- 3) Lensmand Ferdinand Hagerup.
- 4) Gaardbruger Søren Aandal.

Til „Suppleanter,“ *) det vil sige, til at have i Baghaand, dersom de egentlige Stortingsmænd („Repræsentanterne“) skulde faa Forfald, valgtes Foged Wetlesen, Kirkesanger Strømme, Kirkesanger Olaffen og Kirkesanger Bruseth.

Vi er Alle glade over, at Norge ingen anden „Ade!“ har end Landets „Odelshønder,“ men vi klager dog tit over,

*) Dersom vi, i Lighed med Islanderne, vilde beslitte os paa at bruge norske Ord, kunde „Suppleanter“ vel ombyttes med Vara-Mænd (Baghaandsmand) eller „Varastyrer,“ som oftere er brugt paa Prant. Nordenfjalds og Vestenfjalds er ialfald Ordet „Vare“ meget kjendt, især blandt Sjøfolkene, der taler om Var = Aign, Var = Angel, Var = Aare, Vara = Vott osv.

at det er „et lidet fattigt Land.“ Saaledes er det vistnok ogsaa, dersom vi sammenligner vore Bønder med de mange rige Pøngemænd, som findes i andre Lande. Som et mærkeligt Eksempel paa, hvilken Formue der dog ogsaa kan findes hos os, fortjener det at nævnes, at en Gaardbruger D. Hanneborg nylig har kjøbt en Herregaard i Smaalenene og endnu en Gaard til, for idethale 210 Tusinde Daler.

I Gøtthaborg i Sverrig har en Ildbrand fortæret 16 Huse; og i Stockholm er 500 Mennesker bleven husvilde, ligeledes ved Ildbrand.

Prins Oskar er rejst til Frankrig og England — som det siges, for at forlove sig der.

Den vigtigste Nyhed fra Udlandet er den, at Europa nu har faat Fred, saalænge det varer. De vigtigste Vilkaar, hvorpaa Freden er aftalt, vil siden blive fremstillet i dette Tidsskrift.

Fra adskillige tyrkiske Landstaber spørges endel Uroligheder blandt Folket, fordi den tyrkiske Sultan har lovet at lempe sin Regjering mere end før efter den europæiske Oplysning og de Kristnes Indretninger. Enhver saadan Forandring, om den ellers er nok saa bra i sig selv, holder naturligvis den tyrkiske Almue for en Synd, og sætter sig da op mod Regjering og Dyrighed og angriber især de Kristne, som bor iblandt dem.

Et Jordskjælv i Japans Hovedstad Jeddo skal have ødelagt 100,000 Huse og 30,000 Mennesker. Dog er det vel ikke sagt, at Mennesketabet er saa stort; for en svær Mængde af Byens Folk skal allerede forud have rømt sin Vej.

Japaneserne, som gennem lange Tider har holdt sig udestængt fra næsten alle andre Mennesker, men som dog i den senere Tid er bleven en Smule søjeligere og folkeligere, har nu bestilt et Krigsdampskib i Holland tilligemed en Sjøofficer, som skal blive hos dem i 2 Aar for at oplære dem i at bruge Orlogsdampere.

Strigen med Rusland.

1853—1856.

(Af G. Lassen).

I.

Det er ikke stort mere end halvandet Aarhundrede siden det russiske Rige først fremstod som en af Europas Stormagter. Rusland havde rigtignok længe før dette Tidspunkt været et stort Rige, men det havde kun sjelden og i ringe Grad haft nogen Indflydelse paa det øvrige Europas Stjebne.

Men i 1689 fremstod der en Herster, Peter den Første, under hvis virksomme Herredømme Rusland ligesom med eet begyndte at optræde med Kraft og Myndighed i det europæiske Statsamfund. Efterverdenen har kaldt ham den Store, og dette Navn kan han nok fortjene, forsaavidt som han var den Første, som skjønnede, hvad der især stod i Vejen for Udviklingen af Ruslands Magt, og med ihærdig Kraft søgte at rydde disse Hindringer tilside. Han havde i sin første Ungdom ved Omgang med Udlændinger faaet Øjnene op for, at det nok aldrig vilde blive til Noget med hans store Riges Magt og Anseelse i Verden, saalænge Russerne ikke var stort mere end Wilde. At indføre europæisk Kultur i Rusland blev nu det første Maal for hans Stræben. Rigtignok stod det ikke synderlig vel til med hans egen Dannelse; ja han var i Grunden ligesaa raa som sine egne Undersaatter, men han var af Naturen begavet med overlegne Mandsevner og havde — hvad der jo ikke sjelden findes hos raa Mennesker — en Følelse af Civilisationens Værd, og denne Civilisation vilde han nu tugte sine Russer til at antage. Hvorledes han ogsaa ved virksommere Midler, ved Oprettelsen af Højskoler og Håndelens Fremme, søgte at naa dette Maal, vedkommer os ikke her, endnu mindre, hvorledes han — ofte med den

største Grubbed — tvang sine Russer til at antage en ydre Folkestik; hvad der fornemmelig laa ham paa Hjerte, var at danne en efter europæisk Mønster indrettet Krigsmagt, hvorved han ikke alene indenlands kunde opretholde sit Boldherredømme — dette var en let Sag blandt en Nation, der ingenlunde er baltstyrig — men ogsaa kunde maale sig med fremmede Magter. Han skaffede sig snart en Lejlighed dertil ved at yppe Krig med Sverrig, dengang Nordens mægtigste Stat. Den første Prøve faldt rigtignok uheldigt ud; thi Sverrigs store Krigerkonge, Karl den Tolvte, slog med sine otte tusind Svensker otti tusind Russer ved Narva; men Peters ihærdige Kraft lod sig ikke røkke derved; han havde Folk nok at lade slaa ihjel, og han havde Hjælp fra en Kant, hvorfra han mindst burde have den: fra os selv og Danskerne. Vi var dengang slagne med Blindhed; vi anede ikke, at vi ved at hjælpe Rusland til at svække et; Frændefolk bidrog til at nedbryde et Bølværk for vor egen Selvstændighed, og skaffede os et øvertældigt Nige nærmere ind paa Livet. Og hertil stede nu det første Skridt. Karl den Tolvte faldt ved Fredrikshald 1718, og tre Aar senere maatte det udmattede Sverrig (ved Freds slutningen i Nystad) afstaa til Rusland sine Besiddelser ved Østersøen syd for den finstke Bugt. Saaledes lagde Peter den Store Grunden til Ruslands Sæmagt. Og den Politisk*), som Peter havde grundlagt, fulgtes troligt af hans Efterfølgere; ved at vælte sig ind paa svagere Naboer og ved altid med stor Sluhed at benytte sig af Anledningen, hvor der var rørte Bænder at fiske i, søjede Rusland det ene Landstrøg efter det andet til sine Besiddelser. Under Keiserinde Katharina den 2den blev det ved indre Splid-

*) Ved Politisk eller Statskunst forstaar man nærmest de Grundsætninger, hvorefter en Stat handler i Forhold til andre Stater. Man taler saaledes om en Erobringspolitisk, fredelig Politisk o. s. v.

agtighed svællede Kongerige Polen ved et skjændigt Nøveri, hvorved Rusland fik mere end Broderparten, deelt*) mellem Rusland, Østerrig og Preussen; en Krig med Tyrkiet endte med at dette Rige (ved Fredsslutningen i Kutschuk Kainardsji, 1774) maatte afstaa endeel Fæstninger og Strøg ved Kysten af det sorte Hav, og herved gjordes den første Begyndelse til Ruslands Sømagt i Syden. I Norden bragtes Peter den Stores Værk et Kjæmpeskridt videre ved Erhvervelsen af den gamle svenske Provins Finland, som Sverrig i 1809 maatte afstaa til Rusland. Derved fik det hele Østersøens Østkyst i sin Vold. Tre Aar senere maatte Tyrkiet afstaa saa store Landstrækninger, at Rusland derved kom i Besiddelse af hele det sorte Havs Nordkyst.

Saaledes seer vi i det første Aarhundrede Rusland opboret til et Rige, der strækker sig over næsten hele den østlige Halvdeel af Europa, fra Fiskhavets Kyster i Nord til Sortehavet i Syd, og i Vest fra Østersøen tværs over den nordlige Tredjedeel af Asien til det stille Hav. Dette Rige, det største paa Jorden, beboes af en Mængde forskjellige Folkstammer, hvoraf den største Deel endnu er ligesaa raa og ubidende som de var i de Dage, da det øvrige Europa neppe kjendte Rusland mere end af Navn. Af de 65 Millioner, som bebor Rusland, er henved 50 Millioner Trælle (Livagne), som ejes af sine Herremænd, og kan sælges og bankes som Kreaturer. Deres Religion er den græsk-katholske, der udmærker sig fremfor den romersk-katholske ved en endnu plumpere Overtro og Billeddyrkelse. Tsaren*) forener i sin Person den højeste kirkelige og verdslige Myndighed; den russiske Almuesmand betragter ham som Guds egen Repræsentant, hvis Bud er hans eneste og højeste Lov. Saaledes anseer Russerne sig

*) I 1773, 1793 og 1795.

**) Tsar er det russiske Ord for Herster. Peter den Store var den Første, som antog Titel af Kejser.

og saa for et af Gud særlig benaadet Folk, Rusland er for dem et helligt Rige; de øvrige Europæere er ikke stort bedre end Hedninger, Bantroende, som Tsarens Hærstorer er kaldede til at tugte og betvinge. Denne vilde Religiositet (Fanatisme) og trælsfandede Underkastelse under Selvherskerens Vilje holdes oppe af Uvidenheden, thi der vaages med den største Strengthed over, at ingen Bøger, der kunde vække Folket til Eftertanke over dets Stilling og Ret som Mennesker, slipper ind i Landet eller trykkes der; ingen Rus tør rejse udenlands uden Kejserefs Tilladelse, og Udlændinger, som opholder sig i Rusland, staar under den strengeste Opsigt af Politiet, der i Stilhed vogter paa deres Tale og Handling. Af hiin mørke Tro paa Ruslands guddommelige Kald kan vi ogsaa forklare os, hvorledes det gaar til, at den russiske Menigmand, som af Naturen er godslig, omgængelig og ingenlunde krigslysten, kan blive et saa villigt Medstaa for Herskerens Erobringsplaner. Denne Tro er det, som begejstrer ham til Kampen; Kejserefs Vilje er ham nok, thi den er hans Samvittighed; og vi kan neppe tvivle paa, at den russiske Soldat, som med sit Helgenbillede paa Brystet drager ud for at kæmpe mod fredelige Naboer, er forvisset om, at han gjør en Gud velbehagelig Gjerning. Derfor kalder heller aldrig Tsaren sit Folk til Kamp uden at minde det om, at det er det „hellige“ Ruslands Sag, som strides.

Vi saa ovenfor, hvorledes Rusland allerede i forrige Aarhundrede var naaet frem til to betydelige europæiske Farvande, Østersøen i Nord og det sorte Hav i Syd. Saa stort dette Fremstridt end var, er det dog kun at anse som et forberedende Skridt mod det Maal, Rusland stræber til. Thi det træffer sig saa, at begge disse Farvande er saagodtsom lukkede Have, idet Østersøen kun har Tilgang gennem de snevre danske Sunde, og Sortehavet gennem Strødet ved Dardanellerne og Bosporus. Saalænge disse

Porte til Verdenshavet er i en fremmed Magts Bold, kan den russiske Sømagt aldrig komme til at røre sig frit. At trænge frem til de store Have, til Middelhavet i Syd og Atlanterhavet i Vest, blev altsaa det næste Maal for Ruslands Politik. Kunde det faa Øresundets Ryster i sin Bold, eller hvad der ligger nærmere, kunde det faa sin nordvestlige Grænse flyttet et Stykke længer mod Westen, saa det istedetfor de Havne, det nu har ved Nordihavet, og som ligger tilfrosne syv, otte Maaneder om Aaret, kunde komme i Besiddelse af de store isfrie Fjorde paa Norges Nordkyst, da havde det et aabent Verdenshav for sig, og Havne, hvor de største Flaader kunde ligge i sikkert Ly, beskyttede af Fæstninger, saadanne som Rusland forstaar at bygge dem. Paa samme Maade kunde det ved at komme i Besiddelse af det sorte Hav's Udløb lægge Grundvolden til Herredømmet over Middelhavet.

Hvilken Magt der ligger i at beherske Havet, det kan man ved nogen Estertanke let indse. Var det paa Peter den Stores Tid af Vigtighed for Rusland at danne en stærk Sømagt, saa er det i vor Tid for et erobningslygt Rige vigtigere end nogensinde før. I de Fredsaar, som fulgte paa de voldsomme Krige, der endte i 1815, har Handel og Kunstflid gjort Fremskridt, hvortil ingen foregaaende Tidsalder har seet Nagen. Aldrig før har Folkene været saa ivrigt beskæftigede med hvert i sit Land at benytte og tilvirke de Gaver, Naturen har stænket dem; aldrig før har Videnskaben gjort større Opdagelser, hvorved Menneskene kan tage hidtil ukjendte Naturkræfter i sin Tjeneste, og ved deres Hjælp lette og udbrede Industrien, den Kunst at gjøre Naturens Frembringelser brugbare, forædle dem. Og denne Industri har igjen fremkaldt en Samfærse mellem Folkene, en Handelsvirksomhed, som overgaar alle forløbne Tiders. Folkene har begyndt at trænge til hverandre; og ligesom denne Følelse Mand og Mand imel-

lem i de første Tider fremkaldte de første Borgerfødsfund, saaledes har Handel og Industri i vore Dage mere og mere samsluttet Verdens civiliserede Folk til et Statsfødsfund, hvori intet enkelt Medlem, ingen enkelt Stat, lider et Afbræk i sin fredelige Idræt, uden at det føles i de andre Stater. Og den letteste Vej, ad hvilken dette Samkvem mellem Folkene befordres, er Havet. Over Havet er det de i fredelig Beddestrid kappes om at bringe hverandre, hvad deres Kløgt og Flid har frembragt; til Havet betror de Overfloden af hvad deres Lands Natur eller Folkets Dygtighed har frembragt, for at faa i Bytte hvad de selv trænger til. Saaledes er Havet Folkenes store Afarbej, Velstandens Dphjælper, og Fremmer af alle Fredens Kunster; og den Magt, der behersker det, kan ved at stænge sin Fiendes Havne og oplagre hans Handelsstibe tilføje ham en større Skade end ved det største Nederlag i et Slag. Derfor er det en Lykke for Verden, at den Nation, som nu er den mægtigste Sømagt, Englænderne, tillige er den mindst krigslystne, den mest handlende og dygtigste til al fredelig Dont. Men skulde det lykkes Rusland at vinde Havne ved det aabne Hav, kan vi ikke tvivle paa, at det vilde blive en farlig Medbejler for England. Rusland vilde da med sine store Hjelpekilder kunne bygge og udruste de vældigste Flaader, det vilde kunne bemane dem med Sømand, der er Englændernes Ligemænd i Mod og Dygtighed, og dersom det da — hvad der ingenlunde er urimeligt — fik Overtaget over de øvrige Sømagter, da vilde Verden snart komme til at mærke, at Havet havde stiftet Hersker. Nu beherskes Havet af Jordens frieste Folk, af det Folk, der har udrettet mest for at lette Samkvemet mellem Land og Land, af et Folk, der hvert Aar meer og meer udbreder europæisk Kultur til Klodens fjerneste Egne, af et Folk, der selv vilde lide det værste Knæk, om det misbrugte sit Herredømme til at afbryde denne Samsærrel. Det er et let

Mag. Men da — hvis Rusland fik Overmagten — da vilde Hersteren være det ufrieste Folk i Europa, et Folk, hvis Vilje ligger i en enkelt Dødeligs Haand, et Folk, der ved enhver Lejlighed vilde bruge sin Magt til Angreb og Erobring, som med sine flydende Fæstninger vilde bringe Skræk og Forsagthed over Landene og lue enhver Udvikling af et frit Folkeliv. Saaledes er det et Livsspørgsmaal, ikke alene for Folkenes Velstand, men for deres Frihed, om Rusland kommer til at røre sig frit paa Havet; thi om det end kunde vare længe, inden det fik bruge sin Magt til at erobre Niger, vilde dog Følgerne af en saadan Overmagt strax vise sig. Man maa betænke, at et Nige ikke alene er mægtigt ved hvad det har erhvervet, men ligesaameget ved det Ny, der staar af dets Magt. Vi selv og vore nordiske Frænder vilde nok være blandt de Første, som kom til at erfare dette. Det frejdige Haab til Fremtiden, den Tro paa sin Kraft, der i Sandhed kan gjøre et lidet Folk stærkt, vilde strante og give Plads for Tvivl og Forknytthed, naar vi under al vor Id stadig maatte mindes, at vi lige udenfor vor Dør havde en grist og vældig Nabo, som vi hvert Øjeblik kunde vente vilde bryde ind og hærje det Huus, vi holdt paa at ordne og pryde, til Glæde og Hygge for os og vore Børn.

Hvorledes Rusland i Norden har søgt at naa sit Maal ved at vælte sig ind paa vort eget Land, og hvorledes vi for det Første undgik Faren, derom har Folkevennens Bæserer tidligere*) faaet Betsed. Vi skal nu se, hvorledes et endnu djervere Forsøg gjordes i Syden, og hvorledes dette Forsøg fremkaldte den blodige europæiske Krig, som jeg i det Følgende agter at skildre.

Ruslands sydlige Nabo, Tyrkiet, var engang en ligesaa frygtet Magt i Europa, som Rusland nu er; ja det er jo ikke længe siden det tyrkiske Navn hos os i Folketroen

*) I 5te Aargangs 1ste Hefte S. 74—77.

medførte Forestillingen om noget Frygteligt; maaske er der endnu en og anden affides Dal i vort Fædreland, hvor man tænker sig „Stortyrken“ som et farligt Væsen. Men det er længe siden den tyrkiske Sultan var farlig for Europa. I de sidste tre Aarhundreder har Tyrkiets Magt i Europa stadig været i Aftagende; den ene Erobring efter den anden er bleven det berøvet; fornemmelig var det Østerrig, som i forrige Aarhundrede beklippede de tyrkiske Besiddelser i Europa. Men en farligere Spire til Undergang ligger der i Tyrkiets indre Forhold. De egentlige Tyrker, der i 1453 ved Erobringen af det græske Kejserrømmes Hovedstad (Konstantinopel) først fik fast Fod i Europa, tilhører som bekendt den mahomedanske Tro. De er det herskende Folk, men ingenlunde det talrigste; de tæller i sine Besiddelser*) kun lidt over 2 Millioner, medens de øvrige over 12 Millioner er Kristne, af den græsk-katholske Kirke, altsaa Ausfernes Troesfæller. Disse Kristne er nu just ikke af Vorherres bedste Børn; i Naahed og Ubidenhed staar de ikke meget tilbage for sine Herskere, og en Troesbekjendelse, der som deres er forvansket af den plumpeste Overtro, har heller ikke bidraget meget til at hæve dem i sædelig Henseende. Men herved maa man dog tage i Betænkning, at de Kristne i Tyrkiet gennem Aarhundreder har været en foragtet Klasse („Hunde“ plejer Mahomedanerne kalde dem), kuet og udsuget af tyranniske Embedsmænd. Dette Tyranni var det, som fremkaldte den græske Opstand, og med Bistand af England, Frankrig og Rusland Grækenlands Uafhængighed (1829). Rigtignok

*) I Asien og Afrika besidder Tyrkiet omtrent sex Gange saameget som i Europa. Men denne Del af Riget vedkommer os mindre her. Blandt Tyrkiets asiatiske Undersaatter er der omtrent ligesaa mange Mahomedanere som Kristne i det europæiske Tyrki, og ikke stort flere Kristne, end der er Mahomedanere i de europæiske Besiddelser.

har den nu regjerende Sultan, Abd-ul-Medjid, gjort sit Bedste for at raade Bod herpaa, idet han (i 1839) befalede, at alle Undersaatter i hans Rige, uden Hensyn til sin Tro, skulde behandles lige; men at magte Religionshadet og lægge Baand paa griste Embedsmænds Hovbegjerlighed er lettere sagt end gjort. I denne Nød havde de Kristne i Tyrkiet efterhaanden vant sig til at se op til Sultanens mægtige Nabo, Ruslands Tsar, som sin Beskytter og Tilflugt i Nøden. Det havde nu Tsaren intet imod; han fik derved en ypperlig Lejlighed til, under Paaskud af at hjælpe sine lidende Troesbrødre, at vælte sig ind paa Tyrkiet. Allerede i 1774 havde Rusland (ved den ovennævnte Fredsslutning i Kutschuk-Kainardssi) faaet et godt Tag i nogle af Tyrkiets rigeste Provinser, Moldau, Wallakiet og Servien, idet Porten *) maatte forpligte sig til ved Bestyrelsen af disse Provinser at spørge Rusland tilraads. I 1826 fik Rusland halvvejs Herredømme over de to førstnævnte af disse Lande, eller tog dem under sin „Beskyttelse“, som det kaldte det; Porten maatte indrømme Landets Stormænd Ret til selv at vælge sine Hospodarer (Statholdere), som Porten ikke uden Ruslands Samtykke kunde afsætte; tyrkiske Soldater maatte kun ligge i enkelte Fæstninger, og Porten kunde ikke paalægge nogen Skat, uden først at spørge Rusland om Lov. Servien blev ved samme Lejlighed næsten uafhængigt.

Herved havde Rusland faaet mere at sige i disse Lande, end det Rige, der i Navnet var deres Herster. Saalænge Adelsmændene i Moldau og Wallakiet kun havde Valget mellem at vælge en tyrkiskfindet eller en russiskfindet Statholder, kunde Tsaren være sikker paa, at de af Had til

*) Dette Navn paa den tyrkiske Regjering har sin Oprindelse fra den første tyrkiske Herster, Osman, der kaldte Døren til sit Palads „den høje Port.“ Efter ham kaldes ogsaa Riget det Osmaniske.

Tyrkiet vilde føje sig efter Ruslands Bud, om end deres Kjærlighed til sin kejserlige „Bestyrter“ just ikke er den sømme. Rusland stod altsaa saa at sige allerede med den ene Fod paa tyrkisk Grund; nu gjaldt det blot eet Skridt til, og det stod i Konstantinopel og kunde beherske Middelhavet. Det var hverken meer eller mindre end dette Kjæmpestridt, det for tre Aar siden forsøgte paa, men det gik ikke saa glat, som det havde ventet.

Ruslands daværende Kejser, Nikolaus, var vistnok En af de kraftfuldeste, mest begavede Fyrster, som har siddet paa en Throne. Udrustet med en lys Forstand, en overordentlig Viljekraft, en Arbejdsdygtighed, som understøttedes af et kjæmpestærkt Legeme, og (hvad der blandt hans Folk ikke har Lidet at betyde) en Personlighed, som uvilkaarligt indgjød Respekt, syntes han ret at være skabt til at herske over et uvidende Folk og vække dets slumrende Evner til gavnlig Virksomhed. Men han vilde det anderledes. Han kunde blevet til Velsignelse for sine Millioner: han blev deres Ulykke, da hans Uergjærrighed optændte en Krig, som hjem søgte hans Rige med grænseløs Glendighed, og lagde ham selv, nedbrudt paa Sjæl og Legeme, i Graven.

Lige fra sin Thronbestigelse (1825) havde Kejser Nikolaus sat sig det Maal, at gjøre Rusland mægtigt og frygtet. Ved at udvikle sin Krigsmagt, og ved strengt at vogte paa, at det vestlige Europas Folkedannelse holdtes udestængt fra hans Rige, havde han i en lang Række af Aar søgt at bringe sine Erobringsplaner til Modenhed. Hans Anseelse blandt Europas Fyrster var stor, og større end nogensinde før, dengang han i Stilhed gjorde de første Skridt til Optændelsen af den Krig, som tilintetgjorde hans Hersternavns Ry. I 1848, da den franske Revolution havde sat Europa i Brand, da næsten alle de øvrige Fastlandets Stater, de Store med de Smaa, syntes at valle paa Afgrundens Rand — da sad han rolig paa sin Throne,

i uanfegtet Besiddelse af sin uhyre Magt, og Europas Fyrster saa fra sine af oprørste Undersaatter omringede Throner med Urefrygt op til ham som det bedste Bærn for deres Magt. Man kan neppe tvivle paa, at det var Følelsen af denne Overlegenhed, som gjorde ham beruset af Hobmod og drev ham til et Skridt, som en ellers saa klarsynt Mand aldrig vilde gjort, hvis ikke hans Lykke havde flaaet ham med Blindhed.

Det var i det femte Aar efter den franske Revolution, Keiser Nikolaus begyndte at forberede det Angreb paa Tyrkiet, der ledede til Krigen. Stillingen i Europa forekom ham gunstig. Af de to Stormagter, som var hans nærmeste Naboer, Østerrig og Preussen, havde han ikke Synderligt at frygte. Det førstnævnte Rige havde han i 1849 saagodtsom frelst fra Undergang, da han havde hjulpet det til at lue de tapre Ungarer, hvem Østerrig ved stammelige Rænkter havde berøvet deres gamle Selvstændighed, og som derfor havde grebet til Vaaben. Foruden dette Krav paa Taknemmelighed var der ogsaa en anden Grund for Rusland til at stole paa Føjelighed fra Østerrigs Side. Østerrigs Regjering er despotisk (uindskrænket), og dette Despoti hviler ikke, som i Rusland, paa en Befolkning, der aldrig har kjendt nogen friere Tilstand, men paa Folkestammer, hvoraf Flere baade har nydt og er modne til større Frihed, og som sulker efter den Time, da de kan afryste det grumme Soldaterherredømme, hvormed Østerrig holder dem tuet. Den Time frygter Østerrig som sin Magts sidste, og derfor seer det op til Rusland som en Hjælp i Nøden; i det mægtige, enige Rusland seer den østerrigske Voldherster det bedste Nygtsød for sin Magt.

Heller ikke af Preussen kunde Rusland have synderligt at frygte. Denne Stats Regjeringsform helder ogsaa, fornemmelig ved en herskesyg Adel, stærkt til Despotismen, og dets svage, vægelsindede Konge var ikke alene ved Svoger-

flab knyttet til Kejser Nikolaus, men denne havde ved sin overlegne Mand bundet et saadant Herredømme over ham, at han kunde være rolig for, at Preussen i al Fald ikke turde lade det komme videre end til forsigtige Talemaader.

Der stod da tilbage de to vestlige Stormagter, England og Frankrig. Disse Riger havde gennem Aarhundreder været Fiender under enhver europæisk Krig; kunde Sjæren ved smukke Ord og Løfter vinde Gen af dem for sine ærgjærrige Planer, kom den Anden til at staa alene, han havde da Overmagten og kunde trodse det øvrige Europa. Han valgte at gjøre det første Forsøg med England; hemmeligt og forblømt, som naar Tyven søger sig en Hæler, begyndte han i Januar 1853 at udforske den engelske Gesandt*) i St. Petersburg, Hamilton Seymour, om hans Regjerings Meninger angaaende Tyrkiets Stilling. Sjelden har vel Verden seet en ærgjærrig Politik saa tilgavn's blottet, som da den engelske Regjering offentliggjorde disse Underhandlinger. De skulde maasse aldrig have seet Dagens Lys, dersom ikke Rusland havde begaaet den Uforsigtighed, at besyldte England for at nære uredelige Hensigter mod Tyrkiet, og saaledes egget det til ved at aabenbare disse Forhandlinger at vise, hvem der var den Uredelige. De har vistnok bidraget meget til at aabne Europas Øjne for Ruslands Erobringspolitik, og jeg skal derfor gjengive dem lidt omstændeligere.

Først maa jeg dog, for at man bedre kan forstaa det Følgende, nævne et Par Begivenheder, som kun har noget

*) Enhver europæisk Stat har i de Lande, hvormed den staaer i jevnlig Forbindelse, ansat Embedsmand, der har Fuldmagt til at handle paa sin Regjerings Vegne, og tjene som Mellemmand mellem sin egen Regjering og det Lands, i hvilket de er ansatte. Saadanne Embedsmand kaldes Gesandter eller Ministre. Ved vigtige Anledninger sendes undertiden en særskilt for Tilfældet udnævnt Gesandt, en Ambassadør.

at betyde, fordi de gav Rusland et Vaaskud til at vælte sig ind paa Tyrkiet. — Ved Tyrkiets vestlige Kyst, henimod Adriaterhavet, ligger et Fjeldstrøg, Montenegro, der donner et Slags uafhængigt Fyrstendømme, som kun svarer en ubetydelig Skat til Tyrkiet. Dette Fillerige, hvis hele Folketal beløber sig til en 100,000 Mennesker, der lever af Kvægdrift og Jagt, havde sat sig i Hovedet, at det ikke længer vilde betale Skat til Tyrkiet, men danne en fuldkommen uafhængig Stat. De gav sig i Vinteren 1852 til at plyndre paa tyrkisk Grund; Tyrkerne sendte en Armee mod dem for at faa Fred; men Rusland kunde ikke bære over sit Hjerte at se disse sine Troesbrødre lide saadan Tort og agtede nu at forlange, at Porten skulde anerkjende Montegrinernes Uafhængighed. — Det andet Tvistpunkt gjaldt de hellige Steder, nemlig nogle Bedehuse ved den hellige Grav i Jerusalem, som Frankrig paa de romersk-katholske Kristnes Begne havde faaet Tyrkiet til at indrømme disse, hvilket Rusland mente gjorde Indgreb i dets egne Troesbrødres Ret. Rusland holdt nu paa at affende en Ambassadør, Fyrst Menzikoff, til Konstantinopel, for, som det hedte, at faa disse Sager grejede. Det Hele saa ud til at angaa rene Ubetydeligheder, og man anede mindst, at der skulde Forbringer under, som vilde fremkalde en europæisk Krig.

Mens dette stod paa, var det Tsaren begyndte sine første hemmelige Underhandlinger med England. Den 9de Januar 1853 var Tsaren i et Aftenselskab, hvor ogsaa den engelske Gesandt var tilstede. Han tog ham hen i en Vin- duesfordybning, og begyndte ganske lunt, som om det blot gjaldt Vejr og Wind, at smaasnakke med ham om de engelske Anliggender. „Den engelske Regjering og jeg,“ sagde han, „bør altid holde Fred med hinanden. Sig det til Lord John Rusfel.*) Naar vi er enige, er jeg ganske ube-

*) Denne Statsmand foreskød dengang de udenrigste Anliggender i England.

lymret for det øvrige Vest-Europa; men med Tyrkiet er det rigtignok en anden Sag." Den engelske Minister mente, at det vel ikke saa saa farligt ud med Tyrkiet: "Jo," svarede Keiseren, "Tyrkiet er i den største Forvirring; det vil staa os meget Bryderi; det hele Rige gaar sin Undergang imøde; dette vil være en stor Ulykke; og det er nødvendigt, at Rusland og England er fuldkommen enige om hvad der da skal gøres, og at intet Rige foretager Noget uden det Andets Vidende. Det er en syg Mand, vi har med at gøre, og jeg siger Dem det rent ud, det vilde være en stor Ulykke, om han en vakker Dag undslap os, før vi havde forberedt os derpaa." Sir Hamilton mente nu, at det vilde være pynteligere at fare varligt med den „syge Mand;" Keiseren brød da af med de Ord, at han nok en anden Gang vilde tale noget videre om den Sag.

Nogle Dage derefter blev den engelske Minister hentet op til Keiseren for at fortsætte den paabegyndte Samtale. Keiseren begyndte: „De veed hvilke Drømme om Forøgelse af Ruslands Magt Keiserinde Katharina behagede sig i; de er gaaede i Arb ned til vore Dage, men jeg tænker aldrig paa noget Saadant, saa stor en Magt jeg end har arvet. Mit Rige er saa stort og lykkeligt, at det aldrig kan falde mig ind at tænke paa Erobringer, tværtimod; Ruslands største, ja maasse eneste Fare ligger i, at det udvider sine Besiddelser. Det vilde sikkert være bedst for Rusland, om Tyrkiet kunde holdes oppe; thi det er længe siden Rusland behøvede at frygte Noget af det. — Men der er i dette Rige flere Millioner Kristne, hvis Liv det er min Pligt at vogte paa; det er en byrdefuld Pligt, men den kan ikke forsømmes. Men nu er Tyrkiet i en saadan Tilstand, at den syge Mand en vakker Dag pludselig kan dø. Det vilde gjøre mig inderlig ondt, men det er nu engang saa, og vi maa forberede os paa, hvad vi skal gjøre med hans Efterladenskab. Derom vil jeg gjerne høre Deres Regjerings

Mening." Sir Hamilton indvendte, at Tyrkiet hvis han var vel underrettet endnu kunde leve længe, og at i alle Fald hans Regjering neppe vilde gaa ind paa at behandle et venstabeligt Land som om det allerede var ophørt at være til. Men Keiseren kom bestandig tilbage til Sit, og begyndte nu ogsaa saa smaat at lade sig mærke med, hvorledes han agtede at dele med England. „Naar blot England og jeg er enige, saa kan det være os ligegyldigt, hvad Andre tænker. Men Et siger jeg ligeud: dersom England tænker paa at sætte sig fast i Konstantinopel, vil jeg aldrig tillade det. Jeg siger ikke, at det har saadanne Hensigter, men det er dog bedst at have Saadant paa det Rene iforvejen. Jeg skal ogsaa gjerne forbinde mig til ikke at tage Konstantinopel, i al Fald ikke som Ejendom, men at jeg tog Byen som Pant, kunde dog nok hænde." Ved en anden Lejlighed sagde Tsaren: „Det være langt fra mig at ville gjøre Noget uretfærdige Bestyldninger; men der stæer visse Ting i Konstantinopel og Montenegro, som er meget mistænkelige. Det skulde undre mig meget, om ikke den franske Regjering trakter efter at sætte Splid mellem os i Tyrkiet, for lettere at kunne opnaa sine Hensigter, iblandt Andet for at faa Tag i Tunis. Men naar blot England og jeg er enige" o. s. v. — „Men Deres Majestæt glemmer aldeles Østerrig," sagde den engelske Gesandt. „Alle Spørgsmaal om Tyrkiet angaar dette Rige paa det Nærmeste. Det venter dog vel at blive raadspurgt." — „Na," svarede Keiseren, „naar jeg taler om Rusland, taler jeg ogsaa om Østerrig. Hvad der er bekvemt for En af os, er det ogsaa for den Anden." — „Donaufyrstendømmerne," *) sagde Tsaren i et senere Møde, „er jo i Grunden en uafhængig Stat under min Bestyttelse; og saaledes kan det fremdeles blive. Men Egypten kunde det være af Bigtighed for England at besidde. Alt hvad jeg kan sige derom er, at hvis

*) Moldau og Wallatiet, som for en Deel begrænses af Donau.

det tyrkiske Rige gik tilgrunde, og der blev Tale om at dele det, skulde jeg ikke have Noget imod, at I tog Egypten i Besiddelse. Det samme gjælder Kreta. Denne Ø ligger bekvemt for Eder, og der er fra min Side Intet ibvejen for, at den bliver Englands Ejendom.

Disse Samtaler forefaldt under forskjellige Sammenkomster i Januar—April 1853; Sir Hamilton indsendte nøjagtige Beretninger derom til Regjeringen i London, og denne paalagde ham at svare Kejseren, at den ikke kunde dele hans Anskuelse om Tyrkiets Stilling, og at den ikke ansaa det nødvendigt for Tiden at befatte sig videre med den Sag.

Man indseer let, hvor Kejseren vilde hen med disse hemmelige Underhandlinger. Først vilde han komme under Vejr med om England uden Videre vilde give ham frie Hænder; da han mærkede Modstræben, søgte han at stræmme det ved at ymte om, at Frankrig nok ved at udvikle sin Magt i Middelhavet (ved at tage Tunis) kunde blive det en farlig Medbejler; og da heller ikke dette hjalp, vilde han lokke det ved Udsigten til en Broderpart i Noget: Kreta og Egypten. Han var desuden saa forsigtig, ikke at forlange nogen formelig skriftlig Aftale; „jeg fordrer kun,“ sagde han, „en mundtlig Forsikring som mellem Gentlemænd,“ saadanne Gentlemænd som delte Polen mente han vel. — Østerrig voldte ham, som man seer, ingen Betænklichkeiten, og den femte Stormagt, Preussen, maatte døje den Tort, at han ikke engang gad nævne den. —

Vi skal nu se, hvad Slags Doktor det var, han paa samme Tid affendte for at kurere den syge Mand i Konstantinopel. Først Menzikoffs Sendelse var af en fuldkommen fredelig Natur, hedte det. Han antom til Konstantinopel den 28de Februar 1853. Han holdt sit Indtog som en Fyrste, og begyndte strax at opføre sig som om han var hjemme, som om det blot gjaldt at lase Beboeren paa Døren, og saa indrette sig som om han var Stattholder i en

ruskist Provins. Han aflagde et Besøg hos den tyrkiske Førsteminister (Storvesiren), men gad ikke vise ham saa megen Høflighed, som at komme i Uniform. Striden om Montenegro var, mens Menzilkoff var undervejs til Konstantinopel, bleven bilagt af Østerrig. Der stod altsaa kun tilbage det andet Paastud, Tvisten om de hellige Steder, men det var ogsaa nok for Rusland. Den 16de Marts sendte Fyrst Menzilkoff Porten en Skrivelse i den Anledning, hvori han forlangte, at Tyrkiet skulde give en sikker og varig Betygelse for „Sultanens græske (d. v. s. græsk-katholske) Undersaatters Rettigheder.“ Han forlangte ogsaa, at man ikke skulde sige Noget til den engelske og franske Gesandt om disse Fordringer; thi det vilde hans Regjering betragte som lidet mindre end en Krigserklæring. Porten lod dog disse i Stilhed underrette om Skrivelsens Indhold.

Den 19de Marts indsendte Menzilkoff en ny Note (Skrivelse), der i uforflammede Udtryk forlangte en bestemt Afgjærelse af Striden om de hellige Steder, og desuden, at Tyrkiets græske Undersaatter i Almindelighed og deres Helligdomme skulde beskyttes i sine nuværende Rettigheder. Herpaa svarede Porten den 5te Maj i en Note, hvori den, efter den engelske Gesandts Raad, indrømmede Ruslands Fordringer om de hellige Steder, men ikke omtalte det Øvrige. Dermed troede nu de øvrige Stormagter, at Sagen var afgjort; thi begge de Tvistpunkter, man havde anført som Grund til Menzilkoffs Sendelse, var jo nu udjævnede. Den russiske Førsteminister i St. Petersburg, Grev Nesselrode, sagde ogsaa til den franske Gesandt, at Trætten med Tyrkiet var bilagt.

Men i Konstantinopel talte man et andet Sprog. Aftenen den samme Dag, som Portens Svar var bragt Menzilkoff, indsendte denne en ny Note, hvori han forlangte: at det græske Troessamfund skulde beholde de Rettigheder,

det havde nydt fra de ældste Tider, og at det ogsaa skulde nyde Godt af de Rettigheder, som maatte blive tilstaaede andre kristne Samsfund. Dette var et stort Skridt fremad mod det Rusland egentlig tilsigtede; thi saa rimelige end disse Udtryk seer ud, viste det sig dog ved den Raade, paa hvilken Rusland senere forklarede dem, at det for Sultanen gjaldt hverken mere eller mindre, end at opgive sin Højhedsret over sex Syvendedele af sine europæiske Undersaatter. Ved „de Rettigheder de havde nydt fra de ældste Tider“ forstod nemlig Rusland ikke alene religiøse, men ogsaa borgerlige Rettigheder, som de Kristne kunde have haft, maaske endog før det tyrkiske Rige i Europa blev til; og ved andre kristne Samsfund mentes ethvert lidet Samsfund af østerrigiske eller franske Udlændinger, som kunde have bosat sig i Tyrkiet, og af Porten være indrømmet visse Fordele. Det varede en Stund, før det øvrige Europa fik Djnene op for den sande Mening af disse snedige Udtryk; og Stormagterne ansaa det i nogen Tid for en urimelig Gjenstridighed af Porten, at den vægrede sig for at gaa ind paa disse Fordringer, men efter nogle Maaneders Forløb, efterat Rusland havde rykket ud med sin sande Mening, maatte man dog indrømme, at Porten bedst havde skjønnet, hvorledes det var fat med dens kjære Nabos Billighed.

Da Menzilkoff mærkede, at han ikke kunde komme nogen Vej ved yderligere Trusler, sendte han Sultanens Regjering en Note, hvori han protesterede mod, at Porten paa egen Haand betryggede de Kristnes religiøse Rettigheder, fordi — her slap det ud — et saadant Tilfagn vilde ophæve de andre (borgerlige) Friheder, som de græske Kristne fra de ældste Tider havde nydt. Han erklærede til Slutning, at Keiseren, hans Herre, nu ikke havde Andet tilbage end med Vaabenmagt at hævde sin „Bestyttelsesekret“ over sine Troesbrødre i Tyrkiet. Dermed rejste han, den 21de Maj.

Til Svar paa disse Trusler udgav Sultanen et aabent Brev, hvori han højtideligt erklærede, at det aldrig havde været eller kunde blive hans Hensigt, at forulempe sine kristne Undersaatter i Udøvelsen af deres Gudsdyrkelse, og gav dem langt mere Betryggelse for deres Religion, end Rusland havde forlangt. Der viste sig ogsaa tydelige Tegn til, at de Kristne i Tyrkiet selv fandt, at Rusland gjorde sig for megen Ulejlighed for deres Skyld. De havde nok gjerne villet have en Støtte i Ruslands Tsar, naar det tyrkiske Herredømme' faldt dem for tungt; men for at faa ham til Hersker istedetfor Sultanen vilde de dog helst være fri. De indsaa, at de igrunden havde det bedre under en Fyrste, der i al Fald viste, at han undte dem det vel, og at den Omarmelse, Rusland nu vilde lykfsaliggjøre dem med, var saa om at den let kunde kvæle dem.

Efter det uheldige Udfald af Fyrst Menzitoffs Sendelse tilskiliede den russiske Førsteminister Porten en Note, hvori han erklærede, at dersom ikke Tyrkiet gav efter med det Gode, vilde Rusland lade sine Tropper rykke ind i Donaufyrstendømmerne og holde dem besatte, indtil Tyrkiet gav Kjøb. Det var ingenlunde Meningen dermed at begynde Krig mod Tyrkiet; man vilde blot holde disse Lande som Pant, indtil man fik sine Fordringer indrømmede. Porten svarede kort og godt, at dertil havde Rusland ingen Ret. — Nu kunde der ikke længer være Tale om at sætte sin Vilje igjennem ved blotte Trusler; Keiser Nikolaus udstedte da, den 26de Juni, en Kundgjørelse til sit Folk, hvori han erklærer, at han forgjæves havde forsøgt at bøje Sultanens Stibfind, at han saa sig nødsaget til at drage Sværdet for at haandhæve sin Kirkes Rettigheder, og at han i Tillid til Gud og sin retfærdige Sag med væbnet Haand vilde forsvare den sande Tro mod Hedningerne.

Noogle Dage derefter, den 2den Juli, gik den russiske Armeé, henved 70,000 Mand stærk, over Pruth (Grænse-

floden mellem Moldau og Rusland) og tog Donaufyrstendømmerne i Besiddelse.

Den franske og engelske Regjering havde imidlertid efterhaanden begyndt at indse, hvilke ærgjærrige Planer Rusland trods sine smukke Ord nærede. De sendte sine Flaader til Indløbet til Dardanellerne, med Ordre til at sejle ind i det sorte Hav, dersom Sultanen ansaa Ruslands Overgang over Pruth som en Krigserklæring. Men Tyrkiet viste det Naadehold at erklære, at det for det Første vilde lade sig nøje med en Protest, indtil det viste sig, hvad de øvrige Stormagters Mægling kunde udrette. Denne Mægling blev da tilbudt af Ruslands gode Ven, Østerrig, og der kom (1ste August) et Forslag istand, som Rusland antog, dersom Porten gjorde det samme. Men her var det Porten saa dybere i Texten end de øvrige Magter. De ovennævnte Udtryk om de Kristnes Rettigheder var optagne i Texten, og da Rusland en Maanedes Tid efter forklarede hine Udtryk som oven anført, maatte Frankrig og England erkjende, at Tyrkiet havde fuldkommen Ret til at vægre sig ved at gaa ind paa Mæglingsforslaget. Nu stod der da intet Andet tilbage for Sultanen end Krig. Han indsaa, at det gjaldt Liv eller Død for hans Rige, og selv om han ikke kunde stole paa Bistand fra andre Magter, maatte han værge sin Selvstændighed til det Yderste. Den 25de September sammensaldte han sit Riges Stormænd, skildrede for dem, hvorledes han havde gjort Alt hvad han kunde forsvare for at fæje Rusland, og opfordrede dem nu til at bistaa ham med deres Raad. Næsten Alle som Gen svarede, at der intet fredeligt Middel stod tilbage, og den 1ste Oktober erklærede Tyrkiet Rusland Krig. Der sattes den russiske General Gortschakoff en Frist af 3 Uger, inden hvilken han skulde rykke ud af Donaufyrstendømmerne, og da dette ikke var skeet, begyndte den tyrkiske Arme,

under Anførsel af Dmer Pasja *), Fiendtlighederne ved Donau.

II.

En Krigserklæring fra Tyrkiet var nu just ikke Noget Rusland mente det behøvede at tage sig synderlig nær. Det havde, længe før det begyndte de saakaldte Underhandlinger i Konstantinopel, ved sit Gesandtskab der stoffet sig Underretning om Tyrkiets Tilstand, og det troede det maatte være en let Sag at omstyrte et Rige, som det ansaa for at være svækket af indre Tvedragt og Armod. Ogsaa det øvrige Europa kunde ikke tro andet, end at Tyrkiets Krigserklæring kun var steet for et Spys Skyld. Dets Armeearbejd var saatalig, dets Grænsfæstninger i daarlig Stand og daarligt forsynede, og hvad man især maatte befrygte, var, at den kristne Befolkning, naar Armeen marsjerede mod Grænsen, skulde benytte sig deraf for at vække Borgerkrig i det Indre. Men Rusland fik snart erfare, at det havde forregnet sig. Inden nogle Maaneders Forløb havde Porten i Europa og Asien en ordnet Armeearbejd paa 250,000 Mand; dets Fæstninger var istandsatte og vel forsynede med Kanoner, og den foragtede Fiende havde tilføjet Rusland det ene Nederlag efter det andet. Den kristne Befolkning holdt sig rolig; det var saa langt fra at den ytrede nogen Lust til at hjælpe sine russiske „Beskyttere,“ at Borgerfreden i det Indre aldrig har været bedre betrygget end netop da.

*) Denne General, der under Krigen med Rusland har vundet et saa berømt Navn, er af Fødsel en Østerriger; men havde ved Krigens Udbrud allerede i et Snees Aar været i Sultans Tjeneste. Han begyndte sin Løbebane som Skrivelarer hos den nuværende Sultan, som dengang var Prins. Da han traadte i tyrkisk Tjeneste, gik han med det Samme over til Mohamedanismen; som Kristen havde han ingen Adgang til Embedsposter. Pasja er en Hærestitel for de høje Embedsmænd i Tyrkiet.

Senere ud paa Vinteren søgte rigtignok Tyrkiets sydlige Naboer, Grækerne, at hjælpe Rusland ved at faa en Opstand vaakt blandt sine Landsmænd paa tyrkisk Grund. Det græske Folk hører til de mest fordærvede i Europa, det har Intet tilbage af de herlige Egenstaber, som gjorde Oldtidens Grækere til Verdens Ypperste. At de hader Tyrkiet, som har kuet og mishandlet dem i 400 Aar, er ikke meer end rimeligt; men dette Had har gjort dem til Ruslands Venner, thi ved Ruslands Hjælp stoler de paa at kunne faa sin Magt udvidet, selv om det skulde ske under Ruslands Overherredømme, med Tab af deres egen Folkefrihed, som dette raa Folk, der har liden Sans for ordnet Samfundsliv, ikke sætter synderlig Priis paa. De gjorde nu et Forsøg paa at angribe Tyrkiet i Nyggen, mens det havde Brug for al sin Krigsmagt til Nordgrænsens Forsvar; Skarer af græske Soldater gjorde Tog ind i Tyrkiet, hvor de for frem som Røvere med Mord og Brand. Men den Fornøjelse varede ikke længe. Frankrig og England var komne under Bejr med, at den græske Regjering i al Hemmelighed understøttede Røverpaktet, og at den havde maanedlig Betaling af Rusland for denne Haandstrækning; og den franske og engelske Gesandt læste nu den græske Regjering saa alvorligt Lexten, at den maatte give Kjøb. For at man kunde være sikker paa, at den vilde holde sig i Skindet, blev der desuden sendt en Afdeling franske Soldater til Piræus, nær ved Athen. Man har sjelden seet Exempel paa, at nogen Stat, uden at erklære Krig, har behandlet en Anden med saa stor, og saa velfortjent Foragt. — Disse Begivenheder foregik i Januar—April 1854.

Medens Rusland saaledes mistede sin eneste erklærede Ven, var der foregaaet store Begivenheder i det øvrige Europa. Den russiske Keiser havde søgt at vinde en mægtigere, om end mindre paalidelig Ven i Østerrig. Han

havde i Slutningen af September haft en personlig Sammenkomst med den unge østerrigske Kejser og med sin Svoger, Kongen af Preussen; rimeligviis for at give disse Fyrster et Paaskud til i det Mindste at holde sig udenfor Krigen, om den skulde bryde løs for Alvor, havde han erklæret sig villig til at slaa noget af i sine Fordringer, og Østerrig skulde da se til at faa England og Frankrig til at gaa ind paa det nye Fredstilbud, saa at Tyrkiet derved maatte blive nødt til at give efter, naar det havde alle 5 Stormagter mod sig. Men det var for seent. Tyrkiet havde erklæret Krig, eller rettere sagt, Rusland havde begyndt Krigen ved at sende sin Krigsmagt ind i Sultanens Land; Ingen kunde længer fortænke Tyrkiet i, at det, efter saalænge at have fundet sig i den haanligste Behandling, nu havde tabt Saalmodigheden og med væbnet Haand vilde forsvare sin Ret. Frankrig og England erklærede altsaa, at de ikke kunde give sit Samtykke til Østerrigs Mæglingsforslag.

Saaledes var det da endelig forbi med alle Underhandlinger; og Krigsluene blussede snart højt i Bejret ved Tyrkiets Grænser i Europa og Asien. Omer Pajja havde samlet en Styrke paa henved 12,000 Mand i den nordlige Fæstning Schumla; med denne rykkede han den 26de Oktobert mod Russerne. Da han var naaet frem til Grænsesfloden Donau, lod han en Deel af sine Tropper i Baade sætte over til den vallatiste Bred, ved Landsbyen Oteniga. Her var han netop bleven færdig med sine Forskansninger, da Russerne den 4de November rykkede mod ham med omtr. 30,000 Mand. De stormede flere Gange de tyrkiske Skanser, men dreves tilbage efter en voldsom Kamp med Bajonetterne, som varede fem Timer, og kostede Russerne henved 1000 Mand Dræbte og en stor Mængde Saarede. Omer Pajja, der ikke havde Tropper nok til at turde forfølge sin Sejer og marchere mod Bukarest (Wall-

tiets Hovedstad), tral sig nu, uden at Fienden vovede at angribe ham, tilbage over Donau. I de samme Dage rykkede en tyrkisk Styrke fra Grænsfæstningen Biddin over Donau og befæstede sig ved Kalafat ved Ballatiets sydvestlige Grænse; ogsaa her blev de gjentagne Gange angrebne af Russerne, men drev dem tilbage med stort Tab, og beholdt sin Stilling.

Med denne heldige Begyndelse paa Krigen fik man nu Djnene op for, at den syge Mand havde langt bedre Kræfter, end baade Rusland og det øvrige Europa havde troet. Var Slagene ved Oltenika og Kalafat end ikke særdeles betydelige, saa var det dog overraskende nok, at en Armee, som ikke havde været forberedt paa Krig, saaledes med Gøt kunde træde sejerrikt frem mod en overmægtig Fiende, som havde rustet sig i 8 Maanedes, og høvt 3 Maanedes til i No og Mag at gjøre sig forsvarsfærdig i Fiendens Land. De tyrkiske Tropper viste ogsaa under hele den følgende Krig, at de endnu besad det vilde Mod, som i fordums Dage havde gjort Osmanerne til en Stræk for Kristenheden. Og i Omer Pasha havde den tyrkiske Hær i Europa faaet en General, som forstod sin Dont. Han viste paa engang den koldblodige No i Faren og den Djerthed til at friste Krigslykken, som en dygtig Hærfører ikke kan være foruden. Han er vistnok den dygtigste General, som er fremtraadt under denne Krig, og havde Tyrkiet høvt høvt saa duelige Anførere for sin Hær i Asien, vilde det neppe være gaaet som det gik der. Men her viste sig den store Brøst i det tyrkiske Samfund: Sædernes Fordærvelse i de højere Stænder. De Embedsmænd og Generaler, som skulde drage Omsorg for Troppernes Forsyning eller anføre dem i Kampen, var for største Delen udelevede Drog, eller Bedragere, som puttede Statens Penge i sin egen Lomme, mens Soldaterne sultede eller frøs ihjel. Under saadanne Anførere kunde det lidet hjælpe at Tyrkerne her som overalt sloges

med den første Tapperhed og udholdt Krigens Lidelser med et Heltemod, som ingen europæisk Hær kunde overgaaet dem i. Nigtignok var det første Sammenstød heldigt for Tyrkerne: de stormede den 15de og 16de Oktober det russiske Grænsafort St. Nikolai (ved Kysten af det sorte Hav) indtog det og tilbagedrev flere Forsøg fra Russernes Side paa at tage det tilbage. Men den 26de Nov. blev en tyrkiskstyrke, 12,000 Mand, slaaet ved den russiske Grænsæfæstning Akalkiz; ved en tredje Grænsæfæstning Alexandropol led en tyrkisk Armee paa 36,000 Mand den 1ste December et endnu betydeligere Nederlag, hvorved Tyrkerne mistede mindst 6000 Mand og 25 Kanoner, skjønt de ogsaa paa sin Side tilføjede Russerne betydelige Tab. Saaledes begyndte Krigen i Asien; den strenge Vinter tvang snart begge Parter til at holde inde med Fiendtlighederne; men Kulde, Vanrøgt og Slurveri tilføjede Tyrkerne ligesaa stor Skade som Fiendens Baaben; de skal i Vintermaanederne have tabt ikke mindre end 6000 Mand ved Sygdom, og desforuden laa der i Marts Maaned 8000 Mand paa Hospitalet. Krigens Fortsættelse var ogsaa, som vi siden skal se, en næsten uafbrudt Række af Uheld for Tyrkerne.

Medens Krigen saaledes var i fuld Gang i Osten, begyndte det efterhaanden meer og meer at blive klart, hvilkens Stilling de øvrige fire Stormagter vilde indtage. Preussen og Østerrig havde, som man af det Foregaaende har seet, ikke dristet sig til nogen kraftig Optræden mod Rusland, og denne Politik fortsatte de ogsaa nu. Den svage, om end i andre Henseender agtværdige Konge af Preussen teede sig under hele denne Krig paa en Maade, som lidet stemmede med hans Værdighed som Herster over et af Europas største Riger. Han havde vist saa gjerne som Nogen seet at det ikke kom til Krig; men den Uerbødighed han nærede for sin bydende lefferlige Svoger var saa stor, at han sjelden turde lade det komme videre end til indstændige Bønner og be-

stedne Formaninger. Der kan ikke være Tvivl om at han mente det vel, thi han skildres af alle Upartiste som en hjertensgod, bonnet Mand; men til at styre en stor Stat udfordres der andre Egenstaber, og denne Konge, en af Europas mest dannede Fyrster, der hvis han havde været en simpel Borger maaske vilde have vundet et anseet Navn i Videnskabens eller Kunstens Nige, maatte nu døje den bitreste Spøt og Foragt, fordi det var faldet i hans Lod at arve en Magt som han ikke havde højt Sind nok til at gjøre gjeldende i en skjebnesvanger Stund. — Østerrig fulgte en snedigere Politik. Det kunde ogsaa trænge til al sin Statsklogt. Med Rusland turde det ikke bryde, ikke saameget for gammelt Venstabs Skyld, som fordi det altid vil trænge til at have Rusland i Baghaanden mod sine egne Undersaatter; og mod Frankrig og England kunde det af samme Grund ikke træde i Vaaben, thi der behøvedes ikke mere end at Frankrig sendte en Armee til Lombardiet for at hjælpe en af dets rigeste Provinser til Oprør,*) og saaledes rive en af Hovedstøtterne bort under en Statsbygning, som er opført af Vold og Tyranni. Saaledes mente Østerrig, at den klogeste Politik maatte være at holde sig tilvends med begge Parter. Derfor var det ogsaa baade nu og senere i eet væk paa Færde forat mægle Fred; saa ofte der var den ringeste Udfigt dertil, tjente det som en villig Mellemmand mellem de Kjømpende; men naar disse ikke vilde lade sig sige, naar der forlangtes at det i Gjerningen skulde slutte sig til en af Parterne, søgte det at vinde Frankrig og England med skjønne Løfter, og Rusland ved at snige sig fra dem. Først da Krigslykken sjensynligt begyndte at helde til den ene Side vovede det en bestemt Erklæring. Saaledes var Østerrigs Færd under hele den følgende Krig; men

*) „Hvormange Gnister af en fransk Korporals Pibe tror Østerrig der behøves for at sætte Italien i Brand?“ sagde det engelske Blad Times dengang.

flaar ikke alle Mærker fejl, begynder det allerede at føle Følgerne af sin Falstthed: ved at ville holde Venstreb med Alle har det høstet Foragt og Mistillid af Alle.

Ganske anderledes bestemt havde Frankrig og England optraadt under alle de Underhandlinger, som gik forud for Krigen i Tyrkiet. Lige fra den Dag da det blev klart at Spørgsmaalet om de hellige Steder kun var et Paastud (uagtet den russiske Udenrigsminister ikke mindre end femten Gange havde erklæret at det var den eneste Hensigt med Menzikoffs Sendelse) havde disse Magter indseet, at det først og fremst gjaldt at de var enige. Tsaren havde ogsaa stignet at dette kunde blive farligt, og da de hemmelige Underhandlinger med England var glippede, havde han henvendt sig til Frankrig med lignende Tilbud. Men ogsaa her traf han paa Modvær, og de første Tegns til hvad han sikket mindst havde drømt om: et Forbund mellem Frankrig og England, viste sig nu. Bestmagternes Forbund knyttedes fra den Stund af stedse stærkere, og skulde man sige at nogen enkelt Mand har Fortjenesten af dette Forbund, da maa vel Ludvig Napoleon først og fremst nævnes. England og Frankrig havde ligesiden de optraadt som europæiske Magter betragtet hinanden som naturlige Fiender; at Folket i England, som gennem Aarhundreder har været opdraget til politisk Myndighed og et frit Blif paa Verdens Gang, at dette Folk alligevel indsaa, at Enighed med Frankrig nu var nødvendig mod en fælles Fiende — det kan man endda finde rimeligt; men at ogsaa Frankrig kom det imøde, det maa fornemmelig tilskrives Kejser Napoleon, og det maa vistnok kaldes en sjensynlig Forsynets Tilskikkelse, at netop han og ingen Anden styrede Frankrig i denne farlige Tid. Havde Frankrig dengang været en Republik som i 1848, havde Mæsjernes Lidenskaber høvt frit, Epil, da vilde det neppe have faldet vanskeligt for Tsaren at egge et frømsu-sende, kamplystent Folk til Krig mod dem, som det gennem

Menneskealdre havde lært at hade. Og stort bedre var det vel ikke gaaet, om en Fyrste af Frankrigs gamle Kongeslægter havde siddet paa Thronen; det vilde i al Fald været lidet rimeligt, at en saadan Fyrste skulde kunnet løsrive sig fra en Politik som gjennem lange Tider var gaaet i Arv fra Slægt til Slægt. Men Ludvig Napoleon var ikke opdragen til Hersker ved noget Hof hvor han fra Barnsbeen skulde have indsuget en nedarvet Politiks Fordomme; den Skole, hvori han havde lært sin Statskunst, var Landsflygtigheden og Fangenskabets. Den største Deel af sit Liv havde han tilbragt udenfor sit Fædrelands Grænser, i England, Italien, Sveits, Amerika; her havde han lært Menneskene at kjende i de forskjelligste Forhold og bundet et Overblik over Verdens politiske Tilstande, der ikke forstyrredes af de voldsomme Partilidenstaber, som gjærede blandt hans Landsmænd; ofte forladt, ja nødlidende, anset af Verden som en Sværmer, havde han itide lært kun at stole paa sin egen Kløgt for at naa det Maal, han havde viet sit Liv til: at komme i Besiddelse af den Throne han betragtede som sin retmæssige Fædrearv, den som hans Farbroder, den store Kejsers, havde grundlagt ved mageløse Bedrifter og Herskerkløgt. Og mod dette Maal arbejdede han med saa stor List, at hans Fiender ikke anede hvilken kløgtig Modstander de havde, førend de allerede var overløstede af hans dybt lagte, i Stilhed modnede Planer. Da han efter Revolutionen i 1848 kom til Paris, da den indesluttede, lidet talende Mand traadte frem blandt de larmende Revolutionsmænd i Folkeforsamlingen, da lo man ham ud og sagde at han gjerne kunde pakke ind, thi det Batterlige var umuligt i Frankrig. Men inden Aarets Udgang havde han sørget saa vel for at vinde Tillid hos Armeen og Almuen, der forgjæder den store Kejsers blotte Navn, at han (10de December 1848) med 6 Millioner Stemmer af 8 valgtes til Formand (Præsident) for den franske Republik. Tre Aar derefter

havde han i al Stilhed forberedt det dristige Skridt, som aabnede ham Vejen til Kejserttronen. Natten til den 2den December 1851 blev de fornemste Folkeledere arresterede og Størstedelen af dem sendte ud af Landet; Folkeforsamlingen blev splittet med Vaabenmagt; Napoleon den Tredie var saaledes allerede i Virkeligheden Frankrigs Hersker, og Næret efter (22de November 1852) valgtes han af 8 Millioner, næsten alle de Stemmeberettigede, til Frankmændenes Kejsler. Kan vi nu end ingenlunde bifalde alle de Midler, hvorved Duddig Napoleon naaede dette Maal, saa maa dog Enhver indrømme, at han har været en heldbringende Lugtemester for Frankrig, for dette baltstyrige Folk, der ligesom en vælig Hingst meer end eengang har trængt til en kraftig Styrrer, der kan holde Tøjlerne stramme, naar det viltre Dyr er paa Veje til at storme ud over alle Stranker. En Velgjerning har han stænket Frankrig: indvortes No og Orden, som det efter Februarrevolutionen havde sultet efter; og havde Landet end maattet betale denne Binding med Tabet af sin Frihed, saa var dette Tab dog ikke for stort at regne, thi den Frihed, det havde vundet ved Revolutionen, var Lovløshedens, og det havde igrunnen kun ombyttet mange Tyranner med Een. Men maa han end kaldes en Tyrann, har han dog ikke brugt sin Magt til hvad der havde været en let Sag for Napoleons Brodersøn: at egge Folkets Begjerlighed efter ny Vaabenglans, at yppe Krig med Europa, for at gjenvinde Noget af den første Napoleons Erobring. Man frygtede for noget Saadant da han besteg Thronen; i England ymte de man endog om at han vilde gjøre Landgang der, som den første Kejsler havde tænkt paa. Men han stoffede dengang som saa ofte før Verdens Forventning; den store Hærførers Arving blev Fredens Bestytter, og Frankrigs Handel og Industri fik under hans strenge Herredømme nyt Liv efter Revolutionsaarenes Forvirring. Det var saaledes ikke hans Skyld, at hans første Ord fra Kei-

ferthronen: „Keiserdømmet er Fred,“ ikke blev til Sandhed. Der kan ingen Tvivl være om at han oprigtigt ønskede Freden; han skrev egenhændig til Keiser Nikolous og bøn-faldt ham om at give efter og underhandle paa rimelige Betingelser, og først da den overmodige Tsar viste sig døv for alle Forestillinger, da han gjennem sin Udenrigsminister lod erklære, at han fandt det under sin Værdighed at svare paa Bestmagternes Forslag, kaldte han i Forening med Eng-land Baabnene til Hjælp.

Det første fiendtlige Skridt, Bestmagterne foretog mod Rusland, skede i de samme Dage som det første Sammenstød mellem Rusland og Tyrkiet foregik ved Donau, idet den forenede engelske Flaade den 1ste Novbr. 1853 forlod sin iagttagende Stilling ved Besikabugten, sejlede gjennem Strædet ved Dardanellerne og Bosphorus, og kastede Anker i Bey-kosbugten, lige ved Indløbet til det sorte Hav, efterat dens Admiraler havde underrettet den russiske Admiral for Sorte-havetsflaaden om, at de af sine Regjeringer havde Ordre til med Baabenmagt at modsætte sig, at han landsatte Tropper paa tyrkisk Grund eller isvrigt foretog noget Angreb paa Tyrkiet. Dette var igrunden en Slags Krigserklæring; thi ifølge en Aftale mellem de 5 Stormagter (Londenstraktaten af 1841) skulde Dardanellerne og Bosphorus være lukkede Stræder d. v. s. ingen andre Orlogsskibe end Ruslands og Tyrkiets skulde have Lov til at vise sig i det sorte Hav. Rusland havde nogen Tid isørvejen erklæret, at Bestmagterne kunde være ganske trygge for at det ikke vilde foretage noget Angreb paa Tyrkiet; dets Vand- og Søstyrke havde modtaget Ordre til kun at indskrænke sig til Forsvar. Hvor ærligt denne Forsikring var meent, hvor lidet Rusland selv nu, da Bestmagterne var rykkede Krigsstuepladsen saa nær, frygtede for at de for Alvor vilde optræde fiendtligt, det fik man allerede inden Raanedens Udgang erfare. En Afdeling af den tyrkiske Flaade laa i Slutningen af November for

Anker ved Sinope, en tyrkisk By paa Sydkysten af det sorte Hav. Den russiske Vice-Admiral Nakimof, som krydsede langs Kysten med endel Krigsskibe, fik Dje paa den, lagde sine Fartøjer i Linje foran Havnen, sendte et Dampskib til Orlogshavnen Sebastopol efter Forstærkning, og da denne var kommen til, aabnede han den 30te November Ilden mod Tyrkerne; og nu begyndte en morderisk Kamp, det eneste Sæslag af nogen Betydning, denne Krig har fremkaldt. Tyrkerne sloges med Fortvivlelsens Mod, men Overmagten var for stor; nogle Fartøjer sprang i Luften, andre kappede Anker og lod sig drive i Land, En af de Kommanderende antændte selv Krudtkammeret og sprængte sit Fartøj, og inden tre Timer var den hele tyrkiske Flaadefdeling sludt sønder og sammen efter et ubyre Mandefald. Af den tyrkiske Besætning, 4000 Mand, var 3000 faldne, Admiralen fangen, de fleste af de Tiloversblevne saarede og selv Byen brændt. Tsaren sendte Admiral Nakimof en Skrivelse, hvori han bevidnede ham sin Taknemmelighed for den „glimrende Sejer.“ Der var 600 russiske Kanoner mod 400 Tyrkiske.

Et saadant Overfald, udført tvertimod de udtrykkeligste Forsikringer, og næsten lige i Vestmagternes Paason, var overflødigt nok til at vise at Rusland agtede ikke at sty noget Middel for at lade Tyrkiet føle sin Overmagt. Vestmagterne underrettede nu Rusland om, at de ikke længer agtede at være ubirksomme Tilskuere; der afgik Befaling til at forlade Stillingen ved Beylos; den 3die Januar 1854 sejlede de forenede Flaader ind i det sorte Hav, og der sendtes et engelsk og et fransk Dampskib ind til Sebastopol med den Betsed, at England og Frankrig fra nu af agtede at føre Kommandoen i det sorte Hav, og at de russiske Krigsskibe skulde holde sig kroligt i sine Havne. Det var et Par Ugers Tid derefter, at Keiser Napoleon, som ovenfor anført, personligt henvendte sig til Tsaren, han tilbød ham paany at underhandle, at de forenede Flaader skulde trække sig tilbage

fra det sorte Hav, hvis Tsaren vilde lade sin Armeé rykke ud af Donaufyrstendømmerne; Tsaren svarede at han nok skulde vide at forsvare sit Rige ligesaa kraftigt som i 1812 (da den første Napoleons Armeer var bleven ødelagte ved et Tog ind i Rusland); den 27de Februar afgik Englands og Frankrigs sidste Forslag til St. Petersburg, i hvilket de satte Rusland en Frist af 6 Dage til at erklære om det vilde rømme Donaufyrstendømmerne; Tsaren erklærede, at han ikke fandt det passende at svare paa Bestmagternes Forslag; den 27de og 28de Marts erklærede Bestmagterne Krig mod Rusland; den engelske Minister, Lord John Russell, udtalte i Parlamentet paa Dronningens Begne, at hun agtede at anvende al Nationens Magt for at bestytte Sultanens Rige mod Ruslands Angreb, „og nu,“ saa endte han sin Tale under Forsamlingens jublende Bisfald, „nu forsvare Gud den retfærdige Sag!“

Krigen ved Donau var imidlertid efter en kort Vinterhvile atter i fuld Gang. Allerede i de første Dage af 1854 forefaldt der et blodigt Sammenstød. Russerne havde forskanset sig ved Landsbyen Gzitate lidt nordensfor Kalafat, og den 6te Januar rykkede den tyrkiske General Ismail Pasha dem imøde. Tyrkerne stormede Forskansningerne, indtog dem og drev de 10,000 Mand Russer ud. Efterat Russerne i de tre følgende Dage forgjæves havde forsøgt at tage Byen tilbage, maatte de med et Tab af 4000 Mand trække nordpaa. Men ogsaa Tyrkerne gjorde en tilbagegaaende Bevægelse, og Russerne kom mandstærke igjen og indesluttede dem i Kalafat, som Tyrkerne nu havde omgivet med stærke Befæstninger. Siggende, mindre Fægtninger, hvori Tyrkerne som oftest var sejrige, forefaldt i Løbet af Vinteren langs Donaulinjen. Den 16de Marts forsøgte Russerne ved Hjælp af en Flydebro at gaa over Donau fra

Olteniga til Turlokai, men Braen kom i Drift; Tyrkerne angreb dem i Baade og drev dem tilbage med et Tab af 2000 Mand. Saaledes var Russerne næsten overalt de Tabende langs hele Donaulinjen. Men nu slog de ind paa en anden Vej. — En halv Snees Mile fra Havet gjør Donauen en Bøjning næsten ligemod Nord, og drejer derfra, efter at have optaget Pruth, pludselig af mod Sydøst og gaar i lige Retning ud i det sorte Hav. Den Vinkel, som herved fremkommer, danner den vestlige og nordlige Grænse af det tyrkiske Landstabs Dobrudscha. Hid besluttede nu Russerne at føre Krigen. Deres tidligere Plan havde rimeligviis været, at erobre Kalafat og fra det vestlige (lille) Wallaki at trænge ned i Tyrkiet. Men efter de ubeldige Træfninger langs den vestlige Deel af Donau gjorde de nu pludselig en Bevægelse mod venstre (østover) samfluttede sine Stridskræfter omkring hiin ovenbestrebne Krumning af Donau, gik fra Vest og Nord over Floden, indtog de svagt bemandede smaa tyrkiske Grænsfæstninger, og stod i Slutningen af Marts med en Hovedafdeling af sin Hær i Dobrudscha (23de—30te Marts). Denne Forandring i Felttoget var indtraadt efter den nye russiske Overgenerals, Fyrst Paskiewitsch's, Ankomst til Armeen.

Den første Fæstning af nogen Betydenhed, som det var nødvendigt at erobre, før de med Tryghed kunde rykke længer sydpaa, var Silistria. Hid ankom de først 14de April, 3 Uger efter Overgangen over Donau; efter flere blodige Kampe med de langsomt tilbagevigende Tyrker, Kæmpe, som kostede Russerne over 5000 Mand. Efterat de forgjæves havde søgt at bevæge den tyrkiske Kommandant, Musfa Pasha, til Overgivelse, begyndte de den 14de April fra den modsatte Donaubred at beskyde Fæstningen med 150 Kanoner og 17 Bombebatterier. Skydningen fortsattes til den 16de, begyndte atter den 18de, og fortsattes de to følgende Dage, og saa igjen fra 28de til 1ste Maj. Dagen efter

erobrede de de tyrkiske Batterier paa Øerne i Donau, slog i de følgende Dage en Bro derfra over til den tyrkiske Side, og førte en Troppstyrke over. Og nu begyndte en Række morderiske Kampe, hvorunder de tyrkiske Soldater herligt hævdede sit Ry for at høre blandt Verdens ypperste Forsvarskrigere. I de følgende 4 Uger forefaldt der næsten daglig blodige Bajonetsægtninger mellem Belejringshæren og den kun halvt saa mandstærke Besætning. Tre Gange stormede Russerne, een Gang var de endog komne over Voldene, men hver Gang blev de tilbageflaaede og under Tilbageogtet af Kuglerne fra de svære tyrkiske Fæstningskanoner nedstuede i hundredevis. Den 2den Juni havde Russerne lagt en Mine for at sprænge en tyrkisk Skanse; men da den antændtes sprængte den en russisk Afdeling, som var opmarsjeret for at storme. En anden Gang loffede den tyrkiske Kommandant Russerne til at storme paa et Sted, hvor han havde lagt en Mine, som ved Antændningen sprængte 3000 Russer*) i Luften. Det hjalp ikke at Fyrst Paskiewitsch truede sine Soldater med at han vilde sætte dem paa Guldetost dersom de ikke tog Fæstningen; heller ikke at der kom Ordre fra Tsaren, at Silistria skulde tages; den vilde ikke give sig alligevel, og den 21de Juni maatte den russiske Hær, efterat den af 80,000 Mand havde mistet en Snees Tusind (Beretningerne valler mellem 13 og 24,000) efterat flere af dens Generaler og højere Officerer var faldne**) og Aesten for største Delen syge eller saarede, opgive Silistrias Belejring og trække nordpaa, til Forbauselse for Europa, som mere end een Gang havde spaaet Fæstningens Fald. Men der var flere andre Grunde som tvang Russerne til dette Tilbageogt. Smitsot, Hunger og Tørst

*) Dette Tal nævnes i al Fald i den tyrkiske Beretning.

**) Det store Tab af Officerer anseer man for Beviis paa at Tropperne var modfaldne, saaat Officererne maatte gaa i Spidsen for at faa Folkene til at rykke frem.

havde voldt ligesaa stort Mandefald blandt Russerne, som Fiendens Kugler. Dobrudscha er opfyldt med Myrer, der om Sommeren forpletter Luften med sin klamme Uddunstning; paa drickeligt Vand er der saa stor Mangel, at Russerne maatte føre det med sig fra Ballakiet, men det forslog naturligviis ikke, og Tørsten, Soldatens frygteligste Plage, lagde ligesaamange paa Sottesengen som den pestsvangre Luft. Feber, Blodgang, Skjærbug og andre Sygdomme rasede i de overfyldte Hospitaller, hvor henved Tredieparten af de Angrebne døde. — Paa flere Steder maatte man lade Eigene ligge ubegravede i dyngeviis, og Stanken fra dem bidrog end mere til at forplette Luften. Man regner at Russerne under hele Donaufelttoget ved Sygdom og Kamp har tabt ikke mindre end 50,000 Mand. — Men en endnu kraftigere Bevæggrund end Tyrkernes Tapperhed og de Tab Sygdommene voldte, maa man vistnok søge deri, at Østerrig paa denne Tid viste en Tilbøjelighed til at understøtte Bestemagterne, hvoraf man dengang ventede sig store Resultater. I Midten af April forsamledes de fire Stormagters Gesandter i Wien, og ved dette Møde forpligtede Østerrig sig til at fordre Donaufyrstendømmernes Rømning af Rusland. Den 2den Juni afgik der en østerrigsk Note til St. Petersborg, i hvilken der forlangtes, at Rusland med det Første skulde trække sine Tropper ud af Moldau og Ballakiet, og den 14de Juni afsluttede Østerrig en Traktat med Porten, hvorved det forpligtede sig til med Vaabenmagt at tvinge Rusland til at rykke ud, dersom det ikke gav sig godvillig. Paa samme Tid samlede en østerrigsk Armee paa 100,000 Mand ved Grænsen til Ballakiet. Rusland besvarede Østerrigs Fordring undvigende; men Enden blev dog, at det mod Slutningen af Juli begyndte at rykke ud af Donaufyrstendømmerne, dog, som det erklærede, ikke af politiske Grunde (d. v. s. af Hensyn til Østerrig) men for Krigsførelsens Skyld. Tyrkerne, som ligesiden Rømningen af det

lille (vestlige) Wallati havde leveret dem flere sejerrige Er-
 øringer ved Grænsen mellem det lille og store Wallati, rykkede
 nu ogsaa over Donau, slog Russerne flere Gange i Løbet af
 Juli, og rykkede den 8de August ind i Wallatiets Hovedstad,
 Bukarest. Den 1ste September var der ikke længer nogen
 russisk Soldat i Fyrstendømmerne, og i de følgende Dage
 rykkede de østerrigske Tropper ind, og Tyrkerne trak sig
 ratter tilbage. Saaledes maatte da Rusland med Skamme
 give det „Pant“ fra sig, som det Maret isorvejen med saa
 overmodig Vold havde ranet. Men det var en tvivlsom Ven
 som nu havde lagt sig mellem Tyrkerne og deres Fiender,
 og de ulykkelige Indvaanere af Moldau og Wallatiet havde
 just ingen Grund til at være tilfredse med Byttet. Under
 hele Krigen har Østerrigerne holdt disse frugtbare Lande besat,
 og opført sig der som om de var deres rette Herrer. Og
 hvorledes deres Herredømme har været beslaftent kan man
 slutte deraf, at Indvaanerne betragtede Russernes Soldater-
 herredømme som et mildt Nag, sammenlignet med de nye
 Herrer's. De russiske Officerer, heder det i en Beretning
 derfra, var i Almindelighed godslige, selstabelige Folk, som
 betalte hvad de fik, naar de havde Penge; men Østerrigerne
 var sjofle, de stammer sig ikke for at gaa paa Komodien uden
 at betale for sig.*

*) Her et Par Exempler (fra det følgende Aar) paa østerrigsk
 Sabelherredømme: Den 11te Marts spadserede en østerrigsk
 Officer paa Gaderne i Krajova (i lille Wallatiet). Han saa
 i et Vindu en Dame, som han fandt Behag i; han gik ind
 i Huset og opad Trappen. Da Damen skønnede at han
 ikke kom i den bedste Hensigt, søgte hun at holde Døren igjen,
 og da han tvang sig ind skreg hun om Hjælp. Naboerne
 sendte Bud efter hendes Mand som var ude i Byen; han
 skyndte sig hjem og sagde til Officeren: „Hvad bestiller De her?
 Jeg kjender Dem ikke. De er ikke indkvarteret i mit Huus,
 og den Dame De fornærmer er min Kone.“ Mere fik han
 ikke sagt; thi Officeren drog sin Kaarde og skat ham Hjel

En tredje Grund til Russernes Tilbagetog var, at Vestmagterne nu endelig var traadte frem paa Krigsstuepladsen. I April — Juni havde Englands og Frankrigs ubyre Transportflaader haat fuldt op at bestille med at føre Tropper og Krigsfornödenheder til Osten, og medens Russerne belejrede Silistria, samlede en engelsk-fransk Armee paa 70,000 Mand paa den tyrkiske Sortehavskyst, ved Barna. Man var i nogen Tid i Uvisshed om hvorhen Toget egentlig skulde gaa; Krigens Gang syntes at pege mod Donaulandene, hvor Tyrkiet syntes først og fremst at trænge til Bistand; de Allierede havde ogsaa saa smaat begyndt at skyde sine Fortropper mod Vest, da Russernes Udrykning og Østerrigs Mellemkomst gjorde enhver Hjælp i denne Retning over-

paa Stedet, og dervaa gik han. Den ulykkelige Kones Skrig, forsamlede snart en Folkestimel; Begivenheden rygtedes i Byen; Nogle ilte til Dyrigheden for at underrette den om Mordet, Andre sendte Tilbud til Kalafat til den tyrkiske Kommandant der, som øjeblikkelig sendte en Bataljon Infanteri, Kavaleri og Artilleri til Krajova; de Fleste begav sig til den østerrigske Generals Hovedkvarter for at kræve Retfærdighed. Generalen bad dem rejse til —; han vilde ikke straffe sine tapre Soldater for saadanne Karles Skyld. Nu udbrød der en almindelig Forbitrelse; Folket stimlede sammen i Gaderne; Butikkerne blev lukkede. „Ned med Østerrigerne!“ raabte man, „En mod fire! vi vil ikke lade os slagte som Kreaturer!“ Og dermed greb de til de Baaben de havde for Haanden, Stauer, Stene, Jernstænger og Dør, angreb de østerrigske Soldater de traf paa Gaden, og slog dem ihjel. Østerrigerne traadte nu under Baaben, stormede ind paa Folket og dræbte herved 40 Mennesker. Imidlertid var Borgerkorpset ogsaa traadt under Baaben; de stormede med fældte Bajonetter ind paa Østerrigerne, og drev dem under stort Blodbad ud af Byen; 300 Østerrigere og 50 Rumaner (saa kaldes de Indfødte i Moldau og Wallakiet) laa tilbage i Gaderne. Østerrigerne laa en Stund i Lejr udenfor Byen, men de kom naturligtvis mandstærke tilbage. „Saadan Mis-handling,“ tilføjer Beretteren, „maa dette venlige, fredsomme-

flødig. Og nu kunde der fornuftigvis kun være tale om eet Valg, det som den offentlige Stemme i Europa for længe siden havde paapeget: at angribe Krim. Der var Hjørnestenen for Ruslands Overmagt i Osten; der havde det, i Sebastopol, Hovedstationen for den Søstyrke, hvormed det beherskede det sorte Hav; der havde det umaadelige Op-
lag af alskens Angrebsmidler, og et sikkert, stærkt befæstet Ly for sin Flaade, fra hvilket det naar det sandt Tiden belejlig kunde føre en Hær til Konstantinopel — der maatte den afgjørende Styrkeprøve staa mellem Osten og Westen. Saaledes fik denne Krig allerede fra sin første Begyndelse et ganske eget Udseende derved at den, ulig andre Krige, næsten udelukkende rettedes mod et enkelt Punkt. Medens man i andre Krige rykker ind i og besætter store Strøg af Fiendens Land, som holdes besatte eller tabes eftersom Krigslykken vender sig i store Slag i aaben Mark, var det her en

lige og gjeftfrie Folt døje. Vil man tro, at saadanne Næderdrægtigheder begaaes i det 19de Aarhundrede, paa en Tid, da Civilisationen er ifærd med et vældigt Korstog mod Barbaret?"

Fra Braila, ved Grænsen til Tyrkiet, meddeelte Bladene ifjor følgende Politirapport, der omfatter en eneste Aftens Begivenheder: „Igaar aftes (3die April) lidt over Kl. 7, da jeg endnu var paa Kontoret, fik jeg Underretning fra Kommandanten i det gule Distrikt om at Krovarten Joniha Angel var stukken ihjel. Jeg sendte strax Bud til Distriktslagén, og begav mig til Stedet. Jeg fik her følgende Underretning: Henimod Kl. 7, mens en vis Alexa Prekopez opholdt sig i Angels Kro, kom der en østerrigsk Soldat ind, som tog en Flaske Brandeviin fra ham og løb bort dermed. Varten satte efter ham for at tage den fra ham, men Soldaten vendte sig om og gav ham et Knivstik i Halsen, og et ovenfor Albuen. Prekopez løb ud da han hørte Skriget, og fandt Angel døde; han sagde at han var bleven myrdet. — Lidt derefter kom der to Krambodgutter og meldte, at der var kommen en østerrigsk Soldat ind i Butikken for at købe

i Udstrækning ubetydelig Halv, hvorhen Verdens mægtigste Riger sammentrængte al sin Krigsmagt til en vældig Holmgang, hvis Udfald skulde afgjøre Europas Skjebne, maatte for Menneskealdrer.

Krigsbegivenheder i Løbet af Sommeren 1854 har kun lidet at betyde, sammenlignede med den Jettekamp, som nu forestod. De engelske og franske Orlogsflaader, de mægtigste Havet har baaret, var uden at have løsnat et Kanonskud Herrer i det sorte Hav og Østersøen. De russiske Koffardskibe, som befandt sig paa Søen, blev tagne, og de russiske Kyster strængt blokerede, d. v. s. ingen Handelsfartøjer fik Lov til at slippe ind eller ud af nogen russisk Havn. Den russiske Flaade rovede sig ikke ud af sine Krigshavne, men paa den anden Side trøstede de Allierede sig heller ikke til at rove en Dyst med sine Skibe mod de vældige russiske Søfæstninger. Imidlertid foresaldt der dog i begge Farvande Krigsbegivenheder, som fortjener at optegnes.

noget Garn; da han vilde gaa bort med det uden at betale, holdt den Ene af Gutterne ham fast ved Bandulseret, men Soldaten slængte ham tilside, og da den anden vilde holde ham tilbage, stak han efter ham med en Kniv, og løb fra dem, ind i en Kro. Gutterne og nogle andre Tilkomne forfulgte ham did, men han truede dem med Kniven og smuttede ud af en Bagdør. — Mens der blev holdt Forhør om dette, indfandt der sig to østerrigske Soldater af Nattepatruljen og meldte at de havde fundet et dræbt Menneske paa Gaden. Jeg begav mig strax til Stedet; Manden var endnu ilive, men han havde et Saar i Nakken og et i Brystet. Han fortalte, at han var Færgemand og havde boet i Moldau siden Russernes Udrykning, han var paa Vejen til sit Hjem bleven angreben af to Personer, hvoraf han paa Huen og Rappen kjendte den Ene for at være østerrigsk Soldat. Denne greb ham i Haaret og rev hans Belte fra ham, hvori han havde 10 Dukater, Begge stak ham flere Gange med sine Knive. Derpaa løb de bort og lod ham blive liggende i denne Tilstand." —

Samme Dag som Bestmagternes Krigserklæring kom til Konstantinopel (8de April) blev en engelsk Fregat „Furious,“ affendt til den russiske Handelsstad Odesa for at afhente den engelske Konsul. Den sendte en Baad iland under Parlamentærflag (Fredsflag), men ikke desto mindre blev der fra de russiske Strandbatterier skudt baade paa Baaden og Skibet. Da den engelske og franske Admiral forlangte Forklaring af Gubernøren om hvorfor han trods vedtagen Krigsbrug havde fyret paa Fartøjer der viste Parlamentærflag, svarede han at „Furious,“ var gaaet for langt ind i Havnen. Den 20de April om Eftermiddagen viste der sig paa Steden en Flaade, bestaaende af 10 engelske og 9 franske Linjeskibe, og Dagen efter sendtes der en Baad med Parlamentærflag i Land med en Skrivelse til Gubernøren, undertegnet af begge Admiraler, hvori de erklærede hans Waastand for usand, og til Oprensning forlangte, at han inden Solnedgang skulde udlevere alle russiske, engelske og franske Handelskibe i Odesas Havn. Da man ikke fik noget Svar derpaa, begyndte den 22de tidlig om Morgenen 9 Dampskibe at beskyde Byens Havn. Bombardementet varede til Kl. 6 om Aftenen, Havneforstaden kom i Brand, Skibene blev deels opbrændte, deels borede i Sønt af de russiske Tropper. Besætningen i Odesa, der ansloges til mellem 30 og 35,000 Mand, besvarede Ilden med Kraft, fornemmelig fra et ved Havnen beliggende Batteri paa 4 Kanoner, som dog noget over Middag blev bragt til Tausshed af de Allierede, hvis Bomber satte Ild paa og sprængte Krudtmagasinet. Selve Byen, den betydeligste Søhandelsstad ved det sorte Hav, var det ikke de Allieredes Hensigt at tilføje nogen Skade; imidlertid faldt der dog endeel Kugler og Bomber i Staden, og satte flere Huse i Brand. De Allierede tabte kun ganske faa Mand; men to af deres Skibe var dog saa ilde tilredte at de maatte sendes til

Barna for at sættes istand. Morgenen efter forlod Flaaden Odesfa.

Den vigtigste Krigsbegivenhed i Østersøen i dette Aar var Indtagelsen af Fæstningen Bomarsund, paa Ålands-øerne, saa Mile fra den svenske Kyst. Den 8de August var en fransk Landgangsstyrke paa henved 10,000 Mand tilkigemed 2000 Mand Søsoldater landsat paa Åland, vestenfor Fæstningen, hvor de oplastede Forstansninger og den 13te August bestjød et af Fæstningens Taarne fra Kl. 3½ Eftermiddag. Efter en Times Vaabenhvile fortsattes Skydningen, som nu først besvaredes fra Taarnet, men de franske Bomber faldt med saa god Virkning at Taarnet maatte overgive sig, og Kl. 3 den følgende Morgen rykkede Fransk-mændene ind. Den 15de August blev et andet Taarn bestudt af et engelsk Batteri, og inden Aften saa ilde tilreidt, at det maatte overgive sig. Selve Hovedfæstningen angrebes Dagen efter af Flaaden, 19 Skibe, hvoraf 4 franske og 4 engelske Linjeskibe, og Landgangsbatterierne i Forening, og efter et heftigt Bombardement, der varede hele Dagen, lod Kommandanten, Major Bodisco, det hvide Flag hejse, og overgav sig med hele Besætningen, 1700 Mand, til de Allierede. Fæstningen var udrustet med 180 Kanoner. Tabet af Folk var paa begge Sider ubetydeligt. — Man ansaa Bomarsunds Indtagelse for at være Forløber for vigtigere Vaabenbedrifter i Østersøen; fornemmelig ventede man et Angreb paa Ruslands Hovedfæstninger, Kronstadt og Sveaborg; men det blev dog ikke til noget Videre den Gang, og de Allieredes Admiraler, fornemmelig den Engelske, Charles Napier, som i tidligere Aar havde udmærket sig som en dristig Søkriger, maatte høre meget ilde, fordi de ikke vovede at gaa løs paa de større Fæstninger. Det er ikke let at afgjøre om de selv med en saa uhyre Søstyrke, 70 Skibe med 4000 Kanoner, kunde have udrettet Noget mod de russiske Granitmure; i al Fald har Bomarsunds Fald ikke bidraget

synderligt til at løse det store militære Spørgsmaal, om en Søstyrke med nogen rimelig Udsigt til Held, uden Hjælp fra Landsiden, tør give sig i Kæft med saadanne Fæstningec som de russiske i Østersøen. Thi ved Bomarsund var der jo 'en betydelig Landstyrke, og at Fæstningens Mure just ikke var i bedste Stand, synes man at kunne slutte deraf, at 3 Kanoner i 6 Timer skød en Abning paa 15 Alens Bidde i dem. Omtrent ved den Tid Bomarsund erobrede begyndte Armeerne i Tyrkiet for Alvor at ruste sig til Toget mod Krim. Det vilde rimeligviis være foregaaet tidligere, dersom ikke Kolera mod Slutningen af Juli var brudt ud i Hæren og paa Flaaden. De Allierede fik saaledes ogsaa erfare hvilket Pesthie disse Egne er. „Dødens Dal“ kalder Tyrkerne et af de Dalsfører, hvori Englænderne laa i Lejr. Der var andre Sygdomme som i Forening med Kolera lammede Hærens Virksomhed; Folkene var saa udmattede af Sygdomme og den lumre Luft, at den engelske Gardebrigade, 3000 af Englands bedste Tropper, da den skulde marchere fra sin Lejrplads ind til Varna, een Miil, maatte dele det Stykke Vej i to Dagsmarcher, og endda gif de uden Oppakning. Kolera rasede med større og mindre Voldsomhed til Slutningen af August. Om Antallet af de Døde er Beretningerne meget forskellige; værst var den i Franskmændenes Lejr; et engelsk Blad anslaar Tallet paa deres Døde til 6000, og Englændernes til henved 2000.

En anden Ulykke, som forsinkede Toget til Krim, var en stor Ildbrand som udbrød i Varna Natten til den 10de August, og rasede med stor Voldsomhed de to følgende Dage. Der er al Grund til at tro at den var paasat af russesvenlige Græklere. Branden ødelagde over en Fjerdedeel af Byen, et Par Hundrede Mennester skal være omkomne, Armeen tabte et umaadeligt Forraad af Brød, Klæder (blandt andet 19,000 Par Sko) og Waaben. Selve Krudtmagasinerne, hvori der var 15,000 Centner Krudt, var i Fare, men reddedes ved

den franske General Canroberts og hans Soldaters Mod. Var de komne i Brand, vilde Explosionen rimeligviis have tilføjet Armeerne større Tab end det største Nederlag i noget Slag. Man regner, at Franskmændene ved denne Brand tabte for 2 Millioner, og Englænderne for over 3 Millioner Spd. — Soldaterne tog en skrækelig Hævn over de mistænkte Grækere. Endeel Tønder med Spiritus i var gaaede istykker, og da Spiritusen strømmede ned over Gaden, gif en Græker hen og satte Ild paa den. En fransk Of-
ficer, som blev ham var, kløvede med sin Sabel Hovedet paa ham, og Soldaterne kastede ham op i den brændende Flom. Paa forskjellige andre Steder i Byen blev Grækerne nedhuggede af de forbitrede Soldater.

Først efter en tre Ugers Forløb var efter disse Uheld Alt atter istand til Felttoget. Den 4de September laa Transportflaaden færdig i Havnene ved Warna, (hvert Dampskib havde to Transportskibe paa Slæb) og Dagen efter afejlede en Flaade paa 300 Skibe for at føre Frankrigs og Englands Hære til den ukjendte Egn, hvor Vesteuropas største Nationer for første Gang ved hinandens Side skulde maale Kræfter med Ostens Jette.

(Fortsattes).

Paastefalme

for Konfirmander.

Søde Jesu! Vi er her
 for din aabne Grav at stue!
 Naadens milde Morgenstjær
 straalers fra dens mørke Bue.
 Slagen Synden er og Døden,
 deiligt stinner Morgenroden!

Søde Jesu! Tanken from,
 som dig søgte i vor Taare,
 det er Englen vist, der kom,
 pegte paa din tomme Baare!
 Søde Jesu! til din Side
 bær den os paa Binger hvide.

Milde Frelser! lad os se:
 dig hos Faderen at throne,
 hvor for Tornekrandsens Be
 du har Livets Straalekrone!
 Lad os høre Himlens Hæere
 høit at juble til din Ære!

Søde Jesu! Vi er med
 for din Ære at istemme!
 Du vil i din Kjærlighed
 ogsaa Barnets Kæst fornemme.
 Mildt du vil dit Die bære,
 vogte os med kjærligt Die!

Som du nys vort Løfte tog,
 at vi ville dig tilhøre,
 tag vort Hjertes Lovsang og,
 som vi stammende fremføre!
 Din, din Herlighed vi kvæde,
 Om din Miskundhed vi bede.

Du vor unge Sjel oplod
 for dit milde Raadens Under,
 for vor Frelse i dit Blod
 og i dine dybe Runder,
 for din tunge Gang hærvede,
 for din Paastemorgenglæde!

Lær os, Frelser! i dit Spor
 saa at vandre Livets Veie,
 med hver Tanke paa det Ord,
 du os kjærligt gav i Cie,
 med det Haab, du os har givet
 om Opstandelsen og Livet!

Si dig bede, Jesu-sød,
 vær du med os alle Dage!
 Vær du os i Livets Nød
 ingenstunde at forlade!
 Lad os følge dig ved Haanden
 af vor Gang, som Børn i Manden!

Svage er vi som et Siv
 imod Verdens Magter alle.
 Du os, milde Frelser, giv
 Kraften, at vi ikke falde!
 Du i Baretagt os tage,
 som er magtig i de Svage!

Snart vi gaa fra Faders Hjem
 og fra Moders Favn, den smme.
 Før du, Frelsermand, os frem
 over alle Afgrundsstrømme!
 Lad de Gifte, vi forlode,
 os gjenfinde fromme, gode!

Søde Jesu! I dit Navn
 lad det ske, hvorom vi bede,
 som du aabnet har din Favn
 til vor Frelse, til vor Glæde,
 som Du dine Børn forjetter,
 naar sin Lid til dig de sætter!

J. Th. Rørdam.

• Tidender fra Ind- og Udlandet.

Der er nu alvorlig Tale om at istandsætte begge de her-
 ligste Domkirker, som findes hertilands, nemlig Domkirken
 i Trondhjem og Domkirken i Stavanger. Paa det første
 Sted tales der endog om at bygge en ny Kirke til Brug
 for Domfognets Menighed, medens Storkyggeriet staar paa.

Det er 18½ Aar, siden Danster og Svensker glemte saa vidt det gamle Folkehad, der havde været i 400 Aar, at Studenterne i Kjøbenhavn og Lund opmandede sig til at gjæste hinanden som Venner. I Aaret 1843 fulgtes de ogsaa ad til Sverriges anden Højskole (i Upsala). To Aar senere (1845) var der ligeledes Studentermøde i Kjøbenhavn, og did kom da ogsaa en Del norske Studerende. (Det var ved den Lejlighed, at Normændene først følte sig drevet til at stifte store Sangforeninger, der siden har udbredt sig vidt baade i By og Bygd). I 1848 var et nordist Studentermøde paatænkt i Kristiania, men den danske Krig kom ibejen, og først i 1851 kunde Danstere og Lundsensere besøge os. Upsalenserne, som det Aar havde Forsald, kom dernæst hid i 1852. Nu i Aar er Studenterne fra alle 4 Univeriteter i Norden samlet i Upsala; af Normænd er der rejst hid 233, af Danstere 228 og fra Lund omkring 120. Et Par Dage opholder de sig ogsaa i Stockholm, hvor Kong Oskar selv har paataget sig at skaffe Hus og Pleje til 25 Personer. — Slige Besøg som alt andet Samtjem hjælper naturligvis til at styrke Venstabet mellem de 3 nordiske Broderfolk, hvis Tungemaal er saa lige, at de uden al Studering forstaar hverandre ligesaa Nordkap til Ejderstrømmen, skjønt de i 3—400 Aar var forblindede nok til at hade og bekrige hverandre paa Liv og Død.

I Gjerrestad ved Risør har man haft et oberhændigt Hagelvejr; Hagelkornene var store som Geværkugler.

Til Stortingsmænd for Farsbergs og Laurviks Amt er valgt følgende:

- 1) Sognepræst Harbitz.
- 2) Sagfører Hesselberg.
- 3) Sjøløjtnant Seelmuyden.
- 4) Gaardbruger Fadum.

Og til "Suppleanter" valgtes Gaardbrugerne Sjølstad

og Skjerven, Lensmand Holtan og Sognepræst Datterbech.

Til Stortingsmænd i Smaaleneenes Amt valgtes i disse Dage:

- 1) Gaardbruger Olai Biig.
- 2) Amtmand Sibbern.
- 3) Gaardbruger Humlekjær.
- 4) Gaardbruger J. Sødtkland.

Til Suppleanter valgtes: Gaardbruger G. Eng, Præst Hannestad, Gaardbruger Lund og Præsten Bassø.

Til Stortingsmænd i Akershus Amt er valgt:

- 1) Bantadministrator A. B. Stabell.
- 2) Gaardbruger D. Valstad.
- 3) Gaardbruger J. Hoelstad.
- 4) Sorensskriver Borchsenius.

Suppleanter blev Præst Schönheyder, Gaardbruger Grimelund, Baron G. Wedel-Jarlsberg og Prokurator Fürst.

I Hedemarkens Amt er valgt følgende Stortingsmænd:

- 1) Præst Bergh.
- 2) Gaardbruger Arneberg.
- 3) Sagfører Kildal.
- 4) Kirkesanger Dieset.

Til Suppleanter valgtes Gaardbruger T. Trøften, Gaardbruger A. Mælum, Sagfører Strøm og Kandidat Astrup.

For Kristians Amt er valgt følgende Tingmænd:

- 1) Lensmand Baggerud.
- 2) Gaardbruger D. Hammerstad.
- 3) konstitueret Foged Meinich.
- 4) Gaardbruger A. Hysgaard.

Suppleanterne er Kirkesanger Brandt, Gaardbruger Baalen, Provst Nissen og Provst Mars.

Prins Oskar har paa sin Rejse i Frankrig været i Fare, men slap dog heldig fra den. Paa en Kjøretur blev nemlig Hestene rædde, rendte løs og knuste Vognen; men Prinsen var heldig nok til itide at hoppe ud af den, uden at komme til synderlig Skade.

I Frankrig (særlig i Rhone-Elven) har der været en Væsstaum, hvis Udølgelser er større end kanste nogenfinde i Mands Minde. Især har Byen Lyon lidt Meget; ikke mindre end 30,000 Sjæle var husvilde under Ulykken. En Mængde Gaarde er nedrevet, og mange Menestler omkomne. Kejseren rejste straks hid fra Hovedstaden for selv at yde den Hjælp, som stod i hans Magt. Store Pengesummer er stænket saavel af ham som af andre Rigmænd. — Ogsaa i Tykland har store Oversvømmelser øjret sig.

Skjønt Freden er sluttet i Europa, saa varer dog Krigen mellem Russerne og Tscherkesserne i Kaukasus ligesom den har gjort i 20—30 Aar.

Mellem England og Nordamerika er det meget nær ved at udbryde Krig. Dog er det vel muligt, at Striden neddysses paa fredelig Vis. Nordamerikanerne har allerede paa en Maade maattet give efter i Trøtten med Danmark om Øresundstalden. — Utter fortælles der om svære Slagsmaal i den nordamerikanske Stortingsaal, samt ogsaa blodig Strid i formen af Bandskaberne. Det er især Slaveri-Bennerne, som nu raser mod dem, der vil befrie Negerne.

Sjænkem det ægyptiske Ejde (Suez) skal der graves en Kanal fra Middelhavet til det røde Hav, hvorved Sjøvejen til Ostindien vil blive overmaade kort.

Krigen med Rusland.

1853—1856.

(Af H. Lassen).

III.

Den 14de September om Morgenen laa de Allieredes Flaader i een ubryt Række ved Krims Vestkyst, et Par Mil søndenfor Cypatoria. Udfibningen af Tropperne begyndte ved Morgengry; Franskmændene var de Første iland, og under Raabet „leve Keiseren!“ plantedes den trefarvede Fane paa „det hellige Ruslands“ Jordbund. Inden Natten faldt paa var alt Fodfolket udfibet, 23,600 Franskmænd under Anførsel af Marsjal St. Arnaud, 27,000 Engelskmænd, kommanderede af Lord Raglan, og henved 7000 Mand Tyrker under Sulejman Pasha; altsaa tilsammen 57,600 Mand. Der viste sig ingen fiendtlig Styrke ved Kysten; kun en enkelt russisk Officer, ledsaget af et Par Kosakker*) saaes tilhest paa en brat Bakke lige ved Stranden, hvor han i Ro og Mag (stjont indenfor Skudvidde) betragtede Udfibningen og skrev i sin Tegnebog. Om Aftenen den 17de September var hele Armeen landsat i slagfærdig Stand. Den følgende Dag holdtes Kist, og den 19de Kl. 9 om Morgenen begyndte hele Hæren at sætte sig i Bevægelse sydover; Engelskmændene dannede den venstre Fløj, og Franskmændene (og Tyrkerne) den Høire, der holdt sig

*) Kosakker er halvvilde Folkestammer, henved 2 Millioner i Antal, som stammer om paa Stepperne i det sydlige Rusland. De nyder langt større Friheder end de øvrige Russer, betaler ingen Skatter, er ikke Livsegne, og kan ikke udskrives til Tjeneste i Linjearmeen; derimod er de pligtige til at stille et vist Antal Ryttere til Krigstjeneste. De er berømte som hyperlige Ryttere, der fornemmelig som Forposter og i spredt Fægtning gjør god Tjeneste med sine Lanser og svære Sabler.

langs Kysten, medens hele Flaaden, formørkende Himlen med sine Røgstøber, tæt under Vand fulgte Hærens Bevægelser, færdig til at bombardere den fiendtlige Styrke, der maatte vise sig ved Kysten. „Aldrig,“ siger et Djenbidne, „skal jeg glemme det glimrende Syn af disse Krigermasser, som bølgede nedover de jevne Bakker eller i statelig Orden marsjerede over Sletterne, medens Solen glitrede fra en uhyre Skov af Bajonetter, under Artilleriboguenes Rumlen og Kavaleriets Hestetrampen.“ Men bagensfor Hæren var Synet mindre opløftende; her saaes Rækker af syge eller udmattede Soldater, som blev baarne til Sygebovugnene. Det var især Englænderne som led. De havde tilbragt den første Nat efter Landgangen i en øfende Regn under aaben Himmel, liggende paa den bare Jord, medens Franskmændene allerede den første Dag havde bragt sine Telte iland. Følgerne af denne Forsømmelse viste sig snart. Mange blev liggende paa Vejen af Udmattelse, Andre plagedes i den Grad af Tørsten, at de kastede sig ned og drak det stidne Myrvand, det eneste der fandtes; Kolera udbrød med fornyet Styrke, saa at flere døde deraf paa denne første Dagmarsj. Ved Middagstid saa Hæren fra Toppen af en Høj en Landsby ibrand, og paa samme Tid høortes de første Kanonstød fra Fortroppen. Man havde stødt paa en fiendtlig Kavaleristyrke, som understøttet af Artilleri søgte at hindre Armeens Bevægelser. Engelskmændene kjørte frem med sine Kanoner, og efter at have verlet en Deel Stød med dem trak Russerne sig tilbage, og de forenede Armeer gjorde Holdt og slog sig til Ro for Natten.

Den 20de September Kl. 8½ satte Hæren sig atter i Bevægelse og naaede efter fire Timers Marsj Landsbyen og den lille Flod Alma. Her fik man endelig Øje paa Russernes Hovedstyrke, som stod ved en Landsby paa Elvens nordlige Bred, og bag stærke Forstansninger paa den anden Bred af Floden. Deres venstre Fløj strakte sig mod Vest

lige til Kysten, som her danner en stejl Strænt. Fra denne Kant begyndte Kampen, idet et engelsk Dampskib aabnede en heftig Ild mod et russisk Strandbatteri. Lidt efter rykkede Engelskmændene frem og stormede under en morderisk Ild fra Fienden over Elven; Russerne satte Ild paa en ved dette Punkt beliggende Landsby, og trak sig tilbage til Skanserne. Paa samme Tid udførte en fransk Afdeling under General Bosquet en dristig Bevægelse mod Fiendens Venstre. Mellem Søen og den Strænt paa hvilken Russerne havde forskanset sig strækker sig en smal Fjære, langs hvilken Franskmændene listede sig, klatrede opover Strænten, og stormede og indtog en russisk Forskansning. Samtidig hermed blev Russerne ved et voldsomt Bombardement fra tre af de Allieredes Krigsskibe drevne tilbage fra sine øvrige Stillinger ved Kysten; den franske Hovedstyrke stormede nu ret frem opover Højderne, drev Fiendens venstre Fløj tilbage, og kløvede sig med uimodstaaelig Magt Vej gennem de forvirrede russiske Rækker. Endnu blodigere rasede Kampen paa Engelskmændenes Side. Her stormede de engelske Tropper, anførte af Dacy Evans, Pennefather, George Brown og Colin Campbell under en morderisk Ild op over Strænterne; Kanonluglerne pløjede vide Abninger i de tætsluttede Rækker, men med faste Skridt og i ordnede Gelede som ved en Mønstring rykkede de uforfærdede Stater fremad, og stormede og indtog de russiske Batterier. Dette afgjorde Slagets Stjebne. Russerne forsøgte endnu for et Øjeblik at holde Stand; men Franskmændene, som imidlertid havde sat sig fast i Forskansningerne paa Fiendens Venstre, vendte nu hans egne Kanoner mod ham, og snart var de russiske Tropper i forvirret Flugt forbundne bag Højene i Sydøst, og de Forbundnes Hære stod sejerrige paa Balpladsen, der var bedækket med 8000 russiske og 3000 engelsk-franske Døde og Saarede. Havde Bestmagternes Tropper haft nok Kavaleri til at forfølge

de Flygtende med, vilde Fiendens Tab have været endnu langt betydeligere.

Saaledes endte det første Sammenstød mellem Besætningerne og Rusland. En glimrende Sejer var vunden, en Sejer som Russerne havde anseet for utænelig. Døds Overtansfører Fyrst Menziloff, (den samme som havde været i Konstantinopel) havde skrevet til Tsaren, at han ventede Fienden i en Stilling, som var saa stærkt befæstet ved Natur og Kunst, at han skulde kunne holde Stand mod de største Armeer i sex Uger. Han holdt den i sex Timer, og maatte da flygte i saadan Hast, at den franske General kunde nedskrive Beretningen om Slaget i hans eget Telt.

Det var et skrækkeligt Syn, de forbundne Tropper, de Fleste af dem for første Gang i sit Liv, nu havde for Dje: en Balplads efter et Slag. Ved hvert Skridt aabnede sig Odeløggællens Hædsler i ny Stikkelse; hist laa en falden Krieger med Legemet sammentrummet af den sidste Dødskamp; her et Lig, i hvis Ansigtstræt Kampraseriet havde overlevet Døden; en russisk Soldat laa paa Kne med Hovedet anlagt, truffen af den dødbringende Kugle just i det Øjeblik han havde taget Sigte; Nogle laa blidt henstrakte, med et Smil paa Læben, som om de havde lagt sig til at sove; en russisk Soldat laa knælende med et Helgenbillede trykket mod sit Bryst, medens Ligets Ansigt straalende som af forklaret Hentykkelse. I lange Rækker af Bærestole eller Sygevoogne førtes de Saarede til Stranden, for at bringes ombord paa Skibene; Stumper af Arme og Been, Hænder, hvis Bug var frygteligt opreven af Kanontugler, Sabler og Bajonetter, bedækkede med levret Blod og Haar, laa omsprede paa Marken, Tropperne havde fuldt op at beskikke denne Aften og de følgende Dage med at begrave de Døde og hjælpe de Saarede.

Fyrst Menziloff havde med sin Hær trukket sig tilbage mod Sydøst, til Bakschiserai.

I Sebastopol. berstede der Skræf og Forvirring dengang de første Nyheder om Slaget ved Alma indtraf. Er det sandt hvad man fortæller, at der var rejst Folk ud fra Byen som til en Fornøjelsestur „for at se hvorledes Menzikoff kastede Hedningerne i Havet,“ saa er vel det første Budskab om Nederlaget kommet til Sebastopol med disse Dystrejsende, hvis Udflugt tog en saadan Ende med Forførelse. Indbyggerne i Sebastopol havde ogsaa al Grund til at vente at deres By inden faa Dage maatte være i Fiendens Bødd. Thi det kan nu ansees for sikkert, at de forbundne Hære efter Alma slaget uden stor Opofrelse, endog uden Understøttelse fra Flaaden, kunde have indtaget Sebastopol ved en Overrumpling. Man var ikke forberedt paa et Angreb fra Landsiden; Fæstningens Besætning var svag, og nødlos ved det Nederlag dens Baabenbrødre havde lidt; og Menzikoffs Hær var for det Første ude af Stand til at ulejlige de Forbundne. Disse tænkte, nu ogsaa paa at gaa lige løs paa Fæstningen, idet de ved et Angreb fra Land- og Sødsiden vilde indtage Befæstningerne paa den nordlige Side af Sebastopolfjorden, og siden fornemmelig ved Hjælp af Flaaden tvinge Sydsiden (den egentlige By) til Overgivelse. Men nu indløb der Underretning om, at Russerne havde spærret Indløbet til Byen ved at sænke sex af sine største Krigsskibe. Havde man dengang kjendt Fæstningens sande Tilstand, vilde dette Krigspuds ikke have hjulpet Fienden; nu frelste det Fæstningen fra saagodtsom uden Sværdslag at falde i de Forbundnes Magt.

De engelsk-franske Generaler besluttede nu, siden et Angreb fra Nord siden ansaaes for umuligt, at forandre Angrebsplanen, og den Bevægelse de nu foretog var af den Slags, at den hvis den var mislykket skulde være kaldt en Dumdræktighed; nu, da den lykkedes, veed man ikke om man mest skal forbauses over deres Lykke, eller beundre deres Djerthed. — Den 23de September Kl. 8 om Morgenen

satte Hæren sig i Bevægelse mod Syd, og marsjerede midt imellem Fæstningen og Menzikoffs Armee, gennem ubekjendte Egne, tykke Skovstrækninger hvor man maatte bane sig Vej med Øren og Kompasset i Haand, og ankom den 26de og 27de September til Balaklava, en liden Havn omgiben af bratte Fjelde, paa Krim's sydlige Kyst. Denne Marsj var den sidste dristige Handling de Forbundne under hele Krigen foretog. Landgangen paa Krim, Slaget ved Alma og Marsjen til Halvøens Sydside var fulgt saaledes Slag i Slag, at man over hele Europa ventede at Sebastopols Indtagelse nu snart maatte følge paa. Selv Russerne — det fik man rigtignok først vide bagefter — fortvivlede om at Fæstningen kunde holde sig, og da de til sin Forbauselse saa at Angrebshæren, som de hver Time ventede nordenfra, var ligesom blæst bort, og atter viste sig en halv Miils Vej syd for Byen, tænkte de, at dette kun var skeet for desletterere at kunne tage Byen fra dens svageste Side. Men da der hengik tre fire Dage uden at de saa noget til Fienden, da de endelig fik Underretning om, at de Forbundne gav sig ifærd med at begynde en formelig Belejring, da fattede de Mod. Det synes at være en Særegenhed ved Russerne, at de aldrig fortvivler, saalænge der er et Glimt af Haab tilbage, og denne Sejghed var det som dengang frelste Sebastopol. De mærkede at der var en Mulighed for at holde Fæstningen saalænge til der kunde komme Undsætning, og dette var dem nok. Og nu stode den første Begyndelse til Sebastopols Forsvar, et af de heltemodigste Verden har seet. En Ingeniørofficer, Todleben, en Døtler af Fødsel, vandt her ved sin mageløse Dugtighed et udsødeligt Navn i Krigsvidenskabens Historie. Han var dengang en ubemærket Kaptejn, Søn af en fattig Høker i Miga. *) De ansatte Ingeniører mistvivlede om at kunne omgibe Byen med de fornødne

*) Han er senere forfremmet til de højeste Gresposter.

Forsvarsværker i mindre Tid end to Maaneder; han gjorde det i 12 Dage, og hvor godt han gjorde det fik de Forbundne føle i et heelt Aar. „Aldrig“ siger en engelsk Skribent, der var med paa Toget, „aldrig skal jeg glemme, hvilket Mismod der udbredtes i Lejren da vi havde sendt en Troppesafdeling ud for at tage Byen i Djesyn, og den kom tilbage med den Underretning, at Byen var i fuldstændig Forsvarstand.“ Saaledes var det ogsaa. Hele den arbejdsføre Befolkning, Mænd, Kvinder og Børn arbejdede Nat og Dag, og inden Angriberne var komne nogenledes til Orden i sin nye Stilling, var Sebastopol som omflødt. Paa Kanoner, Krudt og andre Krigsfornödenheder var der ingen Mangel, de fandtes i ustyrtelig, man kan sige grænseløs Mængde i de uhyre Forraadsbygninger. Byens Svagbed, som nu blev bødet paa med saa uhyre og heltemodige Anstrengelser, bestod deri, at den — hvad de Forbundne neppe har haft nogen klar Kundskab om — kun var forsvaret ved enkeltstaaende Befæstningsværker (Forter) der især var anlagte for at forsvare den mod et Angreb fra Søfiden. Den var altsaa oprindelig ikke en egentlig Fæstning, men den blev nu i utrolig kort Tid forvandlet til en stærk Fæstning, idet den blev omgivet med en Række af uhyre Jordbolde, som besattes med de sværeste Kanoner i mængdeviis. Denne Befæstning med Jordbolde er aldrig før i saadan Udstrækning bleven anvendt i nogen Krig, og de Forbundne fik, som vi snart skal se, allerede ved det første Angreb mærke, hvilken haardnakket Modstand Fienden kunde byde ved den Kløgt og Maskhed hvormed han anvendte dette Forsvarsmiddel.

Med Ankomsten til Balaklava stiftede den franske Armees Hærfører, idet General Canrobert overtog Kommandoen istedetfor St. Arnaud, som ligesiden Landgangen havde været døds syg. Han havde deeltaget i Slaget ved Alma, uagtet han var saa svag, at han ikke kunde sidde i Sæden uden

Understøttelse. Han døde et Par Dage efter paa Overreisen til Konstantinopel.

Med at komme i Besiddelse af Balaklava havde de Forbundne faaet hvad man i det militære Sprog kalder en **Operationsbasis**, d. v. s. et sikkert Nygsted, et Punkt, til hvilket de uden at behøve at frygte for nogen Forstyrrelse af Fienden kunde føre sine Forstærkninger og Krigsfornödenheder. Dette Nygsted var Havet, som de med sine Krigsskibe havde i ubindret Besiddelse. Flaaden, som de paa den farlige Marsj til Balaklava havde skilt sig fra, kunde nu atter yde dem virksom Hjelp. I de første Dage efter Ankomsten til Balaklava blev Belejringstanonerne udfibede, og paa samme Tid antom en Forstærkning af henved 20,000 Mand tilligemed 8000 Mand Kavaleri. Og nu begyndte de første Belejringssarbejder. Men førend jeg gaar over til at skildre det første Angreb, maa vi kaste et Blik paa den Balplads, som nu i et heelt Aar var bestemt til Stuepladsen for en saa vældig Kamp.

Den sydlige Rand af Krim, som Striden gjaldt, kan betragtes som en Halvø for sig, der i Nord begrænses af den dybe Sebastopolsfjord, i Ost af en Fjeldkjede, som fra Balaklava bugter sig mod Nord til henimod Fjordens Bund. Hele Kyststrækningen dannes af stejle Fjelde, som mod Norden styder en Række af smaa Klaser eller Fjeldnatter, der straaer brat ned mod Fjorden. Paa denne Fjordens sydlige bratte Kyst ligger Sebastopol, paa begge Sider af en smal og lang Vig (Krigshavnen) der deler Byen i to Dele, den østlige Hoveddeel, og den vestlige, Havneforstaden (Katabelnaja).

Paa denne klippefulde Grund og i de trange Kielev mellem Fjeldnatterne var det nu de Forbundne aabnede de første Løbegrave og rejste sine Batterier mod Fæstningen. *)

*) Med Hjelp af Løbegrave søger man, naar en Fæstning skal belejres, at nærme sig Fiendens Forsvarsværter, idet man

Den 10de Oktober havde Tzemeerne indtaget sin Stilling foran Fæstningen og opløstet Batterier i en Afstand af 1050 Alen. Engellmandene indtog den højer, og Franskmændene den venstre Fløj. 136 svære Kanoner var med store Anstrengelser blevne bragte op fra Balaklava, og den 17de Oktober begyndte Skydningen fra Boldene, medens en Afdeling af Flaaden, 26 Skibe, paa samme Tid lagde sig foran Indsejlingen til Byen for at beskyde de der værende Forter. Bombardementet fortsattes med større eller mindre Styrke i en heel Uge; men allerede den første Dag var Russerne istand til at svære med 200 Kanoner, som for største Delen var sværere end de Forbundnes. Og nu blev det klart for Angriberne, med hvilket Respektskab Russerne forstod at benytte sig af den særegne Forsvarsmåde, de havde valgt. Al den Udelæggelse Konglerne tilføiede deres Jordvolde var ikke større, end at de om Natten, rigtig nok med store Anstrengelser, kunde udbedre den igjen, og paa alle de Punkter, hvor Angriberne's Skots var dem for mægtigt, viste der sig om Morgenen nye Forskansninger der syntes som om de var opstaaede ved Trolddom. Tjringen fra Russernes Side var ogsaa de Allieredes langt overlegen. Medens Angriberne maatte spæde paa sine Forraad, ofte Russerne sin Kugleregn ud, ofte til ingen Nytte, og endnu efterat hine den 24de Oktober havde stanfet Skydningen af Mangel paa Kugler og Krudt, bragede hele den ruske

graver sig frem i Bunkler eller Sikke. Naar man paa denne Måde er kommen i en passende Afstand, anlægger man en Grav der omtrent gaar i lige Retning med det Bælt som skal angribes, og foran denne Grav rejser man da sine Skydevolde (Batterier). Denne sidste Slags Grave kaldes Paralleler (Ligelsøbende). Men ved Sebastopols Belejring kom man aldrig til at faa anlagt fuldstændige Paralleler, da Fienden idelig forandrede sine Boldes Udseende, ved den mangeløse Fæthed, hvormed han i eet vel opløstede nye Jordvolde.

Boldrætte af en saa overhændig Ild, at man næsten skulde tro de blot skjød for at blive tvit af sin Overflod. — Følgetabet paa de Forbundnes Side var tilhands ubetydeligt; værre var det paa Flaaden, som fik flere hundrede Mand dræbte og endeel Skibe stærkt medtagne. Russerne havde her, i Forterne ved Indløbet til Fjorden, over 400 Kanoner. Russerne skal, fornemmelig fordi de stod tættere sammenpakkede og fordi Angriberne sigtede bedre med sine Bombemørfere, have tabt en 1500 Mand, deriblandt Fæstningens Kommandant, Admiral Kornileff; hans Efterfølger, Admiral Makimoff, den samme som udførte Overfaldet ved Sinope, blev saaret.

Efter det uheldige Udfald af dette første Bombardement kunde der nu ikke længer tænkes paa at tage Fæstningen i en Fart, og det utaalmodige Publikum i Europa, som ved hver Telegrafefterretning der indløb havde forudsagt at Sebastopol ikke kunde holde sig Ugen ud, begyndte nu efterhaanden at skjønne, at der nok maatte være kommet noget ivejen som man ikke havde forudsæet. I det Krigsraad som holdtes ovenpaa Bombardementet blev de forbundne Generaler enige om, at det for det Første vilde være til liden Nytte at forsøge en almindelig Bestyrdning, at man maatte have flere og sværere Kanoner, at man maatte anvende sin Hovedstyrke mod enkelte Punkter, og at man ved Hjælp af nye Løbegrave maatte komme Fienden nærmere ind paa Livet. Det maa have været med et tungt Sind Generalerne fattede den Beslutning; det var en trist Forandring, ovenpaa den raske Sejersgang fra Kysten til Balaklava at skulle begynde en Skildpaddemarsj med Halken og Spaden, en regelmæssig Belejring, det kjedsommeligste, mest sindstyngende Arbejde en Armee kan foretage. Men dette var endnu ikke det Værste. Russerne havde allerede efter Slaget ved Alma (sænke før) sørget for at faa sendt Forstærkninger til Krim. Allerede paa den Tid da Bombardementet stede, var en Styrke paa

30,000 Mand fra Egnen ved Pruth, hvor Russerne nu ved Østerrigs Mellemkomst var betryggede mod Angreb fra Tyrkerne, ankommen i Nærheden af Sebastopol, og den var kun Fortroppen for de Tusinder og atter Tusinder, som nu fra det hele Rige væltede ind til Halvøens Forsvar. Belejningsarmeen befandt sig nu i en langt fra gunstig Stilling; ja den var i grunden ligesaameget belejret som Russerne, eller rettere sagt, ingen af Parterne var egentlig belejret; det var snarere en Kamp mellem to befæstede Lejre, som væxelviis blev angrebne og forsvarede.

Dg nu var Turen kommen til de Allierede at forsvare sig. Dagen efter Bombardementets Slutning rykkede den nys ankomne Forstærkning, 30,000 Mand under General Diprandi, mod nogle tyrkiske Forstansninger i Dalsøret nordøst for Balaklava, for derfra, naar disse var erobrede, at true de Allierede i Ryggen og affjære dem fra Havet. Var dette lykkets, vilde de Allieredes Stilling været fortviblet. Dg det saa slemt nok ud; Tyrkerne gjorde kun svag Modstand, og flygtede efterat have fornaglet sine Kanoner, men saa slet, at Russerne kunde bringe dem i brugbar Stand og vende dem mod Fienden. Saasnart de Allieredes Generaler fik Underretning herom, sendte de to engelske og en fransk Afdeling ud for at stanse Russernes videre Fremrykning. Disse saaes nu i tætte Masser rykke frem fra Fjeldene; deres Artilleri besatte Højderne paa begge Sider af Dalsbunden, hvor de erobrede Skanser befandt sig, medens Hytteriet, 3000 Mand stærkt, red frem for at angribe en Afdeling engelske Fodfolk (Højlændere), der under Anførsel af Sir Colin Campbell stod rede til at tage mod dem. Dpshillede i to Geleeder ventede Englænderne med roligt Mod til Hytteriet var kommet dem ind paa Livet, og først da de var komne dem paa et Par hundrede Alen nær, kastede første Geled sig paa Knæ, og en velkettet Geværild spredte Død og Forvirring i de russiske Hytteres Rækker. De svingede

om og red i hurtig Flugt tilbage til Hovedstyrken. Dette var den første Akt i denne Dags blodige Skuespil. Et Skuespil maa det vel kaldes; thi her var ikke alene Hand-
 lende, men Tilskuere; rundt om paa Højderne stod fire Na-
 tioners Armee og betragtede Kampen. Nu kom en ny Af-
 deling russiske Hestfolk ridende ned gennem Dalen, og en Af-
 deling engelsk Hytteri (den saakaldte svære Brigade) red frem
 for at tage mod dem. Saasnart den russiske Styrke så
 Dje paa Englænderne; der neppe var stort mere end en Tre-
 djedeel af deres eget Tal, gjorde den Holdt som om den
 vilde spørge, om det virkelig var Meningen, at denne Haand-
 fuld Folk tænkte paa at maale Styrke med dem. Men de
 så snart Syn for Sagen. De engelske Trompeter blæste
 til Angreb, Hytterne islemmer et tordnende Hurra, og i et
 Nu er de som forsvundne mellem den første Linje af de rus-
 siske Masser. Man hører Kampraab og Raabentirren,
 man seer Sablerne svinges over den forvirrede Brimmel, og
 i næste Øjeblik er Rusernes Linje gjennebrudt og kastet
 tilside, og de tapre Hyttene sprænger i brudte Rækker af-
 sted mod den næste Linje. „Gud hjælp dem! det er ude
 med dem!“ raabte meer end een af de forbausede Tilskuere.
 Den første russiske Linje samler sig atter, Engeltmændene
 er atter omslutede af den overvældige Fiende — da spræn-
 ger en Afdeling Dragoner frem til deres Biskand, kløver
 sig Vej gennem de russiske Rækker „som om de var af Papp“
 heber det i et Øjenvidnes Skildring*), og i mindre end
 fem Minuter efter det første Sammenstød var det russiske
 Hytter i forvirret Flugt henover Dalen under jublende
 Sejerbråb fra Tilskuerne, som kastede sine Huer i Luften
 og — klappede i Hænderne.

*) Times's Korrespondent. De fleste af de følgende omstande-
 ligere Skildringer er efter denne Forfatter. Hvor jeg gjen-
 giver hans Skildringer ordret (eller saagodtsom ordret) be-
 tegner jeg for Kortheds Skyld dette ved Anførelstegn.

Men den blodigste Kampveg paa denne forunderlige Dag stod endnu tilbage. Kl. 10 Minuter over 11 red den „lette“ Kavaleribrigade, 600 Mand, under Anførel af Lord Cardigan, frem gjennem Dalen. I ordnede Rækker og roligt Skridt red den lille Flok fremad, steds fremad; foran dem stod en kampfærdig fiendtlig Armee. 600 Mand mod en Armee — Tilskuerne vilde ikke tro sine egne Øjne. Men saa var det. Hvorledes det hang sammen med den Befaling, som Lord Cardigan havde modtaget, og som lød paa, at han skulde hindre Fienden fra at sætte sig fast i de erobrede Forstansninger — derom har der siden været megen Tvist; en Misforstaaelse maa der have været etsteds; thi Befalingen var vanvittig. Men den blev adlydt. Venner og Fiender stirrede i maalløs Forbauselse paa den dødsbiede Skare, som i steds hurtigere Skridt, i statelige Rækker, medens Solen glitrede fra deres Sabler og fjærvøjende Hjelme, sprængte affted lige i Dødens Omarmelse. Der var et Djeblisks Lausbed, hvorunder Hestehovenes Dunderen tabte sig henmod de russiske Linjer. Da væltede Krudtrøgen pludselig fra tre Sider paa een Gang, fra den fiendtlige Styrke lige foran og fra Højderne paa begge Sider af Dalen, ind mod den lille Hesteflot, og tredive Kanoner og en Hagl af Beværtugter løste op i dens Rækker; Faldne og Saarede laa omsprede paa Marken; rytterløse Heste for frem og tilbage; men de Tiloversblevne red uforsagt fremad lige ind mellem Kanonerne og nedfaldne Artilleristerne. Atter en morderisk Salve fra de russiske Kanoner paa Batterne, og atter En, da de var paa Tilbagevejen, og i næste Djeblis sprængte en Sværm af Kosakker fra Siden tværs over Dalen for at affjære dem. De var nu i bogstavlig Forstand fra alle Sider omklamrede af Fiender, og de forskædede Tilskuere opgav det sidste Haab om at se en Mand af dem igjen. Da saa de pludselig Kosakernes Rækker valle og aabne sig, og gennem de tilfædvigende Fiender kom de blodstønkede Bevninger af den heltmodige Skare tilbage. Ef-

ter en halv Times Kamp var der 200 tilovers af 600; af nitten Officerer i de to forreste Afdelinger var kun tre (deriblandt Lord Cardigan) ilibe eller usaarede.

„Da det engelske Ryttteri huggede sig igjennem Kosalterne, blev der begaaet en Grusomhed, som man ikke skal finde Magen til i noget civiliseret Folks Krigsførsel i nyere Tid. Da Ryttteriet var paa Tilbagevejen efter Indbugget paa Batterierne, blev disse igjen bemandede. Russerne saa sit eget Kavaleri i forvirret Kamp med det engelske, og til evindelig Skjændsel for det russiske Navn øste disse Tidtinger en morderisk Regn af Kugler og Kartetssjer over de Kjæmpendr, dræbende Ven og Fiende tillige.“

Nogle mindre Fægtninger sluttede Kampene paa denne mindeværdige Dag; de Forbundne lod Russerne beholde de erobrede Batterier og lod sig nøje med at befæste sig nærmere Balaklava, og udpaa Eftermiddagen havde begge Armeers Hovedstyrke indtaget sine tidligere Stillinger.

Dagen efter, den 26de Oktober, gjorde Fyrst Menzjloff med 8000 Mand et Udfald fra Fæstningen mod Engelsestændene, paa samme Tid som Diprandi rykkede mod Belejringsarmeens højre Fløj, men begge Angreb blev tilbagedrevne under stort Mandefald paa begge Sider.

Men det varede ikke mange Dage inden Engelsestændene paa en endnu mere storartet Maade end ved Balaklava skulde vise Verden sit uovervindelige Heltemod og — sine Kommanderendes Uduelighed. Allerede en Uges Tid efter Kampen ved Balaklava havde Russerne modtaget saa store Forstærkninger, at deres hele Styrke i og udenfor Sebastopol vel kan ansættes til 100,000 Mand. Angrebshæren var paa denne Tid neppe over 75,000, og med denne ringe Styrke skulde de Allierede ikke alene holde Fæstningen Stangen, men forsvare hele den østlige Linje fra Balaklava til henimod Bunden af Sebastopolsfjorden, over en halv Mil. En stor Deel af denne Linje var nu rigtignok ved

sin naturlige Brathed let at forsvare; men der var andre Punkter, som tiltrængte stærke Forsvarsværker mod den nu overmægtige Fiende. Et saadant Punkt var Højderne nær ved Ruinerne af Landsbyen Inkerman, ved Belejringshærens yderste højre Fløj. Her var der en Houg, hvorfra Russerne, hvis de kunde komme i Besiddelse af den, med sine Kanoner kunde bestryge Engellmændenes Lejr og tvinge dem til at opgive hele sin Stilling. Der var idetmindste een engelsk Officeer (De Lacy Evans) som havde indseet, hvor farligt dette Punkt kunde blive, og henledet Bedkommendes Opmærksomhed derpaa, men til ingen Nytte; der blev ikke rejst et Batteri til dets Forsvar; man var tryk fra den Kant, og denne Tryghed blev Tusinders Død.

Det var en mørk regnsfuld Morgen den 5te November, da de engelske Bagter henimod Kl. 4 hørte Kirkeklokkerne tinte i Sebastopol. Dette var just ikke noget usædvanligt, og de anede ikke hvad denne Klokkelang forkyndte: at de russiske Præster nu i den tidlige Morgenstund nedbad Himlens Bistand over Tsarens Baaben til Odelæggelse for „de Bantro“. Thi saaledes var det. 60—70,000 Mand stod før Daggry under Baaben i og udenfor Fæstningen, for at foretage et pludseligt Angreb paa Belejringshæren. Ved Inkerman skulde Hovedslaget staa, medens Franskmændenes venstre Fløj ved et Udfald fra Fæstningen skulde hindres fra at komme sine Baabensvæller til Hjælp. Det eneste Tegns til Fiendens Nærmelse var en svag Lyd som af mange Vogne, som en Skiltvagt syntes at høre; han meldte det til sin Officeer; men denne mente at det var Krigsforsyninger som bleve førte ind til Byen. Det var det russiske Artilleri, 40 Kanoner, som førte op paa Højderne. I den Plan som Russerne havde lagt for Angrebet var det bestemt, at en betydelig Styrke skulde marsjere op langs selve Inkermanvejen, da der nødvendigviis maatte findes stærke Batterier, som maatte tages til enhver Pris. Men til sin

Forbauselse fandt Russerne ikke en Skanse, ikke en Kanon, og den russiske General raabte: „vi har dem! Sebastopol er frelst!“

Klokken var lidt over 5 da en engelsk Officeer (Brigadegeneral Godrington) var henne og saa til Forposterne og modtog Meldingen: „Alt vel!“ Han havde netop vendt sin Hest og redet et Par Skridt, idet han vtrede til en af sit Følge, at det slet ikke skulde undre ham, om Russerne vilde benytte sig af en saadan Uvejrsmat til at angribe — da en Beværsalve skraldede nede i Dalen. Russerne, 45,000 Mand, var i Fremrykning. Forposterne havde neppe faaet Dje paa dem i det disige Morgengry, før de allerede var dem lige ind paa Livet, og tvang dem til at trække sig tilbage opover Bakkerne. Snart kom hele den engelske Lejt i Bevægelse. „Dg nu begyndte den blodigste Kamp, som man nogenstunde har seet saalænge Krigens Forbandelse har hvilet over Jorden. Slaget ved Inkerman kan ikke beskrives. Det var en Række af frygtelige Bobestykker, blodige Kampe mellem Mand og Mand, i Kløber og trange Dalsstrøg, i Krat og Ur, Kampe, som intet menneskeligt Dje saa, og hvorfra Sejerherren, Rus eller Engelsemand, kun slap ud for at møde nye Fiender, indtil vor overlegne Kraft endelig vandt Sejer, og Tsarens Bataljoner veg for vort haandfaste Mod og Frankrigs ridderlige Bistand. Ingen kunde fra noget Sted faa et Overblik over endog en liden Deel af denne mindeværdige Dags Bedrifter, thi Taagen og den tætte Støvregn dækkede Udsigten i saa Allens Afstand. Kl. lidt over 7 kom Lord Raglan til med sin Stab. Det uophørlige Brag af Kanoner og Beværer forkyndte da at Kampen var paa det Højeste. Russernes Bomber faldt saa tæt og sikkert ind i de engelske Rækker, at Skraldet lignede vældige Kanonsalver, og de svære Jernstumper spredte Død og Udelæggelse til alle Kanter; Generalerne vidste ikke hvor de skulde føre sine

fine Folk hen. De vidste ikke hvor Fienden var — fra hvad Side han kom, eller hvor de skulde møde ham." I tre lange Timer rasede Kampen mellem 8,500 Engelskmænd og det mere end femdobbelte Antal Fiender, som hvert Øjeblik med vilde Hyl *) stormede frem og efterat være tilbage-drevne atter væltede friske Tropper ind mod de udmattede men lige uovervindelige Forsvarere. Saalænge der har været ført Krig efter visse Regler, og ikke som mellem vilde Dyr, har man vel sjelden seet noget Slag, hvori de Kommanderendes Omblæk har udrettet saa lidet, og den Enkeltes Tapperhed saa uhyre meget. Elammeligt blev den engelske Hær ved sine Føreres Tænkelseløshed udsat for at ødelægges af en klogtig og overvældig Fiende; men med mageløs Tapperhed bødede den Enkelte paa denne Udygtighed, idet hver enkelt menig Mand som en uovervindelig General forsvarede de Sommer Jord, som var ham betroet.

Først Kl. 10 forkyndte de franske Halbmaaner at Engelskmændenes Forbundsælter var rede til at hjælpe. 8000 Franskmænd rykkede frem, og nu blev Fiendens Nederlag fuldkomment. Kl. 12 var Russerne i fuldstændigt Tilbage-tog, i Begyndelsen i god Orden; men da de var komne ned i Dalen og de Allierede havde faaet sine Kanoner op paa en Høug, som beherskede Dalen og Broen over Floden Tsjernaja, som de maatte over, sendte de Allieredes Kanoner Død og Ødelæggelse over de sammentrængte Mæsker; Soldaterne kastede Dypakning og Baaben fra sig, fortælles der, og den russiske Hær forlod Balpladsen i forvirret Flugt. So af Tsarens Sønner, Storfyrsterne Nikolaus og Mikal,

*) Russerne maa have haft en egen vild Maade at hujе paa under Kampen; i al Fald talte de engelske Soldater ofte under de følgende Kampe om „Infermanhylet“. Der forsikres ogsaa, at de russiske Soldater, baade dengang og senere, var blevne vel fyldte med Brændeviin før de gik i Ilden.

var med i Slaget, (de var komne til Krøn med den Befaling fra Tsaren, at enhver Franskmænd og Engelskmænd skulde være kastet i Havet inden Juul) og da Russerne mytrede over Broen, heder det i en Beretning, saaes pludselig en Rytterstare (Storfyrtterne med sit Følge) sprænge gennem de tætte Slarer og i Huj og Hast, ridende sine Egne overende, jage afsted over Broen.

Paa samme Tid som denne blodige Kamp foregik tilhøjre, gjorde Fæstningstropperne et voldsomt Udfald mod de af Franskmændene besatte Løbegrave længst til Benstre, men blev drevne tilbage og forfulgte til lige under Voldene. Russerne angiver selv sit Tab denne Dag til 9000 Mand; men det kan trygt sættes til 15,000 Døde og Saarede, da de Allierede begrov 5000 paa Balpladsen og de Saaredes Tal altid regnes til mindst det dobbelte af de Dødes. Engelskmændenes Tab var ligesaa uhyre: de tabte 4,300 Mand, deriblandt 8 Generaler, (3 Faldne og 5 Saarede). Franskmændene tabte 1300 Mand. Først Dagen efter kunde man ved at undersøge Balpladsen faa et rigtig klart Begreb om hvilken forfærdelig Kamp her havde staaet. „Under hver Buss, paa hver Favn af den blodstænkede Jord laa en død eller døende Rus. De Steder, hvor Kampen havde været blodigst, var ikke vanskelige at finde, vi fik let Dje paa vore Gardisters velkjendte Bjørnestindshuer, bort Infanteris røde Kjoler og de franske Jægers lyseblaa Frakker, som dækkede mangan en Krigers stivnede Lemmer. Mange af disse havde et venligt Udseende, det rolige Dje, de blidt aabnede Læber og den glatte Pande viste hvor fredeligt en Mand kan dø i et Slag, naar han gjennebores af en Riflekugle. Men de Engelskmænd og Franskmænd, som var faldne for Bajonetten — og mange var blevne myrdede af Russerne mens de laa saarede paa Marken — havde frygtelig fortrukne Ansigter. Nogle havde i sin sidste Døds-kamp revet Jorden op, og holdt Græstørven klamret mel-

kan sine Fingre op mod Himlen. Alle de Soldater, som viste saadanne Tegn paa en pinselsfuld Død, var ihjelstukne med Bajonetten. Men de Gaarede! I to Dage *) havde de ligget der, hvor Kuglen eller Stillet havde strakt dem. Der var rigtignok meget saa tilbage idag; men vi havde endnu ikke udforsket alle de Hemmeligheder disse blodstændede Kielev gjemte, og det var ikke før Middag den Sidste af bore Soldater var bleven funden paa sin blodige Seng og bragt til Hospitalet. Men Musserne, som saa kunnende paa alle Kanter, var langt talrigere. Nogle af dem var lagte sammen i Dyrer for at kunne bæres lettere bort. Andre laa mellem Krattet og stirede paa os som vilde Dyr, mens de holdt paa sine Saar; Nogle hånfaldt, i et ukjendt Tungemaal, men i Tonefald, som ikke var paa- steligt at forstaa, om Vand eller Hjælp, mens de holdt sine Armfumper eller knuste Kammer op eller pegte paa de Står Kuglen havde vist i deres Begemer. Mange af disse Folk saa paa os med et skummelt vredt Blid, som var frygteligt. Et vidt uslutteligt Had gaastræde frem af deres vrede Dine, og naar man med Medlidenhed og Smerte stirede paa dem, kunde man nok forstaa, hvorledes disse Menæster i sit indredte Had kunde dræbe den Gaarede eller fyre paa den harmhjertige Fiende, som kom hen til dem, for at røkke dem en Læsedrif. Det var en Betryggelse at se at deres Baarbra var lækkede og deres Patroner aabnede og omsprede paa Marken. Franste og engelske Sygeboerere havde sig op over Bakkerne for at bære sine tunge Baarer til Gra- ven eller til Hospitalet. Bore Folk har lagt sig til en for- gelig Ferdighed i at undersøge om en Mand er død eller ej. De stanser ved et Begeme; „kom hid Gutter! her lig- ger en Mus!“ (eller „en Fransmand“ eller „en af Bore“). En af dem bøjer sig ned, læfter paa Djelaget, titter ind i

*) Det Besøg paa Balpladsen, som her skildres, er aflagt den 7de Novbr.

Djet, trækker paa Skuldrene og siger ganske roligt: „han er død, han faar vente“ og gaar tilbage til Bærestolen; Andre letter paa hans Been, og udfinder paa denne Maade om der er Liv eller ej. Eigene bliver i Almindelighed berøvede alle sine Klæder undtagen Frakten. Allens Fantemat fra Vejren og Balaklava, og Matroser fra Skibene rangler om paa Balpladsen og drager affted med hvad de kan faa Fingre i. Paa visse Steder sees Afdelinger i travlt Arbejde lige under Bakkerne, isærd med at kaste op svære Grave, tredive Fod lange, tyve Fod brede og sex Fod dybe, hvori de med stor Kunst stuber sammen en tredive firti Lig i alle optænkkelige Stillinger. En Afdeling staar nu omkring Graven og passierer mens de venter for at faa Tallet fuldt. Der bæres et Lig hen til dem og de gjetter sig til hvem det kan være. „Det er Korporal N. N. af 4de Kompagni“, siger En. „Nej det er min Sidemand, jeg kjender ham paa hans røde Haar“ og saa videre. De taler om døde Sjersanters Fejl og Fortrin. „Det var en haard Mand, han har staffet mig Juling meer end een Gang; men nu er det forbi!“ eller „stakkels Mikal, han har staaet i Tjenesten i femten Aar, raskere Gut end han har aldrig baaret et Gevær!“ Saadanne Bemærkninger hører vi paa alle Kanter. Endelig er Graven fyldt, Eigene ligger saa tæt som de kan stubes sammen. Nogle ligger med opløstede Arme, som om de endnu holdt Geværret anlagt; Benene rager frem over Jorden som stufes over; Andre spriter med Arme og Been som Hallingmænd. Tomme for Tomme stiger Mulden over dem og de bliver liggende „alene med sin Ere“. Nej, ikke alene; thi hvormange hundrede Mennekehjerters Haab, Betyrninger og Kjærlighed har ikke fulgt med dem ned i deres navnløse Grav!“

Slaget ved Inferman var den sidste storartede Baa-bendaad Engelskmændene kom til at udføre paa Krim. Deres Armee, som ved Belejringsens Begyndelse med de an-

komne Forstærkninger beløb sig til 36,000 Mand, var nu indsbunden til mindre end Halvparten. Thi Sygdomme bidrog endnu mere end Fiendens Kugler til at rydde de engelske Rækker. Allerede fra Begyndelsen af November regner man, at Kolera, som havde fulgt Hæren fra Barna, havde bortrevet ligesaamange som Slaget ved Alma. Men det værste stod endnu tilbage — Vinteren. Fyrst Menzikoff skal have sagt, at han havde tre Generaler i Baghaanden, som nok skulde blive flemme for de Allierede at holde Stangen — Generalerne Januar, Februar og Marts. Og hans Spaadom blev kun altfor vel sandet. Det sorte Havs Kyster har allerede siden Oldtiden været berøgtede for sit voldsomme Vejr, og det var ikke mere end en Uges Tid efter Slaget ved Inkerman at den krumste Vinter den 14de November meldte sig med en Orkan saa voldsom, at selv de Indfødte (Tartarerne) sagde, at deældste blandt dem ikke kunde mindes saadant Uvejr. Det varede ikke mange Timer før den overhængende Regn og Snefog havde forvandlet hele Lejren til en uhyre Vøl; Teltene var for største Delen nedblæste, og Klæder, Huer, Sengenæpper, ja endog Borde og Stole hvirvledes afsted gennem Luften. Paa Søen var naturligviis Odelæggelsen værst; her strandede 48 Skibe (de fleste dog Transportfartøjer), 1000 Mennesker omkom, og det Pengetab som voldttes ved Odelæggelsen ansattes til 8 Millioner Daler, hvoraf 5 Millioner paa Engellmændenes Side.

Harde Verden til denne Dag af Beundring over de engelske Soldaters Tapperhed glemte hvor mange Menneskeliv der blev spildt ved deres Anføreres Udygtighed, saa blev i de nu følgende Maaneder Forholdet omvendt; det Heltetmod, hvormed de engelske Soldater uden at knurre udholdt den langt skrækkeligere Kamp mod Kulde, Sult og Smitsot, faldt kun lidet i Djnene ved Siden af den forfærdelige Banrøgt, som nu Uge for Uge lagdes tydeligere for Dagen. Istedet-

for de endnu ikke ophørte Spaadomme om „at Sebastopol med det Første maatte falde“, kom der nu den ene Hjøbepost efter den anden om at den engelske Hær nærmede sig sin Opøsning. Det blev Dag for Dag mere ujnæfaldende, at England, det rige England, med sine umaadelige Hjælpstuder af alle Slags, ved sine Styrendes Ukyndighed stod i Begreb med at tilføje sin herlige Hær et langt værre Nederlag end nogen Fiende havde foraaet. Det var klart, at hverken Regjeringen eller Generalerne paa Krim havde tænkt paa et Vinterfelttog. Den tunge, bratte Vej fra Balaklava til Sejren var forvandet til et ufremkommeligt Søte, hvor de usle Bøgne, som skulde bringe Krigsforbindenheder og Levnetsmidler op til Hæren, blev siddende eller gik istykker, saa Soldaterne selv, udasede og forfrosne som de vare, maatte slæbe dem op, mens de hvert Øjeblik sad fast i det bundløse Leer og Mudder. I Balaklava var der Overflod af Alt, men Ingen vidste, hvor det var at finde. Krudt, Kugler, Bomber, Klæder, Medicin, Mad- og Drikkevarer — Alt laa hulter til hulter paa Bryggerne i umaadelige Houger, mens Folkene sultede og frøs Arme og Been af sig i Sejren og Kolera rasede værre og værre Dag for Dag. Der er et gammelt græsk Sagn om en Konge, Tantalus, som blev fordømt til at lide den forsmædeligste Sult og Tørst, mens han stod i Vand til Hagen og de lifligste Frugter hang over hans Hoved — en saadan Tantalusfal maatte nu den engelske Armee lide; til Havnen ved Balaklava ankom hver Dag Skibe ikke alene hjemmefra, men fra Middelhavets og Lilleasiens Kyster med Ladninger af Vinterklæder, Planter til at bygge Hytter af, Kul, Levnetsmidler, ja endog Julegodter fra Forældre og Venner hjemme — og en halv Miil derfra led Armeen Savn paa Alt, paa Klæder, Husly, Brænsel og ordentlig Føde. Uagtet den engelske Hær nu ikke var halv saa stor som den franske, vedblev Lord Raglan dog med ægte, engelsk Kryhed at holde en nær-

sten ligesaa stor Linje besat som Franskmændene. Følgen heraf var, at Soldaterne foruden sine øvrige Lidelser ogsaa maatte forrette en uhørt streng Vagttjeneste og Arbejde i Løbegravene. Og naar da de Stakler havde staaet paa den strenge Nattevagt med Høvister om de lasede Been, i Sne og Slud, bedækkede med gjennemvaade Filler og plagede af ruskist Utsi, eller naar de havde arbejdet med Halken og Spaden i et Jordsmon, der var saa haardt, at de behøvede 4 Dage til at aabne Løbegrave, som i almindelig Jordbund graves i een Nat — saa kom de om Morgenens hjem til et ydeligt Kvarteer, hvor der ikke fandtes en opvarmende Drik eller mere Weed til at varme sig paa, end de Mødder som de kunde grave op af Jorden. Undertiden fik de heller ikke mere end halv Kost, undertiden maatte de spise raat Flesk og drikke Kaffe, som var kogt paa ubrændte Bønner, eller nyde en Suppe, som kaldtes Erter, men som ikke var andet end lunkent Vand med nogle halvraa Erter paa Bunden. Og efter en saadan Dag maatte de mangengang om Aftenen atter ned for at staa Vagt i Løbegravene og spejde gjennem Snefoget efter en aarvaagen Fiende, som til sine Tider gjorde Udfald hver Nat, ja en og anden Gang endog listede sig lige ind paa Vagterne, som havde bukket under for det overhændige Slæb, og bortførte dem sovende til Fæstningen. Hvad Under da, at Folkene døde som Fluer. Vægerne var ogsaa saa daarligt forsynede, at næsten alle de Syge, som kom paa Hospitalet, døde. Officererne havde det ikke stort bedre end de Menige; der klagedes en Tid over, at Flere af dem pludselig havde faaet det travlt med at søge om Lov til at rejse hjem „i vigtige Grinder“; men i det Hele taget maa det dog indrømmes, at baade Officerer og Menige udholdt sine Savn og Lidelser med Heltemod. I et Tidsrum af Vinteren var den almindelige Glendighed og Forstyrrelse saa stor, at Soldaterne ikke længer hilste paa sine Officerer naar de gik forbi — maaste det mest slaaende

Beviis paa i hvilken Oplosningstilstand Hæren befandt sig. To Regimenter maatte nedlægge sine Faner; de talte ved Vinterens Begyndelse hvert 1000 Mand, og var i Februar indfundne det ene til 28, det andet til 20 Mand. De eneste som levede godt var Gribbene og Ravnene, som i flokkeviis sværmede om paa Højderne og fraadsede i de Nadsler af Heste og Muulæsker, som laa og raadnede i Dyndet. Og de havde et rigeligt Maaltid; allerede ved Aarets Udgang var 3—4000 Heste døde af Sult, Vanrøgt og Stræv. Der var saa stor Mangel paa Fod, at man saa Heste, som af Sult gnabede hverandres Maner og Haler. Under al denne Jammer havde Lord Raglan ikke i flere Maaneder (ligesaa Slaget ved Inkerman til ude i Januar) viist sig i Lejren. Han har vel kriet sig for at se paa en Glendighed, som han ikke kunde raade Bod paa. Mangfoldige af Soldaterne havde ikke stiftet Klæder i tre Maaneder; og af Forstærkningstropperne, som idelig sendtes, var nogle i Sommerklæder! De Nyankomne døde ogsaa hurtigere end de gamle Tropper, som allerede var vejr-vante. Endnu skrækkeligere er de Skildringer, som gives af de Syges Tilstand i Hospitalet i Balaklava og Skutari *) Et Parlamentsmedlem (Stafford), som besøgte disse i December Maaned, fortæller, at han aldrig har seet en saadan Glendighed. Naar de Syge kom til Skutari, kunde det hændes, at de ikke havde smagt Mad fra den foregaaende Aften til ud paa Eftermiddagen. De Syges og Saaredes Klæder var befængte med Luus saa tæt som Bogstaverne paa et trykt Blad, og det hændte ofte naar han vilde hjælpe de stakkels Mennesker af Klæderne for at faa dem i Seng, at de bad ham ikke komme dem nær, fordi de var saa besatte med Utsj. Den ubrændte Kaffe synes at have været det, som valte mest Forbitrelse hos Soldaterne; „de kunde ligesaa gjerne have givet os Smaasteen“, sagde de. Han havde

*) Ved Bosphorus, ligeoverfor Konstantinopel.

seet 340 Syge indskibes i Balaklava paa een Dag. De ventede paa Indskibningen under aaben Himmel; Nogle sad paa Høsfælle, Andre paa Steendynger, Andre, som ikke havde Kræfter til at sidde opret, laa paa bare Marken, og det under en øsende Regn; da de kom ombord havde de ikke Klæder til at stifte, og deres egne var ikke alene gennemvædede, men gennemtrukne af alskens Svineri. Den Mad, de fik ombord, bestod af Kjødstykker, som flød om i „graaladent Vand“, og steenhaarde Erter. Naar de kom i Land var deres Lemmer saa saare og gnurede af at ligge paa det bare Dæk under Overfarten, at det pinte dem at ligge i de grove, stidne Strilærreds Lagener. Istedetfor Puder maatte de Syge ofte hjælpe sig med at lægge sine Støvler under Hovedet.

Det er ikke let at komme efter, hvormange tusinde Mand den engelske Armeer tabte i disse Vintermaaneder, da det Troppetal, som til forskellige Tider angives, deels er afvigende, deels omfatter de Forstærkninger, som idelig ankom, saa det bliver vanskeligt at hitte Meddelelse i hvor stor Afgangen og Tilgangen har været; imidlertid kan man med god Hjemmel *) antage, at den engelske Hær i den værste Vintertid ikke har havt mere end 12,000 Mand kampdygtige. Der kunde nu ikke længer være Tale om at begge Armeer skulde dele ligt med Hensyn til Angrebslinjen, og Engellsmændene maatte drøje den Tørt, at Franskmændene overtog den venstre Fløj, som de den 5te November havde forsvaret saa tappert. Vi skal siden se, hvorledes Franskmændene herved ogsaa kom til at faa mere end Broderparten af Gæren for den endelige Sejer.

Franskmændenes Vinterlejr dannede et fuldkomment Modstykke til deres Baabensfællers. Der er intet Folk, som forstaar sig saa godt paa Alt, hvad der hører til Krigsførsel som Franskmændene; ikke alene er de af Naturen udrustede med alle de Egenstaber som danner Soldaten, af et

*) Generalmajor Windham.

let Sind, med megen Sans for Mandstugt, høflige og omgjængelige med sine Undermænd, nøjsomme, liblige, lystne efter Vre og Eventyr; men siden den store Napoleons Dage har ogsaa deres Krigsvæsen under alle Statsombæltninger været saa ypperlig indrettet, at det har tjent til Mønster for alle andre Stater. Det viste sig ogsaa nu, at den franske Armee havde været ganske anderledes forberedt paa Krigen end den engelske. Allerede før Vinteren havde de fra sin Landingsplads Kamischbugten (ved Halsøens vestlige Pynt) anlagt en fast Vej til sin Lejr, og i selve Lejren formelige Gader, hvor et strengt Politie vaagede over, at ingen Ureenlighed blev liggende. De havde Værksteder for Smede, Tømmermænd og Hjulmagere, Slagterboder og Vertshuse som i en fredelig By, og Bagerovne, som hver Dag leverede ferskt Brød, medens Engelmændene maatte spise gamle haarde Skibskavringer. Officerernes og Soldaternes Klæder var hele, ja endog nette, og det er ganske betegnende, om end overdrevet, hvad der fortælles, at „Engelmændene spurgte bestandig efter Champagne og Kognak, Franskmændene efter Naal og Tråd.“ Medens Engelmændene var pakkede sammen 12—14 Mand i hvert Telt, havde Franskmændene kun 4 Mand i ganske rummelige Telte. Disse var egentlig kun Tage over deres Boliger; thi hvor der ikke var Hytter, boede de i Jordhuller, hvor de havde sit Ildsted i det ene Hjørne med en Skorsteen af Leer, som kom op i Dagen udenfor. Og naar det heder om disse halvunderjordiske Bopæle og om Hytterne, at der sjelden fandtes mere end en Tomme højt Søle paa Gulvet, saa maa de vel efter Stedets Lejlighed kaldes et ganske koseligt Kvarteer. At der ogsaa i den franske Lejr i Løbet af Vinteren herstede en god Deel Sygelighed, kan man nok vide; men det var for intet at regne mod hvad Engelmændene led; foruden den bedre Pleje og Leveemaade, Franskmændene havde, maa man da ogsaa tage

i Betænkning, at deres Dagttjeneste og Arbejde i Løbegravene paa Grund af den langt større Folkestyrke var ulige lettere.

I Tyrkernes Lejr saa det om muligt endnu værre ud end i Engelskmændenes. Men det synes at have bidt mindre paa dem; den tyrkiske Soldat er heller ikke for vel vant og der skal meget til før han taber Laalmodigheden. Det lader heller ikke til, at deres urrekkelige No har svigtet dem under denne haarde Prøvelse, hvis man kan tro en Beretter, der fortæller, hvorledes Tyrkerne under al denne Forvirring sad og smagede sine Piber, med Benene overkors og Bagdelen behagelig fordybet i det bløde Søl.

Hvormeget Russerne har lidt i denne Vinter er ikke let at sige; men det kan ikke være tvivlsomt, at deres Tab har været overordentlige. Deres Vinterkvarter (i al Fald den Armees, som stod i aaben Mark) var neppe bedre end Engelskmændenes i den værste Tid, og naar man betænkter, at de skulde føre sine Forstærkningstropper og Forsyninger over de øde ubejsomme Stepper i Sydrusland og paa Krim, kan man paa Forhaand slutte sig til, hvad de har lidt. Der kom ogsaa mere end een Gang Beretninger om at russiske Troppesafdelinger var omkomne paa Marsjen gennem Halvøen.

Det er vel mange Tider siden Englands Navn har staaet saa lavt i Verdens Dine som i denne ulykkelige Vinter. De halvvilde Folkestammer, som saa at sige stod rundt om med Blikket fæstet paa Krigens Skueplads, havde hørt at to mægtige Herstere i det fjerne Westen havde sendt sine Hære did for at stride mod den store Tsar, som de ansaa for en uovervindelig Herre; de saa nu, hvorledes den ene af disse Hære, som var kommen over Havet paa vældigere Stibe end selv deres forunderligste Eventyr vidste at fortælle om, hvorledes den ikke mange Uger efterat den havde fæstet Fod paa Tsarens Jord sank sammen som ved

en Trolddom; intet Under da at det maatte bestyrke dem i deres Tro paa, at det ikke kunde nytte nogen Magt i Verden at stride mod Ruslands Herster, eller at i al Fald „den franske Sultan“ var den eneste, hvis Magt kunde nægnes ved Siden af hans, som i Menneftaalder havde været deres Stræf. Men ogsaa i Europa hørtes der dengang mangen en haanende Røst over Englands Navn. Folkets Frihedens Fiender pegte med Spot eller hemmelig Glæde paa den engelske Armee som et slaaende Beviis paa hvad der kommer af at Alle vil styre, mens de fremhævede Frankrig med dets Gueberster som Modstykke. De saa ikke eller vilde ikke se, at den store Brøst i det engelske Krigsvæsen netop var, ikke at Folket havde for meget at sige, men at det hidtil under en lang Fred havde tænkt for lidet paa sin Krigsstyrkelse, at det havde ladet den falde i Hænderne paa enkelte adelige Slægter, som snarere betragtede sine Embeder som Væresposter, der tilkom dem ifølge deres høje Rang, end som Stillinger, der kunde medføre saa stort Ansvar for Landets Væ og Belfærd. Havde disse Enkelte haft al Magten, havde de kunnet holde sine Misgreb skjult for Folkets Dine, da skulde det maasse have lykkes dem at bevare en Slags ydre Glæds og Anseelse, medens Englands bedste Børn i Stilhed, eller uden at Noget kunde sige hos hvem Skylden laa, døde af Sult og Frost i hine fjerne Egne. Men saadant kunde ikke ske i et Land, hvor Folket fra Arildsold har været vant og opdraget til selv at røgte sit Liv; al den Glendighed, som de Styrendes Udygtighed havde fremkaldt, lagdes aabenlyst frem for Folkets og Verdens Dine, og selve den Medværdigelse som det stolte England derved for en Tid maatte døje, blev til Folkets Frihedens Forherligelse, idet Nationen, efterat den først havde faaet Djinene op, deels selv tog Haand i Hanke, deels ved sin fri Presse og ved at tage til Orde i store Folkemøder, tvang Regjeringen til at gribe Sagen an saaledes som

Folket med sit sunde Blik skjønte at den maatte tages. Først var det naturligtvis Pressen, som gjorde Anstrig, og uforbeholdent lagde for Dagen, til hvilken Afgrundstrand Englands Krigsmagt var bleven bragt, og her maa da først og fremst nævnes det mægtige, over hele Verden udbredte Blad *Times* *), hvis Navn er blevet saa uadskillelig knyttet til denne Krigs Historie. Da den første Troppesending afgik fra England til Tyrkiet, sendte Bladet en af sine Medarbejdere, William Russell, med Armeen, for som Korre-

*) Dette Blad er det mærkeligste Beviis, nogen Tid har seet, paa hvilken Magt en Avis kan opnaa. Den Dygtighed, hvormed det paavirker eller gjengiver Folkemeningen i England, har skaffet det saa stor Anseelse, at det kan kaldes en Magt i Staten. En Opsats i *Times* har ofte i bevægede Tider saa megen Betydning, at dens Indhold endnu samme Morgen den er trykt i London sendes med Telegrafens ud over Europa. I næsten alle europæiske Hovedstæder og i de betydeligste Stæder i andre Verdensdele har Bladet, ligesom en Regjering holder Gesandter, sine egne Korrespondenter, som sender det Indberetning om udenlandske Begivenheder og Forhold. Man kan faa et Begreb om dets overordentlige Udbredelse af Følgende: Bladet bestjeftiger Aar ud og Aar ind to Papirfabriker; dets Bogtrykkerpresser, som gaar med Damp, bruger daglig 20 Centner Kul. Det har i sin Tjeneste over tusinde Arbejdere, hvoriblandt 110 Sættere. De Forfattere, som har dagligt og betydeligere Arbejde for Bladet, har en aarlig Løn af 2000 Spd. og efter 10 Aars Tjeneste faar de Afsted med fuld Pension. Desuden er der en Deel Skribenter, med en aarlig Løn af omtr. 600 Spd., som ikke har anden Forpligtelse end at være ved Haanden, og daglig indfinde sig paa Kontoret for at høre efter, om der er noget at gjøre. Er der da noget paafærde et Steds kan det hændes, at en saadan Referent midt om Natten purres ud af sin Seng og puttes i en Jernbanevogn eller ombord paa et Dampskib, for at sendes did, hvor en paa-sidelig Korrespondent tiltrænges. *Times's* Afsetning beløber sig for Tiden til mellem 50 og 55,000 Exemplarer daglig.

spøndent at opholde sig ved Hæren. Det kunde vanskeligt have gjort et bedre Valg; thi han viste sig ikke alene som en højt begavet Skribent, som forstod at skildre Krigsbegivenhederne saa livagtigt og omstændeligt som maatte intet Felttog før er beskrevet; men han gjorde ved sin Pen Fædrelandet større Tjeneste end mangen Kriger ved sit Sverd ved det Mod, hvormed han uden at ænse de høffornemme Herrers Forbitrelse aabenbarede alt det Slurveri, der gik i Svang, og med et mærkeligt, sjelden fejllende Skarpsind frembævede Grundene til Ondet. Allerede efter Slaget ved Alma vakktes Almeenhedens Opmærksomhed for Hærens mislige Tilstand, og der blev i en Hast sammenstuds 40,000 Spd., som blev stillet til Times's Raadighed. Det udjædte en af sine Medarbejdere (Macdonald) for at anvende disse Penge paa bedste Maade fornemmelig til Hjælp for de Syge i de Hospitaller Engelltmændene havde i Tyrkiet. De Raadende dernede satte sig i Begyndelsen med Hænder og Fødder imod at saadanne „Mennesklukkere“ skulde faa blande sig i deres Anliggender; men Macdonald og hans Medhjælpere vildte snart at sætte sig i Respekt ved den praktiske Dygtighed, hvormed de anvendte sine forholdsvis ringere Midler, medens Regjeringens Embedsmænd øste sine Penge ud til ingen Nytte. Hundreder af Mennesker reddedes ved deres Mellemkomst fra en forfærdelig Død, de fik de fineste Sygestuer rensede, kjøbte Sengesteder, Sagen, Linned, Medicin, Sukker, The, Tobak osv. osv.; ved en Velsighed forvante de endog et heelt Regiment med de manglende Uldklæder, saa det kan med Sandhed siges at det her var Folket som i al Stilhed tog halve Magten fra Regjeringen, indtil den endelig havde lært at bruge den bedre.

Men ved at skildre denne Trængselens Tid kan man ikke glemme, at den ogsaa fremkaldte et andet Slags Helmod end det, der trodsede Lidelser og Død paa den Numle Nattebagt i Døbegravene: man bør ikke glemme de herlige

Kvinder, som uden andet Raad end Kvindehjertets forløb sit trygge Hjem for at gaa i Kamp mod Lidelser, mere rædselsfulde end de, vante til den daglige Nydelse af alle Livets Bekvemmeligheder, kunde ane. Soldaten, der opflammes af Kamptummelen og Vrens Tillokkelse, er visse- lig ikke større Helt end den, der affides fra Kampladsen venter paa ham, naar han blodig og febersyg bringes til Sottfengen, og saa Dag ud og Dag ind er om hans Smer- tesleje, rækker ham den styrkende Drik, trøster ham og ta- ler ham tilrette som en Moder sit utaalmodige Barn, læser for ham, skriver hans Breve hjem, glatter den Døendes Vude og modtager hans sidste Hilsen til Forældre og Sø- stende i det fjerne Fædreland. Saadant Mod kan kun Kvinden vise, og i denne Vre har Ven og Fiende lige Deel: i de russiske Hospitalet i Sebastopol ikke mindre end i de franske og engelske i Tyrkiet lysede dette Opofrelsens stille Heltmod, hvis Kampe ikke er mindre herlige, fordi om deres Sejersløn ofte kun var en Døendes Haandtryk, eller fordi disse Stridende ikke nævntes med Berømmelse for Verden, men kun med stille Betsignelser i den Fattiges Hytte. Der er dog en af disse Kvinder, som allerede tid- lig tildrog sig Verdens Opmærksomhed, ikke fordi jo mange af hendes Søstre nok kunde maale sig med hende i nidjær Opfyldelse af sit Hverv, men fordi hun som Bestyrerinde for Hospitalet i Skutari viste en saa mærkelig fremragende Dygtighed. Det var en ung engelsk Dame, Florence Nightingale, Datter af en rig Godsejer. „Havde ikke denne velsignede Kvinde været“, skriver den ovenfor omtalte Udsending fra Times, „vilde jeg ikke have kunnet udrette halvt saa meget. Hun har i Sandhed været en Frelsens Engel for disse Ulykkelige, og naar jeg i den sildige Aften- stund, naar alle Andre har begivet sig til Ro, ser hende med en liden Natlampe i Haanden gaa paa sin eensomme Stue gjennem Sygestuerne, mellem de lange Rækker af

Lidende, medens mangen en Stakkel løfter Hovedet fra Puden for at faa et Glimt af hende at se, naar jeg da betragter den spæde, af Sygdom og Nattevaagen medtagne Skikkelse, kan jeg ikke værgе mig for den Tro, at hun maaste snart skal vinde en endnu bedre, om end for os sørgeligere Adkomst til hint Navn." „Hendes Landsstyrke“, heder det i en Beretning fra en engelsk Præst, „er ualmindelig; jeg har seet hende overbære højst piinlige Operationer uden at tabe sin Fatning. For Smitte har hun den yderligste Foragt; jeg veed at hun har tilbragt flere Timer hos Folk, der holdt paa at dø af Kolera og Feber. Hvor skrækelige Sygdomstilfældene end var, kunde man, især naar den Syge droges med Døden, se hendes spæde Skikkelse bøje sig over ham, lindre hans Lidelser ved alle de Midler, hun kunde raade over, og sjelden forlade ham før Døden havde gjort Ende paa hans Glendighed. Man kan ikke tænke sig alle de Banstkeligheder Miss Nightingale har havt at overvinde. Hver Dag har havt sin særegne Prøvelse for hende, som har overtaget et saa uhyre Ansvar i en ny Virksomhed og med Bistand af Kvinder, der alle var uvante til Saadant. Hun er efter min Overbeviisning den Eneste, som under hele denne ulykkelige Krig mere end nogen Anden har viist hvad sand Sjelsstyrke, understøttet af klar Forstand, kan udrette under pludselig opstaaende Banstkeligheder.“ Hun vendte først i Sommer tilbage til England. Hendes Landsmænd har belønnet hende paa en Maade, som vist maa være hende den mest kjærkomne; de har studt sammen til en stor Bæresanstalt for Sygevogterster, hvilken skal bære hendes Navn.

Den almindelige Forbitrelse, som Efterretningerne fra Krim vakte i England, havde endelig skræmt de Styvende op til en Følelse af deres Misgreb. Det var fornemmelig de store Folkemøder, som holdtes rundt om i Landet og hvori der faldt mange vrede Ord mod Regjeringen, som aabenbarede en saa stærk Gjæring i Nationen, at de Sty-

wende fandt det sikrest at gibe efter itide. Lord Palmerston, den dygtigste og folkekjæreste af alle engelske Statsmænd, var i Februar traadt i Spidsen for Regjeringen, og under hans Ledning kom der nyt Liv i Krigsstyrelsen. Uduelige Embedsmænd affledigedes, der kom Orden i Tilførslerne, Balaklava fik en ny Kommandant, og hvad der var det Nødvendigste af Alt, Forbindelsen med Bejren blev sikret, og det paa den bedst mulige Maade: ved en Jernbane. Bejret paa Krim var ogsaa allerede i Midten af Februar begyndt at blive varmt, og Armeens Helbredstilstand betydelig forbedret. Fra Begyndelsen af Marts kan man regne at Armeens værste Lidelsestid var over, i de følgende Uger forbedredes Tilstanden Dag for Dag, saa at General Canrobert i April Maaned kunde indberette, at den engelske Hær var i fuldkommen kampdygtig Stand, og i Sommermaaenderne og lige til Felttogets Slutning var der snarere Overflodighed end Mangel. Medens saaledes Felttoget tegnede sig til at skulle faa nyt Liv, og man atter begyndte at imødesee afgjørende Krigsbegivenheder, overraskedes Verden ved et Budskab, som man for en Stund haabede var et Forbud paa en snar Fred: Keiser Nikolaus døde pludselig den 2den Marts. Hans Død kom saa brat, at der kom op allehaande uhyggelige Nygter om at han var tagen af Dage ved voldsomme Midler, men de døde snart hen. En ligesaa hurtig Ende fik Forventningerne om at hans Søn, Alexander den Anden, skulde ville tilbyde Fred; thi i den Kundgjørelse han fem Dage efter sin Faders Død udsædte, paafaldte han i Udtryk, som ikke kunde misforstaaes, Forsynets Bistand til at se Peter den Stores, Katharinas og sin Faders Døfter og Planer opfyldte.

I de samme Dage optraadte der en ny Magt paa Krigsstuepladsen, idet Sardinien den 4de Marts erklærede Rusland Krig. Dette Nige er et mærkeligt Exempel paa hvorledes et lidet, men sundt og dygtigt Folk formaar at

forbære sin Frihed mod overmægtige Fiender. Det er det eneste Land, som slap ud af 1848 Aars Revolutioner med en fri Forfatning (ligesom vort Fædreland efter den første franske Revolution) og det staar nu paa alle Kanter omringet af frihedsfjendste Stater (Østerrig og de øvrige italienske Regjeringer) som det sidste Haab, hvorfra det undertrykte Italien venter sin Frelse. Det var vistnok denne Følelse af en betrængt Stilling, som drev dets høisindede Konge, Viktor Emanuel, til at sikre sig Englands og Frankrigs Velvilje ved at slutte sig til deres Forbund mod Rusland. Der udrustedes en Armee paa 15,000 Mand, som den 6te Maj, under Anførsel af General Della Marmora, landede paa Krim.

Paa Krigsskuepladsen var der i Løbet af Vinteren, som man kan slutte sig til, ikke foresaldet nogen afgjørende Kamp. Thi hertil kan man ikke regne, at der saagodtsom hver Dag snart fra et snart fra et andet Batteri verledes idelige Kanonader med Russerne; dette hørte under hele Belejringen til Dagens Orden — heller ikke at Russerne, til sine Tider hver Nat, gjorde Udfald fra Fæstningen, og næsten bestandig blev drevne tilbage uden at have opnaaet nogen Fordeel. Men Befæstnings- og Angrebsværkerne var trods Vinterens Strengbed drevne med Kraft paa begge Sider.

I Begyndelsen af Marts begyndte Russerne at befæste et Punkt, som kom til at spille en Hovedrolle under de følgende Kampe. Det var en Høug (mere bekjendt under det franske Navn Mamelonen) som laa foran den egentlige Forsvarslinje, og som Russerne nu befæstede saa stærkt, at de derved i hele tre Maanedes hindrede de Allierede fra at gjøre noget synderligt Fremstrid mod den Deel af Fæstningen som den beskyttede. Og denne Deel, den østlige, foran Havneforstaden, var igjen Nøglen til Sebastopol. Her laa det uhyre Batteri Malakofstærket, en af de saa Muurværker som beskyttede Sebastopol fra Landfiden; det

var blevet ødelagt under det første Bombardement i Oktober, men var nu omgivet med en umaadelig halvcirkelformet Jordvold, som var omringet med en Grav og besat med 70 Kanoner. Bag Mamelonen fandtes et lignende Batteri, den saakaldte Medan, som kunde bestryges af Kanonerne fra Malakofstaarnet, saa at disse to Bærker maatte tages paa eengang, dersom de Angribende skulde kunne holde Medanen besat. Disse tre Bærker blev nu Hovedmaalet for de følgende Kampe. En omstændelig Skildring af de mange andre blodige Kampe, som hele Sommeren igjennem rasede paa alle Kanter af Fæstningsværkerne, vilde neppe undgaa at blive ligesaa trættende for Læseren som de eensformige Beretninger i Aviserne om Udfald, nye Batterier, Erobring og Tilbageerobring af Kanoner o. s. v. dengang var for alle Andre end det egentlig militære Publikum, og jeg skal derfor i det Følgende indskrænke mig til en Skildring af de mest afgjørende Kampe, og heller søge at bøde paa denne Ufuldstændighed ved at meddele (uden Hensyn til Tidsfølgen) en Deel af de mangfoldige Smaa begivenheder under Kampen, hvilke jeg antager vil give de Læsere, jeg skriver for, en livligere Forestilling derom, end en omstændelig Skildring af den egentlige militære Side ved Belejringen, Noget som det heller ikke kunde falde en Lægmand ind at tænke paa.

Følgende Beretning, der meddeles i et Brev fra en engelsk Officeer (fra det foregaaende Aar) er et Exempel af Mange paa hvorledes man under et Haandgemæng paa et hængende Haar kan slippe fra Døden: „Forleden Morgen stod jeg op Kl. 3½ for at afløse D., der kommanderede den længst fremskudte Forpost en Fjerding fra Lejren. Min Tropp bestod af 40 Mand. Vi havde Ordre til at forsvare Posten indtil der kom ny Ordre eller Forstærkning. Vi havde vor Post bag en dyb Bæk, paa hvis anden Side var

en fremrykket Pilet*) af anden Division. Strax før Daggrø havde D. kaldt sine Folk ind og skulde just til at marchere tilbage til Lejren, da der blev affyret en Salve fra Højderne. Vi stillede øjeblikkelig vore Folk bag Væggen af et halv nedbrudt Huus. Herfra vandrede vi i henved 3 Kvarteer Ild med Russerne, men da de blev os for stærke, og begyndte at rykke frem langs Bækken for at falde os i Flanken, søgte vi at trække os tilbage henimod Lejren; men du kan tænke dig vor Stusselse, da vi efterat være gaaede en 100 Alen opdagede at Fienden havde drevet Forposterne paa Højen tilbage. Neppe saa de os rykke tilbage, før de i hundredevis stormede nedover Bækken mod os, mens der paa samme Tid fyredes fra Toppen. Vi var omringede paa tre Sider, og paa den fjerde var en næsten ubestigelig Fjeldklat. Der eneste Udvej var nu at forsøge paa at klatre opover denne; vi løb affted alt hvad vi kunde, og Fienden efter. Jeg krablede det bedste jeg havde lært, og tænkte at hvert Øjeblik skulde være mit Sidste; men da jeg var en sex Alen fra Toppen, stødte jeg paa en brat Fjeldvæg som det var mig umuligt at komme over. Jeg var saa udmattet, at jeg i min Fortvivlelse kastede mig ned bag en stor Steen, som ydede mig taaleligt Ly mod Kuglerne. To russiske Soldater, som havde forfulgt os opover Klippen, fik Dje paa mig, og gik mig ind paa Livet med sædte Bajonetter. Jeg trak min Revolver**) og fyrede tre Gange paa den som saa mest morst ud, men Pistolen klukkede, og det var min egen Skyld; jeg havde ladet den ligge ladt i over to Maanedet. Knekten fyrede nu paa mig, men som ved et Undertraf han ikke mig, men en Soldat, som holdt paa at smutte bag mig. Just som han skulde til at jage Bajonetten igjennem mig, fyrede jeg fjerde Gang og var heldigere; han rullede

*) En Pilet er en Trop der tjener til Understøttelse for Forposterne.

**) En Pistol med flere Løb.

ned over Batten; men før jeg igjen kunde bruge min Pistol havde den anden Rus sat Bajonetten paa min Strube, og jeg indsaa at videre Modstand var unyttig. Min værdige Overbinder lod til at synes ganske godt om det Ly jeg havde valgt, og satte sig i al Gemytlighed ned ved Siden af mig med sin Rifle rettet mod mit Hoved og med en heel Deel Grimaser, som jeg ikke havde vanskeligt ved at forstaa. Han havde uden Tvivl til Hensigt at gjøre mig til Fange naar Ilden sagtede noget. Jeg laa naturligtvis stille som en Muus, og var desuden saa udmattet, at jeg til Slut faldt i en Slags Besvimelse. Da jeg atter slog Øjnene op, var Batten ligeoverfor bedækket med Tiralsjører, men du kan tænke dig min Glæde, da jeg saa Nogle af dem med Bjørnestindshuer paa — det var altsaa af vor Garde, og Russerne var altsaa drevne tilbage. Dette Syn gav mig atter Kraft, og jeg besluttede, nu eller aldrig at befri mig. Da min russiske Ven saa mig tilsyneladende hjælpeløs, havde han fjernet sin Rifle fra den ubehagelige Nærhed ved mit Hoved; jeg benyttede mig deraf og sprang pludselig op — han ligesaa, men i sin Forfjamselse slap han Geværet. Djebligtelig gav jeg ham med knyttet Næve et Slag i Ansigtet, og da dette var en Maade at føre Krig paa, som han aldeles ikke var forberedt paa, tumlede han ned over Fjeldet. Jeg rullede overende med ham, og dermed gik det hulter til hulter nedover indtil vi stansede ved en Træstubbe. Heldigtvis laa jeg da ovenpaa. Nu gav han sig til at brøle af Hjertenslyst; men da jeg var bange for hans Straalen skulde kalde Nogen tilhjelp, slog jeg ham paa Munden hvergang han skreg. Det hjalp: han lagde Pegefingrene ikors og sagde: Pardon! Den der var glad derover var jeg; thi mine Kræfter begyndte at svigte mig; jeg nikkede, tog frem min Revolver, og nu var min Tur kommen til at paffe paa ham. Jeg skød ham ikke, siden han havde sparet mit Liv. En Soldat, som netop gik forbi, sendte jeg op efter Russens

Rifle, og lod ham passe paa min Fange, medens jeg opsogte min Sabel, som var kommen bort under Nedrustingen. Jeg førte ham da til Lejren med hans egen Rifle, som jeg nu har, og som jeg nok skal gjemme til Erindring om min vidunderlige Befrielse."

Der var en Slags Krigspuds, som især i Belejrings første Maaneder voldte de Allierede meget Bryderi og mangen Uro: Russernes forvovne og listige Spioneri. De roser sig af at de ikke meer end een Gang har været uvidende om naar de Allierede agtede at foretage et almindeligt Bombardement; maaske er dette Skyderi, men sikkert er det, at deres Spioner viste en overordentlig Fiffighed og Djerthed. Mere end een Gang hendte det, at en russisk Officeer, især fransk Uniform, i Mørkningen sneg sig over til de Allieredes Linje, drev omkring og pæfjærede med Soldaterne — Fransk er de fornemmere Russers andet Morskmaal — og saa lidt efter lidt, naar han havde loffet ud af dem hvad han vilde, slentrede bort, indtil Franskmændene for seent opdagede hvad Høj Spejderen tog, og som oftest blot kunde give sin Uro Luft i en frugtesløs Kugleregn. De Menige havde nu ogsaa sin Maade at tilliste sig en Fange paa, for ved Hjælp deraf at faa Underretninger om Fiendens Tilstand. Saaledes var det engang en fransk Skiltvagt fik Dje paa en Hest som drev om paa en aaben Plads mellem Fæstningen og Belejringsværkerne, uden Nytt, men med en fuldt Sæk hængende paa Siden. Han mente det kunde være Umagen værdt at faa fat paa Dyret og Sækken, som maaske kunde indeholde et klækeligt Bytte, og forsøgte paa at nærme sig Hesten. Det lykkedes ham endelig efter at have fulgt den et Stykke Vej, og han svang sig op paa den for at jage tilbage til Lejren med sin Fangst. Men da bliver Sækken medeet levende og han føler sig greben under Armen af en Kosak, som sprænger affted med den forfærdede Soldat en anden Vej end han havde tænkt sig.

En anden Gang var det en fransk Soldat som spillede Mester. Det var mod Slutningen af November, da man troede at bemærke, at den russiske Garnison havde faaet Forstærkninger. Man vilde gjerne faa en russisk Skiltvagt fangen for at komme til Biskhed derom. Men det var lettere sagt end gjort med de snu Russer, indtil en fransk Soldat hjalp dem ud af Forlegenheden. En mørk regnsfuld Nat hører en russisk Forpost Noget rasle mellem Buskene. Han raaber „hvem der?“ og faar til Svar en meget tydelig Grynten. Det maa være en Griis, som har deserteret fra Franskmandene, tænker han, og hans Tænder begynder at løbe i Vand ved Tanken om en saa lækker Frokost, som han ikke har smagt paa lange Tider. Han begynder at svare Grisen i dens eget Maal for at lokke den nærmere, den bliver ham heller ikke Svar skyldig, og under denne Berysning kommer den ham endelig saa nær, at han løser Geværremmen for at kaste den om Halsen paa Dyret. Da falder pludselig Forklædningen af, Russeren kastes overende med et kraftigt Tag, og har i et Nu en Knebel stoppet i Munden; en klingrende Pistolen fra den franske Soldat falder fem af hans Kammerater til, og Russeren føres i Triumf til Lejren.

Om et andet Slags endnu farligere Spioneri faar man et godt Begreb af en fransk Officers Skildring; den er fra den værste Vintertid, Slutningen af December. „Forleden Nat lod bore forfrosne Skiltvagter paa et givet Tegnpassere ud af Forstansningerne en Snees af de uforkædte Frivillige, som man i Armeen kalder „fortabte Børn“, siden de sætter sit Liv paa Spil ved de mest fortvivlede Bevæbninger. To gik i Spidsen, en bag den anden i 5 Skridts Afstand. Derpaa kom Resten af Troppen, anført af en Officer. Alle krøb paa Maven og i den dybeste Taushed. Deres Anfører havde forestrevet dem, hvorledes de skulde snige sig frem: efter som enhver havde lagt sig ned skulde

han skyde sit Gevær foran sig saalangt Armen kunde række, derpaa stulde han smyge frem langsmed fit Waaben, atter skyde det frem o. s. v., og paa denne Maade lufte sig afsted uden at en Lyd hørtes, bestandig færdig til at springe op og gjennembore den Fiende, som maatte ville overrumple ham. Den første Blænker spejdede gennem Mørket og viste de Øvrige Vejen. Den Anden holdt sig lidt foran Officeren, som var omgivet af sin Tropp. Man maatte gaa til venstre om en liden Houg, bag hvilken en Tropp Russer havde Post. At overrumple dem, bortføre dem eller støde dem ned vilde ikke være til nogen Nytte, men kun vække Flendens Opmærksomhed. Man maatte omgaa dem, snige sig mellem dem og Graven, bese Fiendens Arbejder og komme tilbage uden at han havde haft Anelse om at der havde været Noget. Først man begiver sig ind paa den snævre Strækning, som er mellem Graven og den russiske Post, lader Officeren over Halvdelen af sine Folk blive tilbage. Dersom de bliver opdagede, skal de overfalde den russiske Tropp. Med fem sex raske Folk kryber han over det farlige Sted og sniger sig langsmed Graven. Han prøver Forsvarsværkerne med Hænderne; de er stærkt sammenføjede og vel nedrammede. Graven er sex Fod dyb, Regnbandet har intet Afløb. At fylde Graven lod sig nok gjøre, at adsplitte Forbugningerne vilde tage lang Tid ud, det var bedre at brænde dem op; Pølseflansen er forbunden med Rjettinger. I nogle Skridts Afstand seer han en menneskelig Stikkelse — han kryber hen mod den. Det var En af hans egne Folk. Hvis de Andre ogsaa rejser sig, er det ude med dem. Officeren kryber længer frem; han stanser ved en Løbegrav; han hører Lyden af Spader, Hakter og Slægger; han hører Arbejderne passiare, Bagterne vade i Sølen og Folk hoste. Hvad er det for Slags Arbejde? Lyden er dump, underjordisk; det er en Mine. Den lægges altsaa fra den Kant, i den og den Retning skal den gaa.

Jmidlertid regner det i eet væk; det er kolbt; Olimtet af en Kanon kunde røbe ham. Han giver Tegn til at trække sig tilbage. Man følger den samme Vej; Sporene i den oplødede Jord betegner den. Man kommer atter forbi den russiske Post. Russerne aner ikke at Døden lurer to Skridt fra dem; man hører dem hvifte. Man kunde tage dem alle; men det vilde være uforsigtigt; et heldigt Udfald af Spionneriet gjelder mere end ti russiske Soldater. Efterat man endelig har udforsket Alt, støder man til de Øvrige af Troppen, som ligger og venter i Sølen. „Intet Nyt, Sutter?“ mumler Officeren. „Intet.“ „Saa hjem igjen.“ Og de tyve Tapre vender gjennemvaade af Regnen tilbage, forbi de ængstligt ventende Skiltvægter.“

De Udfald Russerne gjorde fra Fæstningen for at forstyrre Angrebsværkerne, var som sagt særdeles hyppige og bestige. Det var til sine Tider en heel Uge i Råd at de hver Nat angreb de Allieredes Værker, ofte med en betydelig Styrke, 8000, 10,000 eller 15,000 Mand, og disse Kampe kunde undertiden vare til langt ud paa Dagen, ja endog et heelt Døgn. Især var i Raanederne Marts — Juni disse Udfald saa hyppige og udførtes med saa fortvivlet Mod, at de Allierede maatte anvende sin yderste Mærvaagenhed for ikke at se noget af sine Værker overrumplede. Den sædvanlige Ende paa en saadan Kamp var da, at Russerne efter stort Mandefald blev drøve tilbage uden at have opnaaet noget Resultat. Men den Sejghed, hvormed de alligevel holdt ved i eet væk at forurolige Fienden paa denne Maade, er ikke derfor mindre mærkelig. I det Hele taget kan man sige, at der ikke fandtes det Middel som Udholdenhed og Kløgt kunde opfinde, uden at det blev anvendt ved dette mærkværdige Forsvar; men herved maa ogsaa strax tilføjes, at de uophørlige Angreb, som kostede saa meget Blod og udrettede saa Lidet i Forhold dertil, fra den anden Side betragtet, er et Tegn paa det Barbari, hvormed Russerne

ødslede med Menneskeliv. Deres Mod var dog Barbarens, der betragter sine Trælle som Kanonføde, hvoraf han har nok tilovers til at drive i Jlden, naar han har kastet nogle Tusinder hen i Dødens Svælg. Vi saa, hvorledes Russerne ved Balaklava skjød paa sine Egne fordi de med det samme kunde faa nedstuds nogle Fiender; den samme Middingsdaad blev ogsaa bedrevet ved en senere Lejlighed. At de russiske Soldater sloges tappert, tvivler Ingen paa, men alligevel maatte de altid bukke under ligeoverfor Engelskmændene eller Franskmændene; thi disses Mod var af en højere, ædlere Art, det var civiliserede Nationers Mod, enhver, selv den menige Mand, havde idetmindste en Følelse af at han stred for noget Mere end blot for at slaa Mennesker ihjel. Det højeste den russiske menige Soldat drev det til over det blot dyriske Kampraseri, synes at have været hin mørke af alstensk Overtro nærede Forestilling om, at Franskmændene og Engelskmændene var Guds og Hærens Fiender, Hedninger og Umennesker, som det var en Salighedsfag at stride mod. Det lader til at Præsterne i Sebastopol har været meget virksomme i at udbrede denne Tro. Ingen Nædsel kunde være ynkeligere at se til end den de russiske Fanger i Begyndelsen af Felttoget følte, naar de af en Flot jublende Soldater blev førte til Lejren. De stod sammenkrummede og skjælvende over hele Legemet, saa sig om med sty Blik og fulgte med den ængsteligste Opmærksomhed enhver Bevægelse, som om de i næste Øjeblik skulde slagtes, og de kun havde Balget mellem at blive stegt eller kogt. Men naar de da istedetfor en Kniv i Struben fik et Glas Porter, og i det Hele taget mærkede at de ikke var komne blandt Menneskeædere, men til ligesaa stikkelige Folk som deres egne, og kanske vel saa det — saa blev de efterhaanden fornøjede og kunde give sin Glæde Luft i forunderlige Danse, til ikke liden Moro for sine nye Venner, eller de begyndte at synge sine skjønne Folkesange, og det

er værd at lægge Mærke til, hvad der fortælles i en Beretning, at naar de først havde begyndt at synge, glemte de sig selv saa aldeles, at ikke engang deres egne Officerer kunde faa dem til at tie.

Med mere udeelt Beundring, end man kan yde disse Udfald, kan man omtale de Forsvarsværker Russerne havde opført. For hver Dag maatte de Allierede mere og mere forbauses over den Sindrighed og uudtømmelige Opfindsomhed, Russerne anvendte. Der fandtes ikke et Punkt, som var udsat for en overlegen Ild fra de Allieredes Side, uden de oplastede Bolde eller forandrede sine Batteriers Form for at kunne bøde paa en saadan Mangel. Ligesaa klogt var de i at opfinde Midler til at beskytte sine Følk mod Fjendens Ild, fornemmelig naturligviis mod Bomberne. Saaledes var det ved et Bombardement mod Mamelonen, at de Allierede mærkede, at en stor Deel af deres Bomber ikke sprang. De kunde ikke begribe Grunden hertil; men efter Værkets Erobring opdagede de, at Russerne paa mangfoldige Steder havde opgravet straatgaaende Indhulinger i Jorden, hvori Bomberne rullede ned. Foran sine Værker havde de saakaldte Nislegreve, hvori deres Skarpskytter laa og villede ned de fransk-engelske Artillerister, Een for Een. Denne Slags Krigsførsel synes forresten Franskmandene først at have brugt, og deres Skytter havde stor Færdighed i at sende Kuglerne ind gennem de russiske Skydestaar. Disse Nislegreve var fornemmelig i de sidste Maaneder Gjenstand for blodige Kampe. Der førtes ogsaa en underjordisk Krig med Miner og Kontraminer; men som det lader til uden videre Resultat. Undertiden traf de Kjømpende hinanden under Jorden. En anden Slags Miner, de saakaldte Fugasser, anvendtes udelukkende af Russerne. De nedgrov paa forskjellige Steder paa den aabne Grund mellem begge Fæstninger — saaledes kan de vel kaldes — Tønder med Krudt, hvorfra der gik et Glasrør op til Jordstøtten,

brillet var fyldt med en egen Bæste, som, naar Rogen knækkede Nøret ved at træde paa det, randt ned i et andet Kam, hvor den ved at komme i Berørelse med et kemist Stof satte dette i Brand. Naar deres egne Følk var ude, var disse Miner betegnede med smaa Wimpler. Paa flere Steder bag Brystværnene havde de bygget Tilholdssteder, hvor Følkene sad under Bombardementet. Taget var bedækket med sønderfagede Stibsmaster, over dem var der et fast Lag af Jord, derovenpaa et Lag af Skanseskurve *), og saa atter et Lag af Jord. Disse Bombely var saa stærke, at det voldsomste Bombardement ikke tilføjede dem nogen Skade.

Et eget Slags Optrin under denne Kamp er de Baabensstilstande, som i Almindelighed sluttedes Dagen efter en Kamp, for at begrave de Døde. Naar en saadan Baabensstilstand var aftalt — den sluttedes i Almindelighed paa et Par Timer — simlede Officerer og Soldater tilhest og tilføds ned gennem Kieverne for at betragte Balpladsen, mens de hvide Fredesflag vajede fra alle Skydestaar. Skarpskytterne kom fra begge Sider frem fra sine Aflegrave, franske, engelske og russiske Officerer mødtes, hilste høfligt paa hverandre, bød Cigarer og passerede om Krigen. Ved saadanne Lejligheder kunde der da falde mangen yndseerlig Samtale, især synes Russerne at have været noget tilbøjelige til at ekte. F. Ex.: „Naa, hvordan gaar det hos Jer?“ — „Jo Tak, meget godt; men det er en kjedelig Historie denne Belejring.“ — „Men hvorfor kan I ikke komme og tage Byen? Vi er lige saa kjede af Belejringen som I.“ Eller: „Hvorkænge agter I at opholde Jer paa Arim? vil I ikke snart rejse?“ — „Nu faar De benytte Anledningen til at se Sebastopol nærvæd; det varer nok længe inden De kommer Byen saa nær igjen“ o. s. v. Forresten beskrives de russiske Officerer som meget belevede Følk.

*) Svære Kurve, fyldte med Gruus eller Jord.

Medens al denne Høftighed gik for sig, drog Soldaterne hver til sin Kant i lange Rækker med sine affjædede eller saarede Kammerater; efter nogen Tid faldt der et løst Stud fra begge Sider, Flagene blev strøgne, Officererne hilsede atter og tog Afsted, og i næste Minut begyndte „Fluerne“ (saa kaldte de franske Soldater Kuglerne) igjen at summe. Saadanne Scener gjentog sig ofte; i det ene Øjeblik trykter man hinanden i Haanden og i næste Øjeblik skyder man hinanden ihjel. Endog under selve Kampen kunde det hende, at Forposterne, naar der af en eller anden Grund indtraadte en Standsning i Ilden, hujede til hverandre, svingede Feltflaskerne og drak hverandres Skjal. En russisk Officer raabte ved en saadan Lejlighed paa Fransk: „Vi seer igjen mine Venner! Russer, Engelsemand og Franskmænd er allesammen gode Venner!“ Det var forresten et eget Venstab. Engang da en fransk Afdeling var marsjeret ud i et af Dalslørene ved Balaklava for at hugge Ved, fik den Øje paa en Kofat som stod paa Forpost. En af de franske Soldater satte en Kabring paa en løftet Kjev, som han stak i Jorden, og vinkede til Kofatten, at han skulde komme og tage den. Dagen efter fandt de paa samme Sted en Kjev med et meget fint Hvedebrød paa Enden, og en Seddel, som de fik oversat i Balaklava, og hvori der stod, at Russerne takkede for den Kabring, man havde ædlet dem; forresten havde de Kabringer nok, men hvis de kunde affe noget Brød af samme gode Sort som den medfølgende Prøve, vilde de gjerne tage mod det.

Vi har betragtet Kæmpeens Tilstand i dens Videlses Tid; vi bør nu ogsaa se, hvorledes den havde det i sine gode Dage. Den Lethed, hvormed den i Fiendens eget Land hentede sine Forsyninger langvejs fra, er heller ikke det mindst Mærkelige ved denne Krig. Aldrig har der været en saa stor Hær samlet i en fiendtlig Egn, sammentrængt paa et snævert Rum, fjært fra Hjemmet, hvor selv Landet

saagodtsom Intet kunde yde til dens Underholdning; og det var ogsaa kun i Dampens Tidsalder Saadant kunde ske. Man tænkte sig en By mindst sex Gange saa stor som Kristiania, en By af Hytter og Telte, hvis Indbyggere ikke bestiller Andet end at spise, drikke og ødelægge, en By, hvis Opland er Englands, Frankrigs, Middelhavslandenes, Tyrkiets og Lilleasiens Kyster, og man kan danne sig en Slags Forestilling om i hvilken Udstrækning denne Belejring virkede. Ikke nok med at store Flaader af engelske og franske Transportskibe i uafbrudte Rækker for over Middelhavet og det sorte Hav; men rundt om paa Kysterne af dette var der ligesom en ny Verden kommen tillive. Alstens Spetulanter, fornemmelig Grækere og Armeniere, slog sig ned der og tjente umaadelige Summer. Egnen om Konstantinopel, Dardanellernes og Lilleasiens Kyster og de græske Øer opdyrkedes for at bringe Næring til et forslugent Uhyre, som aldrig kunde faa nok. Naar man hører, at en Skibslandning Hø ikke var mere end Forsyning for to Dage for den engelske Armee, kan man tænke sig hvilken Mængde Skibslandninger der daglig maatte indløbe med Fødevarer, Beed, Kul o. s. v. ikke at tale om Krigsforsyninger. Balaklava, før en ubetydelig Flække, var forvandlet til en stor Stapelstad; der var anlagt uhyre Brygger, hvor man gik om mellem umaadelige Dyrger af Kulsætte og Beed, Dreboveeder fyldte med Madvarer, store Houger af Bomber, Kugler, Kasser med Kartesjer og Granater, Kanoner, Krudtfustasser o. s. v. I Omegnen var der opvoret en heel By af Hytter og Telte, beboet af Eventyrere fra al Verdens Egne, Grækere, Armeniere, Italiener, Jøder, Mesopotamere, Ægyptere, som havde sine Kramboder der, hvor de i en babelsk Forvirring af alstens Tungemaal hød allehaande Varer tilsalgs, eller holdt Skjæntestuer for Soldaterne. Aldrig har vel en Armee i Fiendens Land været saa vel forfærget. Man læse følgende Stildring af denne Soldaterby fra

Times's Korrespondent i Begyndelsen af Juni: „Naar man staar paa Højderne ved den franske Telegraf, har man et herligt, belibet Skue, det er som et uhyre Landkort. Man seer fra Strand til Strand — fra de Mæster, som rager op bag den belejrede By *) til dem, der idelig løber ind i vore trygge Havne i Kamisch og Balaklava. Mod Ost er Tyrkernes Lejr, og den svage Efterklang af deres eensformige Musik lyder hen igjennem Dalen. Vænger tilvenstre strækker sig Franskmændenes hvide Telte, som taber sig i Horizonten og bebuder en ikke fjern Ende paa den langvarige Kamp. Ved Nedstigningen vader man i bølgende Græs og uhyre Tistler, og indaander Duften af Tusinder af Blomster, Bitter, Lupiner, Konkobler, Balmuer, Geranier, vild Peterfille og utallige andre Slags. Dette er en herlig Modsætning til den opsparkede tørre Orten, som under vort Vinterophold er bleven bedækket med Flaaskekaar og Filler — en Modsætning, der ikke er mindre forfriskende for Menneskenes Blik end for vore Tusinder af Lastdyr. Ved Nedstigningen gaar der en fransk Jæger ved Siden af dig og afmejer med sin Haandhja et let Læs saftigt Græs. Tyrken har givet sit Lærredshuus en god Dag og bygget sig en styggefuld Løbhytte, hvor han i gemtlig Ro og Mag nyder sin Middagshvile. Vor egen Armee er atter det Land værdig, som den repræsenterer, i ypperlig Stand, fuld af Kraft og Begejstring. Vejret er hedt, især kvælende lumert i Huulvejene, men næsten hver Dag blæser der en kjølig Vind fra Kl. 9 til 3 eller 4. Af Fødemidler er her Overskødighed. Vor Spisemester erklærer, at han har 24 Slags Madvarer til Raadighed for dem han har at forsørge. Over hele Lejren findes der en Overskud af alle optænkkelige Slags smaa Køkkerier, naar undtages Jis og Sodavand, som dog siges at være undervejs. Kræmmerbyen dernede kan kun sammenlignes med Scenerne

*) De russiske Krigsskibe i Havnen.

ved et enkelt Beddelsløb eller Marked. Der kan man Dag ud og Dag ind se Folk gjøre sig tilgode med alskens Mundgødt. Officeren kan nyde sin Flynder til Middags, og anseer Modvinn og Champagne for Hverdagsdrik, Prisen fraregnet. Vil han gjøre sig nogen Ulejlighed med at søge, kan han sanke sig en Ret Asparges uden at behøve at gaa udenfor sin Bejrsafdelings Grænser. Bort Vejrliv er i Hensende til god Bevemaade som en Landtur i uhyre Maalestok, hvor man har en velforsynet Gjest og en fudtbepalettet Tjener paa hver Finger. Selv Madklokken har en munter Klang — der er idetmindste nogle Regimenter, som har en veltlydende Gongong, der forkynder Timerne med ligesaa klar Røst som nogen Kirkeklokke i Gammel-England. Om Natten glimter og lyser hele Egnen som Londons Forstæder, og fra natlige Driftelag fører Vinden Tonerne af muntre Sange hen over Dalen. Saavidt vi endnu kan tale om „Stjøn-Tunis glade Dage“, er det et koseligt, lykkeligt, styrkende Liv, vi fører her — jevnt som et Bysliv, styrkende som Patriarkernes. Og hvis det er sandt som en Digter har sagt, at Sandlivet har ligesaa mange Nydelser for Dret som for Djet, saa har vi ingen Mangel paa galende Hæner, suadrende Gænder, gjæende Hunde, klynkende Faar og vrinstende Muukæstler, medens Kanonaden, som rigtignok ikke kan kaldes landlig, sekundeter med sin uregelmæssige Bas, som vi nu knapt lægger mere Mærke til end til Nummelen af et Jernbanetog i Fabrikegnene hjemme i England.“

En Deel af Armeen boede i Jordhytter, hvis Vægge gik tre fire Fod under Jordens Overflade og ligesaa højt over den, og som var dækkede med et straat Tag. Istedetfor Vinduer havde de i Væggen en liden Slugge, og dernunder laa da i Almindelighed en Madras paa den hvide Jord; paa den ene Væg var der en Indhuling som tjente til Ildsted; naar der var rigtig oppydet derinde var

Bøggene behængte med Hestedækkener, som var prydede med udklippede Tegninger af illustrerede Aviser, foruden med Sabel, Banduleer, Overbuxer af Læder, vel indrøgede Kridtpiber o. s. v. I svært Regnvejr kunde det let hende, at Vandet silrede gennem Taget og steg op til Manden af Sengen. „Hvis man kunde føre en saadan Jordbytte til England og fremvise den som Bopæl for en Eskimoer eller Indianer, vilde den uden Tvivl vække Opmærksomhed og Medlidenhed, og man vilde undres over, at endog Bilde kunde holde ud i et saadant Hie, i hvilket civiliserede Mennesker her finder det meget koseligt.“

De Forlystelser som man plejer at have i en stor Stad var der heller ingen Mangel paa i denne By med sine 2—300,000 Indbyggere. Engelskmændene havde sine Beddeløb, flere Afdelinger af begge Hære havde Theatre, og der var nu især Franskmændene Mestere. Engang havde de endog faaet en Ballet istand, med fuldt oppudsede Danserinder som gjorde sine Kunster med Cigaren eller Kridtpiben i Munden. Engelskmændene havde sine Læsestuer, som blev vel forsynede hjemmefra, og hvor de samlede om Aftenen, medens en Kammerat læste højt, eller En af deres Officierer holdt Foredrag.

Jeg skal nu gaa over til at fortsætte den ovenfor afbrudte Fremstilling, og meddele en Oversigt over de Vigtigste af de Begivenheder, som endelig medførte Sebastopols Fald.

Den 9de April var de Allierede færdige til at aabne det andet almindelige Bombardement mod Fæstningen. Kanonaden i Oktober var Intet imod denne; 400 franske og engelske Kanoner udslyngede i 3 Uger sin Ild mod Fæstningen medens Bomberne fortsatte Ddelæggelsesværket om Natten. Hver Kanon fyrede 120 Skud daglig, altsaa 48,000 Skud fra det samlede Skyts. Den nye russiske

Kommandant Gortschakoff*) beretter, at han den første Dag, da Russerne overrumpledés af Bombardementet, mistede 833 Dræbte, hvoraf man kan slutte at det hele Tab af Døde og Saarede har været en halvtredie Tusinde paa een Dag. Allerede den første Dag var Mamelonen bragt til Lausshed, og flere af de øvrige russiske Bætter svarede kun svagt. Men det gik som før; Russerne istandsatte sine Bolde om Natten, og fordoblede Udsaldene saasnart der indtraadte en Stansning i Skydningen. Imidlertid var dog Løbegravene en Uges Tid efter Bombardementet rykkede Mamelonen og Malakofftaarnet et godt Stykke nærmere.

En fjorten Dags Tid efter dette Bombardement skiftede den franske Armee Hærfører, idet General Pelissier overtog Kommandoen istedetfor Canrobert. Det synes som om den Sidste havde begyndt at tabe Armeens Tillid; man begyndte at knurre over at det var hans Mangel paa Raffhed som var Skyld i at Belejringen blev trukken i Langdrag. Hans Eftermand var ganske det Modsatte, driftig indtil Ubefindighed; og medens Canrobert synes at have kviet sig ved Foretagender der vilde koste altfor megen Blodsudgydelse, var Pelissier bekjendt for ikke at nære nogen Betænelighed ved at opofre Menneskeliv; men at han alligevel var Hærens Yndling kom deraf at han heller ikke var bange for at vove sit Eget.

Maaske var det ved den nye Anførers større Forbovenhed, kan ogsaa være at det var Frugten af hans Forgjængers Virksomhed, at de Allierede en Maanedstid efter dette Hærfører skifte endelig, otte Maaneder efter Belejringens Begyndelse, gjorde det første Fremstridt af nogen Betydning mod Fæstningen. Den 7de Juni blev Mamelonen, efter et 24 Timers Bombardement (det Tredje) fra henved 500

*) Fyrst Menzikoff havde kort iforvejen, 20de Marts, taget (eller faaet) sin Afled.

Kanoner og Mørfere, stormet og indtaget af Franskmændene. Engelskmændene indtog samme Dag et mindre Værk, „Steenbruddet.“ Det var nogle Timer efter Bombardementets Ophør, Kl. 5½ om Eftermiddagen, at Tilstuerne, som stod i tætte Grupper paa Højderne og betragtede Kampen gjennem fine Rillerter, saa den franske Angrebsafdelings Fortrop klatre op over Mamelonens Skraaning. „Djeblikkelig blev der sendt en Raket op som Signal til den engelske Afdeling, og i samme Nu gjorde den lille engelske Styrke, der var udseet til dette Hædershvorn, et Stormløb paa Steenbruddet. Efter et ubetydeligt Ubeld drev de Russerne ud, væltede Skanseturvene, og begyndte at gjøre sig det hyggeligt derinde; men Interessesen var saa udelukkende sammentrængt paa det mere spændende Optrin, som kunde sees tilhøjre, at de maatte vente en Stund før deres Kamp tildrog sig Opmærksomhed. Franskmændene stormede opover Bakken til Mamelonen i det mest glimrende Opdrag, og i spredt Orden, og ethvert stirrende Øje vogtede paa deres Bevægelser, som det dalende Dagslys dog ikke skarpt nok frembævede. Men vi saa dog deres dunkle Skikkelser stadigt stigende opad — klatrende, løbende, kravlen opover Skraaningerne til Hovedværket, under en Hagl af Kugler, som imidlertid paa Grund af deres spredte Rækker kun gjorde ringe Skade. „De smuttede ind som et velt afrettet Kobbelt Hundee“, som en Officier sagde, der saa Bosquet vinke dem fremad. Et Øjeblik derefter saaes nogle mørke Røgsvirvler tegne sig mod Himlen. Franskmændene var paa Brystværnet og førede ovenfra ned i Værket; i næste Sekund vagede en Fane som Samlingspunkt og Udfordring, den svajede hid og did, snart højt oppe, snart nede, eftersom Kampstummelen rasede omkring den; og derpaa stiplede de lige ind i Hjertet af Mamelonen, og det var klart at der foregik et voldsomt Haandgemæng med Musketten og Bajonetterne. Det var 7½ Minut fra Angrebets Begyndelse. Derpaa blev der en Stimmelse ud gennem

det Hjørne, hvor de var trængt ind, og der var en forbi-gaaende Forvirring udenfor. Paa Hidsiden, hvor der var Ly, dannedes der Grupper, Nogle ledige, Nogle i fuldt Arbejde, og Andre saarede, og af og til fløj der en Bombe hen mod det bortreste Hjørne fra det engelske Batteri ligeoverfor. Men neppe var det blevet bemærket, at der tiltrængtes Hjælp, og et Par Skud løsnet, før der skeede et nyt Stormløb, en ny skarp Bajonettægning indenfor, og Russerne fornaglede sine Kanoner og trak sig tilbage. To Gange holdt Russerne Stand mod Strømmen, thi de havde en betydelig Trossestyrke i Baghaanden, beskyttede af Malakofstaarnets Kanoner. To Gange blev de drevne tilbage af Franskmændenes overvældende Skarer, der sloges som om deres Kamp var bestemt til at skulle aftegnes i de mindste Enkeltbeder. Da blev Bagdøren — om jeg maa udtrykke mig saaledes — sprængt op; Kamplarmen rullede ned over Bakken paa den Side der vender mod Byen, og Stridspladsen udbidedes. Den Udstrækning, over hvilken Kampen spredte sig, antydede klart, at Russerne havde faaet Forstærkninger. Franskmændene rykkede tilbage opover Bakken, og da den øvre Grund nu igjen blev Kampens Skueplads — da Franskmændene anden Gang faldt tilbage mod sine Forstærkninger — da den ene Haket efter den Anden steg op fra den franske Generals Opholdssted, og ved Gjentagelsen syntes at indskærpe en eller anden forstaaelig Ordre, begyndte vi at blive ængstlige. Endelig saa vi i Tusmørket vore Baabenfæller strømme ind, og atter hørte vi Slagets Bulder trække sig ned ad Hougens Bagside, saaat Russerne altsaa tilgavns var drevne tilbage. „Nu har de faaet Fodfæste,“ siger den ene Tilskuer til den anden, og rækker Rikkerten fra sig. Der saaes ikke flere Beværgsimit eller Kanonild indenfor. Mamelonen var en udslukt Vulkan, saalænge til vi skulde finde for godt at kalde den til Virksomhed igjen.“

Om Natten foretog Russerne sex Angreb paa Steenbruddet, men Engelsemændene hærdede sin nye Erobring med det yderste Mod og med stort Folketab mod den overlegne, jevnlig forstærkede Fiende. De tabte ialt 360 Menige og 35 Officerer *), Saarede og Døde. Franskmændenes Tab beløb sig til 1500 Menige og over 60 Officerer. *)

Medens denne sejerrige Kamp foregik foran Fæstningen, havde de Allierede paa en hidtil lidet iagttaget Kant af Halsøen næsten uden Blodsudgydelse tilføjet Fienden et betydeligt Afbræk; de havde sat sig i Besiddelse af det azovske Hav, et Indhav paa Krims østlige Side, over hvilket Russerne hentede en Deel af sine Krigsforsyninger. Det hele Toj gik saa glat, at det snarere lignede en Lyfsejads end et Felttog. Den 24de Maj afgik en Afdeling af Flaaderne med 8000 Mand fransk og 5000 Mand engelsk Tropper ombord til det snevre Stræde ved Jenikale, som forbinder det azovske og det sorte Hav, og besatte uden synderlig Modstand Kertsch og Jenikale ved Strædets nordlige Endepunkt. Russerne ødelagde sine Fæstningsværker, sprængte Krudtmagasinerne i Luften og opbrændte endeel af sine Kornoplager. Hvad de ikke selv satte Ild paa, ødelagde de Allierede, og man antager at Fienden i disse Dage mistede Kornforsyninger for 50,000 Mand i 6 Maanedes Tid. De russiske Kanonbaade og en stor Mængde Transportfartøjer (640) blev borede i Søen eller jagede paa Grund og opbrændte. De fransk-engelske Soldater gjorde en ganske klækelig Fangst af Kreaturer og Fjærkræ, men opførte sig for Resten meget uoverent mod de fredelige Indbyggere, som overalt kom dem imøde og efter russisk Skik bød dem Salt og Brød til Tegn paa Underkastelse. Især var det nok Franskmændene som plyndrede. **) Den smukke By Kertsch, som blev be-

*) Heriblandt maa vel være medregnet Underofficerer.

**) Der fortælles en komisk Historie om en fransk Soldat, som kom ud fra et Huus, hvis Indvaanere var flygtede, og som

fæstet og fik en stærk Besætning, led især megen Skade paa sin skønne Samling af Alderdomslevninger.

Den 18de Juni var bestemt til den Dag da de Allierede skulde benytte sig af den 10 Dage iforvejen bundne Fordeel for at erobre Malakofstaarnet og Nedan. Der blev en Mærkedag for de Allieredes første større Nederlag under denne Belejring. Franskmændene stormede Malakofstaarnet og Engelskmændene Nedan, men Russerne var saa vel forberedte paa at modtage dem, at de trods sit heldtemodige Anfald — Franskmændene var endog komne indenfor Malakofstaarnets Volde — blev drevne tilbage med stort Tab; Franskmændene alene havde 54 Officerer og 1500 Soldater dræbte, og 96 Officerer og 1600 Soldater saarede, tilsammen altsaa 150 Officerer og over 3000 Mennige. Den fornemste Aarsag til Fejlslaget af dette Angreb var, at de Angribende endnu maatte tilbagelægge en betydelig Strækning aaben Grund — fra de kom ud af Løbegravene til de kunde bruge Bajonetten mod Fienden — hvor de for hvert Skridt mødtes af en overhændig Kugleregn fra de russiske Batterier. Der var nu ikke Andet at gjøre, end hvad de Allierede i det paafølgende Krigsraad besluttede: at føre sine Løbegrave lige ind mod de russiske Bætker.

10 Dage efter denne ulykkelige Kamp døde Lord Raglan, 67 Aar gammel, af Kolera. Den gamle Krigers Død vakte almindelig Sorg i Hæren, som glemte alle de Klager den tidligere havde ført mod ham, og nu blot mindedes, at han i sine yngre Dage (under Felttoget i Spanien) havde hørt blandt Englands dygtigste Officerer, og at han i al Fald ved sin elskværdige Karakter og personlige Tapperhed havde Krav paa et hæderligt Eftermæle. Han synes i den sidste Tid at have været meget nedbrudt ved Følelsen af at

med dydig Forbitrelse raabte til sine Kammerater: „De har taget det Altsammen med sig, det Lyvepa!“

han havde udrettet saa Lidet til at havde det Krigerry han ved Felttogets Begyndelse havde vundet. Hans Lig blev med stor Højtidelighed bisat i Lejren og siden ført til England. Til hans Eftermand i Kommandoen udnævntes General Simpson, der just ikke vandt Laurbær i de følgende Maanedes.

Med de Forberedelser, som de Allierede nu efter det ubeldige Udfald af Stormen den 18de Juni gjorde til at komme Fæstningen ind paa Livet, blev Russerne øjensynligen Dag for Dag bragte i værre Knibe. Paa andre Punkter af Fæstningen var Løbegravene allerede før denne Tid bragte de fiendtlige Værker saa nær, at begge Parter, for at bruge et russisk Soldaterudtryk, „kunde spise sin Suppe af samme Talerken“, og i de følgende Maanedes blev ogsaa deres Hovedværker for hver Uge mere og mere betrængte af de Allierede. De Belejredes Skydning voldte rigtignok Belejrerne stedse større Mandefald eftersom de nærmede sig Værkerne; men de var nu fast besluttede paa ikke længer at spare uogen Opofrelse for ad denne blodige men sikre Vej at naa sit Maal. Russernes Mangel paa Levnetsmidler synes nu ogsaa (sandsynligviis for en stor Deel paa Grund af Toget til det azovske Hav) at have været større end nogensinde før. De Fanger, som gjordes i denne Tid, saa usle og forsultne ud; de fortalte, at de blot fik Brød, Salt og Vand, og Brændeviin kun paa de Dage, da der skulde leveres Slag; Kjød fik de næsten slet ikke.

I denne Nød fattede Russerne en Plan, som ikke kan kaldes andet end et Fortvivlelsens Nødmiddel. Den 16de August angreb de Sardinernes og Franskmændenes Stillinger paa den venstre Bred af Tsjernaja, idet de med en betydelig Troppstyrke rykkede over Floden og tre Gange stormede over Broen og opover Højderne, men maatte trække sig tilbage med et Tab af 8000 Døde og Saarede. Det var et andet Alma-Slag, kun med den Forstjel,

at Angriberne her var de Tabende. Der var 50—60,000 Mand Russer mod 12,000 Franskmænd og 10,000 Sardinere, af hvilke Sidste dog kun 4,500 var i Jlden. De Forbundne tabte 1000 Mand Døde og Saarede.

Endelig stundede den sidste Kamp til. Imod Slutningen af August var Franskmændenes Løbegrave rykkede Malakofstaarnet saa nær, at de kunde lægge Haanden paa dets Udenværter. En saadan Nærmelse kostede dem naturligviis daglig stor Blodsudgydelse, men det var Intet mod hvad Russerne led, som ifølge sin egen Generals Indberetning i den sidste Maaned mistede 600—1000 Mand daglig. Den 5te September ved Daggry begyndte det sidste almindelige Bombardement mod Fæstningen. I tre Dage udslyngedes der fra en Angrebslinje af næsten en halv Mills Udstrækning en Odelæggelsens Jld, mod hvilken ethvert tidligere Bombardement, Historien veed at tale om, kun er som en Børneleg. Der fandtes ikke et Smutbul i Byen eller paa Voldene (Bombelyene undtagne) som var sikker; Bomberne hagtede ned fjernt og nær, og Besætningen mistede i disse sidste 3 Dage tre tusind Mand daglig, saa man altsaa kan ansætte dens Tab i den sidste Maaned til 30,000 Mand. Den 8de September foregik Franskmændenes Storm paa Malakofstaarnet. Kl. 12 rykkede Stormafdelingen ud af sine Løbegrave, stiplede op over Skraaningen foran Fæstningsgraven, og var i et Nu gennem Skydestaarene. Russerne, som havde trukket sig tilbage til sine Bombely, blev overrumplede. „Franskmændene tilbagelagde de saa Alen, som skilte dem fra Fienden, i et Par Sæt — Bataljon efter Bataljon drev de gennem Skydestaarene saa let og lysteligt som Høstblade for Binden, og et Minut eller to efter at Spidsen af deres Kolonne var rykket ud af Graven, vajede det trefarvede Flag over Malakofstaarnets Volde.“ Kampen derinde var i Begyndelsen mat; men snart kom Russerne til Mande, og Franskmændene

maatte nu i 7 Timer modtage og tilbageflaa deres fortviv-
 Anfald fra Bysiden. Det franske Flags Hejsning blev
 Signalet til Engestmændenes Angreb paa Nedan. Det
 synes hæbet over al Indbending, at dette Angreb var yderst
 daarlignt forberedt. Frankmændene havde kun 15 Alen
 aaben Grund at passere; Engestmændene havde 300; —
 kostbare Alen, naar hvert Skridt mødes af en Hagl af
 Kanon- og Geværflugler. Frankmændene marsjerede over
 Fæstningsgraven paa en Plankbro, som de førte med sig;
 Engestmændene havde Stormstiger, og disse var for korte,
 og der var desuden ikke mere end 6—7 ved Haanden da
 de skulde storme. Allerede efterat de havde tilbagelagt de
 første 40 Alen fra Løbegravene, havde de tabt en stor Deel
 af sine Officerer. Alligevel lykkedes det dem at trænge ind
 i Nedanen; men her blev de modtagne af en saa voldsom
 Geværild, at de trods den tapreste Modstand — det var
 især deres Anfører, Oberst Windham, som her udmærkede
 sig ved en mageløs Dødsforagt — maatte rykke ud igjen.
 Boldgraven var snart opfyldt med Dyrger af Døde og
 Saarede, medens Russerne kom ud af Skydestaarene og
 skat dem med Bajonetterne eller kastede paa dem med Stene
 og Kartesjekugler. Angrebet varede 1½ Time, og i denne
 Tid skat Engestmændene have tabt flere Folk end ved
 Inferman.

Der var mangen en modig Kriger, som den Nat havde
 lagt sig til Hvile i sit Telt, og mindst drømte om, hvad
 der nu foregik i Sebastopol. De forfærdelige Brag fra
 exploderende Forter, som hele Natten igjennem bragte Jor-
 den til at bæve, har maaske ikke formaet at uroe dem, som
 nu et heelt Aar igjennem daglig havde hørt Skraldet fra
 Hundreder af Kanoner; men stærkere til at vække dem end
 denne Torden var de Ord, der nu som en Løbeild for
 gjennem Lejren: Sebastopol staar i Brand! Henimod Kl.
 1 om Natten bemærkede de engeste Bagter at der var en

forunderlig Stilhed i Nedanen; nogle Frivillige listede sig ind og saa til sin Forbauselse, at dens hele Besætning bestod af Døde og Saarede. Lidt efter kunde man fra Højderne i Lejren se Blus bevæge sig gjennem Gaderne og i Udfanterne af Byen; snart stinnede Flammerne ud igjennem Vinduene; Rækker af Baaningshuse stod i lys Lue, og før Daggry var Sebastopol fra Karabelnaja til Havet forvandlet til et eneste Flammehav. Genimod Kl. 4 rystedes hele Lejren af en voldsom Sprængning bag Nedan, og nu sprang det ene Fort og Fæstningsværk efter det andet i Luften; den russiske Flaade sank Stib for Stib tilbunds, medens de forbundne Hære gjennem Røgvælteerne i det rødlige Flamme- skin saa en tynd Linje langsomt bevæge sig mod Nord over Fjorden. Det var den russiske Armee, som beskyttet af den brændende By traal sig tilbage til Fjordens Nordside, over en Flaadebro, som Fyrst Sortschakoff flere Uger isorvejen havde lagt over den 1000 Alen brede Fjord. Kl. 8 om Morgenen den 9de September var Tilbageslaget skeet og Broen afbrudt; men det varede endnu en 24 Timer før de Allierede med Sikkerhed kunde vove sig ind i Byen, hvor der sprang Miner hele den følgende Dag. Alligevel havde dog franske Soldater allerede før Morgengry listet sig ind i Byen, og endnu før de russiske Bataljoner var rykkede ud blev Røbler og Materier fra Sebastopol salbudte i Lejren.

Det Odelæggelsesværk, som nu i de følgende Dage viste sig for Sejerherrerne, overgaar i rædselsfuld Storhed Alt hvad de foregaaende Kampe i denne blodige Krig har hørt at opvise. Jeg meddeler et Uddrag af Times's Korrespondents Skildringer: „Mellem Kamelonen og Malatoff er Jordsmonnet bogstavelig broslagt med Bomber og Rugler, og paa hver Kvadratalen er der dybe Gulinger i Jorden af de sprængte Bomber. Vejen var opfyldt med Franskmænd, som kom tilbage fra Sebastopol med alstens Plyndringskrum.

og med Rækker af russiske Fanger, af hvilke Mange var saarede, Alle modfaldne, med Undtagelse af en valter liden Gut med Kosakbue og en luslidt graa Uniformsstraf; han syntes at være nok saa glad i sine venlige Fangevogtere. Der var ogsaa en stout gammel russisk Soldat, som ejensynlig havde faaet sig en Taar over Tørsten, og som dansede hele Vejen med en Franskmand og en Rus. Men hvormange rædsomme Syn var her ikke at se; døde eller døende Russer paa Vejen til Hospitalerne fra det Stjebnesvangre Malakoff. Gaaende gennem et Virvar af Løbegrave, Sidsfakter og Paraleller, gennem hvilke Franskmændene har lagt sin sikre og dødbringende Vej lige til Hjertet af de russiske Forsvarsværter, og trædende varsomt mellem Pildyngerne, kommer vi endelig til Endepunktet af den franske Løbegrav. Den er kun 15 Alen fra den ubyre Boldstraaning, som hæver sig vel 20 Fod over Grunden og i alle Retninger viser sin Landdrætte af Kanonmundinger. Det trefarvede Flag vajer fredeligt fra dens højeste Punkt, og Franskmændene er allerede ifærd med at oprejse en Telegraf paa Toppen. Stig ud af Løbegraven — vogt dig for at træde paa de stakkels lemlæstede Tapre, som her ligger rundt om, og kom videre. Der er en Grav lige for dig, en 20 Fod dyb og 10 Fod bred. Her var det Franskmændene kom over; her er deres Plankebro og her mætrede de ind paa Malakoffs trygge Forsvarere. Hvilken umaadelig Tøffelse i disse Skybestaar! Fra Jorden indenfor til Toppen af Brystværnet kan ikke være mindre end 18 Fod. Der er otte Rækker af Stanseturve lagte over hinanden, den nedre Række altid bredere end den ovenfor liggende. Synet derinde er for rædselsfuldt til at dvæle ved. Franskmændene er ifærd med at bære sine egne og de russiske Saarede ud, og for at holde Vejen klar er Eigene lagte sammen i fem Dynger. Pytter af Blod betegner Balpladsen, og Stanken er allerede bekværlig; Sværme af Fluere har sat sig paa de Døde eller Døende; brækkede

Geværer, sønderrevne Klæder, Sjaoker, Sabler, Bajonetter, Brødpøser, Feltflaster og Tornistre ligger i ubeskrivelig Uorden over Pladsen, og mellem dem Dyrer af Kugler, Kartesjer, Bombestumper, Patroner, Karduser, løst Krudt, Embedspapirer og Kjedler. De indvendige Tvervolde er saa høje og brede, at det næsten er umuligt fra noget Punkt at faa en Udsigt over Malakoff; midt i Bærket er der en høj Jorddyngge, som enten har været bestemt til et Slags Bombely, eller er en Levning af det gamle Taarn. Kanonerne, hvoraf der fandtes 60 i Bærket, er allesammen Stibskanoner, lagte paa Stibslavetter og betjente som til Orlogs. Overalt i Bærket kan man se, at Russernes Styrke var deres Svaghed; de faldt i sine egne Bombely. I Bærkets Brystværn er der flere Indskjæringer, udvendig meget smale, men bredere og nedadgaaende jo længer man kommer ind i dem, de fører til Rum; der er en fire fem Fod høje og otte ti Fod i Fiirkant. De oplyses kun gjennem Indgangen, og maa have været bælmerke om Natten, medmindre Folkene har haft Lygter. Hid var det Garnisonen trak sig tilbage, naar den blev udsat for et voldsomt Bombardement. Stanken i disse snevre Rum er væmmelig, og Luften er opfyldt med Bloddamp og ubeskrivelige Bederslyggeligheder. Der er flere saadanne Rum, og de kunde trodse det voldsomste Bombardement i Verden. I et af disse Hjør, som er udhulet i Klippen, synes den kommanderende Officeer at have boet. Det maa have været et trist Opholdssted; Gulvet var ved Indgangen i en Fods Højde bedækket med Rapporter, Lister, og maaste Indberetninger til Tsaren med Forsikringer om at Fæstningen ikke havde lidt nogen Skade. I disse snevre Kamre var det Garnisonen havde sin Middagshvile, da Franskmændene kom over dem som en Kastevind og saa at lige druknede dem i deres Hulér. Graven udenfor Malakoff, paa Bysiden, var endnu opfyldt med Franskmænd og Russer, dyngede over hverandre i rædsom

Forbirring. Tilhøjre var Marken formelig strøet med Lig saa tæt de kunde ligge, og i Graven laa de stuede sammen. Her led Franskmændene svære Tab og blev gjentagne Gange slagne tilbage. Russerne laa indenfor Bærket ophobede som paa en Slagtervogn, og Saarene, Blodet — jeg har aldrig seet et saadant Syn. Nedenfor Malakoff kommer vi til en Forstad af Ruiner, aaben mod Søen; den er opfyldt med Lig. Russerne har krøbet væk til Smuthuller og Kot i hvert eneste Huus, for at dø som -forgiftede Rotter; Artilleribeeste, med Bugen opflængt af Kugler, ligger over hele Grunden bag Malakoff, og betegner det Sted, hvor Russerne rykkede op med sin sidste Kolonne forat tilbageerobre det under Bestyttelse af et svært Feltbatteri! Hver Gaard, Kirken, endeel offentlige Bygninger — Alt er nedramlet eller revnet under Kanon- og Mørserilden. Tilvenstre kommer vi langs en stor hvid Muur til Verftsporten. Denne Muur er overalt gjennemboret af Kugler. Indenfor er Dokterne, som efter Sømands Sigende er de største i Verden. Et Dampstib brænder lysteligt i en af dem. Porte og Magasiner er sprængte og gjennemborede af Kugler. Der har vi tilhøjre de stolte Verftsbygninger, som saa saa brede og nydelige ud. Endeel af dem er sprængte til Fnug eller saa sønderplintrede at det er at undres paa hvorledes de kan hænge sammen. Fort Paul *) er urørt. Det staar der som om det trodsede den Skjebne som venter det, lige for os, og adbarende Stemmer byder Alle trække sig tilbage, og selv den mest Medlidende flyr fra Hospitalet, som er i en af disse Bygninger, hvor de plejer de Saarede. Jeg besøgte det Dagen efter."

"Af alle de Rædselsbyn, Krigen nogensinde har viist Verden, er Sebastopols Hospital det gruelligste, mest hjerteskjærende og oprørende. Det kan ikke beskrives; ingen Indbildningskraft kunde fremstille Noget, som kommer det nær.

*) Paa Søiden.

Her kan man ved hvert Skridt se, hvorledes det usle Menneſtelegeme kan lemlæſtes og dog holde Sjelen inde, mens hvert Lem er knuſt og Livsſtrømmen vælder ud af hver Aare; og her ſeer man paa ſamme Tid hvor lidet der ſkal til for at dræbe! Den Bygning, ſom brugtes til Hoſpital, ligger i en Huusrække, der iſær var udfat for de Bomber og Kugler, der for over Nedan, og dens Sider, Tage, Vinduer og Døre bærer overalt Vidneſbyrd om Kanonadens Voldsomhed. Da jeg traadte ind ad en af diſſe Døre ſaa jeg et Syn, ſom Gud ſke Lov ſaa Menneſter nogenſinde har ſeet Magen til! I en lang, lav Sal, ſom ſtøttes af firkantede Søjler, ſom oventil forenes ved Buer, og ſom modtog et ſvagt Lys gjennem de ſprængte Vindueſaabninger, laa de ſaarede Ruſſer, ſom af ſin General var antvordede til vor Omhu. De ſaarede ſiger jeg? Nej men de Døde, de raadnende Lig af diſſe Soldater, ſom man havde overladt til deres Dødskvæler, uden Pleje, uden Hjælp, ſammenſtuede ſaa tæt de kunde ligge, Nogle paa Gulvet, Andre paa usle Briſter og Sengſteder, eller paa Straalejer, ſom var gjennemtrukne og mættede med Blod, der piblede frem af dem og ſilrede hen over Gulvet, blandet med Udflodd af de raadnende Lig. Med Braget af de ſprængte Forter gjenlydende i ſine Dren, mens Bomber og Kugler for gjennem Tag og Bægge didind hvor de laa, blev diſſe ſtakkels Menneſter, ſom kun altfor vel havde tjent ſin faderlige Ben og Herre Tsaren, overladte til ſin ſtrækkelige Stjebne. Mange kunde været frelſte uden nogen overordentlig Omhu. Mange laa, endnu ilibe, med Orme krablende om i ſine Saar. Mange, ſom næſten var blevne vanbittige over hvad de ſaa om ſig, eller i fortvivlet Nædfel ſøgte at undfly Synet deraf, havde kræbet bag Sengen, og ſirrede frem derfra paa den ſtræcklagne Tilſtuer — min Gud! med hvilke Blik! Mange laa med Arme og Been brudte og forvredne, medens Beensplinterne ſtal frem af

Rjødet, og bønfuldt om Hjelp, Vand, Mad eller Medlid-
denhed; Andre, som var blevne maallose ved Dødens Nær-
melse, eller ved frygtelige Saar i Hovedet eller Kropp-
pen, pegte paa det saarede Sted; Mange syntes i Stil-
hed at opgjøre sit Regnskab med Himlen. Nogle havde
et saa rædselsfuldt forbildet Udseende, at man nagledes til
Jorden som ved en skrækkelig Fortryllelse. Kan denne blo-
dige Klump af Klæder og hvide Been have været et menne-
stelig Væsen? eller kan den sværte, forbrændte Rjødmasse
have indesluttet en menneskelig Sjæl? — En Mængde Lig
var i utrolig Grad opsvulmede og Trækkene forvrængte til
uhyre Former, med Dine som traadte ud af Hulingerne,
og den sorte Tunge stikkende frem af Munden og sammen-
klemmt mellem Tænderne i Dødstampen. Jeg tilstaar at det
var mig umuligt at udholde dette Syn, som jog Skræk i
vore mest erfarne Bøger — Ligstanken, Stanken af de raad-
nende Saar, af det levrede Blod, var altfor gruelig. Men
hvad maa ikke de Saarede have lidt, som døde uden at faa
en Slurk Vand af en hjælpsom Haand, eller høre et trøstende
Ord! Under Tilbagetog synes Russerne at have lagt Eigene
derind for at faa dem afvejen, og lastet dem paa Straalejerne
som til en rædselsfuld Spot. Saa vel betrygget som dette
Tilbagetog var maatte de kunnet drage bedre Omsorg for
sine Saarede.“

Det var et Aar mindre fem Dage efter de Allie-
redes Landstigning paa Krim, at Felittoget havde naaet sit
Hovedformaal, Odelæggelsen af den russiske Sømagt i det
sorte Hav. I dette Tidrum havde de sejret i tre staaende
Slag, rejst en uhjorte Befæstning af en halv Miils Udstræk-
ning, hvis Løbegrave og Paraleller udgjorde en Længde af
over 4 Miil, tilbageslaaet en Uendelighed af Angreb fra en
aarbaagen og som oftest overmægtig Fiende, underholdt en
vældigere Ild end nogen foregaaende Krig paa langt nær
kan opvise Magen til, og fornemmelig ved denne Ilds

Styrke og Nærhed, uden egentlig Belejring indtaget en af Verdens største Fæstninger. Med Sebastopols Ødelæggelse var et Hovedredskab for Ruslands ærgjerrige Planer i Syden bristet det af Haanden. Thi dets Tilværelse var, og kunde ikke være Andet end en Trusel mod Tyrkiet; en Fæstning der var anlagt for at beskytte en stor Orlogsflaade og udrustet med Krigsforsyninger for en lang Fremtid ved et Farvand, hvor ingen mægtig Nabo truede Ruslands Grænser, kunde kun være emnet paa Erobring. Endnu efter et heelt Aars forbitrede Kamp fandt de Allierede, da de ryttede ind i den ødelagte By, 6,000 Kanoner, 400,000 Kanonkugler og 100,000 Bomber i dens Forraadsbygninger, saa grundigt havde Rusland her i Stillehed forberedt sig til det Tidspunkt, da det ved en pludselig Udfoldelse af en uhyre Overmagt skulde kunne knuse Tyrkiet med eet Slag, og inden det øvrige Europa endnu anede Faren, tage Fodfæste ved Dardanellerne. Med hine stolte Drømme var det nu forbi, Sortehavets Hersterborg var en rygende Grusdyng, og den vældige Orlogsflaade laa i en ubæderlig Grav paa Sebastopolfjordens Bund. Men dette var endnu langt fra Alt. Det var ikke alene i det sorte Hav, Ruslands Magt knækkedes ved Sebastopols Fald; men det hele Nige havde ved Fæstningens haardnakkede Forsvar faaet et Knæk, som det maaste ikke forvinder i en Menneskealder. Dets bedste Armeer var under de elleve Maaneders frugtesløse Anstregelser opslugte og tilintetgjorte, ikke alene ved Fiendens Baaden, men endnu mere ved Smitsot, Nød og Lidelser paa Jilmarsjerne fra alle Nigets Kanter til Krigens Skueplads. Saaledes blev selve de Allieredes Misgreb ved ikke strax efter Almaflaget at gaa løs paa Fæstningen til Slut det virksomste Middel til Fiendens Svækkelse; Sebastopol var ligesom det aabne Saar hvorigjennem Jettens bedste Blod blev udtappet. Russerne selv erklærer at de i og udenfor Sebastopol begreb 86,000 Mand, og at de desuden

ved Sygdom mistede ikke mindre end 100,000 Mand paa Krim; regner man dertil hvad Zilmarsjerne, over de ubejsomme Stepper og Myrer paa Halvøen og i de tilgrænsende Strøg, har kostet af Mennekeliv, kan man ingensunde finde det for højt anslaaet, naar man regner, at Sebastopols Forsvar har kostet Rusland en Fjerdedeel Million Mand. Dette ene Felttog blev saaledes ikke alene afgjørende for Ruslands Magt i det sorte Hav; men det blev med det samme til den afgjørende Stykkeprøve mellem de krigførende Rigers Hovedmagt. Derfor var Striden om Sebastopol i den Grad fremragende under denne Krig, at de øvrige Krigsbegivenheder neppe bemærkes ved Siden af denne ene store Kamp. Af mere Betydning end disse var den Nød, som Stængningen af Havnene i det sorte Hav og Østersøen voldte Rusland. En af dets vigtigste Næringskilder, som i de senere Aar havde taget et saa overordentligt Opsving, Kornudførslen, var næsten stanset, og mangfoldige Jordbrugere derved geraadede i Armod; Fabrikker maatte nedlægges fordi der ikke var Kul til at drive dem med, og saagodtsom alle Handelskjenstande, med Undtagelse af de Vandet selv frembragte, i uhyre Grad fordyrede.

Jeg skal dog her for Fuldstændigheds Skyld omtale de Vigtigste af de Krigsbegivenheder, som dannede Efterspillet til den afgjørende Kamp paa Krim. — En Maanedes Tid efter Sebastopols Fald, den 7de Oktober, afgik en engelsk-fransk Flaadeafdeling til Kinburn, en russisk Fæstning ved Indløbet til den lille Bugt der optager Floderne Dniester og Bug. Nogle Mil oppe i Vandet ved den sidnævnte Flod havde Russerne i Nikolajeff stærkt befæstede Bærster og Oplagsbygninger for sin Flaade, og det har rimeligviis været Meningen, med dette Tog at trænge videre opover Floden og angribe Nikolajeff. Kinburn blev den 17de Oktober bestudt fra Kl. 9 om Morgenen til Kl. 2, og overgav sig da med sin 1100 Mand stærke Befæstning

og 70 Kanoner efter et tappert Forsvar. En mindre Fæstning, Oltshajoff, paa den anden Side af Indløbet, blev sprængt i Luften af Russerne. Det Mærkeligste ved dette lille Krigstogt var, at der her blev anvendt et nyt Angrebsmiddel, Flydebatterier af Jern. Hvis man kan stole paa den Prøve som her førstegang stede, vil disse svømmende Batterier i en følgende Krig blive et frygteligt Vaaben mod Søfæstninger. De var ved Kinburn i en Afstand af 1200 Alen udsatte for en heftig Ild fra temmelig svære Kanoner, men uden mere Virkning, end om man havde skudt paa dem med Pistoler. Paa et Batteri var der Mærker af 63 Skud mod Jernpladerne paa den ene Side, og al den Skade de havde anrettet bestod i at tre Sammenlinkninger var lidt løsneede. Besætningen er ogsaa saa sikker som bag en Fæstningsmuur; det eneste Tab den led ved Kinburn voldtes ved et Slumpeskud gjennem en af Kanonportene. Paa Dækket findes kun een Mand, der staar paa Udkig i et stufast Kot. De skal være en Opfindelse af Keiser Napoleon.

Hadde de Allierede haft disse Flydebatterier i Østersøen, skulde maaske ikke ogsaa den anden Sommer være gaaen hen uden at noget Afgjørende blev udrettet mod de russiske Fæstninger. Den eneste Skade af nogen Betydning (Blokaden fraregnet) som de Allieredes Flaader her tilføjede Fienden, var Fæstningen Sveaborgs Bombardement, fra 9de til 11te August, hvorved Angriberne i 48 Timer kastede over 20,000 Bomber og Kugler ind i Fæstningen. To Krudtmagasinier sprang i Luften, og næsten hele Byen blev et Rov for Guerne. Russerne skal have mistet over 2000 Mand. Efter en Beretning fra Finner, som under Bombardementet opholdt sig i Byen, vilde man have overgivet Fæstningen til de Allierede, dersom Bombardementet havde været en fire fem Timer længere.

Den sidste mærkelige Krigsbegivenhed var en Sejrvinding for Russerne; den tyrkiske Grænsfæstning i Lille-

Asien, Kars, overgav sig efter flere Maaneders Besjring den 28de November til den russiske General Muravieff. Dette Tab var ligesaa hæderligt for den tyrkiske Besætning som en Sejer; thi aldrig er en Fæstning bleven forsvaret med større Heltmod og Udholdenhed. Forsvaret lededes af den engelske General Williams, som af sin Regjering var bleven sendt som Kommissær til den tyrkiske Armees. Han havde taget al Magten fra de uduelige, fordrukne Passaer, og ved sit Heltmod vundet de tyrkiske Soldaters Beundring og Kjærlighed, saa at de under hans Anførsel udholdt alle Besjringens Nødsler uden at knurre. Først da den sidste Smule Meel var fortæret, da den sidste Hest var slagtet til Næring for de Evge, da Besætningen i boagstavig Forstand holdt paa at sulte ihjel (Mange var allerede blevene vanvittige af Hungerlidelser og tungt Arbejde) overgav han sig til Fienden. Den russiske General behandlede Besætningen med al den Ridderlighed som dens Heltmod fortjente. Da de tyrkiske Tropper marsjerede ud af Byen, stod Russerne opstillede paa Linje for at modtage dem, og Sejerherrerne presenterede Gevær for de Overbundne.

Det var Østerrig, Rusland havde at takke for at det nu uden altfor stor Ydmygelse i Verdens Øjne kunde tilbyde Fred. Østerrig havde under hele Krigen, ligesom før dens Udbrud, høvt fuldt op at gjøre med at mægle mellem de Stridende, og da Ruslands Svækkelse efter Sebastopols Fald blev mere og mere aabenbar, da der viste sig Kjendetegn til, at Frankrig og England nu ikke længer vilde vide af at nogen europæisk Stormagt skulde have Lov til at staa udenfor Kampen — da lod det virkelig til, at Østerrig stod i Begreb med at kaste Pennen og gribe til Sværdet. Det tilfillede Rusland et sidste Forslag (Ultimatum), hvori det truede med at slutte sig til Bestmagterne, dersom ikke Rus-

land gif ind paa de Fordringer, hvis Opfyldelse Bestmagterne allerede det foregaaende Aar havde opstillet som det Mindste de agtede at opnaa ved Krigen. Disse Fordringer, der fornemmelig angik de Mistligheder som havde givet nærmest Anledning til Krigen, var sammennfattede i følgende fire Punkter: 1. Ophævelse af den russiske Bestyttelsesret over Donaufyrstendømmerne. 2. Ophævelse af Ruslands Overherredømme over Skibsfarten paa Donaumundingerne. 3. Det sorte Havs Fredning. 4. Ruslands Opgivelse af sine Fordringer paa at blande sig i de tyrkiske Kristnes Anliggender.

Den 17de Januar erklærede Rusland ved sin Gesant i Wien, at det gif ind paa Østerrigs Fredsforslag; de krigsførende Magters, tilligemed Østerrigs og Preussens *) Gesanter sammentraadte til Fredsunderhandlinger i Paris, og den 30te Marts 1856 blev Freden sluttet og undertegnet. De vigtigste af Fredstraktatens Bestemmelser er følgende:

Tyrkiet erklæres højtideligt for at være et ligesaa uafhængigt og ukrænkeligt Rige, som enhver anden europæisk Stat.

Sultanen erklærer paany, at alle hans Undersaatter, uden Hensyn til Religion eller Nationalitet, skal staa paa lige Fod.

Det sorte Hav er aabent for alle Nationers Handelskibe, og dets Farvande og Havne for stedse lukkede baade for Kyststaternes og for andre Magters Krigskibe, med Undtagelse af en ubetydelig Orlogsstyrke, som Enhver af de underhandelnde Magter skal have Ret til at sende did for at overholde Orden og paaase at Dverenskomsten bliver iagttaget.

Rusland indrømmer alle øvrige Stater Ret til at holde Konsuler i alle Havne ved det sorte Hav.

*) Den sidstnævnte Magt fik dog først Lov at komme til, da Underhandlingerne var saagodtsom sluttede.

Rusland og Tyrkiet forpligter sig til ikke at anlægge noget Orlogsverft eller Oplagssted for Krigsforsyninger ved det sorte Havs Kyster.

Skibsfarten paa Donau skal være lige fri for alle Nationers Skibe, og staa under Opfigt af en Kommission, udnævnt af de Stater gennem hvilke Floden løber. *)

Rusland afstaar, „som Gjengjeld for Tilbagegivelsen af de Allieredes Erobringer,“ og for bedre at sikre Donauskibsfartens Frihed, en Strimmel Land af sine Besiddelser ved Donaumundingerne. Dette Strøg forenes med Donaufyrstendømmerne.

Ingen af de underhandlende Magter skal for Fremtiden have nogen „Bestyttelsesret“ over Donaufyrstendømmerne. Disse Landes indre Anliggender og Forhold til Tyrkiet skal nærmere bestemmes, efterat Sultanen gennem en Forsamling af Repræsentanter fra alle Samfundsklasser har hørt Befolkningens Ønsker.

I en Tillægstraktat bestemtes, at Bomarsunds Fæstningsværker ikke skulde gjenopbygges eller Landsøerne paa nogen anden Maade befæstes.

Saaledes endte Krigen mod Rusland, to Aar og to Dage efter Englands og Frankrigs Krigserklæring, hurtigere end Verden havde ventet; ikke for tidligt for den fredelige Virksomheds Mænd, hvis Handel og Industri nu atter fylder Østersøens og Sortehavets Havne med alle Verdens Flag, men meget for tidligt for de mange Misfornøjede, som i den saa Begyndelsen til en Verdenskamp mellem Vesten og Østen, mellem Civilisation og Barbari. For dem som i det despotiske Ruslands Bælde seer en stadig Trusel mod Europas Frihed, og som havde ventet, at Kampen for Tyrkiets Rettigheder blot skulde blive Indledningen til et

*) Byrtenberg, Bavern, Østerrig, Tyrkiet og Donaufyrstendømmerne. (Kommissarerne for de Sidstnævnte skal udnævnes med Portens Bekræftelse af Valget.)

almindeligt Korstog mod Despotismens mægtigste Repræsentant i Europa — for disse blev Freden en Skuffelse; maaske var det denne Skuffelse som fremkaldte Nøget om at det var Keiser Napoleon, som havde fremstødet Freden, af Frygt for at hans eget Enevælde skulde stedes i Fare, dersom Europas mægtigste Despoti led et altfor stort Knæk i Verdens Anseelse; muligt er det ogsaa, at denne Paastand virkelig er begrundet; det faar overlades til Fremtiden at afgjøre. Saameget er ialfald sikkert, at denne Krig ikke har bragt Verden et Skridt fremad til Afgjørelsen af den store Kamp, som begyndte med den første franske Revolution: Kampen mellem Folkefrihed og Enevælde. Ja endog Krigenes egentlige Formaal, det tyrkiske Statssamfunds Ordning og Sikkerhed, kan endnu ikke siges at være naaet. Vel kan det nok være længe, inden Rusland atter vover aabenlyst at angribe Tyrkiet; men den Spire til Oplosning, Porten gemmer i sit eget Indre, kan ikke udryddes ved nogen noksaa velmeent Overenskomst, og det skulde gaa underligt til, om et Land, som behøves af to Folkestammer med forskjellig Religion, forskjellige Sæder og Tænkemaade, kunde se disse stridige Bestanddele stilles som jevngode ved Siden af hinanden uden svære, for Staten livsfarlige Rystelser. Og under disse vil da nok Rusland og de øvrige Magter finde det nødvendigt, trods de valte Ord i Fredstraktaten om Tyrkiets Selvstændighed og Ukrænkelighed, at blande sig i Striden og kappes om at faa den afgjørende Stemme. Og heri ligger Spiren til nok en Krig. Lad os haabe at Frankrig og England, om Verdens Fred atter skulde forstyrres, vil komme til at staa ligesaa broderligt ved hinandens Side, og for en ligesaa retfærdig Sag som den de kjæmpede for under Sebastopols Volde. De har viist Verden hvad de formaar at udrette naar de er enige; de har viist, at deres Sønners Mod ikke var hensyngnet under en lang Fred; den Frugt har dog Krigen bragt: den har tilintetgjort Døvertroen

om Ruslands Uovervindelighed, og den har lært Verden, at Civilisationen forhøjer og forædler selve Krigens blodige Idræt.

For vort eget Fædreland og Broderriget har de hunderndne Krigsaar ogsaa baaret sine Frugter: Europa har faaet Djinene op for hvorledes ogsaa vor Selvstændighed trues af Ruslands ærgjerrige Planer, og Kong Oskar har ved Traktaten med Bestmagterne *) bestemt og utvetydigt pegt paa den Vej de forenede Riger vil betræde, om en kommende Krig skulde drage dem med ind i Kampen: for Nordens Selvstændighed og Frihed, mod Ostens Tyranni; for Civilisationen, mod Barbariet.

*) Se denne Aargang, S. 74—77.

Oversigt.

1689—1725.	Peter den Store. S. 169
1721.	Freds slutningen i Ny stad. (Rusland trænger frem til Østersøen). S. 170.
1774.	Freds slutning i Rutsjuk Rainards sji. (Rusland faar fast Fod ved det sorte Hav). S. 171.
1773, 1793 og 1795.	Polen deles. S. 171.
1809.	Rusland erhverver Finland. S. 171.
1812.	Rusland udvider sine Besiddelser ved det sorte Hav. S. 171.
1825.	Kejser Nikolaus bestiger Thronen. S. 178.
1826.	Rusland erhverver „Bestyttelsesøret“ over Moldau og Valakiet. S. 177.
1841.	Londonertraktaten. (Dardanellerne og Bosporus luffede Stræder). S. 198.
1853.	
Januar—April.	Kejser Nikolaus indleder hemmelige Underhandlinger med England. S. 180—184.

- Februar — Maj. Menzifoff i Konstantinopel. S. 184—186.
- 2den Juli. Russerne gaar over Pruth. S. 187.
- 1ste Oktober. Tyrkiet erklærer Rusland Krig. S. 188.
- 1ste November. Den franske og engelske Flaade kaster Anker ved Indløbet til det sorte Hav. S. 198.
- 4de November. Slag ved Ostenika og Kalafat. S. 191—192.
- 30te November. Slag ved Sinope. S. 199. 1854.
- 3die Januar. Bestmagternes Flaader sejler ind i det sorte Hav. S. 199.
- 6te Januar. Slag ved Gzitate. S. 200.
- 16de Marts. Træfning ved Turtokai. S. 201.
- 23de — 30te Marts. Russerne rykker ind i Dobrudscha. S. 201.
- 28de Marts. Bestmagterne erklærer Krig. S. 200.
- 14de April. Silistria belejres. S. 201—202.
- 22de April. Odessa bombarderes. S. 208.
- 14de Juni. Østerrigs Traktat med Porten. S. 203.
- 21de Juni. Silistrias Belejring hæves. S. 202.
- 16de August. Bomarsund indtages. S. 209.
- 1ste September. Russerne rykker ud af Donaufyrstendømmerne, og Østerrig rykker ind. S. 204.
- 5te September. Angrebshæren afsejler fra Barna. S. 211.
- 17de September. Landgangen paa Krim. S. 217.
- 20de September. Slag ved Alma. S. 218—220.
- 23de—27de Sept. Marsj til Balaklava. S. 221—222.
- 17de Oktober. Sebastopol bombarderes. S. 225—226.
- 25de Oktober. Træfninger ved Balaklava. S. 227—230.
- 5te November. Slag ved Inkerman. S. 231—236.
- 14de November. Drkan i det sorte Hav. S. 237.

1855.

- 2den Marts. Kejser Nikolaus's Død. S. 249.
 4de Marts. Sardinien slutter sig til Vestmagterne.
 S. 249—250.
 20de Marts. Menzikoff afløses i Kommandoen af
 Fyrst Gortschaloff. S. 266.
 9de April. Almindeligt Bombardement. S. 265—
 266.
 6te Mai. Canrobert tager Afled og Pelissier
 overtager Kommandoen over den
 franste Arme. S. 266.
 7de Juni. Mamelonen erobres. S. 266—267.
 18de Juni. Førgjæves Storm paa Malakoff og
 Redan. S. 270.
 Mai—Juni. De Allierede kommer i Besiddelse af
 det azovske Hav. S. 269.
 28de Juni. Lord Raglans Død. S. 270—271.
 9de—11te August. Sveaborg bombarderes. S. 282.
 16de August. Slag ved Tsjernaja. S. 271—272.
 5te September. Bombardementet aabnes. S. 272.
 9de September. Sebastopols Sydside rømmes af Rus-
 serne. S. 274.
 17de Oktober. Kinburn indtages. S. 281.
 21de November. Traktat mellem Norge og Sverig og
 Vestmagterne. S. 74—77.
 28de November. Kars overgiver sig. S. 283.
 30te Marts 1856. Fredsslutning i Paris. S. 284.

 Tidender fra Ind- og Udlandet.

I sommer har kongelige Personer haft meget travelt med Rejser, og ikke mindst i vort Land. Allerede i de forrige Hæfter er det omtalt, at Prinds Oskar var rejst til Frankrig og England; han er nu kommen tilbage. — I

Slutningen af Juni rejste vor Kronprinsesse til Holland og derfra til et lyst Bad, hvorfra hun nu atter er vendt hjem. — Saa kom hendes Slægtning, Hollands Kronprins, Wilhelm af Oranien, hid til Kristiania; og omtrent i Midten af Juli rejste han og vor Kronprins (eller Underkonge) herfra vestover til Bergen og derfra videre hver sin Vej til Trondhjem. Underkongen besøgte undervejs Byerne Arendal, Kristianssand, Mandal, Flekkefjord, Egersund, Stavanger; imellem dem rejste han for en stor Del tillands, gjorde saa en Tur ind gennem Hardangerfjorden og opholdt sig derefter en 2—3 Dage i Bergen. Derpaa gik Rejsen nordover og ind gennem Sognefjorden, saa tilfjelds fra det inderste af Sogn over til Lom i Gudbrandsdalen og gjaennem den ned til Romsdalen, saa igjen tilfjøs til Byerne Molde og Kristiansfund og videre ind til Surendalskøen, hvorfra han for Landvejen til Trondhjem. Derfra drog han indover til Stjerdalskalfen, hvor der i de 3 første Uger af August var en meget stor Dvølseslejt for de nordenfjeldste og endel vestenfjeldste Krigsfolk. I den Tid besøgte Kronprinsen ogsaa Veranger og Stiklestad, hvor Hellig-Olaf faldt. Siden vendte han tilbage til Trondhjem og rejste derfra over Røros og Østerdalen hid til Kristiania. Overalt paa sin lange Rejse i Landet har Folk likt ham godt og taget imod ham med stor Ære og Fryd. — Siden har Bergen, Kristianssand, Kristiania, Drammen og Kongsberg ogsaa haft Besøg af Prins Napoleon (der er Søstendebarn til den nuværende Kejser Napoleon). I de 3 sidstnævnte Byer var han sammen med Underkongen, og rejste herfra til Stockholm. — Straks efter kom endelig den preussiske Prins Albrekt (Preuserkongens Brorsøn) hid til Hovedstaden. Nu er igjen vor raske Underkonge rejst en Tur nedover til Kjøbenhavn.

Ogsaa andre mærkelige Mænd i de nordlige Lande har rejst meget iaar. Først var det nu det store Studentermøde i Sverrig, som er omtalt i forrige Hæfte. Derefter kom et nordist Boghandlermøde i Kjøbenhavn, et Landbrugsmøde paa Hamar og et stort Naturforskermøde her i Kristiania. I dem alle var der Mænd fra alle 3 nordiske Broderfolk. Kronprinsen deltog i begge de sidste. Landbrugsmødet bestod af 400 Deltagere, Naturforsker mødet af omkring 200 (?).

Ellers da er Stortingsvalgene det vigtigste af indenlandske Nyheder; de fleste af dem er nu endte. Til Stortingsmænd for Bratsberg Amt er valgt følgende:

- 1) Foged Borchsenius.
- 2) Gaardbruger Tormod Knudsen.
- 3) Kjøbmand Møller.
- 4) Lensmand Grave.

Da til „Suppleanter“ valgtes Gaardbrugerne M. Kleppen, S. Linna, Lensmand Simonsen og Gaardbruger A. D. Blom.

Til Tingmænd for Stavanger Amt valgtes:

- 1) Gaardbruger Ueland.
- 2) Lensmand Mossige.
- 3) Gaardbruger Kolbenstvedt.
- 4) Landhandler Thorsen.

Suppleanter blev Gaardbrugerne Storsten, Stave, og Søjland samt Sognepræst Hansen.

Finmarkens Amt har valgt til Tingmænd:

- 1) Gaardbruger Stoltenberg.
- 2) Lensmand Sjølvberg.
- 3) Bærksbestyrer Thomas. *)
- 4) Sognepræst Hansen.

Til Suppleanter laaredes Lensmand Sama, Pastor Sandberg og Gaardbrugerne Steenson og Moen.

For Buskeruds Amt er laaret til Stortings:

- 1) Student Sundt.
- 2) Gaardbruger Hervik.
- 3) Kirkesanger Hilsen.
- 4) Provst Wille.

Suppleanterne er Gaardbrugerne Tandberg, Bjøre, Færden og Gregersen.

Tingmænd for nordre Bergenhus Amt er:

- 1) Sognepræst Sverdrup.
- 2) Gaardbruger Løten.
- 3) Kaptein Rejnhardt.
- 4) Gaardbruger Urdal.

Til Suppleanter valgtes Gaardbruger Svans, Kirkesanger Afskevold, Sorensskriver Hubert og Pastor Hauge.

*) Thomas er Engellmand, men har i mange Aar styret Kaa-fjordens Kobberværk.

Stortingsvalget for Vister og Mandals Amt havde følgende Udfald; til Stortingsmænd:

- 1) Gaardbruger Jaabæk.
- 2) Gaardbruger Bergsager.
- 3) Kaptejn Mannelstad.
- 4) Gaardbruger H. Birkeland.

Og til Suppleanter: Gaardbrugerne A. Birkeland, Helle, Lie og Midhassel.

Stortingsmænd for Nordlands Amt er:

- 1) Kirkesanger Augustinussen.
- 2) Lensmand Kjelsberg.
- 3) Amtmand Breder.
- 4) Handelsmand Wetlesen.

Til Suppleanter valgtes Sagfører Prydz, Provst Rod, Sagfører Thorsen og Handelsmand Sverdrup.

I søndre Trondhjems Amt valgtes:

- 1) Student Krogness.
- 2) Gaardbruger Sæter.
- 3) Probianskriver Olsen.
- 4) Seminarilærer Ulstad.

Suppleanterne der er Hytteskriver Mas, Skolelærer Iversen, Pastor Esendrop og Gaardbruger Solberg.

Stortingsmænd i søndre Bergenhus Amt er:

- 1) Gaardbruger Aaga.
- 2) Kirkesanger Nisnæs.
- 3) Kapellan Tandberg.
- 4) Sognepræst Koren.

Suppleanterne er Handelsbetjent Skauge, Lensmand Skaar, Gaardbruger Helland og Sagfører Krohg.

I nordre Trondhjems Amt er valgt følgende Stortingsmænd:

- 1) Lensmand Nygh.
- 2) Kirkesanger Sæther.
- 3) Proprietær Løwen.
- 4) Kapellan Fergstad.

Til Suppleanter Kirkesanger Vorum, Fanejunker Nøst, Sognepræst Rambach og Gaardbruger Sandstad.

Nu er bare 1 Amt tilbage.

For Byerne Lillehammer og Hamar er valgt til Stortingsmand Rektor Lange, og til Suppleant Sagfører Arøng. — Paa Kongsberg valgtes Sognepræst Thorne

til Tingmand og Byfoged Hoffmann til Suppleant. — For Tromsø og Hammerfest er valgt: 1) Konsul Aagaard og 2) Stiftamtmand Møgfeldt, samt til Suppleanter Kjøbmand Rostad og Foged Drejer. — I Byen Kragerø valgtes Kjøbmand Schweigaard til Stortingsmand og Skibsreder Kroby til Suppleant. — I Drammen er til Tingmand valgt: 1) Sagfører Elieson, 2) Kasserer Gjesfing og 3) Kjøbmand Schwarzh. Suppleanterne der er Sagfører Falsen, Kjøbmand Fuglesang og Konsul Storm. — For Bverne Trondhjem og Levanger er til Tingmænd valgt: 1) Justitiarius Meldal, 2) Bankdirektør Krogness, 3) Byfoged Bækman og 4) Prokurator Lerche. Suppleanterne blev: Konsulerne Jensen og Lork, Drager Bye og Kjøbmand Ulstad. — I Østerrisør er valgt Sagfører Rolf Olsen og til Suppleant Kjøbmand Prebensen. — I Kristianssand er Tingmændene følgende: 1) Borgermester Platou, 2) Bankadministrator Hartmann og 3) Assessor Rogstad. Suppleanterne er Handelsfuldmægtig Stray, Løjtnant Rosenqvist og Oberst Bergeland. — For Skien er valgt: 1) Byfoged Paus og 2) Bankbogholder Bøttger, samt til Suppleanter Adjunkt Arenz og Kjøbmand Bårnholdt. — I Kristiansfund er valgt Soldkasserer Boye og til Suppleant Kjøbmand Dahl. — For Moss og Drøbak valgtes: 1) Stadslæge Heiberg og 2) Kjøbmand Holst, samt til Suppleanter Kjøbmand Hermantorff og Sagfører Hansen. — I Frederikshald er valgt: 1) Byfoged Sarlund og 2) Overlærer Geelmuyden. Suppleanterne er Farver Nilsen og Konsul Etang.

Stattholder Løvenskjold er nu død i en Alder af 79½ Aar. Han udmærkede sig allerede paa Rigsforsamlingen i 1814. En anden dygtig Ejdsvoldsmand, Amtmand Weidemann, døde ogsaa nylig, 81 Aar gammel.

En mere kold og bister Sommer end denne har næppe været i Mandts Minde. Atlanterhavet skal iaar have været fuldt af omdrivende Isberg langt Sydover, og her i Norge (ialfald søndenfjelds) har vi næppe haft over en 5—6 rigtige Sommerdage. Ved Solhvervstider havde vi her paa Sydskanten en aldeles overhændig Storm, saaat endog Dampskibene maatte ligge vejrfaste, og somme af dem ogsaa tog Skade paa Skib og Mandskab. — Høet er blevet temmelig

meget og godt i den største Del af Landet. Kornet har ogsaa staaet aldeles udmærket paa Ugeren, men er nu desværre frosset rent bort i mange Bygdelag. — I England har derimod Barmen i et Par Uger været næsten utaaelig, og de store Oversvømmelser i Frankrig er før omtalt. — Sommeren 1856 ligner saaledes mange af dem, som findes nævnt i denne Aargangs 2det Hæfte.

I en Potetager paa Hedemarken har en Husmandskone fundet en Guldring, som hun solgte for 12 Skilling, men som skal være værd sine 50 Daler.

Paa Njösen er 2 ny, norske Dampskibe kommen igang, omframt de 2 ældre, som tilhører Jærnbanelskabet eller Engelsenmandene. Af de første gaar det ene paa 6 Timer over hele Njösen, det vil sige omtrent 9 norske Mil.

Præsten Lammers i Skien nedlagde isommer sit Præstembede, da han syntes, at han ikke for sin Samvittigheds Skyld kunde vedblive deri. Siden meldte han sig ud af „Statskirken“ og stiftede en „Frimenighed“, idet omtrent 40 Mennesker i Skien fulgte hans Eksempel. Alt dette kunde endda lade sig høre, skjønt det var Nyt hertilands; men mærkeligere er det, at han og hans Frimenighed i adskillige Stykker afviger fra Luthers Lære. De vil f. Eks. ikke døbe Børn, rejsom om Herrens Naadegave i Sakramentet ikke kan skjænktes de Smaa. — Ogsaa i Tromsø er Nogle traad ud af Statskirken omtrent af samme Grunde som i Skien. — Statskirken har vistnok adskillige Brøst, som kan trænge til at afhjælpes; men den kan dog ikke i det Hele være saa daarlig, at man for den Sags Skyld skulde behøve at rømme ud af den, siden Vorherre selv har tilladt og taalt, at den kristne Kirke har været „Statskirke“ nu i over 1500 Aar. — Ogsaa paa Carpsborg- og Frederiksstad-Kanten er nogle traad ud; men det er gjort for at gaa over til Metodisterne, som blandt Andet lærer, at de Tjænsfødde er syndfri allerede her paa Jorden. Saa har vi Mormonerne, som ogsaa fremdeles prøver paa at fiske Sjæle, og endelig Katolikkerne, der har nedsat sig i Finmarken, og nu nyliq har faaet bygget og indviet en særegen Kirke her i Kristiania. Under al denne Rørelse og Forvirring er det let at skjønne, at Folket trænger til større Oplysning, dersom det ikke skal rives hen snart paa den ene og snart paa den anden Afvej.

For over et Aar siden omtalte „Folkevennen“ (se 4de Aarg. Side 137), at der havde været Strid mellem Regjering og Storting om Rettergangsvæsenet. De 5 Mænd, som Stortinget havde udvalgt til at udarbejde en Juryplov, blev nemlig siddende trods Regjeringens Ubvilje. En af dem, Ueland, blev derfor af Regjeringen affat fra sin Lensmandsbestilling, og mod Sagfører Sverdrup anlagdes der offentligt Sægsmaal. Denne Sag har nu gaat gjennem alle 3 Retter, og ved Højesteret er Sverdrup aldeles frifunden.

Norges Stats-Indkomster i Aaret 1854 har i det Hele udgjort over $4\frac{1}{2}$ Millioner Daler, eller henimod 1 Million mere end Stortinget ventede de vilde bli.

Fra Udlandet er der lidet Nyt, siden Krigen holdt op. — Ruslands Regjering har dog atter vist sig uforstammet. Ifte før var den tugtet og ydmyget og havde faat Fred, førend den begyndte at fornærme Tyrkerne paany. Den skulde nemlig give tilbage Fæstningen Kars (i Asien), som Tyrkerne tabte i Krigens sidste Tid, samt affaa et lidet Landstykke ved Tyrkiets Nordgrænse, paa hvilket der ogsaa laa et Par Fæstninger. Men istedenfor at Bestmagterne straks begyndte med Hjemflytningen, og i en Fart fik den fra sig, gav Russerne sig derimod god Tid i hine Fæstninger og — sprængte Murene i Luften. Men ikke nok med dette. En By, som ligger paa det omtalte Landstykke, og et Par Smaasøer ved Kysten deraf vilde de heller ikke give Slip paa. Saa blev Engelsekmændene finte og lod sin Krigsflaade paany gaa ind i det sorte Hav, og saa stræmtes rigtignok Russerne til at give efter i det Weste; men endnu krangler de om Byen, og Tyrkerne har ialfald faat bare ødelagte Fæstninger tilbage.

I Spanien har der atter været Borgerkrig efter etflags Rolighed i et Par Aar. Det er før omtalt (se 3die Aarg. Side 278), at Hertug Espartero og General O'Donnell i 1854 tvang Dronningen til at vise sin vælkefulde Moder Kristine ud af Spanien. Siden den Tid har de Begge som Dronningens ypperste Raadgivere styret Landet ret godt. Men i al Stilhed har Kristines Benner og Frihedens Fiender faat pustet Dronningen op til at kalde sin Moder tilbage og omstyrte Grundloven. For at dette skulde lykkes,

fil hun omsider ved Liff og Rænker loffet O'Donnel til at hjælpe hende, hvorimod Espartero blev udstødt af Regjeringsraadet. Den Sidste har nemlig den Lyde, at han er for godtroende og doven; han ændsede ikke de advarende Nygter om, at Friheden var udsat for sliq en Fare, førend han med Et blev affat, hvorpaa Borgerstriden begyndte. Der er bleven kjæmpet fælt i Hovedstaden, endnu værre i Barcellona, tildels ogsaa noget i andre Byer; mange tusinde Mennesker omkom. Regjeringen fil Overhaand, men nu angrer vistnok O'Donnell, at han har ladet sig lokke til dette Skridt; for nu ser han, at Frihedens Fiender kun har villet bruge ham som et midlertidigt Redskab, og at de vil gaa langt videre end han tænkte sig.

En stor Del af Europa og især Amerika har faaet en udmærket god Kornbrøst.

Sjørøverpakketen i Marokko angreb nylig en preussisk Prins og saarede ham samt dræbte nogle af hans Mandskab, da de vilde gaa iland for at se sig om.

Store Ulykker er ogsaa hændt iaar med Dampskibe paa Atlanterhavet, af hvilke somme er rent forsvundet, rimeligvis ødelagt ved omdrivende Isberg. Paa amerikanste Jærnveje er især en fæl Ulykke hændt. Omkring 1100 Skolebørn tilligemed deres Lærere og Benner skulde gjøre en Lydstur, men Toget blev opholdt over Tiden og vilde saa indhente det. Forsømte ved en raslere Fart end sædvanlig. Under denne stødte det sammen med et andet Tog, der kom imod det ligeledes i fuld Fart. Vogne og Børn blev knust, og ikke dermed nok, men Jlden fra de egentlige Dampvogne (eller Lokomotiver), der trækker hele Toget, satte alt Brændbart i Brand. Over 100 Liv omkom, dels ved at knuses, dels ved at brændes.

Kettelser.

I Anmærningen Side 14 staar: „E. Beyers Forlag“; las D. Beyers. Ordene „2 Katter“ skal ligeledes forandres til: 3 Katter.

Bibelsprog om Naturen.

Der drives i vore Dage meget paa med at udbrede Kjendskab til Naturen og Naturens Kræfter. Der holdes mangeslags, især i Byerne, mundtlige Foredrag over Naturlære og Naturhistorie; i adskillige Stoler undervises der allerede i de samme Ting, og efterhaanden som Folket faar mere Forstand paa, hvor vigtigt et godt Skolevæsen er, vil vist naturvidenskabelig Oplysning blive mere udbredt. Naar Naturkunskaben meddeles paa den rette Maade, er den isandhed baade nyttig og fornøjelig. Dette er let at indse. At man ved Dampens Kraft kan drive Skibe frem mod Wind og Strøm, drive allens Maskiner i Fabrikkerne og drive hele Bogtøg i tusende Fart gennem Vandet, — det har ene og alene sin Grund i Forstand paa Naturen. At man nu med Lynildens Hasthed kan sende sine Lanter langs med en Staaltraad fra Land til Land, beror ogsaa alene paa Kjendskab til Naturens Kræfter, den Kraft nemlig, som findes baade i Luftens Lyn og i Kattens Haar. Uden at lægge nøje Mærke til Naturens forunderlige Virksomhed havde man heller ikke kunnet frembringe Fisk i Tusindtal; nu derimod vil kanske om 50 Aar vore Elve og Ferskvand i Almindelighed være fulde af denne levende Betsignelse. Alene et dybere Kjendskab til Jordstorpens Indretning har kunnet lede Folk paa den Tanke at bore flere tusinde Fod ned gennem Jorden for paa denne Maade at frembringe naturlige Vandspring. Nu har man flige borede „artefiske Brønde“ paa mangt et Sted, hvor der før var Vandmangel; og hvem ved, om ikke selve Ørkenerne paa denne Maade kan blive frugtbare og opdyrkede med Tiden? Og saaledes med mange andre Ting. — Men er de fra først af opfundne ved at granske Naturen, saa maa det ogsaa nu bagefter være morsomt at blive bekjendt med de samme Kræfter

og med deres Virkning, hvorefter man atter kan ledes til at gjøre ny Opfindelser. — Hvor megen Ved, som nu gaar tilspilde, kunde ikke spares, naar alle Husmødre og Koffepiger vidste, at Vandets Kogepunkt er 80 Grader, og at hverken Vandet blir hedere eller Kogningen gaar fortere, fordi om man lægger mere paa end høist nødvendigt til at holde Gryden i Kog?

At Naturkunskaben hjælper til at udrydde Overtroen, er en vel bekendt Sag. For den Naturkyndige viser det sig f. Eks., at Draugens indbildte Raab kommer fra en Sjøfugl, — at Massereja (eller Jolestrej) ligeledes intet andet er end en flygende Fugleskole, — at blaalige Luer og Bygtemænd kun er raadne Dunster, der stiger op af Jorden osv.

Ved den rette Granskning i „Naturens store Bog“ vil man i den finde herlige Vidnesbyrd om 3 af Vorherres Egenheder: hans Visdom, Godhed og Almagt. Naar han lader Fossen dundre ned over den bratte Fjeldvæg; naar Stormen river Træer op med Rod eller bryder dem af som en ussel Stilk, og Havets Bølge hæber sig kanske hundrede Alen højt; eller naar Jorden skjælver ved Afgrundens Kræfter, og Lynet og Jordenslaget dirrer gennem Luften: da kan Ingen andet end mindes Herrens Storhed og mægtige Arm. Naar vi ser, at Haren og Hyppen, de værgeløse Stabninger, rister Let om Baar og Høst aldeles ligesom Marken her i Nord, og derved lettere undslipper sine mange Fiender, — da mærker vi paa engang baade Forsynets Kjærlighed og Visdom. Med Hensyn til den sidste vil jeg endnu nævne et Eksempel. Det er en temmelig bekendt Sag, at Varmen udvider og Kulden sammentrykker de fleste Ting. Saaledes er det f. Eks. med Jærnet; det ved ialfald enhver Smed. Indtil en vis Grad er det samme Tilfældet ogsaa med Vandet. Naar det er hedt, er det ikke saa tæt og tungt, som naar det er koldt. Men her er det værdt at mærke, at Vandet ikke stedse blir tættere

og tyngre, dog mere det tiltager i Kulde. Var det saa, da vilde snart store Ulykker indfinde sig. Vandet er nemlig tyngst, naar det ikke har mere end omkring 4 Graders Varme, og saa gjør Kulden det atter lettere, indtil det, naar det er frosset til Is, er endog $\frac{1}{10}$ lettere end flydende Vand. — Blev Vandet stedse tyngre, eftersom Kulden tiltog (saaledes som med de fleste andre Ting), da vilde Isen naturligtvis være tyngre end det flydende Vand; den vilde altsaa synke tilbunds, og inden kort Tid vilde hele Nordhavet være en Isklump fra øverst til nederst. Men her har altsaa Skaberens vidst at gjøre Undtagelse fra den Naturlov, der ellers er saa almindelig: at Vegemerne blir tættere og tyngre, eftersom Kulden vokser.

To Fejl er det overhoved, som Naturforskerne stundom henfalder til, men som ikke er Naturens eller Naturvidenskabens Skyld, og som ialfald undgaaes, saafremt man i Troen holder fast ved sin Bibel. Den ene af disse Fejl kunde man kalde Naturforgudelse, idet man taler om Naturkræfterne og „Anden i Naturen“, som om de til evig Tid gif sin egen fikre Gang, uden at Vorherre kunde eller vilde gribe ind deri. Den anden af hine Afseje, hvorpaa somme Naturforskere stundom drages hen, er en vis Selvklogskab og Indbildskab. Naar nemlig mange mærkelige Forekomster i Naturen er bleven En aldeles indlysende, da fristes han lettelig til at vurdere sin Indsigt for højt, som om han havde gennemstuet alle Naturens Virkninger og tilbunds lært at kjende Vorherres Værk. Man har ofte set Eksempler derpaa. Da det er en bekjendt Sag, at der blir en Fugl af ethvert Fugleæg, som udbruges, ligesom en Fisk af ethvert Korn i Fiskeroggen, saa vilde mange Naturforskere for nogle Aar siden heller ikke høre Tale om, at dette kunde være anderledes ved Slimdyrene. Man udlo dem, som mente det Modsatte. Nu skal man dog være kommen til Visshed om, at nogle Slags Snegler virkelig

fremkommer af en Mængde *Wg* tilsammen og ikke bare af et eneste. Paa samme Maade er det vistnok heller Intet ibejen for, at der ogsaa kan være *Sjorme* til, om end disse siges at være uendelig større og skal bugte sig anderledes end *Ormene* paa Landet. Tvile om den er til, det maa naturligvis Enhver faa gjøre; men rent ud at nægte det, fordi det er underligt, det vidner kun om Selvflogskab og *Hovmod* over sin *Forstand*. Endnu værre er *Naturforskningen*, naar den stundom endog drifter sig til at laste *Brag* paa *Herrens* skrevne *Ord* i *Bibelen*, ligesom om *Vorherre* ikke kan have gjort det, som synes allermeest underligt ja umuligt for vore *Djne*.

Men som sagt, hine tvende *Afveje* kommer man ikke ind paa, fordi man gransker *Naturen*, men kun derbed, at man ikke gransker den ret. Dersom dette sker, vil *Naturkunskaben* uden tvil langt snarere fremkalde *Ydmyghed* end *Hovmod*. I det *Smaa* som i det *Store* ser man nemlig overalt *Herrens* *Finger* og *Fodspor*, og det bedre og bedre, des grundigere man betragter hans *Værk*. Derfor viser det sig ogsaa, at efterhaanden som *Naturforskningen* er bleven dybere og grundigere, kommer den ogsaa mere overens med *Bibelen*; og man kan være vis paa, at ogsaa der, hvor der endnu tales om "*Strid*" mellem dem, vil der vise sig fuld *Overensstemmelse*, saasnart *Bibelen* forstaaes ret og *Naturforskningen* blir ydmyg og grundig nok. *Guds* *Ord* i den hellige *Skrift* og hans *Gjærninger* i *Naturen* kan hverken modsig sig selv eller modsig hverandre.

Et lidet *Eksempel* paa *Menneskeaaendens* *Ufuldkommenhed* og *Herrens* *Storhed* selv i det *Smaa* faar endelig nævnes her. De fleste *Ting* i *Naturen* bestaar af flere enkelte *Materier*, der i større eller mindre *Mængde* er blandet sammen. Kun omtrent 60 *Sager* holdes for ublandede og kaldes derfor *Elementer*. Vore *Kemikere* forstaaar nu paa mærkelige *Maader* ikke alene at sige os, hvilke *Elementer*

og hvor stor Mængde af dem, der findes i enhver blandet Ting, men forstaaer ogsaa at adstille og opløse de blandede, saaledes at tilfaldt hvert Element eller hver enkelt uopløselig Del blir tilbage for sig. Derimod gaar det overhoved ikke let med at sætte sammen Elementerne og derved eftergjøre Vorherres Værk. Det Vand f. Eks., som springer frem af Jorden i de saakaldte Sundhedskilder, og som da gjerne er blandet med Svovl og Jærn osv., kan ogsaa undersøges og adstilles med Nøjagtighed i alle sine enkelte Dele; men om nu En vil tage netop de samme Elementer, hvoraf saadant Vand bestaar, og blande dem med hverandre aldeles i samme Forhold, saa faar dog ikke dette kunstige Vand fuldkommen den samme Egenkab og Kraft som det, der springer frem af Jordens Skjød. Og kan nu ikke al vor Kunst og Kunst eftergjøre Skaberens i slige Ting, saa kan vi det naturligvis tusinde Gange mindre, saasnart Talen blir om Blomst og Blad, for ikke at nævne Fugle og Dyr. Her gjælder det om Naturforskerne som om Kongerne, at

„De mægter ej det mindste Blad

At sætte paa en Melde.“

Vi kan se Kræfternes Virkning i Naturen; vi kan komme efter, hvorledes den og den Ting gaar for sig; men Kræfterne selv kan vi ikke fatte i sit inderste Væsen og Ophav, endnu mindre frembringe dem. Livskraften i det Hele er og blir en uudgrundelig Hemmelighed for Menneskeforstanden paa Jorden.

Men derfor er det, som før sagt, alligevel af største Nytte for os Menneskebørn at betragte de vakre Blade i Naturens store Billedbog. Kan vi end ikke komme efter Kræfternes egentlige Væsen, saa kan vi dog lære at kjende dem i sin Virksomhed og sine Virkninger og lære at bruge og benytte dem, samt glæde os derved og ære Skaberens for hans herlige Værk. Derfor skal vi ikke tankeløst eller ligegyldigt som Dyret se paa Solen og Himmelens Stjerner,

paa Markens Moser og Fjældets Skog, paa Bølgernes og Lynets vilde Beg eller paa de blomstrende Enge og den guldgule Ager, — ikke koldt og følesløst indaande Blomstens fine Duft eller høre Fuglens Fald og Stormens og Jordens stærke Røster. Alt dette er et tusindtunget Kor, der opstemmer sin Lovsang til Ære for ham, hvis Hænders Gjerning det Hele er.

I en Tid som nu, da en stærk gudelig Rørelse gaar gennem Landet, af hvilken der vel udentvil vil komme noget Godt, maaste ogsaa meget Godt, om end meget Uklart og Urent nu i Gjøringstiden er forbundet dermed, — i en saadan Tid er man altid tilbøjelig til at forkaste eller ialfald ringeagte al anden Kunst og Dplysning end den kristelige. Saaledes gaar det da ogsaa let med Naturvidenskaberne saavel som med Fædrelands- og Verdenshistorien, med Rjæmpeviser og gode Folkesange og med mange andre Ting. Sandheden er naturligvis den, at Alt skal bruges og læres og dyrkes, Alt, som ikke Bibelen har forbudt. Det staar fast til evig Tid, at den kristelige Dplysning er den vigtigste og nødvendigste af alle, men ellers er ogsaa enhver anden Kunst god til sit Brug. Bibelen selv, skjønt den vist ikke er givet os for stort andet end for at være et Lys til Salighed, indeholder dog ogsaa mange andre Ting. Den indeholder baade Dplysninger om Naturen, Ordsprog, Rjæmpeviser, Verdens- og Fædrelands-Historie ja endog Fabler eller digtede Fortællinger til Bærdom og Dplysning. Jeg skal i Korthed bevise dette. Salomon — heder det i 1 Kong. 4, 32 — „talede tre tusinde Ordsprog,“ og af dem ved vi, der findes en hel Bog i Bibelen; ogsaa Jesus selv brugte en Mængde Ordsprog. — Digtet var idetmindste ogsaa mange af hans Signelser (f. Ets. Matth. 21, 33—42.); og saadanne digtede Fortællinger, som vi kalder Fabler (om Træer eller Dyr), findes f. Ets. i Dommernes Bog Kap. 9, 8—14 og i 2

Sam. 12, 1—6 samt i 2 Krøn. 25, 18. — At det gamle Testaments Bøger indeholder Mangt og Meget, som ikke angaar Salighedsagen, men handler for en stor Del om jødiske og andre Kongers Krige og verdslige Regjering, det ved vel Alle; ialfald kan Enhver overbevise sig derom ved at læse Kongernes og Krønnikernes Bøger, der med andre Ord især indeholder jødiske Fædrelandshistorie. — Og israellittiske Kjæmpeviser kan vi kalde Deborahs Sejerssang (Dom. 5) og især Davids Sang over Saul og Jonatan, hvor han priser og ophøjer dem for deres Tapperhed (2 Sam. 1, 17—27).

Vender vi os nu til at betragte Naturen, saa mangler det heller ikke paa, at Bibelen indeholder en Mængde Bidnesbyrd om den. „Salomon talede,“ heder det, „om Træerne fra Cederne paa Libanon indtil Soppen, der vokser ud af Bæggen; han talede ogsaa om Fugle og Fiske, om Orme og alle Dyr.“ Men Salomon er ikke den eneste Bibelmand, som har haft Forstand paa Naturen og glædet sig ved dens Herlighed. Alle Israels Profeter, Sangere og Skribenter taler med Liv og Lyst om de store og underlige Syner paa Himmel og Jord; de henter sine Skjaldelignelser fra Naturen omkring sig, især som den viste sig i deres eget hellige Land; de priser Libanons Cedre og Sarons Roser, Duggen paa Hermon og Jerikos Palmer; de taler om Basans Olfser og Løvernes Brøl, om at Bølger og Berg paa Herrens Ord maatte stilles ad og danse som unge Lam. Ja Herren selv, som var „mere end Salomon,“ opmuntrer os ogsaa til at betragte Naturen og lære Visdom af de Ting, vi vandrer iblandt.

Det har faldt mig ind, at det skulde være værdt at samle en Mængde af de vakre poetiske Bibelsprog, der handler om Naturen og Herrens underlige Gjerninger i den. Det kunde jo være muligt, at adskillige af „Folkevennens“ Læsere enten ikke ejer en Bibel eller ialfald ikke har læst den

ret opmærksomt fra Først til Sidst. Og de, som allerede kjender den godt, har vist Intet imod at se disse Sprog i en samlet Sum. *)

Før Bjergene fødtes, og du dannede Jorden og Verden, ja fra Evighed til Evighed er du, o Gud. Du gjør Mennekset til Støv, men du siger: Kommer igjen, I Mennekkes Børn! For tusinde Aar er for dig som den Dag igaar, naar den er udrunden, og som en Nattevagt. (Ps. 90).

I Begyndelsen skabte Gud Himmelen og Jorden. Og Jorden var øde og tom, og det var mørkt over Afgrunden, og Guds Aand svævede over Vandene. Og Gud sagde: Bliv Lys! og der blev Lys. (1 Moseb. 1).

Himmelen er gjort ved Herrens Ord, og al dens Hær ved hans Munds Aand. (Ps. 33).

Du, o Gud, grundfæstede Jorden, og Himlene er dine Hænders Gjørning. De, de skal forgaa, men du, du bestaar; de skal alle blive gamle som et Klædebon, og de skal omstiftes, men du blir den samme, og dine Aar faar ingen Ende. (Ps. 102).

Alt det, som Jorden bærer, er i Herrens Haand, og Bjergenes Høje hører ham til. Ogsaa Havet er hans; han gjorde det, og hans Hænder dannede det Tørre.

Saalænge Jorden staar, skal Sæd og Høst, Kulde og Hede, Sommer og Winter, Dag og Nat aldrig holde op (1 Moseb. 8).

*) Det bemærkes, at jeg for en Del følger Lindbergs Bibel-Oversættelse, der ofte er langt mere poetisk end de sædvanlige, fordi han har Morsmaalet bedre i sin Magt og mere poetisk Sans end de fleste af dem, som hos os har lyslet med at oversætte den hellige Skrift.

Hvem farer op til Himmelen og ned igjen? Hvem samler Vejret i sine Hænder? Hvem binder Vandet i et Klæde? Hvem har dannet alle Verdens Ender? Hvad heder han, og hvad heder hans Søn? Ved du det? (Ordspr. 30).

Himlen er min Trone, og Jorden er min Fodskammel, siger Herren. (Esf. 66).

Himlene fortæller Guds Vre, og Himmelhvælvet forkynder hans Hænders Gjærninger. — Solen gaar som en Brudgom ud af sit Kammers og glæder sig som en Kjempe til at løbe sin Vej. (Ps. 19).

Dg Gud gjorde det store Lys til at regjere Dagen og det lille Lys til at regjere Natten, og Stjernerne. (1 Moseb. 1).

Gud taler til Solen, saa gaar den ikke op, og han sætter sit Sejgl for Stjernerne. Han udbreder Himlen alene og vandrer paa Havets Bølger. Han slæbte Karlsbognen, Orion, Spysstjernen og alle ukjendte Stjerner i Syd. (Job. 9).

Han tæller Stjernerne og nævner dem alle ved Navn. (Esf. 40).

Han har gjort Maanen til at dele Tiden efter; og Solen kjender sin Nedgang. (Ps. 104).

Han udbreder Norden over det Dde; Jorden hænger han paa Jntet. (Job 26).

Vinden blæser, hvor den vil, og du hører dens Susen; men du ved ikke, hvorfra den kommer, og hvor den farer hen. (Job. 3).

Lysen er Herrens Klædebon; han udspænder Himlen som et Telt og hvælver den oventil med Vand; han gjør Skyerne til sin Bogn og farer paa Vejrets Vinger. Han gjør Windene til sine Sendebud, og lynende Ild til sine Tjenere. — Du lader Kilder opvælde i Dalene, at Vandet flyder hen mellem Bjergene, og at alle Dyr paa Marken slukker sin Tørst. Du lader Græs gro for Kvæget og

Urter til Menneskenes Nytte, at der maa frembringes Brød af Jorden, og Vin, som glæder Menneskets Hjærte. — Stengjederne har sin Tilflugt i de høje Bjerge, og Kaniner i Klippehulerne. — Havet er stort og vidt og brimser af Dyr, store og smaa, uden Tal. (Ps. 104).

Gud ser Jordens Ender, og skuer alt det, som er under Himlen. Han vejede Bejret og satte Bandet sit Maal og sin Maade, satte Regnet sin Lov og Lynet sin Vej. (Job 28).

Han taler til Sneen, saa er den straks paa Jorden, og til Regn - Slingerne, saa er de der med Magt. — Af Herrens Mand kommer Frost, og svulmende Blande, naar han lader det tine. (Job 37).

Han giver Sne som Uld, han udstrør Nim som Aske; han udkaster sin Is i smaa Smuler; hvem kan staa for hans Kulde? (Ps. 147).

Hvor var du, da jeg lagde Jordens Grundvold? Ved du, hvem der satte dens Maal, eller hvem der spændte Maalesnoeren over den? Hvorpaa er dens Grundvold fæstet, eller hvem lagde dens Hjørnestein, dengang Morgensjærnerne sang i Kor og alle Guds Børn frydede sig? Hvem lukte Havet til med stærke Døre, da det frembrast, ligesom af Moders Liv, da jeg gav det Skyen til Klædebon og Taagen til Svøb, da jeg brød dets Løb ved mit Bud, og satte Stang og Døre for det, og sagde: Hid skal du komme og ikke længer; her skal dine stolte Bølger lægge sig? (Job 38).

Han stanser Bændene, og alle Ting tørkes bort; han slipper dem løs, og de forandrer Jorden. (Job 42).

Et Berg kan forgaa, og en Klippe flyttes fra sit Sted. Bandet vasker Stenene bort, og Draaberne henstylder Jorden. (Job 44).

Bjergene smelter som Boks for hans Afsyn. (Ps. 97).

Jorden skal, Bjergenes Grundbolde rørte sig, da Herren var vred. — Ved hans Stin adskilte Stjerne sig og for frem med Hagl og Lyn. (Ps. 18).

Herrens Røst sønderbryder Cedre; den gjør, at de springer som en Kalb — Libanon og Sirjon som en ung Enhjørning. Herrens Røst udbugger Ildsluer, og lader Orkenen skjælve. (Ps. 29).

Han truer Havet og tørter det ud; han udtømmer alle Strømme; vansmægte maa Karmel og Basan og Libanons Blomster. Bjergene skjælver for ham, Højene smelter, Jorden hæver sig, Jordkredsen og Alle, som bor derpaa. (Nahum 1).

Naar det er bleven Aften, siger J: „Det blir en vakker Dag imorgen, ti Himmelen er rød“ — og om Morgen: „Det blir Storm idag, ti Himmelen er rød og mørk.“ (Matth. 16). Naar J se Skyen opgaa i Vesten, siger J straks: „Der kommer Regn,“ og det sker saaledes. Og naar J ser Søndenvejr blæse, siger J: „Der kommer Hede,“ og det sker. (Luk. 12).

Fra Syden kommer Stormen; Kulden fra Norden. (Job 37).

Ser til Himmels Fugle, at de saar ikke og høster ikke og samler ikke i Lader, og Eders himmelske Fader føder dem dog! — Betragter Siljerne paa Marken, hvorledes de vokser! De arbejder ikke, spinder heller ikke; men jeg siger Eder, at end ikke Salomon i al sin Herlighed var saaledes klæd som en af dem. (Matth. 6).

Hæven har Huler, og Himmels Fugle har Næder. (Matth. 8).

Sælges ikke to Spurve for en Penning? og ikke en af dem falder til Jorden, uden Eders Fader vil. Men og alle Eders Hovedhaar er talt. Frygter derfor ikke! I er bedre end mange Spurve. (Matth. 10). Ikke et Haar af Eders Hoved skal forkommes. (Luk. 21).

Se Figentræet og alle Træer, naar de allerede springer ud, da skjønner I af Eder selv, at Sommeren er nær. (Euf. 21).

Sølvet har sin Gang, og Guldet sit Sted, hvor det smeltes. Jærnet fører man af Jorden, og Kobber udsmeltes af Sten. — Af Jordens Indre fremgaar Ild, skjønt den ovenpaa bær Brød. Guldstuffer og Saffir findes i dens Klipper. (Job 28).

Er du kommen til Havets Bund, har du vandret i Bølgedybte? Har du gransket Alt indtil Jordens Bredde? — Kom du til Sneens Gjemme, og saa du Haglens Forraads-Kammere? Hvor er den Vej, hvor Væset deler sig, hvor Østenvinden spredes over Jorden? Hvem giver Vandstøllet Rønder og baner Vej for Jordenens Lyn? Har Regnet ogsaa Fader, eller hvem har ablet Duggens Draaber? Af hvis Moderliv gif Frostens ud, og hvem fødte Himlens Nim? Bandt du Syvstjernens Baand; kan du løse Orions Neb? Kan du lade Planeterne staa op paa sin Tid, eller føre Karlsbognen frem med sine Børn? Hvem lagde Visdom i de dunkle Stjer? Hvem gav Lustslynerne Forstand, eller udtømmer Himlens Væld? (Job 38).

Har du gjort Paafuglens Fjære eller Strudsens Vinger? Den lader sine Væg ligge paa Jorden og varmer dem i Sanden. — Kan du give Hesten Styrke? Den stamper i Jorden, glæder sig i sin Kraft og drager ud mod den, som er i Harniss. Den ler ad Skræl og ræddes ikke og vender ej tilbage for Sværdets Skjold. Roggeret klinger over den, det blinkende Svyd og Slavind; forig og snysende oplaster den Jord og tror ikke det er Trompetens Lyd; naar Trompeten stralder, siger den: hui! langt fra lugter den Krigen og Høvdingers Torden og Raab. — Flyver Høgen efter din Forstand og breder sine Vinger mod Syd? Mon det er efter din Befaling, at Ornen flyver højt og bygger sit Nede i Højden? Paa Klippen bor og overnatter den, paa

Klippetinde og paa Bjergets Nas; derfra spejder den efter Føde; dens Dine stuer langt i det Fjærne; dens Unger drifler Blod, og hvor der findes Thjælsagne, der er den. (Job 39).

Se „Dyret“ (Behemot); som jeg skabte med dig; Græs æder den som Oksen. Se dens Bænders Kraft og Styrken i dens Bugmuskler; naar den vil, er dens Stjært som et Cedertræ; dens Sener er sammenslattede; dens Ben er som Kobberør og Knoklerne som Jærnstænger; den ligger under skyggesfulde Træer, i Skjul af Rør og Dynd. Kan Noget gjennebore dens Næse med Neb? — Kan du drage Leviatan (Krokodillen eller Hvalen?) med en Krog? Kan du sætte Ring i dens Næse eller gjennebore dens Kindben med en Spy? — Dens Pragt er stærke Skjolde, tæt sluttede som med et fast Sejlg; det ene slutter til det andet, et Windpust kan ikke komme imellem dem. Dens Nysen stinner som et Lys, Djinene er som Morgenrødens Djenlaage; af dens Mund udfarer Blus og gloende Gnister; af Næseborerne udgaar Damp som af en sydende Kjedel; dens Næse antænder Kul; dens Hjærte er fast som en Sten, ja fast som den underste Møllesten. Anfaldes den med Sværd, da staar det sig ej; heller ikke Spyd, Pil og og Panser. Jærn agter den som Straa, Kobber som raaddent Træ, Skud og Slyngeøkene som Halm, og den ler ad de bævende Slabind. Der er hvassse Skaar under den. Den bringer Dybet til at syde som en Gryde og gjør Havet til Skum. (Job 40 og 41).

Solen giver al Verden Lys, og dette Lys er det allerklareste Lys. — Man ser Herrens Herlighed i det mægtige store Høje, paa det klare Firmament, paa den vakre Himmel. Naar Solen opgaar, forklynder den Dagen; den er et Underværk af den Højest. Om Middagen indtørker den Jorden, og hvem kan holde sig mod dens Hede? Den heder mere end mange Dvne og brænder Bjerger og blæser idel

Hede fra sig, og giver sig en klar Glans, at den blænder Djet. — Maanen i den hele vide Verden viser sig til sin Tid, adskiller Maanederne og inddeler Aaret. — Se til Regnbuen, og pris dens Ophavsmand; ti dens Farver er særdeles fagre. — Stjerne svæber ligesom Fuglene flyver. Hans Torden forfærder Jorden, og Bjergene bæver for ham. Naar den kolde Nordenvind blæser, blir Vandet til Is. (Eyr. 43).

Skabningens Længsel venter paa Guds Børns Aabnbarelse; ti Skabningen er Forfængelighed underlagt — dog med det Haab, at ogsaa Skabningen selv skal blive frigjort fra Fortrængelighedens Trældom — ti hele Skabningen sukker og er tilsammen i Smerte indtil nu. (Rom. 8).

Solen skal forvandles til Mørke og Maanen til Blod, førend Herrens store og forfærdelige Dag kommer. (Joel 3).

Solen skal formørkes, og Maanen ikke give sit Skin, og Stjernerne falde af Himlen, og Himmelenes Kræfter skal røres. (Matth. 24). Havet og Bølgerne skal bruse. (Jes. 21). Himlene skal forgaa med stort Bulder, Elementerne skal komme i Brand, smeltes og opløses, og Jorden og alle Ting paa den skal opbrændes. Men vi forventer efter Herrens Løfte ny Himle og en ny Jord. (2 Pet. 3).

Lover Herren, Sol og Maane; lover ham, alle lysende Stjerner! Lover ham, Himlens Himle og 3 Bænder, som er over Himlene! Lover Herren fra Jorden, 3 Drager og alle Afgrunde, Ild og Hagel, Sne og Taage og Stormen, som udretter hans Ord; 3 Bjerge og alle Høje, Frugttræer og alle Cedre; 3 vilde og tamme Dyr, Krybdyr og flyvende Fugle! (Ps. 148).

(Her maa jeg henvise til No. 265 i mine „Sange og Rim,“ der udtrykker de samme Tanker i en spngbar Form).

Ovenpaa disse Bibelsprog om Naturens Herlighed vil jeg endnu tilføje en liden Fortælling, omtrent efter en, som findes i Bogen „Fader vor.“*)

Det var en vakker Sommerkvæld. Vi sad paa det høje Ettersberg, med Byen nedenunder og en skjæneklar Himmel over os. Da lagde nogle Gutter Mærke til Polarstjernen og Karlsvognen,**) og gjorde ogsaa Andre opmærksomme paa dette herlige Stjernebillede. Der fulgte Spørgsmaal paa Spørgsmaal, saaledes som den barnlige Nysgjerrighed og Enfoldighed ikke sjælden plejer at gjøre. For Eksempel: Hvorfra kommer dog egentlig denne Vogn? Hvorhen rejser den? Hvorlænge har den vel nu staaet paa Himlen uden at komme længer frem? Og hvorlænge vil den endnu blive staaende der? — Istedenfor at inblade mig paa en nøjagtig Besvarelse af alle disse Ting, bad jeg Børnene sætte sig paa Græsvolden i en Runding omkring mig, der hvor jeg laa ved Roden af et Træ. Derpaa tog jeg frem et Barn og spurgte: Hør nu, tror du vel, at ogsaa Adam og Noa har set dette vakre Stjernebillede paa samme Maade som vi?

Ja, svarede Barnet.

Og vore Børnebørn og Børnebørns Børn efter tusinde og atter tusinde Aar — hvad mener du, skal de se Karlsvognen og dens Stang paa den blaa Himmel ligesom vi? spurgte jeg.

Ja var Svaret.

Men naar nu efter lange, lange Tider dette Stjernebillede dog i al Hast forsvandt — hvor længe, mener du, vilde da Mellemtiden fra dets første-Opgang til dets Nedgang have været for Gud?

*) Denne vakre Bog med 8 fine Staalstil koster 1 Spd. indb.

**) Karlsvognen eller den store Bjørn kaldes hertilands ofte intet andet end Vagnen.

Ikke et Aandedrag i Forsamlingen.

Nu vel, kan Ingen svare herpaa, saa skal jeg lære Eder en Sang af Schweizer-Digteren Haller, som passer til vore Tanter og Følelser ikvæld. Den gaar paa Melodien: „Alene Gud i Himmerig.“

Ja, lad os synge! vi vil synge! raabte Børnene. Stjernerne blinke saa venligt; man synger dobbelt saa vakkert under fri Himmel.

Den Ene vilde ledsage Melodien og Sangen med sin Fløjte, den Anden med Klarinetten, den Tredie med Balzhorn, en Fjerde med Basun, den Femte vilde spille den paa Fiolinen osv. For spille kunde de alle.

Faderen fremsagde først Sangen, og den lød saaledes:

I majestatist, herlig Glans
De Stjerner venligt blinke,
Dg med sin skjønne, gyldne Krans
Dø op til Himlen vinke.
De fly, de falme og forgaa
For Gud, som Græs og Blomster smaa
Paa hede Sommerdage.

Som Roser, der om Morgen
Skjönt smile mod det Høje,
Dg dog i Aftenstumringen
Mod Jord sit Hoved bøje:
Saa visne de, saa dø de ud
For dig, du Evighedens Gud,
Nordstjernen og Karlsvognen!

Var det ikke dig — sagde jeg til et af Børnene — som før spurte, hvor længe vel dette vakre Stjernebillede, Karlsvognen, har staaet paa den blaa Himmel, og hvor længe det endnu skal staa der? Hvad mener du? Har ikke Digteren paa en Maade antydnet det her? Eller sig mig, hvorledes er det, forstaar I disse hans Vers?

Jo, svarede røft en af Smaagutterne, Digteren sammenligner Gud med en Gartner. — Ja, søjede en Anden til — og Stjernehimlen med en Have. — Ligesom Gartneren planter Blomster, saaledes planter Herrens Haand Stjerner paa Himmelsvælvet. — Da vandrer han mellem Stjernerne ligesom Gartneren mellem Roserne. — Og naat nu Stjernerne falder ned, sagde atter en Anden, da er han tilmode omtrent som Gartneren, naar han henimod Kvælden kommer i sin Have og ser, at den Rose han har plantet, og som stod i Blomster ved Middagstid, er faldet af sin Stængel og visket bort.

Ja, sagde jeg; men der er nu den Forstjæl, at Stjernerne ikke falder ned og dør, førend Vorherre selv vil; og denne Gartner ødelægger ikke disse „Himlens Roser,“ som han selv har plantet, førend de har naaet sit Maal og Tidens Fylde er kommen for dem. — Men om det nu efter menneskelig Regning varer nok saa mange Aar, inden de skal slukkes ud, saa er Tiden dog ikke lang for Evighedens Herre, skjønt den gjerne kan synes næsten ufattelig for os. Mindes I ikke et Bibelsprog, som taler derom?

Jo, svarede Alle, „tusinde Aar er for dig, o Herre, som en Dag, og en Dag som tusinde Aar.“

Ja, saa er det, sagde jeg. Men Børnene istemte atter Sangen, og da dens Toner var hendøet under de gamle Egetoppe, maatte jeg ligesom ubilkkaarlig folde Hænderne til Bøn og Lob og udraabe: Ja dit er Riget, din er Magten og Herligheden i Evighed!

D. Vig.

En skotsk Kjømpevis.

(Ved D. Sig.)

Da jeg for et Par Aar siden samlede mine „Sange og Rim“, *) glemte jeg at medtage en Vise, som vel er gjort udenlands, men som dog paa en Maade vedkommer Norges Historie. Den skulde staa efter No. 61 i den nævnte Sangsamling. Visen drejer sig nemlig om Tiden henimod 1290, da Kong Erik Præstehader regjerede i Norge. Han var gift med Prinsesse Margarete, Dotter til Kong Aleksander den 3die i Skotland. Erik og Margarete havde ikke andre Børn end en Dotter, der igjen fik sin Mors Navn og skulde arve Skotland efter Aleksanders Død. For den Sags Skyld fik hun ogsaa Navnet „Pigen af Norge“ eller „den norske Mø.“ Det skotske Storting (eller Parlament), som havde laaret hende 1286, blev siden ogsaa enig med Englandskongen Edvard den 1ste om, at hans ældste Søn Edvard skulde giftes med Margrete, hvorved England og Skotland vilde blive forenet. Endnu var hun dog for ung, og Erik var nok heller ikke synderlig villig til at gaa ind paa alt dette; Underhandlingerne derom gik i Langdrag, og endelig døde Prinsessen 1290 paa Orkneyerne, da hun skulde rejse over til Skotland.

*) Disse „Sange og Rim“ har desværre nogle Trykfejl, som jeg ved denne Lejlighed maa rette.

I Sangen „Den blide Tante“ No. 194 er saaledes et Vers udeladt. Det skal staa efter det fjerde i Bogen og lyder saaledes:

„Tant, naar engang jeg uden Synd skal leve,
Hver Tante ren, hver Gjerning uden Brøst,
Naar aldrig jeg behøver mer at bæve
For Muligheden af en syndig Lyst.“

Overskriften over No. 216 skal lyde: „Oldtidens Berømmelse.“ Side 378 2den Linie staa „rødbrunt,“ skal være rødbrunt.

De stoffte Herrer, der blev skicket affled før at hente hende did, skal egentlig have været David Bemys og Michael Scot. Men det kan gjerne være muligt, at „Patrick Spens,“ som Bisen handler om, har været sendt i omtrent det samme Grinde en Stund før, og at han da har maattet vende om med usorrettet Sag, og derefter er omkommet paa Hjemvejen. — Bisen er oversat af Svend Grundtvig i hans Samling af „Engelske og stoffte Folkeviser,“ og den lyder saaledes om

Patrick Spens.

Kongen han sidder i Dumferling=By,
 Og drikker den blodrøde Vin:
 „Hvor skal jeg finde en Skipper god,
 At sejle ny Snekken min?“

Det meldte den gamle Hofmand
 Bed Konningens højre Side:
 „Som Patrick Spens ingen anden Mand
 Kan pløje de Bølger hvide.“

Kongen han skriver et aabent Brev,
 Befegler det med sin Haand;
 Han sender det til Hr. Patrick Spens,
 Han ganger paa hviden Sand.

„Til Norrige, til Norrige,
 Til Norgeland over Bølge!
 Kongens Datter af Norgeland
 Hun maa med dig hjemfølge.“

Det første Hr. Patrick i Brevet saa,
 Da lo han med lystigt Sind;
 Den næste Linje han læste,
 Da randt ham Taare paa Kind.

„Hvo har vel oplagt saa onde Raad,
 Mig til stor Harm og Rvide,
 At vi skal sejle den salte Sjø
 Ved disse Marsentide!“

Trods Vejre og Vind, trods Hagl og Stund
 Vi sejle ad Bølgen frem;
 Kongens Datter af Norgeland
 Hende maa vi føre her hjem."

Det var om en Mandagmorgen,
 De hidsede Sejl i Ræer;
 Det var alt om en Onsdag,
 De landede for Norges Stær.

De havde ej været i Norges Land
 De Uger foruden tvende,
 Det var da de norske Herrer
 Begyndte saa lydt at skjænde:

"I Skotter bruge vor Konnings Guld
 Og alt vor Dronnings Gods."
 "Den Løgn" — saa svared' Hr. Patrik brat —
 "Skal Ingen paasige os!

Jeg bragte med mig det hvide Sølv,
 Nøl til mine Mænd og mig;
 Dertil bragte jeg godt rødten Guld
 Alt ud over Sjø med mig.

Nu op, mine Gutter, I rede jer brat!
 Imorgen vort Skib skal gaa."
 — "Det gjør Ingen Gode, kjer Herre min!
 Jeg frygter en Storm saa haard.

Inat Nymaanen paa Himlen stod
 Med den gamle Maane i Arm;
 Og gaa vi til Sjøs, kjer Herre min,
 Jeg frygter vi fange Harm."

De havde:ej sejlet Mile,
 Og Mil uden tre fra Lande:
 Mørk Luften blev, lydt Vinden pek,
 Vildt stummed de dybe Bænde.

Stormen braged, og Masten knaged,
Der holdt hverken Long eller Ankere;
Bølgerne slog over Skibet op;
Født gavede alle de Flakter.

„Dg hvor skal jeg finde en Sjømand' god;
Vil Roret tage i Hand,
Mens jeg gaar til Tops i højen Mast;
At spejde alt efter Land?“

„Dg her er nu jeg, en Sjømand' god;
Vil Roret tage i Hand,
Mens I gaar til Tops i højen Mast;
Men jeg frygter I aldrig ser Land.“

Han havde ej gaat et Skridt, ej et,
Fra Roret ej uden et Trin,
Før ud for en Bolt af det gode Skib,
Dg den salte Sjø randt ind.

„Gul, hent et Klæde af Silkevær,
Et andet af Silketvind;
Dk stoppe dem ind i Snekken' Dvug;
Dg lad ej den Sjø herind!“

Han tog et Klæde af Silkevær,
Et andet af Silketvind;
Han ditted dermed den Snekkeboug,
End strømmed dog Sjøen ind.

Saa nødige de stotke Herremænd
Vilde være de blanke Sko,
Nu maatte de lægge de hvide Ben
Paa dyben Havbund til Ro.

Saa mangen en Hat med højen Fjær
Paa fraadende Bølger svam,
Saa mangen en fuldgod Javelser
Ret aldrig derfra hjemkom.

De Fruer de hvide Fingre vred,
 De Møer rev deres Haar;
 Det var for deres Hjertenskjære,
 Ej mer de at se dem faar.

Saa længe maa sidde de Fruer,
 Med Bifte i hviden Hand,
 Alt før de se ham Hr. Patrik Spens
 Komme sejrende til den Strand.

Saa længe maa sidde de Møer
 Med Guldkam i deres Haar,
 Og vente paa deres Hjertenskjære,
 Ej mer de at se dem faar.

Dg firti Mile fra Aberdeen,
 I femti Favn dybe Hav,
 Der fandt hin gode Hr. Patrik Spens
 Med de brave Skotter en Grav.

Angaaende Folkemængden i Landet

er der før meddeelt, hvor mange Mennesker der ved Nyaar fandtes i ethvert af Landets Amter og i enhver norst By.*) Her vil vi ogsaa meddele Folketallet i Landspræstegjældene.

Akers Landdistrikt . . .	10,806.	Stedsmo	3349.
Aster	7379.	Nittedal	2421.
Rasobden	1450.	Sorum	2889.
Kraakstab	2690.	Urskog	4206.
Nas	2533.	Søland	5877.
Drobaks Landdistrikt .	1923.	Gjerdrum	1966.
Vestby	2679.	Nannestad	4211.
Enebøl	3530.	Ullensaker	6493.
Fet	3443.	Næs (paa Dvøre Romerfte)	8147.

*) Folkemængden for hele Riget viser sig ved nøjagtigere Optælling at have været 1,490,047 Mennesker. (Se S. 164.)

Eidsvoll	6779.	Løsten	3884.
Hurdal	3468.	Bangs Landdistrikt (paa Hebemarken)	7820.
Trygstad	4085.	Næs (paa Hebemarken)	4054.
Astim	2056.	Ringsaker	10,251.
Eidsberg	5585.	Østre Toten	7195.
Rødenes	2447.	Vestre Toten	6833.
Rakkestad	5887.	Bardal	3990.
Skibtoet	2664.	Biri	5058.
Spydeberg	2788.	Faaberg Landdistrikt . .	5938.
Jb Landdistrikt	2778.	Gausdal	6272.
Berg Landdistrikt (i Smaalenene)	3037.	Djer	4084.
Skjeberg	4225.	Ringebu	4829.
Aremark	3880.	Søndre Fron	3421.
Borge (i Smaalenene)	2526.	Nordre Fron	4685.
Spalserne	1943.	Baage	6784.
Dnss	2991.	Lom	5625.
Frederiksstad Landdistrikt	2091.	Lesje	6424.
Tune	6732.	Jævnaker	4938.
Kaabe	2843.	Gran	8918.
Rygge	2436.	Land	9199.
Rofs Landdistrikt	817.	Søndre Aurdal	5639.
Baaler (i Smaalenene)	2989.	Nordre Aurdal	5653.
Haabøl	2446.	Østre Slidre	2406.
Søndre Ddalen	5986.	Vestre Slidre	3130.
Nordre Ddalen	3570.	Bang (i Balbers)	2872.
Binger Landdistrikt	10,947.	Hole	3729.
Grue	9242.	Nordrehov Landdistrikt	8257.
Hof (i Solør)	2913.	Næs (i Hallingdal)	4456.
Nasnæs	3677.	Gol	4239.
Baaler (i Solør)	3410.	Mal	6092.
Elverum	5231.	Sandsvær	4295.
Namot	3926.	Rongsberg Landdistrikt	434.
Trysil	3325.	Flesberg	2920.
Nendalen	2608.	Roslag	5209.
Lønsøet	4439.	Sigdal	6216.
Lolgen	2764.	Modum	7504.
Kvitne	1184.	Eker	10,311.
Stange	6203.	Lier	6091.
Romedal	4227.	Bragernæs Landdistrikt	808.

Røten	2079.	Hjerdtal	4280.
Hurum Landdistrikt . .	3253.	Sligjord	3899.
Stouger	3275.	Hoibesejd	3556.
Sande	3333.	Nisefal	1816.
Hof (i Jarlsberg) . .	2158.	Laurdal (i øvre Telle-	
Botne Landdistrikt . .	1861.	marken)	1679.
Baale	2549.	Noland	1991.
Borre	5772.	Ro (i øvre Tellemarken)	1961.
Karlsjohansværn:		Stnje	2750.
a) paa Hortens Grund		Gjerestab	4277.
1708		Østerrissø Landdistrikt	3152.
b) bosatte inden		Holts Landdistrikt . . .	3620.
Borre Præste-		Dybsaaag	3164.
gjælds Grænser 110	1818.	Østre Noland's Landd.	5480.
Ramnæs	2905.	Djæst	4395.
Søm	4381.	Froland	1984.
Røters	6167.	Fjære Landdistrikt . . .	2806.
Stofte	4569.	Homedal	3300.
Andebo	2541.	Bestre Noland's Landdist.	3778.
Laurdal (i Laurviks		Lvet	2958.
Fogderi)	2414.	Dmli	2653.
Hedrum	3796.	Evje	3953.
Sandherreds Landdist.	4556.	Bygland	2141.
Fjødling	2509.	Balle	2401.
Brunlaunæs	3629.	Øbbernæs	2822.
Frederiksværn	1174.	Øvrebø	2753.
Ejbangen Landdistrikt .	2273.	Sogne	2888.
Gjerpen Do.	5659.	Randals Landdistrikt .	2609.
(hvoraf i Slembal		Holme	3721.
Anneks, der senere er		Bjælland	4059.
omgjort til et eget Præg.)	1068.	Nordre Unbal	2012.
Bamble Landdistrikt . .	3968.	Søndre Unbal	4276.
Kragers Do.	4521.	Løngdal	4784.
Drangedal	3106.	Herreb	2320.
Solums Landdistrikt .	4148.	Banse Landdistrikt . . .	5142.
Holten	2941.	Rovnessdal	4655.
Bø (i nedre Tellemarken)	4883.	Segebofsab	2118.
Saude	3867.	Balle	2597.
Hjerdtal	2992.	Stredalen	1804.
Linn	3538.	Flekkessjord Landdistrikt	3721.

Sognbals Landdistrikt	2796.	Bergens Korskirkes Landb.	176.
Lunde	2556.	Do. Hospitalskirkes Do.	
Solleland	3276.	(eller Karstads Sogn)	779.
Ekerfunds Landdistrikt	3088.	Fane	3235.
Saa	2859.	Saus	5524.
Eye	3333.	Sommer	4717.
Klepp	2034.	Ranger	6142.
Høiland	3376.	Einbaas	6488.
Saaland	2578.	Hosanger	3850.
Hetland	4244.	Boss	9520.
Strand	4951.	Lørdal	5635.
Renessø	2414.	Lyster	4260.
Finns	1666.	Jostedal	884.
Hjelmeland	4549.	Safslo	3350.
Jælle	3978.	Sognbal	3986.
Sulebal	4033.	Aurland	2672.
Kolbal	922.	Leitanger	2368.
Vitebal	2591.	Valestranden	2122.
Kerstrand	2591.	Vit	3247.
Stjøl	3439.	Ladvik	3056.
Lysvæ	3093.	Eivindvik	4842.
Stadesnæs	5044.	Afstevoib	4368.
Agvaldsnæs	4991.	Hire Holmebal	3581.
Lorvestad Landdistrikt .	3242.	Indre Holmebal	3104.
Etne	2553.	Førde	6461.
Stonevik	3027.	Jølster	2595.
Hjelberg	4794.	Kinn	5452.
Finnaas	6411.	Kloppen	4399.
Storboen	4680.	Indvik	2726.
Lysnæs	4167.	Stryn	2279.
Os	3591.	Ed	3900.
Fuse	3102.	Daviken	2733.
Rvindherreb	4532.	Sæls	3467.
Strandebarm	3483.	Banelven	2039.
Dik	2619.	Hers	3788.
Graven	3799.	Ulften	2228.
Kinfervik	5662.	Bolten	4329.
Hjeld	5396.	Hjørrendbjord	1558.
Sund	3876.	Nordbalen	3386.
Bergens Dombkirkes		Stranden	2021.
Landdistrikt	481.	Driftoug	2972.

Borgunds Landdistrikt	6631.	Stogn	3532.
Harham	2257.	Levanger Landdistrikt .	1867.
Orsten	4115.	Værbalen	6176.
Næsset	3018.	Ytterøen	3894.
Bes	2245.	Indervæn	5147.
Bestnæs	2553.	Sparbuen	4878.
Bolsø Landdistrikt . . .	2732.	Stob	3642.
Akersø	4087.	Beststaden	4926.
Bu	1487.	Snaasen	2916.
Kværnæs	5032.	Overhålbens Landdistrikt	3949.
Kristiansunds Landdist.	1727.	Grong	2722.
Lingvold	4811.	Fosnæs	3332.
Sundbalen	2188.	Nærø	2731.
Øksendalen	1291.	Kolbereid	3482.
Stangvik	4359.	Bindalen	1828.
Surendalen	5524.	Brønø	4812.
Kure	3218.	Bege	1273.
Ebo	3087.	Ålshaug	7587.
Melhus	5423.	Bessen	5293.
Støren	6789.	Næsne	3436.
Holtaalen	3372.	Mo (i Helgeland) . . .	3459.
Reros	3786.	Hemnæs	3509.
Ørkedalen	5712.	Lurs	1630.
Melbalen	5779.	Røds	3502.
Dypdal	4162.	Gilbestaal	3162.
Strindens Landdistrikt	5552.	Skjerstad	3041.
Klabu	1468.	Saltbalen	1690.
Bynæsset	2738.	Bosø Landdistrikt . . .	2715.
Børsen	3438.	Folben	2808.
Sælbu	5113.	Stegen	2304.
Statsbygden	5019.	Hammerø	2125.
Hevne	4178.	Løbingen	2879.
Hitteren	6074.	Øfoten	3198.
Ørlandet	3361.	Hasel	3087.
Bjugn	2903.	Sortland	1158.
Nassfjorden	2629.	Bø (i Væsteraalen) . .	1708.
Bjørnør	3046.	Ørnæs	1407.
Nedre Stjørbalen . . .	6543.	Dvergberg	1310.
Øvre Stjørbalen . . .	5100.	Baagen	2689.
Frosten	4572.	Borge (i Lofoten) . . .	1902.
Lerviken	2754.	Burnæs	2331.

Glakstad	1362.	Lynge	2936.
Værø	336.	Skjerve	3806.
Tjebfestad	4741.	Alten - Talvik	3929.
Maalselven	2470.	Loppen	1113.
Kvæfjord	1807.	Kautofejno	869.
Trondenæs	4351.	Hammerfest Landdistrikt	1914.
Trane	2884.	Risstrand	1639.
Berg (i Senjen)	705.	Lebesby	623.
Lenvik	3191.	Næsfeby	1784.
Tromsø Landdistrikt	5681.	Varbo Landdistrikt	395.
Karlssø	2554.	Vadsø Landdistrikt	1705.

Anm. Det bemærkes, at denne Liste er meddelt af Rand. juris
M. B. Løvthe.

„Om Myrdyrkning“.

Saaledes kaldes en Bog, som iaar er udgivet af P. Chr. Asbjørnsen, og som koster 36 Stilling. Om Bogens egentlige Indhold kan jeg ikke sige Stort; dertil forstaaer jeg mig forlidet paa Jordbrug i det Hele og paa Myrdyrkning især. Kun skal jeg oplyse, at Forfatteren har benyttet flere udenlandske Skrifter om den samme Sag og især et, nemlig et svenskt Priskrift om Myrdyrkning af Indebetou, samt ogsaa hvad der hertillands er skrevet om den Gren af Landbruget, eller som adskillige andre kyndige Mænd har meddelt ham om samme Emne. — En Ting kan jeg forsikre, og det er, at vist Ingen vil angre at have læst Bogen, hvad enten man syssler med Jordbrug eller ej. Af de Mænd, som hertillands skriver om alstensk Landmands- Virksomhed, forstaaer nok Ingen at skrive saa godt for sig som Asbjørnsen; det er en ren Lyst at læse hans Bog, om man aldrig har med Myrdyrkning at bestelle. I Forstaaelighed og tvil Fremstilling tror jeg denne Bog om Myrgrejerne endog langt overgaar hans Stogbog, der udkom ifjor.

Foruden den egentlige Afhandling om Myrdyrkingen har han forsynet Bogen med en lang og lærerig Indledning; og det er egentlig den, jeg her vilde meddele et kort Uddrag af. Det sees af den, at alene i Kristiania Stift skal der under Korngrænsen findes $23\frac{1}{2}$ norske Kvadratmil udyrket Myr, foruden $15\frac{1}{2}$ Kvadratmil ovenfor der, hvor Kornet kan trives. Disse 39 norske Kvadratmil i Kristiania Stift er næsten dobbelt saa meget som al den dyrkede Mark i Landet. — Hvor store Myrvidder de andre Stifter har, er endnu ubekjendt; men Asbjørnsen tror, at Myrlandet i det hele Nige udgjør mindst 150 norske Kvadratmil. Hvis nu Trediedelen deraf (eller 50 norske Kvadratmil) blev opdyrket til Ager og Eng, saa vilde dette være meget mere end det Dobbelte af, hvad der nu er dyrket i Norge (for det udgjør bare omtrent $21\frac{1}{2}$ Kvadratmil). Blev saa atter Femtedelen af hint dyrkede Myrland (eller 10 Kvadratmil) anvendt til Kornavl, saa vilde man derpaa kunne avle over 3 Millioner Tønder Korn. Med sit nuværende Folketal vilde Norge da aarlig have omkring 2 Millioner Tønder Korn til Udførsel, istedenfor at vi nu efter Midtregning indfører 1 Million Tønder Korn om Aaret. Nu er det vel saa, at skulde Myrdyrkingen drives saaledes i det Store, saa trængte man ogsaa flere Arbejdsfolk og maatte altsaa forbruge mere Korn end nu; men vist er det dog ialfald, at Landet vilde rigelig brødføde sig selv, om det endog havde en tredjededels Million Mennesker flere end det nu har.

Men Myrernes Opdyrking vil ogsaa bringe anden Nytte med sig. Vejrlaget vil blive tjenligere for Karsvækstere i det Hele; de Strøkninger, som nu allerede er dyrket, vil blive mindre frostmemme og mere aarvise og foldrigere, saasnart Vandet i alle Myrerne tappes ud. Overhoved kunde man vist derved paaregne 2 Fold mere,

hvilket ogsaa vil udgjøre en aarlig Tilvækst af 1 Million Tønder Korn.

Alle de Myrstrækninger, som ikke brugtes til Kornavl, kunde og burde opdyrkes til Græsmark og Eng. — Her viser Forfatteren, hvor langt vigtigere Fæablen er for Norge efter dets Beliggenhed og naturlige Bestaafenhed end Agerbruget. Uagtet Fæablen hos os drives med langt mindre Forstand end Agerdyrkingen, maa dog Udbyttet af Landets Fædrift allerede nu beregnes til 11 Millioner Daler aarlig, hvorimod Agerbruget kaster af sig bare omtrent 8 Millioner; og hvad kunde ikke Fædriften da blive, naar den hertilands blev styret og stelt med ret Forstand! — Kornet vokser vel saa højt op tilfjælds og vel saa langt mod Nord som Granen. Men det er dog omtrent Halvparten af hele Landets Bidde, som ligger ovenfor Kornets Grænse; og deroppe kan naturligvis alene Fædriften (og tildels Skogsbruget) være Hovednæringsvejen. Fjeldbejterne er rige paa herligt Græs, men Fjeldbonden fristes ofte derved til at holde en langt større Mængde Fæ, end han paa en stikkelig Naade kan føde Vinteren over, hvorfor han da maa tage sin Tilflugt til „Løv, Rose, Bar, Hestegjødsel, Fiskeaffald og andre urimelige Ting.*) Til at sanke sammen

*) Her tror jeg dog, Forfatteren har dømt vel strengt. Hvor man om Vinteren f. Eks. har let for at faa fat paa Furu-bar eller Ejne (Briff, Brakje) tror jeg, det er meget godt for Smaafa; Erfaring har udentvil vist, at de æder det med største Begjærighed, om de end ellers fødes nok saa godt, og at de trives vel derved. At det er ren Daarskab at føde Bussæpen med Hestegjødsel, er jo derimod klart nok. Det samme gjælder udentvil ogsaa om Slav og Tang. Derimod tør det nok ikke være saa ulloget at bryde og bruge Løv til Føde for Smaafa, saafremt Løvet ellers er at finde i Overflødighed. Derfor kan det ligesuldt være lige vigtigt at opdyrke Myrer til Græsavl.

denne Sultesøde — siger Forfatteren — spildes der langt mere Tid og Arbejde end det usle Foder er værd; hvis det samme Stræx og den samme Tid blev lagt paa at ud-tappe Myrer, vilde det give en Binding af Græs og Foder-vækster, der ogsaa i Vintertiden vilde give saa lønnende Afdraat og saa rigelig Gjødsel, at man næppe kan forestille sig det; og en saadan Fremgangsmaade og Fodring vilde ikke alene straks give større Indtægt og Binding men ogsaa forsøge hele Gjendommens Værd."

Her kommer Forfatteren til nøjere at tale om Kreatur-stellet hertilands. Der findes i Landet omtrent 800,000 Kjør, og efter Middeltregning mælker enhver af dem 600 Potter om Aaret. En ellers middelmaadig Ku kan, naar den fødes godt, mælke 1200 Potter. Bare ved bedre Fodring vilde altsaa det hele norske Folk Aar om Andet saa en større Binding af 8 Millioner Daler, og mere og bedre Gjødsel til Agerbruget atpaa. Men dersom man nu tillige forstod at ake op eller vælge ud Kjør af et godt Kuslag, og saa gav dem rigelig Næring, da vilde man endog kunne saa 1500 Potter aarlig af enhver Mælketu; ja man har endog ofte drevet det til 2000 Potter aarlig, og stundom derover lige til henimod 3000 eller endnu mere. Og endda har det kun været smaa Kjør af det Slag, som findes i somme af vore egne Fjældbygder. En Ku kan altsaa mælke indtil 4 eller 5 Gange saa meget, som nu ofte er Tilfældet. Har man nu stundom bare en aarlig Binding af den til 10 Spdr., saa vil den da kaste af sig 50 Daler, omframt mere og bedre Gjødsel. *)

*) Det er værdt at lægge Mærke til, at Folk ogsaa mer og og mere begynder at saa Djnene op for Vigtigheden af et bedre Kreaturstel. I Østerdalen har flere Landmænd slaat sig sammen, oprettet en hel Østefabrik med 100 Mælketjør og lejet en Schweijer til at styre og stelle med den. Land-brugsmøder (hvor der ogsaa fremkommer Oplysninger om

Blandt andre mærkelige Oplysninger i Indledningen er det nogle af de vigtigste, at Englænderne bruger henimod 4 Gange saa store dyrkede Jordbidder „til at føde Kreaturer“ som „til at føde Mennesker,“ og at de efter Midtregning for hele Riget avler mer end dobbelt saa meget Korn paa Maalet som Franskmændene, bare fordi de Første er kloge nok til ikke at pløje op og tilsaa store Agerbidder, men at dyrke dem godt. (Britterne bruger ikke fuldt $\frac{1}{16}$ af sin Jord til Kornavl; Franskmændene derimod næsten $\frac{1}{4}$).

Kvægavl) holdes nu alt som tiest baade for større og mindre Kredse. „Dyrestuer“ ligesaa, hvor Enhver, som vil, kan komme og syne fram sine Husdyr, og hvor de ypperste af disse gjerne tilkjendes en vis Belønning (eller Præmie).

Paa et Landbrugsmøde i Smaalenene, som nylig holdtes, gav en Gaardmand følgende mærkelige Oplysninger. I 1852 havde han haft 20 Kjør, som var meget ulige med Hensyn til Mælkerigdom. Derfor begyndte han at føre nøjagtigt Regnskab over, hvad enhver af dem mælkede, og slagtede derpaa de 4 daarligste. De gjenlevende 16 Kjør mælkede da i 1853 ligesaa meget tilsammen, som alle 20 før havde gjort, fordi Fodringen nu var bleven rigeligere. I 1854 skilte han sig atter ved 2 Kjør og fik nu endog mere Mælk end forhen. Nu har han bare 13 Kjør, men hver af dem giver nu omtrent 2000 Potter om Aaret, og i det Hele meget mere end alle 20 tilforn. — En anden Landmand i det samme Amt havde før haft 45 Kjør men havde nu bare 30, af hvilke 22 var kjøbt i Tellemarken. Blandt disse Tellemarks-Kjør var der en 5-6, som hver mælkede henimod 3000 Potter om Aaret. I 1853 havde han solgt for 600 Spdr. af sine Kjør, i 1854 for 800, i 1855 for 1170, og i Aar trodde han det skulde gaa op til 1800 Daler, foruden al den Mælk, som brugtes til Huset. Han sælger altsaa for 60 Spdr. af hver Ku. En saadan Fremgang, mente han, berodde paa 3 Ting: at formindste Besætningens Tal, at fodre Kreaturerne godt samt være omhyggelig ved Valget af Mælketjør (hvortil ogsaa hører, at Okserne vælges af et mælkerigt Kullag).

Dg endda er Britternes Kornavl hovedsagelig Hvede, der har en halv Gang til saa høj Pris som Frankrigs Kornsorter, og det uagtet Frankrigs Vejrlag og Jordbund er langt bedre end Englands. — Ogsaa af Kreatursføde avler England mere end det Dobbelte paa hvert Maal, imod hvad Frankrig gjør.

Forfatteren mener derfor, at vi, efter vort Lands Belliggenhed og Bessaffenhed, burde endnu mere end Englænderne lægge Bind paa Alt, hvad der kan fremme Fædriften, og at Myrerne fortjente at dyrkes, om aldrig for Andet, saa for at avle rigelig Kreatursføde, hvorved ogsaa Kornavlen vil forøges. Engellsmændene følger den gode Grundfætning, siger han, at vil man høste meget Korn, da bør man hellere formindske end forsøge de Bidder, som tilfaaes; og at man ved at udvide Foderavlen ikke alene faar mere Kjød, Mælk og Uld men ogsaa mere Korn.

Dette var et meget kort Uddrag af Bogens lange Indledning. Alt hvad der hører den egentlige Myrdyrkning til, beskrives derimod meget omstændelig i Bogen selv. Dg, som jeg før har sagt, fortjener den udentvil at læses af Enhver, som har med Myrer at gjøre og vil drive sit Landbrug med Omtanke og Omhu. Bogen indbefatter 8 Hovedstykker: 1) Om Udtapning og Udvejtning; 2) Om Markens Lag og Tilstand; 3) Forstjellige Fremgangsmaader ved Myrdyrkingen; 4) Om Udgifterne ved den; 5) Om Indtægterne eller Bindingen ved Myrdyrking; 6) Om Myrævdens fremtidige Drift; 7) Om Skovdyrking paa Myrer og Moser; og 8) Om Myrjordens og Torbjordens Brug.

D. Big.

Et Blik paa Kristendommens Indførelse i Norge.

Vor lærde Professor N. Keyser udgiver i denne Tid et stort mærkbærdigt Værk, nemlig „Den norske Kirkes Historie under Katholicismen;“ det skal altsaa gaa indtil den lutherste Reformasjon. Det udkomne halvandet Bind indeholder i en samlet Sum saa meget Godt, at jeg er bleven fristet til især derefter at meddele Et og Andet, som maa antages at være til Fornøjelse for mangen En, der ej har Lejlighed til at læse Keyser's store Skrift i sin Helhed.

Kristendommen var, som bekendt, henimod 800 Aar gammel i Verden, førend den naadde op til Grænserne af de 3 nordiste Riger. Ansgar*) var nemlig det første evangeliste Sendebud, der for Alvor forklyndte Herrens Ord i Danmark og Sverrig fra Aaret 826; og endda gif der, saavidt man ved, omtrent halvandet hundrede Aar hen, inden nogen kristelig Prædikant satte sin Fod paa vor norske Fædregrund.

Folket heroppe var paa den Tid i flere Maader bleven forberedet til at modtage den himmelske Sæd. Nordboerne**) havde fordetsførste en gammel Tro (Asatroen), som maa regnes for den bedste blandt alle hedenske Religioner. De vidste at nævne en evig Gud med Navnet Alfader; der findes hos dem ogsaa Spor til en slags Treenighed's-

*) Om Ansgar, „Nordens Apostel;“ se „Folkvennens“ 3die Aargang Side 232. — Det heder dog ogsaa, at Engländeren Willibrord skal have præket Kristendom for Danerne allerede omkring Aar 700, men uden Frugt.

**) Derved forstaaes den hele Norrsøna-Stamme, det vil sige Norske, Svenske og Danske, der fra Arildstid har haft saa at sige et eneste Sprog, kjønt med Bygdemaals-Forskjel, og en og samme Tro.

Tante; der tales om en indtruffen Fordærbelse i Verden og om onde Bæfener, som laa i stadig Strid med Guderne og Gudelibet; der fandtes ogsaa Tro paa Verdens Undergang og Fornyelse, paa en yderste Dom og et evigt Liv, baade ondt og godt. Kort sagt, der var i deres bedenske Troeskære Mangt og Meget, der virkelig, om end dunkelt, hentydede paa de kristelige Sandheder.

Folket levede paa Bondevis, drev Fiskeri, Fædrift, Ugerbrug og Skibsfart. Det var forresten et Stridsfolk, som gjorde sine Sjørejser (eller Bikingrejser) mere for Kamp end for Handel. Dog var Normændene langt fra nogen halvilde eller vilde Menneſkeædere som f. Eks. flere Folkeslag i Afrika og Australien. De havde enſlags ordnet Landsſtyrelſe og Afgtelse for Lov og Ret, idet enhver boſat Mand ſamledes til Tings to eller tre Gange om Aaret og deltog i alle offentlige Sagers Afgjørelſe; de forſtod at udregne Aarets Længde og inddele det i Maaneder og Uger; de havde ogsaa Kjendſkab til at ſmelte og forarbejde Metaller ſaavel ſom til en hel Del andre huſlige Kunſter og Handværk; de kunde endog ſkrive, og havde enſlags egne Bogſtabtegn, ſom kaldtes Runer; de elſkede Sagaer og Sang, Bektalenhed og Ordsprog, ja de var endog komne ſaa vidt i Skaldkunſten, at de havde ſæregne faſte og fuldſtændige Regler for Verſenes Bygning. — Folket var af Naturen alvorligt ſom ſine Fjælde og Granskoge; det var ſaatalende men tænksomt og klogt; det var djærvt og driftigt, ſtridbart og haardført; det var gjæſtmildt og holdt ibrig faſt ved gammel Sæd og Etik; det var i det Længſte forſigtigt og næſten miſtkænkeligt mod enhver Fremmed, men ogsaa varmt og udholdende i Venſkab, og ærligt og trofaſt, ſaasnart man havde lært En at kjende og ſluttet ſig til ham; Folket havde overhøret et varmt Hjærte, men dette var, kan man ſige, ligesom indeſluttet i en kold og haard Skal.

Skjønt Talen her skal dreje sig om Kristendommens Indførelse, maa vi dog lægge Mærke til disse Ting, fordi al Erfaring lærer os, at det beror saameget paa Folkets naturlige Tro og Liv og Oplysning, hvilken Modtagelse Kristendommen vil finde hos et hedensl Folk, og hvilken Fremgang den siden vil gjøre iblandt det. Ligesom Jøderne igjennem hele 2000 Aar var forberedet til at modtage Kristendommen, og ligesom alle de Folk, hos hvem den fik Indgang i de 3 første Aarhundreder, allerede havde temmelig stor Oplysning, saaledes har det ogsaa siden vist sig og viser sig fremdeles klarere Dag for Dag, at det er saa godt som umuligt at kristne et Folk, der mangler al menneskelig, folkelig og borgerlig Oplysning, og at ialfald Kristendommen i Længden umulig kan blomstre uden den. — At Folkesaanden og Folkets naturlige Hjærtelag maa have megen Indflydelse paa Kristendommens Udvikling, er let at skjønne; ti Folkets Aand og Hjærtelag er jo den Jordbund, hvori Ordets Sæd skal saæs, spire og vokse; og Enhver ved, at Bærsten og Frugten meget beror paa Jordbundens naturlige Bestaaffenhed.

Det gik imidlertid med den nordiske Hedningtro og det nordiske Folkeliv som med alt andet Hedenskab; Troen kunde ikke bestaa i sin gamle Menhed, og Livet ikke blomstre i Længden. Begge kom i Forfald, men ingen af dem havde Kraft til at rejse sig paany, saaledes som Kristendommens Aand alene har. — Ydre Omstændigheder virkede desuden meget til Afsatrens Forfald. Vikingerejser eller Sjørøvertog havde Normændene i lange Tider vistnok gjort enkeltevis ind gennem Østersjøen (eller Østersalt); men først efter Aar 730 skal store Vikingetog af hele Flaader være kommen igang, og det ikke alene til Østersjøen men ogsaa til Landenekring Nordsjøen, hvor da Normændene let kom i Berørelse med kristne Folk i England, Skotland, Irland og Frankrig.

Nordboerne havde nok aldrig været synderlig uforslagsomme mod Folk af anden Tro end de selv; de havde ikke saaledes som Romerne gjort Paastand paa, at alle Menneſker i det hele Nige ſkulde have omtrent en og ſamme Mening om Guderne; dertil ſtattede Nordboerne (og vel iſær Normændene) den perſonlige Frihed altfor højt. Naar de nu i Udlandet fik enſlags Afgtelse for „den hvide Kriſt,“ ſom de kaldte det, da var det naturligt, at Mange, ſaavidt muligt vilde ære begge Dele, baade Aſatroen og Kriſtendommen. De lod ſig derfor ofte primſigne, d. e. højtidelig betegne med Korſets Tegn, uden at lade ſig døbe; de kunde da ſom Benner omgaaes baade Hedninger og Kriſtne og ſelv tro, hvad de likte bedſt. Der fandtes da dem, ſom var enſlags „Halvkriſtne“ eller „blandede i Troen“, og alt efter Omſtændighederne dyrkede baade Kriſtus og Tor. Saaledes fortælles det om en Normand, Helge bin Magre, der var opfoſtret og kriſtnet paa Irland og ſiden boſatte ſig paa Island, at han vel trodde paa Kriſtus, men dog paakaldte Tor, naar han for tilſjøs eller var ſtødt i Nød. — Størſtedelen af dem, der havde ladet ſig primſigne, blev dog aldeles ligeegyldige og brydde ſig hverken om Kriſtus eller Odin, men henſaldt til fuldſtændig Bantro ſom Fritænkere, der kun havde Tillid til „ſin egen Kraft og Styrke.“

Men medens Bantroen ſaaledes tog Overhaand, og det vel iſær hos de omſtakkende vilde Stridsmænd, ſaa gik paa den anden Side Aſatroen hos Mange, og vel meſt hos Almuen, over til den groveſte Overtro. Iſtedenfor de indbildte Guder Odin, Tor, Tyr, Frey oſv., ſom man før trodde var levende tilſtede i den høje Himmel, henſaldt nu Mængden mer og mere til grov Billeddyrkelse; Guderne ſelv blev fordetmeſte glemt, og kun deres Billeder af Træ holdt i Agt og Ære. Ja ogſaa Menneſker, Dyr, Træer og døde Ting i Naturen fik guddommelig Dyrkelse; alſtens

Trolddomskunster blev øvet mere end før, og blodige grusomme Dsfringer dreves i Mængde.

Der var dog adskillige Hedninger, som hverken henreves af denne Vantro eller Dvertro, men holdt, paa sin Vis, med Fromhed fast ved det Bedste i Afsalæren. og fornemmelig ærede den højeste Gud, Afsader, som stod over Aserne og skulde komme til den store Dom. Dog vidste de Lidet eller Intet om ham. Om Harald Haarfager er det jo bekjendt, at han gjorde det Løfte at underlægge sig hele Norge og krævede til Vidne derpaa „den Gud, der var den mægtigste og havde skabt Alt og raadde for Alt.“ Ogsaa havde Harald saadan Afsty for Trolddom, at han paa Hadeland lod dræbe en af sine Sønner, som befattede sig dermed, samt 80 andre Troldmænd. — Om Islændingen Torkel Maane fortælles det, at han førte et Liv saa dydigt som den bedste Kristen, og lod sig i Dødens Stund bære ud i Solfinnet og anbefalede sin Aand til Solens Skaber. Og atter en Islænding trøstede sig og sine Søstende med, at deres afdøde Fader vist havde det godt hos ham, som havde skabt Solen og alle Ting, hvem han saa end er, og hvem han paakaldte under Navnet „den Mægtigste.“ — Men slige fromme Hedninger var naturligvis ingen Støtte for den vakkende Afsatro; tværtimod var de blandt de Første, der gik over til Kristendommen, saasnart den blev forkyndt for dem.

Den, som først gjorde Forsøg paa at indføre Kristendommen her i Norge, var Harald Haarfagers yngste Søn Haakon den Gode, der var Norges Konge fra Aar 935 til 961. Han var opdraget hos Kong Adalstejn i England, hvorfor han ogsaa kaldtes „Adalstejnsfostre.“ Der var han tillige bleven kristnet. I Førstningen efter sin Hjemkomst til Norge helligholdt han i Stilhed Søndagene og Højtiderne, fastede de sædvanlige kristne Fastetider osv. Dette gjorde altsaa ingen Opsigt. Siden fik han Folket til at flytte sin hedenste

Julefest *) fra Midten af Januar til i Slutten af Desember, altsaa til den Tid, de Kristne helligholdt den. Heller ikke dette voldte, saavidt vi ved, nogen Indsigelse. Nogle af sine bedste Benner i Landet fik han ogsaa til dels at lade sig døbe og dels ialfald til at afholde sig fra Afgudsofferinger (eller Blot, som de kaldtes). Derpaa hentede han en Biskop og nogle Præster fra England, og bekendtgjorde saa paa Nordmør, at nu var det hans Agt at indføre Kristendommen over alt i Landet (omtrent Aar 930). Det var Nordmøringerne, Nomsdølerne og Søndmøringerne, han først henvendte sig til; men de vilde hverken svare Ja eller Nej; de hentskjød Sagen til Trøndernes Afgjørelse. Haakon bygde og indviede ligesuldt nogle Kirker ude paa Mørerne og satte Præster til dem. Derpaa drog han straks til Trøndelagens Bygder og snakkede med Folket om det samme (rimeligvis paa Fylke-Tingene); men han fik det Svar, at en saa vigtig Sag maatte afgjøres paa det store Lagting paa Frosta, hvor Mænd fra alle Trøndelagens Fylker mødte fram. **)

-
- *) De bedenste Højtider eller Offerfester var 3 om Aaret, og holdtes henimod Midten af Oktober (ved Vinterens Begyndelse), henimod Midten af Januar (eller Midvinters) og henimod Midten af April (eller ved Sommerens Begyndelse). Julefesten (eller Jol) var den fornemste; den fejredes især af Glæde over Solens Tilbagevending og til Ære for Solguden Frey (eller Frøj).
- **) Trøndelagen bestod af 8 Fylker, nemlig: 1) Dina-Fylke (der indbefattede Bejstliden, Indersøen og Barran); 2) Sparbyggja-Fylke (d. e. Sparbuen, Sted og Snaasen); 3) Vardsøla-Fylke (d. e. Vardalen); 4) Skjona-Fylke (eller Slogn, Yttersøen og Mosviken); 5) Stjordsøla-Fylke (d. e. Stjørdalen, Sælbu og tildels Klabu); 6) Strinda-Fylke (eller Strinden, Frostøen og Levviken); 7) Gauldøla-Fylke (d. e. Lejnstranden, Melhus, Støren og Holtaalen); og 8)

Kongen fór da til Frostatinget (som maasse holdtes Midsommers), og da Tinget var sat, sagde Haakon, at det var hans Bud og Bøn til alle Bønder og boende Mænd, Rige og Ringe, Unge og Gamle, Kvindfolk og Karle og hele Almuen, at de alle skulde lade sig døbe og tro paa en eneste Gud, nemlig paa Kristus Marias Søn, men holde op med alle Dsfringer og forsfage de hedenske Guder, holde hellig og lade alt Arbejde hvile hver syvende Dag, samt desuden faste hver Fredag. — Men da blev der Knur iblandt hele Almuen. Bønderne mente, at paa den Maade vilde de baade miste sin Tro og sit Arbejde, og Landet kunde da ikke bygges. Arbejdsfolket og Trællene raabte, at de ikke kunde arbejde uden Mad. Somme udlod sig ogsaa med, at det var en Arve-Lyde hos Haakon og hans Slægt at være knap paa Maden, stjønt han var gavmild med Guld. Endelig rejste sig Askbjørn fra Melhus i Gauldalen og

Orkhsla = Fylke (eller Bynæsset, Børsen, Orkedalen, Meldalen og Opdal). De fire første Fylker kaldtes Indtrøndernes, og de fire sidste Udtrøndernes. Ethvert Fylke i Landet havde sit Tempel og Tingsted. Men desuden havde ogsaa flere Fylker atter et fælles Ting. Haakon havde faat 3 flige istand. Det ene var Tinget paa Frostø, der holdtes ved Gaarden Lagatun eller Logtu (d. e. Lovgaarden) et Par Mil nordøst for Trondhjem. Dertil hørte foruden hine 8 Fylker endvidere: 9) Raumsdala = Fylke (eller Randsdalen); 10) Nordmør = Fylke (d. e. det nuværende Nordmør og Fosens Fogderi til Brandsfjorden i Bjørnør); og 11) Raumsdala = Fylke (eller Romsdalen). — Det andet store Lagting (for det vestlige Norge) holdtes paa Guleu i Gjvindviks Præstegjæld i tre Sogn. Dertil hørte: 12) Sunnmør = Fylke (Søndmør); 13) Firda = Fylke (Nordfjord og Søndfjord); 14) Sygna = Fylke (omtrent det nuværende Sogn); 15) Hørda = Fylke (omtrent søndre Bergenhus Amt); 16) Ryggja = Fylke (d. e. Stavanger Amt og Kobygdelaget); og 17) Egda = Fylke eller Agder (d. e. den nedre Del af Listers og Nedenæs Amter). — Det tredje store Lagting i den Tid

fagde: „Det tænkte vi Bønder, da du Kong Haakon hadde holdt dit første Ting her i Trøndelagen, og vi havde taget dig til Konge og modtaget vor Odal af dig, at vi hadde faat selve Himlen i vore Hænder; men nu ved vi sandelig ikke, enten vi har faat Friheden, eller om du atter vil gjøre os til Trælle ved dit underlige Vaafund, at vi skal forsage vor Tro, som alle vore Fædre og Forsædre før os har haft baade gennem Brændold og Haugold; *) og om de end var meget bedre end vi, saa har dog denne Tro hjulpet os indtil denne Dag. Vi har Alle lagt saa stor Elsk til dig, at vi har ladet dig raade for Lov og Landsret; og nu har vi Bønder den faste Vilje og samdrægtige Beslutning at overholde de Love, som du satte her paa Frostatinget, og hvortil vi gav vort Ja. Vi vil Alle følge dig og

holdtes paa Eidsvold, og dertil hørte da fordetmeste det søndenfjeldste Norge, nemlig: 18) Grøna = Fylke (omtrent Bratsbergs Amt); 19) Vestfold (d. e. lidt mere end Jarlsbergs og Laurviks Amt); 20) Vingulmark (eller Landskabet omkring Bunden af Kristianiafjorden og østenfor den til Glommen); 21) Alfheim (mellem Glommen og Gotaelven); 22) Rauma = Fylke (Romerike); 23) Hejna = Fylke (Hedemarken); 24) Hada = Fylke (d. e. Hadeland, Toten og Ringerike); 25) Gudbrandsdalen, og 26) Østerdalen. Fylkerne No. 18—21 kaldtes tilsammen Viken; Fylkerne No. 22—26 kaldtes Opplandene.

Der var endnu nogle Fylker i Norge, der hørte saa halvvejs til en af hine Tingfredse, nemlig: 27) Valdres, og 28) Hallingdal (til Gulatingslagen); 29) Haalogaland (eller Nordland); 30) Jamteland og 31) Herjedalen, der holdt sig til Frostatingsloven, skjønt de ikke mødte fram paa Tinget der. — Længere ude i Tiden blev Eidsiva = Tingfredsen fløvet i to, idet Viken fik sit særegne Fællesting i Sarpsborg: Borgartinget.

*) Brændold vil sige den gamle Tidsalder, da Eigene brændtes; Haugold, Tiden efter at de ubrændte Eig begyndte at lægges i Hauge.

have dig til Konge, saalænge der er Liv i nogen af os Bønder, som nu er paa Tinget, saafremt du kun vil vise lidt Naadehold og ikke forlange andet af os, end hvad der er gjørligt og tilbørligt. Men vil du tage denne Sag med saamegen Hæftighed, at du endog vil prøve Magt og Styrke med os, da har vi Alle som En besluttet at stilles fra dig og tage En anden Høvding, som vil lade os frit og frelst beholde den Tro, der er efter vort Sind. Vælg nu, Konge, et af disse tvende Biskaar, inden Tinget blir sluttet.“ — Til denne Tale gav Bønderne sit lydige Bisfald og sagde, at det skulde være som Uebjørn havde sagt. Sigurd Jarl, som selv var en ivrig Afgudsdyrker men ellers en god Ven af Kongen, svarede da paa Kongens Begne, at Haakon aldrig vilde bryde Venkab med dem; hvorpaa Bønderne forlangte, at Kongen ved næste Offerhøjtid selv skulde være tilstede og styre Oftringen, istedenfor at Sigurd hidtil havde gjort det. Dertil fik ogsaa Sigurd Kongen overtalt.

Høstoftringen holdtes paa Lade (tæt ved Trondhjems By, som dog endda ikke var anlagt). Did kom Kongen og maatte nu sidde i Højsædet, da Offergildet skulde holdes og Gudernes Bægere tømmes. Tre Guders Skaal idetmindste drak man nemlig ved ethvert hedensl Gilde, nemlig Odin, Njords og Freys. Men da nu Drillehornet, der var indviet til Odin, kom til Kong Haakon, gjorde han Korsets Tegn derover; og straks knurrede Bønderne, især Kaare fra Grøting (eller Grøtte i Orkedalen). Men den listige Sigurd Jarl, der bar Rappen, som man siger, paa begge Skuldre, svarede, at Kongen ikke gjorde andet end Tors Hammer tegn saaledes som alle Andre, der trodde paa sin egen Magt og Styrke.“ Dermed lod Bønderne sig nøje og var rolige den Kvæld. — Dagen efter, da man skulde gaa tilbords, forlangte de derimod, at Kongen skulde æde Hestekød. Dertil sagde han Nej; de Kristne den Tid holdt nemlig dette for en Synd. Saa bad Bønderne ham

drille af Soddet, eller idetmindste smage paa Fedtet, det flød ovenpaa; men begge Dele nægtede han, og da var de nær ved at lægge Haand paa ham. Men nu lagde Sigurd Jarl sig imellem og overtalte Kongen til at gabe over Kjedelhadden, hvorpaa Hestekjødets fede Damp havde lagt sig. Da svøbte Haakon en Lindug kring Hadden, gabede saa over den og gik derpaa til sit Højsæde; men paa begge Sider var man misfornøjet.

Zuleofringen skulde holdes paa Mære i Sparbuen. Nys før den Tid holdt Høvdingerne for Trøndelagens 8 Fyller et Møde, hvori de samraadde sig med hverandre om, hvad der nu var at gjøre. Disse 8 Mænd var rimeligvis Kaare fra Grøtte og Aabjørn fra Melhus, Orm fra Lejra (en halv Mil ovenfor Trondhjems By) og Torberg fra Bærnæs (i Stjørdalen), Botolf fra Allstahaug (i Slogn), Narve fra Stav (eller Stubskin i Bærdalen), Trond Hake fra Egge (i Stod) og Tore Skjæg fra Husflad (paa Jnderøen). Alle 8 skulde hjælpes ad med at undertkue Kristendommen og bøjse Kongen. De 4 første (eller udtrønderste) Høvdinger for derpaa Sjøvejen til Mæretne, hvor de brændte 3 Kirker og dræbte 3 Præster; medens de 4 fra Indtrøndelagen mødte fram paa Mære. Did kom da ogsaa baade Jarlen og Kongen med hele sin Hird. Bønderne var nu baade mandstærke og nærgaaende; de truede ham med Bولد og Overlast, hvis han ikke vilde blote (eller ofte) efter gammel Vis. Atter søgte Sigurd Jarl at mæggle mellem dem, men Kongen slap ikke med Mindre, end at æde nogle Beter af Hestelæveren og drille Bøgerne uden at forse dem. Dermed blev Bønderne tilfreds; men Kongen rejste derfra i fuldt Sinne og truede med Hævnen.

En saadan Strængbed mod Folk med anden Tro end de selv, var fra gammel Tid ubørt blandt Nordboerne. Men de havde vist nu som en Følelse af, at Afsatrens Dødstime var nær, og at Kristendommen vilde sejre, og

derfor opirredes de og dreves til at gjøre den Modstand med alle mulige Midler.

Næste Aar samlede Haakon en Hær paa Nøre, hvor- med han vilde tugte Trønderne; men da fik han høre, at hans Broder Eriks Sønner hærjede i det sydlige Norge. Straks sendte han venligt Bud til Trønderne om Hjælp, de kom ogsaa med største Beredvillighed, helst de, som før havde staaet Kongen mest imod; og Sigurd Jarl fik snart Forlig istand mellem ham og dem.

Siden den Tid prøvde ikke Haakon paa at indføre Kristendommen; hans naturlige Godmodighed og Kjærlighed — kanske ogsaa en vis Svaghed — afholdt ham derfra. Selv gjorde han sig ialfald i sin Dødsstund ondt af, at han ikke havde været ivrig nok for Kristendommens Indførelse. Da han dødelig saaret laa i Haakonarbejlen (Syd for Bergen), hvor han ogsaa var fød, og hans Venner tilbød sig at føre ham til England og begrave ham i kristen Jord, svarede han: „Jeg er det ikke værd; som Hedning har jeg levet, og som Hedning bør jeg derfor lægges i Grav.“ — Ellers havde han ogsaa nylig i Forvejen sagt, at hvis Vorherre undte ham Livet, vilde han fare ud af Landet til kristne Mænd og der bøde og bedre det, som han her ved sin Efterladenhed havde forbrudt mod Gud. Baade Venner og Fiender græd ved hans Død og „viste ham til Valhal;“ men det første Forsøg paa at kristne Norge var blevet næsten uden Frugt.

En nyere dansk Digter, Oblenschläger, har i sit berømte Sørgeespil „Hakon Jarl“ ladet Olaf Trygvesson tale saaledes om Haakon den Godes Forsøg paa at kristne Norge:

- „O Hakon, ædle Hakon! fromme Hakon!
 Adelsstejns Fostre! Gode, blide Frænde!
 — Du visned som en altfor tidlig Blomst
 I Nattefrossen; og din fromme Rod
 Var ikke mægtig nok, at trænge sig
 I Nordens stolthærdnakkete kolde Fjæld;

Men du har lagt den første Spire ned;
 Betsignet vare du derfor i Himlen!
 Der est du sikkerlig; Skjønt ej du mægted
 At kjæmpe mod Bildfarelsen. De tvang dig,
 At smage Hestelever; tvang din Læbe,
 Der vilde klæbe sig til Pagtens Kalk,
 At røre deres Offerbollers Hand.
 Da var ej Tiden kommen, ædle Hakon!"

Jeg sagde nylig, at Haakons Forsøg blev „næsten“ uden Frugt, fordi det synes, som om der dog fandtes nogle faa Kristne her i Landet ogsaa i den nærmeste Tid efter Haakons Død. Imidlertid ved man ikke, om disse var ombendt ved ham, eller ved Prædikanter fra Danmark, eller af Haakons Eftermænd Gunhildsønerne. Det sidste er dog nok det mindst rimelige. Gunhildsønerne var vistnok selv døbt, men gjorde næppe stort andet for Kristendommens Skyld end at ribe ned. Hovene eller Afgudstemplerne, hvorved de kun paadrog sig Folkets Had.

Man tror, at Gunhildsønernes Regjering endtes omkring Aar 970. Haakon Jarl paa Lade ved Trondhjem, som fulgte efter dem i Landsstyrelsen, var den ibrigste Afgudsdyrker man kunde tænke sig; han bygde op paanyt de nedbrudte Hov og smykkede dem; ja hans hedenste Tver gif faa vidt, at han endog ofrede sin egen Søn for at faa Sejr over Jomsvikingerne i Storflaget i Livaag (eller Hjørungabaag) paa Søndmør. Han maatte dog selv engang finde sig i at lade sig døbe, da han i Forening med den danske Konge blev overvundet af Tyslands Keiser Otto: Ogsaa kristne Præster skulde han da tage med sig til Norge, men fandt sig i alt dette kun for et Syns Skyld paa Grund af Overmagten; ti aldrig saasnart kom han til det nordlige Danmark, sørend han kastede Præsterne iland og var den samme ivrige Hedning som før. Til Bilen i Norge sendte imidlertid Danskerne (og kanske Tyskerne) et talrigt Mandskab, der med Magt fik endel Folk døbt; men

Haakon Jarl kom did, de Fremmede maatte pakke sig bort, og en Mængde Døgte blev Afgyrdere paany. Blandt hine Udslændinger, som i denne Tid havde søgt at kristne Viken (rimeligvis omtrent Aar 980), nævnes en dansk Præstemand Odinkar samt Tyskerne Piafdag og Poppe (eller Popo). Men hvormeget der ved dem er bleven udrettet, ved Ingen.

Den fule og rænkefulde Haakon, der hidtil havde haft Lykken med sig, blev efterhaanden saa overmodig, at han dristede sig til Alt. For at sikre sig og sin *Uet* Regjeringen, stilledes han en listig Mand Tore Klakke til Irland. Derborte var nemlig paa denne Tid en norsk Kongesøn Olav Trygvesson, som færdedes om paa Vikingtog; og ham skulde da Tore se til enten at snigmyrde eller narre hid til Norge med saa Folk. Det sidste lykkedes. Olav sejlte hid med 5 Skibe, i den gode Tro, at Normændene, som Tore havde indbildt ham, var leje af Haakon og straks vilde modtage en norsk Kongesøn af Harald Haarfa-gers *Uet* med aabne Arme. Saaledes var ogsaa Tilstanden, da Olav kom. Haakon var nemlig bleven værre og værre; han voldtog endog Landets Kvinder i Mængde, og dette fremkaldte tilsidst den største Forbitrelse blandt Trønderne; de var i fuld Opstand mod ham, da Olav nærmede sig (i Aaret 995); Tores løgnaftige Ord var altsaa bleven til Sandhed. Olav og Haakon mødtes just ikke nu i levende Live (Haakon blev nemlig i Gauldalen i Løndom dræbt af sin Træl, medens Olav ledte efter Jarlen); men det var dog, kan man sige, som om Hedenskab og Kristendom mødte hverandre til afgjørende Kamp. Haakon blev nemlig den sidste Afgudsdyrker, som styrede Norge; og da de desuden godt kunde have truffet sammen, saa vil vi ogsaa let finde os i og forstaa følgende Skildring af det samme Dhlenschlægers *Sørgespil*:

Olav.

„Grindrer du vel, Haakon, at du selv
 Har været Kristen, og at du blev døbt
 Af Biskop Povo? at du siden søg
 Din Ed? — Hvormangen Ed har du vel søgeet?

Haakon:

Forbandet kalder jeg det Djeblit,
 Da, ført bag Lyset af den sledste Munk,
 Jeg lod mig daare ved en usfel Kunst:
 Han kunde bære Jernet gloende,
 Naar Haanden først var overstrøget med en Heksesalve!

Olav.

Stakkels blinde Gubbe!
 Jeg ynkes over dine sølvgraa Haar.

Haakon.

Ha, spær din Ynk! Saa som du ser mig her,
 Ser du det sidste Glimt, den sidste Gnist
 Af gammel nordisk Kraft og Helteliv; —
 Den — Ungerføvend — den skal du ikke slukke
 Med dine sygelige Feberdrømme.
 Jeg ved det nok, det er de Kristnes Sød
 At ynke Folk, omvende dem, forbedre;
 Vor Sød er den: dybt at foragte Jer,
 At pønse paa Jer Undergang og Død
 Som Gudernes og Heltelivets Fiender.
 Det Haakon gjør, og derudi bestaar
 Hans Niddingsfærd. — Ved Odin, og ved Tor!
 Du skal ej slukke Norges Heltelid
 Med dine fromme, vaade Drømmetaager.

Olav.

Velan, vi stilles ad for dennegang;
 Ve dig, naar næstegang vi atter sees!

Haakon.

Ja, ve mig, om jeg ikke knuser dig!

Olav.

Himlen vil træffe dig med sine Flammer!

Haakon.

Nej, Tor skal splintre Korset med sin Hammer!"

Men hverken Haakon eller Tors Hammer var istand til at splintre Korset. Den Tid var nu kommen, hedder det i en gammel Saga, da den gamle Afgudsdyrkelse skulde fordommes, og den hellige Tro og den rette Gudsdyrkelse komme isteden.

Olav Trygvesson var kristnet i England, og herved mindes vi om, hvad ogsaa Kejser eftertrykkelig indstjærper, at den norske Kirke helt og holdent var en Dotter af den engelske. Danmark og Sverrig blev kristnet søndenfra, nemlig fra Tyskland (og Frankrig); men Norge fik, som sagt, sin kristelige Oplysning fra England i Vest paa den kanden Side Havet. Dette fortjener at bemærkes, fordi ogsaa det norske Folks Natur udentvil stemmer langt mere overens med Englændernes end med Tyskernes, saa at vi selvfølgelig, hvis vi vil finde os selv igjen, gjør rettere i atter at vende Blikket mod Kjempefolket hist ude paa Den, end at lade os saaledes beherske af Tyskland og alstensk Tyskhed, som vi nu har gjort i 300 Aar.

Til England var Kristendommen kommen allerede omtrent 180 Aar efter Kristi Fødsel, ja kanske endog før. Den blev imidlertid saa godt som udrøddet der i Folkevandringsens stormende Dage, da Saksere fra Nordtyskland og Anglerne fra Slesvig i Danmark tog Britannien (ved Aar 450). Men disse Angelsakser tilegnede sig dog ogsaa Kristendommen mellem Aar 600 og 670; og ikke dermed nok; den viste sig endog snart i herlige Frugter baade paa den ene og den anden Vis, herligere end hos noget andet nykristnet Folkelag i hine Dage. Baade i kristelig Nidstjærhed og Oplysning udmærkede Angelsakserne sig.

Allerede ved Aar 690 udgik fra dem kristne Prædikanter til andre hedenske Lande; f. Eft. Wilibrord til Friserne (og Dansterne). Bida den Ærværdige, der ogsaa levde omkring Aar 700, udmærkede sig ikke alene ved Gudsfrugt men ogsaa ved en Ærdom, der var ualmindelig paa hans Tid, han skrev f. Eft. Englands Kirkehistorie, en Verdenshistorie og andre historiske Værker, en Forklaring over næsten alle Bøger i Bibelen, Præleener, Bøger om Naturens Indretning, Sprogværker og mange flere. Han døde med en kristelig Lovsang paa Læberne; men som Bogskriver efterfulgtes han af mange lærde Engelskmænd, f. Eft. den berømte Alkuin hos Karl den Store. Man har endnu en næsten utrolig Mængde angelsaksske Præleener saavel som Bøger af alle andre Slags; endog mærkelige Salmer og bibelske Kvad blev snart digtet i England, især af den berømte Kædmon (Kædmund); overordentlig poetisk er f. Eft. hans Salme om Jesu Nedfart til Helvede: „I Kvæld blev der banker paa Helvedes Port,“ oversat af Grundtvig. — To Ting var især mærkelige ved den engelske Kirke: Kristendommen var fra først indført med megen Bemfældighed, *) uden Tvang, hvorved, som Keyser siger, der

*) Da Pave Gregor den Store henimod Aar 600 fikkelede en Klosterforstander (eller Abbed) ved Navn Augustin til- ligemed over 30 andre Munkte som Missionærer til England, da bestemte Gregor blandt andet, at Folkets Afgudstempeler ikke skulde nedrives; kun Billederne i dem skulde ødelægges og ombyttes med Relikvier (d. e. saakaldte hellige kristne Ting), samt Huset selv overstrøettes med helligt Vand (Bievand); det kunde da bruges til Kirke; ti Almuen vilde „helst komme sammen paa de Steder, hvor den før var vant at samles.“ Og da Folket havde været vant til at slagte og ofre en Mængde Dyr til sine Guder, saa skulde man ogsaa nu samles ved Kirkerne paa Martyrernes Højtidsdage og der slagte Dyr og holde Gjæstebud til den sande Guds Ære:

vel ikke straks stables store Skarer af Kristne i Navnet, men derimod i Løbet af en Mennekealder des flere sande Omvendte. Og for det Andet blev Norsmaalet i England holdt ualmindelig højt i Ære ved Siden af det saakaldte Kirkesprog, Latinen. Begge Dele havde atter sin Indflydelse paa Norge. Læmsældigheden sporer vi, siger Keyser, i Haakon den Godes milde Fremfærd og i mange Bestemmelser i de ældste norske Kirkelove; og Afgøtelsen for Norsmaalet gik over paa det norske Præsteskab og medvirkede kraftigen til, at Norge og Island i Middeldalderen fik et blomstrende Bogværk paa Norsk; hvorimod baade Danske og Svenske, som havde faaet sin Kristendom fra Tyskland, tilfidesatte Norsmaalet for Latinen. Det norsk-islandste Bogværk kan saaledes i visse Maader kaldes en Dotter af det angelsaksiske eller gammelengelske, der allerede havde afblomstret, da Bogskrivningen begyndte at drives og trives hos os. — Endnu en anden Ejendommelighed gjør Keyser opmærksom paa ved den gammelengelske Kirke, nemlig at Biskopperne der befattede sig mindre med alskens verdslige Forretninger end i Frankrig, Tyskland og Danmark, hvor de ikke alene var Kongernes stadige Raadgivere og Selskabsbrødre men ogsaa Anførere i Krig, fordi de gjerne havde hele Len af Kongen at bestyre. Ogsaa i dette Stykke havde England Indflydelse paa Norge.

Vi vender nu tilbage til Olav Trygvesson. Da han i Aaret 995 kom hjem til Norge, havde han med sig adskillige kristne Præster, af hvilke Biskop Sigurd var den fornemste. Allerede paa Hjemreisen havde han tvunget Orkenøernes Jarl og Folk til at lade sig døbe. Det første Sted hertilands, han satte Foden paa, var Den Møster (i Finnaas Præstegjæld) søndenfor Bergen; der lod han svinge Messe for sig i sit Landtelt og mærkede Grundbolden til en Kirke, som endnu skal staa der og følgerlig er den ældste af alle Landets nuværende Kirker. Til Præst ved

den satte han Saksen Langbrand. Olav sejlte derpaa i største Hast nord til Trondhjemsfjorden og toges straks til Konge over Norge, medens Haakon Jarl flygtede og myrdedes.

Det følgende Aar (996) begyndte Olav med Kristendommens Indførelse, ikke som Haakon den Gode Nordenfjælds, men i Viken, hvor Folket før havde hørt mest om den ny Tro, hvor der vel endog fandtes enkelte Kristne, og hvor Olav desuden havde adskillige mægtige Frænder, der stod ham bi. Viken kristnedes snart, da Størstedelen af Almuen rettede sig efter Hovdingerne eller ogsaa stræmtes derved, at de Gjenstridigste blev enten dræbt, lemlæstet eller landsforvist.

Siden for Olav Sjøvejen fra Viken til Trondhjem, holdt Ting med Folket og kristnede Almuen Landet rundt. Paa Agder gik det let; men paa Rogaland vilde rigtig nok Tingalmuen modsætte sig ham; men de trende Talsmænd, som Bønderne havde kaaret til at svare Kongen, fik allesammen Forfald; den Ene fik sliq en Hofte, den Anden blev stam, og den Tredie saa hæs, at de Intet kunde sige, hvorfor Almuen holdt dette for et Guds Tegn og lod sig døbe. — Paa Hordaland (paa Gulatinget) tog en af den mægtige Hørde-Kaares St tilorde mod Kongen og ytrede, at de ikke vilde finde sig i nogen Tvang; men vilde Olav være rimelig mod dem og gjøre en af deres St, nemlig Erling Skjalgson paa Sole, til sin Svoger, da vilde de staa ham troligen bi og lade sig døbe, hvilket ogsaa skede Altsammen. Almuen lod sig nemlig let overtale af hine mægtige Stormænd. — Derefter sammenskaldte Kongen 4 Fyller (Sogn, Fjordene, Søndmør og Romsdalen) til Ting paa Dragskjeld (ved Stadt). Den store Mangfoldighed af Krigsmænd, Kongen havde, indgav Almuen Frygt, og da de ikke dristede sig til at slaas med ham, maatte ogsaa de lade sig døbe. — Saa drog Olav til

Nordmør og kristnede dette Fylke. Paa hele denne Rejse fulgte Biskop Sigurd med Kongen.

Da nu Olav kom til Trøndelagen, „hvor baade Landets og Hedenskabets Hovedstyrke var,“ ødelagde han Afguds-templet paa Lade. Straks udsendte Bønderne Hærpil (eller Krigsbudstikke) omkring i Bygderne og samlede i Hast en stor Stridsmagt. Kongen drog da ud gennem Fjorden for at fare til Haalogaland og kristne det. Men han fik snart vide, at ogsaa Nordlænderne var paa sin Post imod ham, og vendte saa om igjen ved Bjørnør eller Namdalen. Da han nu kom ind til Trondhjem, var Bønderne rejst hjem hver til Sit. Olav anlagde da Byen Nidaros, det vil sige, han bygde selv en Kongsgaard og en Kirke og udviste Hustomter til Andre, som vilde ned sætte sig der. Bønderne holdt sig imidlertid rolige; de blotede om Høsten til sine Guder paa gammel Vis og bad dem om at mod sætte sig den ny Tro. De stode rimeligvis ogsaa paa, at Kongen nu fordetsførste var bleven forsvarelig skræmt. Imidlertid var det ikke saa. Han skæbnede snart alle Trønderne til et sædvanligt Ting paa Frosta; men de forandrede Tingbudet til Krigsbud (det vil sige, istedenfor en simpel Budstikke sendte de om en Krigspil); og da Tingtiden kom, og Kongen indfandt sig, var hele Almuen fuldt bevæbnet tilstede. Jærnskægge fra Opbaug paa Orlandet var Bøndernes Formand. Kongen talte ganske venligt til Tingalmuen om, at de burde antage Kristendommen; men snart begyndte Mængden at overdøve ham med Skrig og Trusler og raabte, at han skulde tie; ellers vilde de jage ham bort. „Saaledes truede vi ogsaa,“ sagde de, „Haakon Adalstejns-Fostre, da han vilde paalægge os det samme, skjønt vi ellers ikke holdt ham i mindre Agt og Ære end dig.“ Da nu Olav hørte deres Hidsigthed og saa deres store Overmagt, gav han for Djeblikket efter og lofte at indfinde sig ved deres store Of-

ferrefest paa Mære i Sparbuen. Og dermed kom han og de nok saa godt overens for den Gang.

Bed Tuletider, nys før Dftringen paa Mære skulde holdes, stilledes Slav Bud til Udtrøndernes fornemste Høvdinge og andre Storbønder, og indbød dem til Gjæstebud hos sig paa Bæde (eller maaste i selve Midaros). I Byelven havde han 30 vel bemandede Skibe liggende. De Indbudne kom, og Kongen gjorde et gjildt Gjæstebud for dem den første Kvæld. Næste Morgen lod han som sædvanlig synge Messe for sig, og holdt derefter Husting saavel med de Fremmede som med sine egne Kjæmper, der var flere end hine. Han stod da op og talte om, at han efter sit Løfte paa Frostatinget nok skulde møde paa Mære, men at han vilde foretage en overordentlig Dftring, ikke ofre Dyr alene men ogsaa Mennesker, og det ikke Trælle eller Uggjærningsmænd men Høvdinge og Storbønder. Og dermed lod han gribe de fornemste af dem, nemlig Orm fra Børe (eller kanske fra Buncæs) i Støren, Styrtkar fra Gimse i Melhus, Kaare fra Gryting (eller Grøtte) i Orledalen, Asbjørn fra Bårnæs (eller Børnæs) i Stjørdalen, Orm fra Lyra (eller Lejra paa Strinden), Haldor fra Skjerdingslad og 5 andre gjæve Mænd. Disse var dem, han først og fremst vilde ofre. Herved skræmtes Bønderne og bad om Naade, som de ogsaa fik, saasnart de vilde love at lade sig døbe og gjorde sin Ed paa at holde den rette Tro samt blive hjemme ved den forestaaende Offerfest. Døbt blev da alle de tilstedeværende Bønder, og Høvdingerne maatte desuden sende ham sine Sønner, Brødre eller andre Frændere til Sikkerhed for, at de vilde holde sit Løfte.

Paa denne Naade var Udtrøndernes Magt for en stor Del knækket; men Indtrønderne mødte paa Mære fuldt bevæbnet, da Kongen kom der med sine Mænd. Han holdt igjen en Tale og bad dem antage Kristendommen; men

Bønderne med Jærnstjægge i Epidfen raabte, at han skulde ofre som Kongerne før ham. Kongen gav gode Ord, og lofte at gaa ind i Tæmplet og se paa Offerstiftene. Det gjorde han ogsaa, men da han kom der, ledsaget af nogle faa Kongsmænd og Bønder, løftede han sin guldbeslagne Stav og slog til Tors Billede, saa det ramlede ned, og det samme gjorde derpaa hans Mænd med de andre Guders Billeder. Jærnstjægge vilde nu trænge sig ud men dræbtes i Tæmpeldøren af Kongens Mænd, som stod udenfor. Straks kom Olav ud, og med tordnende Røst bød han Bønderne to Vilkår, enten at slaas med ham eller at lade sig kristne. Men Bønderne var raadville, da de manglede en Hovedsmand. *) Derfor lod alt Folket sig døbe baade paa Mærz og i alle Trøndelagens Bygder, hvor Olav sendte sine Præster omkring.

Det følgende Aar drog han igjen sørover, for at udrydde en Mængde Levninger af Asalæren, befæste Folket i den kristne Tro og om muligt udbrede den til de oplandste Bygder, hvor den endnu var ukjendt. Dog fik han ikke Tid og Lejlighed til at kristne Fjældbygderne. Derimod maatte snart Haalogaland finde sig i at modtage Daaben, og det, som andensheds, dels ved Overtalelse og List og dels ved Evang og Haardhed. Især var Olav meget grusom mod de saakaldte Sejdmænd, der befattede sig med alstensk Trolddom, naar de ikke vilde give Slip paa sit Hedenflab.

Ogsaa paa Island, Grønland og Færøerne fik Olav Trygvesson Kristendommen indført under sin korte Regjering. Forkyndt paa Island var den bleven allerede flere Aar i Forvejen, uden at nogen særdeles stor Mængde af

*) Det synes at ligge i det norske Folks Natur baade fra Oldtiden og endnu den Dag idag, at det kun er ret kraftigt i sin Optræden, naar det har en anset og dygtig Leder, en aandelig Markesmand, hvem det har stænket sin fulde Tillid.

Folket derved var bleven døbt, hvilket havde sin fornemste Grund i, at Dombønderne for allfor voldsomt frem. Det samme gjorde ogsaa Præsten Tangbrand, der var den første Prædikant, Olav sendte did. Allerede som Præst paa Moster (se Side 346) havde han baade vist sig haard og bortødslet Kirkens Guds; og paa Island dræbte han endog 2 Mand, som havde gjort Nidviser om ham, hvorfor Kongen maatte kalde ham tilbage. Kristendommen havde imidlertid gjort endel Fremgang ved hans Præken; for Tangbrand var ibrig og veltalende. En Skald ved Navn Hjalte vovede endog paa Altinget at fremsige en Spottevisse over Odin og Frøja; derfor blev han gjort landsflygtig og fredløs, og baade han og Tangbrand kom nu til Olav i Trondhjem, hos hvem nogle rejsende Islændinger allerede før var bleven døbt. Hjalte fik Hjælp hos Kongen og dristede sig til at vende tilbage til Island, hvor han og det kristne Parti mødte fuldt bevæbnet frem paa Tinget. Der talte han vældig Kristendommens Sag. Begge Partier (det kristne og hedenske), der var omtrent lige mandstærke, opfagde alt Samfund med hverandre, vilde ikke længer staa under samme Lov, men skiltes ad som afsjorte Uvenner og begyndte at ruste sig til Strid. Hedningerne lofte sine Guder to Mand af hver Bandsfjerding til Offer, for at faa dem til at ødelægge den ny Tro. Det kom dog ikke til haandgribelig Strid. Den kløgtige Lovsigemand Torgejr, som endnu var Hedning, men paa en Maade undertjøbt af de kristne Høvdinge, holdt paa Lovberget en Tale om den store Ulykke, det vilde volde, hvis Islændingerne ikke herefter som hidtil vilde holde sammen, og raadede begge Parter til at give noget efter. Dertil var de ogsaa villige, og baade Hedninger og Kristne lagde Sagen i hans Hænder. Straks bestemte han, at enhver Islænding burde lade sig døbe, at Afgudstemplerne skulde ødelægges, og at den, som aabenbart ofrede til Guderne, skulde paa en Maade

være fredløs; dog skulde man finde sig i, at endel gamle bedenske Skikke fremdeles blev staaende ved Magt. Saaledes indførtes i Aaret 1000 en slags Kristendom over hele Den.

Færgerne kristnedes af den navnkundige Helt Sigmund Brestersson, og Grønland af Lejv den Lykkelige. — Ogsaa i Vestergautland i Sverrig bidrog Olav meget til Kristendommens Indførelse. Og alt dette fik han udrettet i de 5 Aar, hvori han sad paa Norges Trone. Han omkom i Svolderlaget den 9de Septbr. Aar 1000 efter Kristus.

Olavs Strængbed kunde maaste synes uforklarlig, efter at vi før har omtalt den milde Aand, hvorved Kristendommen havde udmærket sig blandt Engelsenene. Men vi maa lægge Mærke til, at heller ikke hos dem var Troen nu længer saa varm eller Læren saa ren, som den havde været fra Begyndelsen. Dernæst var Olav vel døbt i England, men havde dog ved sit Ophold i Tyskland faaet de første Forestillinger om Kristendom. Endvidere havde den navnkundige franske Keiser Karl den Store allerede givet Verden Eksempel paa Hedningomvendelse med Ild og Sværd, idet han ved en 30aarig Krig tvang Saksere til Daaben; det var da naturligt, at Saksere Tangbrand havde fra Barndommen indsuget den Mening, at Kristendommen kunde og burde paatvinges Folk, som ellers ikke vilde modtage den. Og endelig var Olav selv ingen Engelsen, men en norsk Mand med levende Kjæmpeaand; med hans Natur stemte det bedst overens at ligne Tangbrand og Karl; saaledes som Kristendommen den Tid forkyndtes, ligesom Paven i Rom til den vankundigste Munk, kunde det ikke falde Olav ind, eller ialfald ikke staa klart for ham, at den kun da var virkelig Bærd, naar den modtages som en frivillig Sag. — Mærkeligt er det ogsaa, at Olav uagtet al sin kristelige Strængbed dog beholdt det norske Folks hele Kjærlighed. Saa aldeles var han ligesom Kjød og Blod af Folkets eget, eller i den Grad ejede han alle de Dyder, som Normændene

satte Pris paa, at de alligevel ikke fattede Had til ham, skjønt han i Kristendomsagen tog dem med Trumf.

Til alle de nævnte Bandstaber, som Olav kristnede, sendte han en hel Del Lærere; men det er let at skjønne, at disse alligevel maatte være forholdsvis faa, alt for faa, til at Folkemængden i det Hele kunde faa nogen fuldstændig kristelig Oplysning, især da hine Prædikanter naturligvis fordetmeste var Udlændinger, der kun vanskelig kunde tale Folkets Maal. Dertil kom jo ogsaa, at mange af Præsterne selv vist havde liden Kristendomsstunslab, og at desuden Ordet allerede dengang var forfaldet af Pavekirken, saa det ikke forkyndtes purt og rent. Det vigtigste, Prædikanterne først og fremst kunde gjøre, bestod naturligvis i at fortælle om Guds underlige Gjæringer; og det maatte visse behage Nordboerne og sængsle deres Opmærksomhed — de, som fra ældgammel Tid havde fundet sga stor Fornøjelse i at høre allskens Sagn og Fortællinger. Var det nu en af de frommeste og dygtigste Prædikanter i hine Dage (omtrent som Ansgarius f. Elf.), da kan vi tænke os, at han fortalte om Stabelsen, Fordærvelsen, Forjættelserne og Fortløbningen omtrent saa sammenhængende og fuldstændigt (om end ikke saa poetisk), som en nyere Digter *) har skildret det i en Samtale mellem en Kristen og en nordisk Hedning — paa følgende Vis:

Fortel.

„Saa hør da nu, hvad i den gamle Bog
 Til Undervisning og til Trøst er skrevet:
 Der er en Gud, og han har altid været,
 Men, der han vilde, ved sit Guddoms Ord
 Almægtig Alt af Intet han fremkaldte,
 Han lærte Sol og Maane deres Beje,
 Grundfæsted Jorden i det øde Rum,

*) Grundtvigs Digt: „Optrin af Nordens Kjømpeliv,”
 2den Del.

Og af dens Skjød han ved sit Vink opkaldte
 De stærke Ege og den spæde Blomst
 Og skænked dem den hemmelige Evne,
 Sig at forplante i utalte Led.
 Han bød igjen: med Levende opfyldtes
 Da Luft og Hav og hele Jordens Kredts;
 Ti samme Gud med samme Velbehag
 Har Ormen dybt i Jordens Indvold dannet,
 Som Hval i al sin stolte Kraft;
 Og Ornen, som mod Stjerne sig løfter,
 Og Nattergalen med sin fagre Sang
 Ej mer end Vigggen, som for Dret surrer,
 Og Uglen med sit høse Nattefugl
 Er dyrebar for Altings milde Fader.

Tilfaldt af Støv et Menneske blev skabt,
 En Mand af Støv og Kvinden af hans Side,
 Et dobbelt Billed af den ene Gud,
 Men begge Eet i aandig Kjærlighed.
 Den Evige de skabte Ting beskued,
 Og se! det store Alt var saare godt.
 De himmelske Hærskarer sang tillige,
 Alt Levende istemte Frydemaal,
 Og Jordens Bjerge laante sig en Tunge
 Til Lovsang i den høje Efterklang;
 Da var ej Storm, men paa sin lette Flugt
 I Buegang fremløkked Bindens Aande
 En liflig Klang af slagne Bølgestræng
 Og Fløjtelyd, da over Skov den sused.
 Da Alt var rent og klart og vennemildt,
 Da legede det spæde Lam med Ulven,
 Og Barnets Haand var tryk i Dglens Hule.
 Udsdelig, uskyldig, sammenknyttet
 Med Jord og Himmel ved et helligt Baand,
 I venlig Kredts af Dyrene omringet,
 Omvistet trindt af søde Blomsterduft
 I Paradis, i Herrens egen Have,
 Stod Mennesket som Jordens fødte Herre,
 Gav sinderig hvert et Dyr sit Navn

Og flued undrende den Almagts Finger,
 Som i de Skikkelser, saa tusindfold
 Omstiftende med Visdom, sig afpræged,
 Saa det Mangfoldige dog atter selv
 Sig til saa klart et Guddemsspejl forened.
 Men at! iblandt de himmelske Hærskarer
 En Morgensjerne, klød i Herlighed,
 Og paa dens Bink en Hær af mindre Stjerner
 Fra Slaberen hovmodige affaldt,
 Forsaged Livet i hans Kjarlighed
 Og vilde selv paa Ironer sig opsvinge.
 Nedhvirvlet blev ved Almagts stærke Haand
 Den Engel Satan med sin fule Skare;
 Men nu paa Jorden han sin Kongestol
 Oprejse vilde, og i Slangeham
 Han med sin Hvislen Menneket bedaared
 Til sig at blotte for hans onde Braad.
 Et Træ var plantet udi Edens Have,
 Dets Frugt for Djet skinned hvid og rød,
 Og Slangen lovede dens sære Evne
 Til Visdom lig Guds egen at forlene.
 Vel Gud, den sanddru, havde talet saa:
 Hvo Frugten smager, vorder Dødens Fange;
 Dog Menneket den første Løgners Tale
 Langt mere troede end Sandheds Ord;
 De vilde deres Gud til Løgner gjøre
 Og stjæle fra ham hans forbergne Kløgt;
 De brød, de aab, og Syndens onde Gift
 Indstrømmede i aabne Hjærtelammer,
 Ombrusede i rene Aaregang,
 Besmittedt Alt, og Livets klare Safter
 Forvandlede sig til dunkelt, levret Blod.
 Forsvunden var nu Jordens gyldne Dage,
 Dens Herre var i onde Magters Bøld
 Og skjæved soarlign for den vrede Dommer;
 Ej undtes det ham nu i milde Skygge
 Af Livets Træ at slumre og at bygge,
 Han sultende udgik fra Paradis
 Og hørte Dødens Bentrad bag sig rangle.

Dens stumle Mælyn og dens Selvedsmil
 Forkyndte ham, naar Livets Lys udsluttes,
 I Mørkheds Dyb unævnelige Kval.
 Forbandelsen, som paa hans Hoved faldt,
 Forstyrrende og al hans Edel rammed,
 Og Jordens Have blev en vildsom Drk;
 Ti hvislende hin gamle Slange stjød
 Hen over Kloden sine Edderstrømme:
 Hvor tunge Afs sig fordem selv opstjød,
 Der gølge Tidfel nu sit Hoved løstet;
 Og Blomsten selv, der end tilbage stod
 Og stander end som fagert Sørgeminde
 Om Paradiset og den sundne Glans,
 I søde Duft indslutted giftig Aande;
 Da Ulven fik sin grumme Myrdebyst,
 Og Ræven sine ondskabsfulde Kanter.
 Men ret som Gud i Mennesket forened,
 Hvad herligt han omsprede vidt paa Jord,
 Saaledes og i Mandens aabne Hjerter
 Nu Satan gjød sin hele Edderstrøm,
 Og spraglet den i Aarerne henstummed,
 Som Utugt, Had og Grumhed, List og Løgn.

Sigurd.

Forfærdeligt er dette store Sagn!
 Men hvorfor lod dog Gud den onde Engel
 Forstyrre saa sit fagre Bænk paa Jord?

Torkel.

O, ti! formast dig ej mod Himlens vise Konge;
 Ti ej kan Støv udgrunde hans Hvorfor.
 Hvi spørger du ej heller Adam ad,
 Hvi han saa daarlig vilde selv sig gjøre
 Til den, hvoraf han kun et Billed var,
 Til Trods for Gud og for sit eget Dje?
 Og glemmer du, at dybe Rildevæld,
 Hvorfra al jordist Kjærlighed udrinder,
 Dog vel ej selv kan fattes Kjærlighed,
 Saalidt som han, al Visdoms gamle Fader,
 Uviis kan være udi Raad og Daad?

Sin Kjærlighed og fluk han aabendared.
 Selv Jordenræsten, som forkyndte Straf,
 Formilded sig til blide Fæderstemme:
 Engang, saa toned hans Løstes Ord,
 Skal Kvindens Sød dog Slangens Hoved krænse.
 Husvaled, med Anger og med Længsel
 Opstirred Adam og hans Liv til Gud;
 Og taareblandet maatte nu nedrinde
 Fra Alterstenen Offerdyrets Blod,
 For Mennesket at varsle og at minde
 Om Trangen til det store Offerlam,
 Der sig hengav før Verdens Grundvoold lagdes,
 Men dog engang og synlig skulde stagtes.
 Dog, sligt et Liv ej Sanserne behaged,
 Og Satan vidste ved sit Gjøglespil
 Sig Tjenere paa Jorden snart at vinde:
 Bor Stammefader saa sin ældste Søn
 Med Broderblod den unge Jord at smitte,
 Og saadant Dyhav Kjæmpelivet har;
 Ti fra den Stund fik Jorden sølsom Løst
 Og vilde læstes ej med Kildens Bænde
 Og Himlens Regn, men med den røde Dugg,
 Hvis ej dens Blommer skulde brat henviesne;
 Den af sin Favn udrafte haarde Staal,
 Og Satan lærte Manden det at hvæsse;
 Selv blev den saaret af det skarpe Jærn,
 Men blev med Lig i Dverflod og mættet;
 Den af sit Skjød udfasket røde Guld,
 Men kræved og det røde Blod for Gaven;
 Ej karrig var den ublu Mandehaand,
 I Broderblod den ryggede sig tvatted
 Og ofrede til Jordens onde Drot.
 Se, da oprandt saa stolt en Kjæmpeold.
 Langt stoltere end eders her i Norden:
 Mod hine Kjæmper er I Dværge kun,
 Og eders Aar er ifkun Barnealder
 Mod deres; ti hartad i tusnd Aar
 De rørte sig paa Jord i Kjæmpevælde.
 Ej manglede de heller Skjaldefang

Til Pris, og Strængeleg til lystig Gammen;
 Men sørgelig den sammes Udgang blev:
 Da Gud forstærket aabned Himlens Sluser
 Og Afgrunds hemmelige Kildevald,
 Da drukned Alt, som kunde drøge Hænde,
 Undtagen Noa med sin lille Æt,
 Hvem Herren lærte konstelig at tomre
 Det første Skib, der svømmet har paa Sjø,
 Og som i Tillid til Guds Baretøgt
 Med Markens Dyr og allehaande Fugle
 Omsejled trostigt paa den vaade Kugle.

Sigurd.

Det tyktes mig, som i det gamle Sagn
 Om Jatters Drukning udi Ymers Blod,
 Og om Bergelmers underlige Hedning,
 Den samme Hændelse sig halv fordølger.

Lorkel.

Ja visseelig, og er det vel et Under,
 At Noas Ætmand i et dunkelt Sagn
 Bevare Mindet om hin Bjergets Olding,
 Der stranded underlig paa Bjergetop,
 Da mellem Skyerne han havde sejlet? —
 Et andet Sagn om Bifrost's fagre Bro,
 Som kun, naar Verden brænder, skal nedtrædes,
 Os minder og om Flodens gamle Lider!
 Ti Buen blev af Gud i Skyen spændt
 Til Trygheds Tegns for Mennesket, naar Havet
 Opbruser vildt og Skyer monne briste;
 Den Bue skal gjentage Herrens Ord:
 Ej Vand skal tiere vor Jord fordærve.
 Saa findes trindt i Verden dunkle Spor
 Af Fædres sande Sagn, og her i Norden
 De herligste; ti selv den sande Gud
 Med værdigt Navn Alfader I mon kalde;
 Men overalt har Satan ved sin List
 Bortlokket Folkene fra Himlens Herre,
 Dem lokket til at tjene Himlens Hær,

Dg hvad han ej dem kunde helt frastjæle,
 Tildækket han med tykke Fabelflør;
 Selv Skjaldene, som tyktes os at være
 Med Himlens Vænder nærmere i Slægt,
 Han daarede med falsk, løgnagtig Glimmer,
 Saa Djet vendtes fra det sande Lys.

Dog medens Kunstab om den sande Gud
 Formørkedes alt mer og mer paa Kloden,
 Udkaared Gud en Mand, hvis Lydigbed
 Dg rene Hjærte ham den store Ære
 Forhøvet har at kaldes Herrens Ven,
 Til Stammefader for et talrigt Følk,
 Der skulde Himlens Gud alene dyrke,
 Til Stammefader for den Kvindens Sæd,
 Som skulde Slangens Hoved sønderknuse.
 Den Mand hed Abraham, og Følket Israel;
 Aarhundreder forgift; det lod for Verdens Djne
 Som Herren havde Følkent rent forglemt;
 Ti hist i Serkland under Blaamænds Aag
 Hensuffede de mangt et Trælkeaar;
 Men Herrens Time kom; med kraftig Trøst
 Han i Ægypti Land st Følk beisgte;
 Med vældig Arm han højed Kongens Trods;
 Forgjæves Satan sine Trolddomskonster
 Med Herrens Finger træde lod i Kamp,
 Dg villig lod sig Israel uddrive.
 Dog, snart det stansed for den brede Strøm
 Dg tyktes vist til Undergang indviet;
 Ti bag dem stod Ægyptens Kongehær.
 Med Havets Brusen og det høje Bulder
 Af Bogrenes de staalbelagte Hjul
 Dg Hestes Brinken, Fiendens stolte Raab:
 „Vor Harm skal skjoles og vort Sværd sig varme
 I Israellitters Blod,“ sig blanded til saa hult
 Et Rædselskvad. Den bange, vantro Skare,
 Som Jehovas den store Underkraft
 Mangfoldelig med Studien havde læret,
 Nu bævede for jordist Kongemagt.

Og knurrede mod Himlens Sendebud.
 Men ej forgjæves bar den Guds Udkaarne
 Sin Understav, dertil sit Moses navn;
 Et Minde var det om hans egen Frelse,
 Da spød han svømmede i Nilens Flod,
 Men Folkets Redning af de store Bænde
 Forkyndte det, som herligt Varselstegn.
 Sin Stav han løfted, og de høje Bølger
 Den Konges Scepter kjendte fluls igjen,
 Som med sit Ord afmaalte deres Grænser:
 Uersbødigen de veg, og taarned sig
 Som stille Mure; og med tørre Fod
 Igjennem Jordens underlige Kilder
 Henvandred Folket, som var Herren hjært.
 Forundrede Egyptens Drotter stued
 De dybe Spor af Herrens Almagts Finger;
 Men Hjerterne de dog forhærded saa,
 At end de mente Israæl at rive
 Af denne Herres Haand — betraadte fræl
 Den Vej, han kun for Sine havde banet.
 Dog, dyr dem blev formastelige Id;
 Som Vandets Gud de Krokodillen dyrked,
 Og som en saadan slugte Vandet dem;
 Mens Israellitterne paa Bredden hist
 Istemmede saa fro en Takkesang
 Til ham, hvis Magt sig ej i Dybet taber,
 Som Rytteren og Hesten lod til Bunds,
 Sig Blydt og den tunge Sten, nedsynke.

En vildsom Ord for Djet sig nu bredte;
 Men han, som ej i Orken farer vild,
 Og mægter Brød af Stenene at flabe,
 Sit Banner løfted i en dalet Sky
 Og lod til Spise Mannaduggen dryppe.
 Fra Sinai, det høje Herrens Bjerg,
 Lod Jehova sin høje Lov forkynde,
 Og selv stadfæsted han med Tordentøst,
 Hvad selv han Moses havde lagt paa Tunge.
 Saa vandred Folket fyrgetyve Aar

Til Straf for trodsigt og afgudist Sind;
 Men nu den gamle Slægt holdt op at knurre,
 Thi Munden luffet var af Orkens Sand;
 Og Jehova med Kraftens højre Haand
 En raadden Stamme udi Hedninglandet
 Omhuggede, og planted der igjen
 Sin unge Ranke mellem Basans Høje,
 Paa Libanon sit smekre Sedertræ.
 Han gav sit Folk det Land med Mælk og Honning,
 Som fordum alt han loved Abraham. —
 For kort blev Natten og hin længste Dag,
 Om jeg den lange Rad af Underværker,
 Som har forherliget Jehovas Navn,
 Optælle skulde udi Sammenhæng;
 Men til det ypperste jeg nu vil haste,
 Hvis Forbud kun de andre Iartegn var:
 Gud valgte Israel, ej for den ene
 Bestinnes skulde af hans Naadesol,
 Men for at den fra Tempets høje Tinde
 Bestraale kunde hele Jordens Kreds.
 Selv Moses klarlig udi Aanden skued
 Sin Overmand i fjerne Alder staa;
 Og alt som nærmere kom Tidens Fylde,
 Døstode Mænd, hvis Dje Herren rørte,
 Saa dybt det stirrede i Fremtid ind.
 I høje Kvad de spaaende afbilded,
 Hvad bag Aarhundreder forborgent laa:
 Den Helliges de haarde Straffedomme,
 Som maatte tugte et afgudist Folk,
 Men efter Trængsler og en Frelsens Fyrste,
 Hvis Herrespir sig over Jorderig
 Udstrækte skulde, og hvis Kongestol
 Paa Evighedens Piller skulde hvile —
 Som til Forsoning for al Verdens Synd
 Sig skulde selv frivilligen opofre
 Og med sit Blod afvætte Jordens Skyld,
 Som Dyreblodet havde kun beskrevet.

Den kom, den Jordens store Højtidsdag,
 Som Fædrene saa længselsfulde ventede,
 Og Guds enbaarne Søn nedsteg til Jord,
 Alt som et Barn, i Silkesvøb ej bundet
 Og ej opfødt i gyldne Kongehal.
 Men svøbt i Klude udi Armod's Hytte;
 Dog havde han, trods nogen Kongesøn,
 Herolder, som hans Fødselsstund forkyndte
 Gj for de Vældige, men for en Hyrdestof,
 Som dyrkede Gud i from Enfoldighed:
 Af Himlens Aander var det en Hærskare,
 Som jublende istemte Takkesang
 Til Grens Gud, der bygger i det Høje,
 Og lyfte over Jorderig hans Fred.
 Lykønsknet blev og Jordens lidne Konge
 Af fjerne Drotter, som paa Himlen saa
 Hans Fødselsstjerne giennem Skyen straalet;
 Som sine egne Sendebud de kom,
 I Kongehytten saa man Konger knæle,
 Og Kongelsen, som hidtil itkun brændte
 Paa Alteret og udi Kongeborg,
 Som det vel sømmed sig, nu dustede
 For Kongers Konge og for Altrets med.
 Han vokste op, og fra hans høje Læber
 Ullignelig og hellig Visdom flød,
 Og gjennem Armod's Klædning i hans Daad
 Al Guddoms Fyldte legemlig udstraaled;
 Ti med et Ord han gav de Blinde Syn
 Og Stumme Mæle, ja de onde Aander
 Han kraftelig udjog, og kaldte Døde
 Fra Gravens Mørke op til Lys og Liv.
 Dermed han gav et sanddrø Vidnesbyrd,
 At han var Et med Altings høje Fader
 Og visseftig udgangen af hans Skjød;
 Men og det ved hel Klarlig han betegned,
 Hvorfor han steg til Jordens Dale ned;
 Den blinde Slægt han atter vilde lære
 At stirre gjennem Mørkets tykke Sky
 Til Lyset op, hvorfra den var udspungen,

At aabne Dret for de glemte Toner,
 Og Løben til Alfaders høje Pris.
 Og hellige os til et evigt Liv;
 Men Djævelen han maatte først betvinge,
 Ti han var blevet denne Verdens Gud;
 Og Adams Synd han maatte først udløse,
 Ti Satans Trone hvilede paa den.
 Han, Jesus Kristus er vor Frelfers Navn,
 Af Kjerlighed til Faderen og os,
 For Adams og for hele Verdens Synder,
 Med Legems Lidelse og Sjæleval
 Har fyldestgjort; og da som en Misdæder
 Ustyldig han til Korset naglet blev,
 Med blodig Haand den Lov, som os fordømte,
 Han døde, og i Sorgens Klædebon
 Den klare Sol sit Straalelegem søgte,
 Og Klipper revned, Jordens Grundvold skælv,
 Men styrtet var den onde Djævels Trone;
 Han gjæstet blev udi sin mørke Borg
 Af Livs og Døds den sejerrige Herre,
 Som vristed Spiret af den Dødes Haand
 Og gav ham Lænker for sin Kongetrone.

Sigurd.

Men hvem har set den underlige Kamp,
 Hvem bragte Tidende fra mørke Baaning?

Lorkel.

Den stærke Kjempe blev sit eget Bud,
 Ti Død og Grav ej kunde ham indspærre.
 I Guddomsglans af Graven han opstod
 Og vidned sandtru om den vundne Sejer.
 Dernæst forklaret ved Gud Faders Kraft
 Han sig opsvang paa Himlens Kongetrone
 Og deler nu sin Faders Herlighed
 Med al hans Magt paa Jorden og i Himlen.
 Da vandred de, som her ham havde fulgt,

I Landene omkring med store Kræfter
 Til Visdoms Tale og til Under tegn,
 Som Gud dem ved sin Hellig Aand forlæned;
 De trodsed Alt, hvad Menneſter kan lide,
 Og ginge villig til en pinlig Død;
 Men Tusinder ved Daabens Band de vied
 I Navn Gud Faders, Søns og Hellig Aands
 Til Tro paa Gud og evig Salighed.

Sigurd.

Er det da nok til Salighed at tro,
 At Kristus har vor Syndeskyld udsløttet,
 Og at af Naade kun vi frelſes kan?

Lorkel.

Ja, denne Tro er Hovedhjørneſte-
 nen; Hvo den foragter, knuses af den viſt;
 Men Bygningen, ſom er paa den grundfæſtet,
 Er Kjærlighed; den Gud, ſom elſked os
 Saa inderlig, vi over Alt maa elſte,
 Og Naſten ſkal vi elſte ſom os ſelv.

Sigurd.

Ja, viſſelig er det et Underſagn;
 Og er det Sanding, ſom det tykkes være,
 Hel ſtammelig er al vor Kjæmpe-Id,
 Og angæſtfuldt maa Hjærtet viſt henty
 Til ham, ſom kan os med vor Gud forſone.
 Troværdig tykkes mig det høje Sagn,
 Ti hvad hos os i Laage er indhyllet,
 I det fremſtraaler i ſaa klart et Lys;
 Og hvad forgjæves tit jeg grubled over,
 Det Dobbelte i mig og overalt,
 Jeg ſer til Enhed ſig at ſammensmelte;
 Dog, hvis du kunde ſige mig et Tegn,
 Paa Bogens Sandhed, ſom det Alt beretter,
 Da styrkedes min endnu ſvage Tro,
 Og tillidsfuld for Kristus jeg nedknæled.

Lortel.

Vel mangt et Tegn, som i de soundne Tider
 Kundgjorde klarlig Bogens Sanddrøhed,
 Jeg kunde sige og dig end paaminde,
 At Bogen er sit eget Vidnesbyrd,
 Da hver en Spaadom fra de gamle Tider
 I hvert sit Ord paa Kristus blev opfyldt;
 Jeg kunde om det store Tertejn melde,
 At Kristendommen som et ringe Frø
 Umærket blev i dunkle Krog udsaaet
 Og stander nu oppokset til et Træ,
 Hvis Grene skygge over brede Strømme,
 Og i hvis Lø saamangt et Folkefærd
 Med Lov og Tal til Himlens Gud sig hviler;
 Og det er sted, sjønt aldrig noget Sværd
 Bessjærmed Planten i den unge Alder,
 Skjøndt Olsen, sunget udi Keiserhaand,
 Hel mangen Sang sig i den unge Stamme
 Saa dybt indbed, at det for Mandeblik
 Vel syntes klart, den maatte brat henviisne;
 Men fra dens Rod hel underfulde Skud
 I korte Frist end højere sig løstede;
 Og Romaborgs den stolte Drot tilsidst
 Indflygte maatte under høje Hvelving
 Og rejse dør omfaldne Keiserstol.
 Hvem gav vel Ordet, ikkun Ord alene,
 En saadan Kraft til Kamp mod Verdens Magt,
 En saadan Kraft, at Tusinder forlod
 De gyldne Sale og de bløde Klæder,
 Henvandred glade paa den trange Sti,
 Hvis hede Damp og stærke Purpurfarve
 Kun mindede om udrundet Krikenblod? —
 Dog heller vil jeg om en Spaadom melde,
 Som tit gjentages i den gamle Bog,
 Og som den Dag i Dag endnu opfyldes:
 Det spaaet var, at efter Kristi Tid
 Det Folk, som Gud bessjærmede saakænge,
 Men som haardnakket vendte sig fra ham,
 Foragted hans Enbaarne og vanvittigt

Udækked Himlens høje Gud til Strid
 Bed Kristi Blod at snkke paa sit Hoved,
 At dette Folk adsplyttes skulde vidt
 Blandt Jordens mange Folkesærd,
 Men dog sig ej med dennem sammenblande.
 Det er nu sted: i mange hundred Aar
 Omflakker Israël, ustadig og landflygtig,
 Men vogter end, som før, paa Mose Lov,
 Paa Fædresprog og alle gamle Skikke;
 Ja, Skikkelse og hele Afsyn selv
 Er uforandret saa endnu de samme,
 At her ved Ahin og hist bag Verdens Hav
 Blandt Tusinde man Israëlitten kjender.
 Det er et Vidnesbyrd, som Trods kun kan modsfige,
 Det er, hvad selv jeg paa min Vandring saa,
 Og som skal sees af end usædne Slægter,
 Til Vidnesbyrd for Alle, som vil tro,
 Til Dom for dem, som Hjærterne forhærde,
 Indtil engang den store Dag frembryder,
 Som ogsaa er i Bogen vist forkyndt,
 Da Israël, forløst, skal vende hjem
 Og Kristi Pris med Jubellyd istemme.

Sigurd.

Nu troer jeg, og længes efter Daab,
 At ren og let jeg med aftvattet Brøde
 Kan dø, om saa det er af Gud bestemt.*

Saa rent, som her er skildret, blev vel imidlertid
 Kristendommen i hine Dage ikke forkyndt. Udenom dens
 guddommelige Kjærne havde der, som allerede før sagt, lagt
 sig et Dække af „menneskelige Tilfætninger, Overtro og Bild-
 farelser.“ Men denne Tilfætning „var i mange Raader
 glimrende, lokkende for Sanserne og gribende for Følelsen.“
 Allerede Gudstjenestens mange Ceremonier, Klokkelangen og
 den vakre Kirkesang, Malerier og Billeder, Præsternes
 prægtige Kirkedragt, Røgelsesduften og de brændende Bøkslys

indvirkede altsamment opløstende og gribende paa de nordiske Naturens Børn og indgav dem Urefrygt for den ny Tro og „den hvide Krist.“ — Desuden er det meget rimeligt, at selve den Urenhed, der fulgte med hin Tids Kristendom, just tildels tjente til at slaffe Kristentroen lettere Indgang blandt Nordboerne. Helgenbillederne kom istedenfor Afgudernes, ligesom Helgenerne selv istedenfor Aserne. For ombyttedes for detførste med Erkeengelen Mikael, der efter Katolikernes Tro ogsaa kæmpede med Dragen og overbandt den. Istedenfor de hedenske Diser eller Følger taltes der nu om Engle, som fulgte et Menneske eller en vis Slægt. — De fleste Prædikanter læmpede sig ogsaa paa sin engelske Bis meget efter det Gamle. De store kristne Fester blev forbundne med Gjæstebuder og Gilder, ligesom Offerhøjtidene fordem; Tiden var ogsaa omtrent den samme Vinter og Vaar (Jul og Paaste). Ved slige Besligheder drak man Kristi, Maria og Helgenernes Minde, istedenfor Odins, Njords og Freys. Og endelig kunde Folket vedblive at samles paa de Steder, hvortil det fra gammel Tid var vant, efterdi kristne Kirker gjerne oprettedes netop der, hvor Afgudstemplerne havde staaet. — At ogsaa ellers Mangt og Meget i Usalæren paa en dunkel Maade lignede de kristelige Lærdomme, og at disse derfor ikke kunde forekomme Nordboerne aldeles fremmede, det er allerede omtalt Side 329 og 330.

Paa den anden Side havde dog Kristendommen Adskilligt ved sig, som maatte falde mange Hedninger modbydeligt. Den forbød Ivelamp, Selvmord, Flerkoneri, Børneudsættelse og Trældom; den lærte Fred og Forsoning istedenfor Strid og Blodhævn; den forlangte, at alt unødvendigt Arbejde skulde stanses hver syvende Dag; den talte om Menneskenaturens dybe Fordærvelse og krævede Ydmyghed istedenfor den gamle og gjængse „Tro paa sin egen Styrke.“ Som Kristendommen den Tid var, maatte den ogsaa i visse Dele forekomme Hedningerne mere usmagelig,

end om den var bleven forkyndt i sin Menhed. At faste om Fredagene og stedse afholde sig fra Hestekjød ja endog pine og plage sit Legeme for at vinde Guddommens Velbehag (Lifledenfor som før at opnaa dette gennem kjæl og mandig Strid) — det kunde naturlignvis ikke hve de stridslystne Normænd. De var jo, da som nu, af Naturen et Forstandsfolk, der vilde raade sig selv i Et og Alt; derfor gjorde Somme af dem paa sin Bis sig ogsaa lystige over de strænge Munkeregler. Saaledes fortælles det om Tormod Kolbrunarskald (der som bekjendt var med Hellig-Dlav paa Stillestad og der fik en Pil i Hjærtet, som han igjen drog ud under Skjæmt og Spøg), at han en Fredag havde rendt ind til en Kol, revet til sig en Pølse og opædt Halvparten. Kollen sagde, at Kongen ikke vilde like hans Gjerning. „Ja,“ sagde Tormod, „vi gjør Mangt og Meget vi, som Kongen ikke liker; stundom ved han det, stundom ikke.“ „Men for Krist kan du dog ikke skjule det,“ sagde Kollen. „Det er heller ikke min Mening,“ svarede Tormod, „men er der ikke mer i Bejen mellem Krist og mig end den halve Pølse, blive vi vel forligte.“ — Hvorledes en streng Bærefætning kunde skræmme Hedninger bort fra Daaben, det viser Fortællingen om Friserhøvdingen Rabbod. *) Han stod, heder det, særdiv til at lade sig døbe i en Klippebrønd; da faldt det ham ind at spørge, hvor da alle hans Forfædre var, i Himmerig eller i Helvede. „De er i Helvede ligesom alle blinde Hedninger,“ svarede Præsten. „Ja,“ sagde Rabbod, „saa vil jeg heller leve i Helvede med mine Forfædre, der var tapre og navntundige Mænd, end i Himlen hos de Fattige og nogle usle Munte.“ Og dermed nægtede han at lade sig døbe og

*) Friser kaldtes overhoved Folkene paa Tysklands nordvestlige Kyst saavel som i Holland.

gik sin Vej. — Noget Signende kan ogsaa godt tænkes at have hændt blandt vore Forfædre.

Hvad de hardbare Hedninger i Norden frygtede mest for, var vistnok det, at Folket vilde blive blødagtigt, saafremt det modtog Daab og Kristendom. Stridslyst og Styrke var jo efter Normændenes Mening det Herligste ved en Mand. Derfor var det naturligt, at hvad der af selve Kristendoms læren helst skulde gjøre Indtryk paa dem, det maatte være Fortællinger om Herrens underfulde Gjerninger (eller Mirakler) og store Magt. Og kunde de først komme saavidt at tro, at Kristus kanske kunde være ligesaa stærk eller endog stærkere end Tor, saa havde de sædvanlig Intet imod at lade sig døbe. Et Par oplysende Fortællinger kan her tages med. — Den hedenske Kvinde Stejnør gif Tangbrand imøde og forkyndte ham Asalæren med mange Ord. Da han modsagde hende, svarede hun: „Men har du da ikke hørt, at Tor udfordrede Kristus til Holmgang, men at han ikke torde vove et Tag med Tor?“ „Jeg har hørt,“ svarede Tangbrand, „at Tor var intet uden Muld og Aske, hvis Gud ikke vilde, at han skulde leve.“ — I Trøndelagen, fortælles der, levde allerede før Olavs Tid en ung Mand ved Navn Finn; han var sjældnen i sin hedenske Faders Gudehus, og naar han kom der, var det bare for at drive Spot med Guderne og gjøre Nar af deres Billeder. Hans Far lastede ham for dette, og priste Odin, der raadde for Sejr, og Tor, der kunde slaa Fjælde sønder og sammen. Men Finn svarede: „At give Sejr som Odin, ikke ved Kraft men ved Underfundighed og List, det er ikke Pris værd; og at sønderbryde Klipper og Sten, er heller ikke Almagt. Nej, da priser jeg ham, som fra Begyndelsen har dannet Fjældene og Havet og den hele Verden; hvad kan du fortælle mig om ham?“ Men derom vidste Faderen Lidet eller Intet. En gang ved Juletider, da Alle og Enhver som sædvanlig gjorde

Løfter, sagde Finn: „Nu gjør ogsaa jeg det Løfte, at jeg vil tjene den ypperste Høvding, som overgaar alle andre“. Snart drog Finn bort. Faderen spurte, hvor han vilde hen; men Finn svarede, at det vidste han ikke endnu; han vilde ud at lede op den rette Konge. Han rejste syd gennem Landet og derfra ned til Danmark. Der vankede han om, indtil han traf en Hyrde, hos hvem han saa et Kors. „Hvad er dette?“ sagde Finn. „Det kalder vi Kristne et Kors,“ svarede Hyrden. „Saa du er en Kristen du,“ sagde Finn; „hvoreledes er det da at være en Kristen?“ — Ja, Hyrden forklarede dette saa godt han kunde; men Finn fortalte igjen om Odin og Tor og alt, hvad de havde udrettet. Hyrden kunde ikke staa sig mod ham eller forsvare sin Tro; han bragte ham derfor til Præst og Biskop. Heller ikke Præsten var Mand for at gjendrive Finn tilstrækkelig; men da Biskoppen tilslut forklarede ham den almægtige Guds (og Kristi) Gjerninger ret omstændelig, hørte Finn opmærksomt paa hans Tale og sagde tilsidst: „Ja, dette er noget Andet, end hvad jeg før har hørt, at ingen Guder var saa mægtige som Odin og Tor. Nu stønner jeg, af hvad du siger om den Kristus, som du taler om, at saa længe han var her i Verden, kunde hver Mand noget nær gjøre med ham hvad han vilde; men efter Døden blev han saa mægtig, at han hærjede i Hjelvede selv og bandt Tor, Gudernes Høvding; og siden kan Ingen staa ham imod. Derfor tykkes mig, at han er den Konge, som jeg har lovet at tjene, højere og helligere, større og mægtigere end alle andre Konger, og ham vil jeg tro paa og holde mig til saaledes som du lærer mig.“ Finn blev nu døbt, heder det, og levede siden som Kristen.

Om altsaa Hedningerne end ikke ærede og elskede Kristus, saa begyndte de dog snart at frygte for ham. Og desuden var de kristne Lærere i den Tid dels overtroiske selv, og dels af den Mening, at det ikke kunde staa at op-

digte smaa Historier for dermed at stræmme Hedningerne til Troen, eller rettere sagt til Daaben; ti efter deres Mening var det just Hovedsagen at faa Folk døbt; man lagde forholdsvis liden Vægt paa en fuldstændig kristelig Oplysning. Stræmtes gjorde lettelig Hedningerne, naar de saa, at Olav ødelagde Tæmpler og Afgudsbilleder, uden at Guderne hævnede sig paa ham; de maatte da begynde at tvile om Afernes Magt, og denne Tvil blev snart større og større ved alle de Nygter, som udspreddes. Snart fortaltes det, at Olav havde truffet Krol med et vældigt Forsbillede og draget det i Ilden; snart havde baade Odin og Tor aabenbaret sig for ham lyslevende men forgjæves søgt at forlokke eller skade ham; snart havde hans Biskop med Bieband og Korsets Legn faat Bugt med Ubejr og anden Troldskab, som Hedningerne havde fremhævet imod ham; snart taltes der ogsaa om en Mængde Mirakler, som Olavs Gud havde gjort iblandt Nordboerne selv osv. Alt Eligt maatte gjøre et mægtigt Indtryk paa Folkets Sind.

I en overtroist Tid som den, vi her taler om, blev naturligvis ogsaa Drømme og alstensk Barsler meget paaagtet, især da Munkene og andre Kristne heller ikke var sene til at udtyde slige Legn efter sit Sind. Et mærkeligt Eksempel derpaa indeholdes i en normannisk Fortælling om Ganger-Rolf. Da han af Harald Haarfager var bleven forjaget fra Norge, havde han en Drøm — heder det — hvori han syntes at høre en Røst, der bad ham hastig at rejse over til Anglerne; der skulde han faa høre, at han kunde komme velbeholden tilbage til Fædrelandet og henleve sine Dage der i Fred og Sikkerhed. Denne Drøm fortalte han til en viss Kristne, der udtydede den saaledes, at Rolf skulde blive døbt og omsider nyde den evige Fred og Ære hos Englene. Han rejste til England og kjæmpede der paa Vikingvis. Da havde han atter en Drøm. Det syntes ham, som om han stod paa et højt Berg i Frankrig,

af hvis Top der udbædede en klar, vellugtende Kilde, i hvilken han badede sig og derved rensedes fra Spedalskhed. Han syntes ogsaa, at der fra alle Kanter omkring Berget kom flygende en utallig Mængde Fugle af forskjellig Art, men dog alle røde paa den venstre Ving; ogsaa de badede sig i Kilden, den ene efter den anden. Derpaa bygde de allesammen Neder i al Fredelighed, nærrede sig i Fællesskab og underkastede sig hans Befalinger. — Om Morgenen sammenkaldte han nogle Mænd for at høre, hvad Mening de gjorde sig om Drømmen. Men Ingen kunde give Svar, uden en fangen Engelsmand, der var Kristen; han sagde: „Hint Berg i Frankrig betyder Kirken; Kilden betegner Gjenfødelsens Daab, hvorved du skal renses fra Syndens Spedalskhed; Fuglene betyder en Mængde Mænd fra forskjellige Kanter, med røde Stridsstjorde paa den venstre Arm; ogsaa de skal blive døbt, og de skal blive dine Tjenere og Undersaatter; deres fælles Spisning betegner, at de skal bispises med Kristi hellige Legeme; og at de byggede Neder hentyder paa, at de skal gjenopbygge de ødelagte Byer.“ — Og Rolf blev siden døbt og underlagde sig en stor Del af Nordfrankrig (Normandiet).

Imidlertid er det dog vist, at Olavs Kristendom for Størstedelen var bleven indført ved Strængbed og Tvang i Forbindelse med megen Glæde. Da det nu er en unægtelig Sag, at en paatvungen Kristendom har Lidet at betyde, saasom den nødvendig da fordetmeste maa blive et udvortes Værk alene, saa kan man hos hine Tidens Normænd heller ikke vente at finde mange mærkelige Eksempler paa nogen stor Sindsforandring. En og Anden var der dog, som tænkte og levde meget kristelig, lærte at elske Evangeliets Ord om Fred og vælge den istedenfor Blodsudgydelse, Fordragelighed istedenfor Trætte, Tilgivelse istedenfor Hævn. Saaledes fortælles det om en kristen Islænding ved Navn Torleiv. Han kom engang som Han-

delsmand hjem til Island i Følge med en rig Normand, som derefter dræbtes paa Den. Boldsmanden Broddhelge vilde tilegne sig den Dræbtes Gods, men Torleiv tog det i sin Baretægt og bragte det til de rette Arvinger i Norge. Broddhelge blev derfor hans Uven og søgte at vælte sig ind paa ham, hvortil han ogsaa fik enslags Bejlighed, da der snart blev klaget over, at Torleiv ikke betalte den Tempeltold, hvortil han som alle Andre efter gammel Skik var forpligtet. Broddhelge stiftede da en Mand ved Navn Ketil tilligemed flere i Følge (hen til Torleiv for at indtræve Tolden; men Torleiv nægtede at betale, ikke af noget Overmod, sagde han, men kun fordi det var daarligt at anvende Penge til Afguders Dyrkelse. Ketil stævnedes ham derfor til Tings. Torleiv blev dog ikke sint for den Sags Skyld, men bad ham om at blive over der en Stund, da det saa ud til Styggevej. Det vilde ikke Ketil gjerne finde sig i; han vilde afsted; men ved Afrejsen gjentog Torleiv, at han endelig maatte komme tilbage til ham, hvis Vejret blev for hardt. Ketil og hans Kammerater nøddes ogsaa snart til at vende om, blev derpaa liggende vejrfaste hos Torleiv i to Dage og behandlede overmaade gjæstmildt. Da de saa endelig kom afsted, sagde Ketil, at Torleiv havde opført sig som en Hædersmand, og at han nu vilde opgive al Sag og Sægsmaal mod ham og herefter være hans Ven. „Dit Venskab sætter jeg megen Pris paa,“ svarede Torleiv; „men om du vil lade Sagen falde eller ikke, kan være mig det samme, fordi jeg paakalder den Ven, der ikke vil lade Sligt vorde mig til Skade.“

Baade Olav Trygvessons Dronning og hans Hund sørgede sig ihjel over hans tidlige Død (Aar 1000); adskillige Normænd syntes længe, at de næsten ikke kunde faa en glad Dag,

efter at de havde mistet Olav; og i en senere islandsk Saga hedder det om ham: „Han lagde Grundvolden til den hellige Kristendom, og stundede med Nidkjærhed efter at lære os Guds Bud og saaledes at indbyde os til den evige Salighed; han var vor Konge med Hensyn til sit Herredømme og sin Storhed, men vor Biskop i sin Præken; han kan og rettelig kaldes en Kristendommens Apostel over Norge og dets Underlande; og tro vi fuldt og fast, at det skyldes hans Forbønner, at denne Del af Nordhalven har faaet den blomstrende Straale og den faste Støtte og Styrker (Hellig-Olav) til at opbygge den Bygning, der af Olav Trygvesson var saa stjønt forment og heldig grundlagt.“

Sandt og vist er det, at Kristendommen var bleven grundlagt i Norge ved Olav Trygvesson. Men den var ogsaa borte grundlagt. Efter ham regjerede Jarlerne Erik og Svejn (Sønner efter gamle Haakon Sædejarl). Begge styrede Landet godt og mildt, overholdt Lovene og gjorde Ende paa den gamle Ivekamp (eller Holmgang). De var ogsaa døbte, men ifølge sin Mildhed lod de Enhver have den Tro, han helst lystede; og da kan man vide, at en Del af Folket faldt af fra den paatvungne Kristendom og ofrede til de gamle Guder. Kun ved Sjøkanten skal Kristendommen have holdt sig; men paa Opplandene og i Trøndelagen forfaldt den i temmelig høj Grad. Imidlertid var dette Tidsrum — som Keiser saa vakkert fremstiller — alligevel meget gavnligt for Kristendommen. Den var under Olav kommen altfor braat paa dem, men nu fik Mange en prægtig Bejlighed til at sanse sig om og afgjøre med sig selv, enten de vilde tjene Kristus eller Tor. Der indtraadde altsaa en gavnlig Skilsmisse mellem Kristendommens tilsyneladende og virkelige Venner.

Jarlernes Regjering havde varet i omkring 15 Aar, da Olav Haraldson — ogsaa en Kongesøn af Harald Haarfa-gers Slægt — kom hjem til Norge fra sine Vidingetog (Aar

1015?) og lagde Riget under sig. Som treaarsgammel Gut var han allerede døbt af Olav Trygvesson 997, og nu var han 20 Aar. To Ting foresatte han sig at udføre; han vilde samle Riget til et eneste Borgerfælleskab, istedenfor at det nu var adspillettet mellem Farer, indenlandske Underkonger og Kongerne i Sverrig og Danmark; og han vilde gjenoplive og befæste Kristendommen i Landet. Begge Dele udførte han ogsaa, skjønt han selv gik tilgrunde derved. Han havde to navntundige Biskopper, Grimkel og Sigurd. Grimkel var enten Broder- eller Søstersøn til Biskop Sigurd hos Olav Trygvesson, og altsaa af engelsk Slægt. Den Anden, Sigurd, var rimeligvis en ren Englænder. Begge faar i Sagaen det Lov, at de var »vise og lærde, trofaste og paalidelige, frygtløse og raske i alle Farer, veltalende og milde, og i alle sine gejstlige Domme retfærdige.«

Olav begyndte næsten straks at arbejde paa at opfriske Kristendommen i de Egne, hvor den allerede var indført. Det kunde ogsaa vel trænges; ti den Kristendomskunskab, Folket i Almindelighed havde, var sandelig daarlig nok. Han fik istand en hel „Kristenret“ eller kirkelig Lov, og den blev uden Vanskelighed indført i Viken, hvor „de kristne Sæder“ allerede havde rodfæstet sig bedre end andensteds i Landet, fordi Biskopperne, heder det, stod i libligere Handelsforbindelse med andre Riger, saasom Danmark, Tyskland, Nederlandene og England. — Fra det sydlige Viken for han op gennem Vingulmark og Raumarike. Han mærkede snart, at des længere han kom op i Landet, des daarligere stod det til med Kristendommen; og ligesom Olav Trygvesson reffede han dem strengt, der ikke vilde lyde hans Kristendomsbud. Men nu var det, at ikke mindre end 5 hedenste Underkonger paa Oplandene sammenrottede sig mod ham for hans Strængheds Skyld, skjønt de selv havde tilsvoret ham Lydighed og Trofast.

overraskede Olav dem, tog dem alle tilfange, straffede et Par af dem med megen Grusomhed og blev nu selv fuld Ene- konge i Norge, hvilket ikke havde været Tilfældet siden Harald Haarfagers Dage.

Om Sommeren 1019 drog han atter til Trondhjem, og næste Aar rejste han Sjøvejen til Namdalen og Nordland, og paasaa overalt, at Kristendommen blev antaget og overholdt. Da der nu blev Aar Nordenfjælds, ofrede Indtrønderne om Høsten til Aserne for bedre Aaringer, og det baade Heste og Hant. Men da Olav krævede dem til Regnskab, svarede den fornemste af dem, Olver paa Egge i Stod, at det ikke var sandt. Udpaa Vinteren fik imidlertid Kongen høre, at de ogsaa havde holdt bedensft Juleofring paa Mære. Han stævnedes atter nogle af dem til sig; men Olver vovede ogsaa denne gang at paastaa, at de bare havde holdt Gæstebudslag og intet Offergilde. — Om Aaren 1021 fik dog Kongen Sandheden at vide; og just som Indtrønderne var samlet paa Mære til Vaarofring (i Midten af April), kom Kongen der om Natten, omringede Gaarden, fangede og dræbte Olver samt Flere med ham, og holdt Ting med Almuen, hvor den lovede ham Lydighed. Kirker blev bygget og Præster ansat, her som overalt.

Samme Sommer (1021) rejste han over Mørerne til Romsdalen, og derfra om Høsten op til Gudbrandsdalen, hvor Folket endnu var aldeles hedensft. Han gennemfor Læsse, Dobre, Lom og Waage og tvang Almuen til Daaben;*) dog var der ogsaa Mange, som flygtede sørover,

*) Olavs Færd igjennem disse Bygder beskrives nærmere saaledes: Han tog Natteteje paa Gaarden Bø (eller Nørdfte-Bø) ved Læsevandet, hvor der siden blev bygget en Kirke. Derfra tog han Vejen gjennem Loradalen (som i ældre Tider har været bebygget); og da han kom paa Stavebrække (ved Stavaaen ovenfor Gaarden Storroust), hvor man kunde

og saaledes fik snart Dale-Gudbrand paa Hundorp i Fron høre Tale om Olavs Færd. Han udsendte derfor en Hærpil (eller Krigsbudstikke) og sammendtalte derved Bønderne til Ting paa Hundorp. De kom straks i stor Mængde, dels tillands og dels tilbunds efter Laugen. Gudbrand fortalte dem da, at Olav var kommen til Lom; „han vil,“ sagde han, „hyde os en anden Tro og ødelægge alle vore gamle Guder, idet han siger, at hans Gud er langt større og mægtigere. Det er forunderligt, at han saaledes ustraffet skal kunne laste vore Guder, og at Jorden ikke brister under ham, naar han vover det. Jeg tænker nok, at naar vi bær vor Gud Tor ud af hans prægtige Hus, saa vil han hjælpe os nu som før; Olav og hans Mænd vil da blive slagne med Rædsel, og deres Gud werde til Intet.“ — Bønderne raabte nu alle som en, at Olav aldrig skulde komme levende sørover til deres Bygd. De sendte over 800 Mand opgjennem Dalen; deres Anfører var Gudbrands unge Søn. *) Dog stansede de først i 3 Dage paa Hof i Søndorp, hvor de ogsaa fik en Mængde „Bønder fra Baage, Læsje og Lom,“ der var rømt unna for Olavs Hær. Han kom ned til Sel og var der om Natten; da fik han høre Tidende om, at en stor Mængde Folk havde samlet sig nede i Dalen for at give ham en varm Modtagelse. Om Morgenen lod han alle sine Mænd isøre sig Brynjer

se ud over Lomsbygden, satte han sig ned og sagde: „Det er Skade, at en saa fager Bygd skal brændes.“ Nede i Bygden opholdt han sig 5 Dage paa Gaarden Næs (Søndstenæs) ved Ottavandet og holdt der Ting med Almuen af Lom og Baage. Endnu til henimod vore Dage stod der en Stue, paa hvis Loft Olav havde sovet. — Siden for han da over Baagerusten ned til Sel.

*) Snorre siger 700 Mand, men et Hundrede i gamle Dage var altid „et stort Hundrede,“ det vil sige 120. — Gudbrands Søn skal have hedt Alf (eller Alv).

og Hjelme og ryttede derpaa sydover Selvoldene (eller Selsmyrene); og da han kom ned i Brejden (eller Bredebygden), ikke langt fra det navnkundige Kringom (eller Kringselen), mødte han Bøndernes store Hær. Straks fylkede han sin Kjempeflot (omtrent 400 Mand) og raabte over til Bønderne, om de vilde lade sig døbe. De svarede, at han idag skulde faa Andet at gjøre end at spotte dem, istemte derpaa Krigsraab og slog paa Stjoldene. Straks stormede Kongens Mænd fram og slyngede sine Kastespyd imod Bønderne; og øjeblikkelig blev de allerfleste af dem slagne med Nædsel og tog Flugten, medens andre blev taget tilfange, deriblandt Alf selv. *) Dagen (eller som Nogle sige, fire Dage) efter lod Kongen Alf drage hjem til sin Far, med den Hilsen, at han snart skulde komme efter. Sønnen fraa raadde Gudbrand at begynde en ny Strid med Slav, men fik det spottende Svar: „Det er tydeligt at høre, at alt dit Mod er banket ud af dig, og i en uheldig Stund drog du hjemmefra; for denne din Skam vil længe mindes.“ Men om Natten drømte Gudbrand, at en lys og vældig Mand kom til ham og spaaede ham endnu større Uheld end Sønnens, hvis han vovede at drage til Strid mod Kongen, han selv skulde falde med alle sine Mænd, og Karne og Ulve skulde slide deres Dig. Derved blev Gudbrand halv ræd, og da han om Morgenen fortalte Drømmen til Tor Istermage, som næst efter ham var den mægtigste Mand i Dalen, da svarede Tor, at ogsaa han havde drømt det samme. De sammenkaldte derfor Bønderne til Ting og fortalte, at de efter nøjere Overlæg trodde, det var bedst at bide til Slav kom, og saa holde Ting med ham og høre, hvad han egentlig havde at fare med, og derpaa prøve, hvad Ret og Rimeligt kunde være. Gudbrands Søn og

*) Man tror, at Striden stod enten ved Gaarden Brejden eller mellem de nærliggende Gaarde Sandbo og Mælum.

12 Mand blev straks stiftet afsked for at melde Kongen dette, og han modtog Budskabet med Glæde. Han drog sørover til Gaarden Liskab, hvor han opholdt sig i 5 Dage, og hvor Frons Kirke blev bygget og stod indtil for 70 Aar siden. Paa den bestemte Dag mødte han fram paa Tinget ved Hundorp. Der stod han op og sagde, at Lesjer, Bom- og Baageværingerne havde nedbrudt sine Offerhuse, ødelagt Afgudsbillederne og antaget Troen paa den fænde Gud, der havde slabt Himlen og Jorden, og at hans Ønske gik ud paa, at de her forsamlede Bønder nu vilde gjøre det samme, saa at Alle kunde have en og samme Tro, nemlig Troen paa Kristus. Gudbrand svarede: „Vi ved ikke, hvad det er for en Gud du taler om; du kalder den en Gud, som hverken du eller nogen Anden kan se; men jeg kan jo ikke udbede mig nogen Hjælp af den, som jeg hverken ser eller kjender. Da har dog vi en langt anden Gud, som vi kan se hver Dag. Marsagen, hvorfor han ikke er ude idag, er den, at Vejret er saa vaadt; men jeg tror nok, at I vil blive rent forstræffet over ham og hans Vælde, saasnart I faar se ham. Er der ellers noget i, hvad du siger, at Eders Gud er saa mægtig, saa lad ham nu mage det saaledes, at det i Morgen er styet men ikke Regn.“ Dermed hørvedes Tinget for den Dag, og begge Parter gav hverandre Gidsler; Kongen fik Gudbrands Søn. Om Kvælden spurte han ham, hvortledes deres Gud saa ud. „Den er gjort i Lignelse efter Tor,“ svarede Alf; „den er høj og før, med en stor Hammer i Haanden, og saa er den indhul og staar paa Fodstamler ovenpaa en Hjæl eller Forhøjning; den har Prydelser i Mængde af Guld og Sølv, og hver Dag faar han 4 Lejver Brød med Kjød til.“ Om Natten var Olav vaagen og bad til Gud om godt Vejr og god Lykke. Næste Morgen var Vejret efter Gudbrands Ønske. Kongen lod først holde Messe, gik saa til Bords og derfra paa Tinget, hvor Mængden allerede ventede ham. Biskop

Sigurd traadde frem i fuld Messekrud, med Korlaaben og den høje, spidse og kløftede Bispehue paa og den krumme Bispestab i Haanden. Han forkyndte da den kristne Tro for Bønderne og talte længe og vakkert om de mange Tærtegn, Gud havde gjort. Da han satte sig, stod Tor Iftermage op og sagde: „Mangt og Meget taler denne Hornmand med Stav i Haand. Men siden I paastaar, at Eders Gud kan gjøre saa mange Tærtegn, saa lad ham da staae os Klarvejr og Solskin i Morgen; da skal vi atter mødes her, før Sol staar op, og saa gjøre Et af To, enten slaas eller slutte Forlig.“ Ogsaa dette bifaldtes, og Enhver gif nu til Sit. Om Natten lod han nogle fare ned til Laugen og bore Hul i Bøndernes Baade, og Nogle snige sig om paa Gaardene og føre deres Heste bort. Selv var han vaagen og bad til Gud, og Himlen klarnede op. Tidlig om Morgen lod han holde Ottesang, og gif derpaa en Stund før Solrinding til Tinget. Nogle Bønder var allerede tilstede, og de andre kom bærende med Torsbilledet fra det nærliggende Afgudstempel; og saasnart de kom ind paa Tingvolden og satte Billedet ned midt paa den, rejste Hine sig op og bukkede sig dybt for dette Skræmsel. Paa den ene Side af Billedet satte Bønderne sig, paa den anden Kongen og hans Mænd. Da stod Gudbrand op og sagde: „Hvor er nu din Gud, Konge? Jeg tænker, han nu bærer sit Skjæg lavt. Det synes mig og, som om du og din hornede Mand (Bisstoppen) er mere modløse end igaar, siden vor Gud er kommen, som raader for Alt og ser paa Eder med kvasse Øjne. Lad derfor Eders Døvertro fare, og tror paa vor Gud; saa stræng som han er til at hævne Fornærmelser, tykkes det mig et stort Under, at han har skaanet Eder saa længe; men han venter vist ganske sikkert, at I vil falde tilføde og dyrke ham.“ Under denne Tale havde Kongen hvilstet til Kolbejn den Stærke, der gif be-
 bevæbnet med en dygtig Klubbe, at han skulde slaa Tors-

billedet sundt, saafremt det lykkedes Kongen at faa Bønderne til at vende sig bort. Da nu Gudbrand havde endt sine Ord, svarede Kongen: „Du har talt Mangt og Meget til os denne Morgen, og undrer dig over, at du ej kan se vor Gud; men jeg ventet, at han snart vil komme til os. Derimod undres jeg over, at du vil skræmme os med din Gud, som er baade blind og døv og hverken kan hjælpe sig selv eller hjælpe Andre eller komme af Stedet uden at blive baaret. Jeg tror, han snart vil faa en Ufærd; ti se nu mod Øst; der kommer vor Gud med stor Glans!“ Solen stod idetsamme op, og alle Bønder vendte sig mod den; og nu slog Kolbejn til Billedet, saa det brast i mange Stykker; og ud valt Orme og Padder og Mus saa store som Katte. Bønderne vendte sig om ved Braget og saa det fæle Syn og rendte derpaa hver sin Vej. Men Hestene var borte, og Baadene randt fulde af Vand, saa de ingen Vej kunde komme. Olav kaldte da Bønderne tilbage og holdt Ting med dem paany. „Jeg skjønner ikke,“ sagde han, „hvad sliq Darm og Løb frem og tilbage skal betyde. I ser nu selv, hvad Eders Gud duede til, han, som I prydede med Overflodighed af Guld og Kostbarheder og beværtede med Mad og Drik; Orme og Padder, Mus og Ogler har nydt godt deraf, og det er tilpas til dem, der vil tro paa Sligt og ej lade sliq Galstak fare. Tag nu Eders Guld og Smykker op her fra Marken, og giv Eders Kvinder det; men dyng ikke Sligt paa Stof eller Sten! Og vælg nu tilsidst Et af To, enten straks at antage Kristendommen eller at holde Slag med mig idag, saa kan den sejre, hvem Gud vil unde Sejr!“ — „Ja,“ sagde Dalegudbrand, „vi har lidt stor Skade paa vor Gud; men siden han ikke kunde hjælpe os, er det vel saa, at din Gud er mægtigere end vor; det vil vi nu gjengjælde ham med at lade Troen paa ham fare, men derimod dyrke din Gud og tro paa ham.“ Alle samtykkede heri og blev døbt, Kongen indsatte Præster

her som andensteds, Gudbrand selv skal endog have ladet bygge en Kirke paa sin Gaard, og han og Kongen skiltes ad som gode Venner.

Derpaa for Kongen i samme Grinde over Hedemarken, Toten, Hadeland, Ringerike og Romerike. Kun paa sidstnævnte Sted gjorde Folket ham Modstand, idet de samlede sig ved Nitelven (Nitsund i Skjedsmo) men blev straks overvundne. Ogsaa Solør kristnede han inden Aaaren 1022.

Næste Aars Sommer (1023) for han frem Vestenfjælds. Paa Bors (eller Bofs) var det nær kommet til Slag, men da Bønderne havde fyldt sin Hær, kom der sliq en Rædsel over dem, at ogsaa de fandt sig i at blive kristnet. Siden for han indgjennem Sogn og derfra henimod Hæsten over Fjældene til Valdres, hvor Folket endnu var aldeles hedensl. Han skyndte sig og fik deres Baade i Bangsmjøsen eller Mjøsvandet i sin Bold, og sammentaldte Folket til Ting. Valderserne mødte fuldbevæbnet, og det i en overordentlig stor Mængde baade Fri og Ufri. Da Kongen begyndte at tale til dem om Kristendommen, raabte og støjede de saaledes, at han blev næsten aldeles overdøvet. At kæmpe mod deres store Overmagt, fandt han altfor uovseligt. Han begyndte derfor at tale om noget Andet, og spurte, om de havde nogen Sager sig imellem, som de ønskede han skulde mægle i. Nu mærkedes det, at Bønderne ingenlunde var samdrægtige indbyrdes; kun Had til Kristendommen havde forenet dem. Den hele Dag gik med til at granske deres Trætter, og da Kvælden kom, rodde Olav med sine Folk tvært over Vandet, medens Bønderne endnu var samlet paa Tingstedet. Han lod sine Mænd fare op i Bygden og sætte Ild paa de næsten folketomme Gaarde; men da Tingalmuen mærkede dette, skiltes den ad, og Hver for hjem til Sit. Kongen, som havde alle Baadene i sin Magt, rodde om fra Næs til Næs og

stjændte og brændte baade her og der, indtil Bønderne kom til ham enkeltvis, bad om Naade og lovede at lade sig døbe. Saa drog han Baadene over Ejderne fra Vand til Vand, gennemfor hele Valdres og fik det kristnet. Først senhøstes blev han færdig dermed og for saa op til Trondhjem.

Efter denne Tid, siger Sagaerne, var der ikke en Afdal eller Uds i Olavs Rige, hvor hedenst Mand monne findes.

De fleste af Hellig-Olavs Præster antages at have været Engelmænd, og nogle maaste Dysskere; dog var vel ogsaa, siden Olav Trygvasons Dage, endel Normænd saavidt oplærte, at de i hin Tid kunde betroes Præste-Embeder. — Olav, heder det ogsaa, „lod Kirker rejse (rimeligvis mest af Træ) i hvert Fylke og lagde Underholdning til dem.“ Disse Fylkeskirker antages at have været idethøjeste en 50—60 i Tallet; og til enhver af dem lagde han Jordegods af 1 Mark Sølv aarlig Landstyd (d. e. 1 Markbol Jord — omtrent 1 Skippund Tunge, som det siden kaldtes). Rimeligvis har dette Jordegods fordetmeste være taget af det, som før hørte Afgudstemplerne til. — Foruden Fylkeskirkerne bygde vist ogsaa mangen Storbonde en Kirke ved sin Gaard. Paa Island lofte ialfald Præsterne, at „hvem der rejste en Kirke, skulde derved kunne give saa Mange Num med sig i Himmerige, som kunde staa i den Kirke, han bygde;“ og at den samme Tanke gjorde sig gjældende ogsaa i Norrig, synes aldeles rimeligt.

En egentlig kristelig Lovgivning var i Norge først Hellig-Olavs Bærk. Han fik udentvil istand de nødvendige og passende Forandringer baade i Eidsiva-, Gulatings- og Frostatings-Loven, som Haakon Adalstejn havde saat indført. En af disse begynder (saavidt det nu kan stjønnes, efter Olavs Bestemmelse) saaledes: „Det er vor Lovs Ophav, at vi skal bøje os mod Ost og bede til den hellige Krist

om (gode) Aar og Fred, og om at maatte beholde vort Land bygget og vor Herre (Kongen) lykkelig; være han vor Ven, og vi hans; men Gud være Alles vor Ven!" — En anden „Kristenret“ begynder med disse Ord: „Det er vor Lovs Ophav, at vi skal bøje os i Ost og give os til Krist, og agte Kirker og Lærere.“ — Olavs Kristenlov (Kriststraa) synes ellers især at have drejet sig om, hvilket Lat af Trætte der skulde frigives ved hvert Aars Lagting, om Kirkens Forstandere og Tjenere, om Kirkernes Bygning og Vedligeholdelse, om Søndage og Mærsedage, om Faste og forbuden Mad, om Daab og Forbud mod Børneudsættelse, om Begravelse, Ægtekab, Hedenskab og Trolddom osv.

Da Norge i rivende Fart var kristnet af sine egne Konger, saa fik fra først af Pavernagten ikke den Indflydelse her som i de fleste andre Lande. Den kirkelige Lovgivning blev afpasset efter Landets og Folkets Krav; og med Kirkestyrelsen gik det heller ikke efter Paverns sædvanlige Vis og Forventning. Han havde forlængst opbøjet Bremens Erkebiskop til Opsynsmand over alle Kirkesamfund i det høje Norden; men Norge var nu kristnet uden Bremerbispens Medhjælp; det norske Folk holdt sig derfor til sin Konge og antog ham for Kirkens Styrrer. Om Paven i Rom havde man rigtignok en Slags Forestilling; men om en Erkebiskop, som Mellemmand mellem Paven og Præstestabet, vidste man Lidet eller Intet. — Først over 120 Aar efter Hellig-Olavs Død fik Norge en egen Erkebiskop.

Olav blev tilfidsst forhadt i Norge, ikke saa meget for den Strængbed, hvormed han indførte Kristendommen, som især fordi han med Hensyn til Regjeringen og Rigets Samling gik strængere frem, end Normændene var vant til. Desuden blev de ophidsede af Danmarks Konge Knut den Store. Tilfidsst maatte Olav rømme til Husland (1029), hvor han da opholdt sig til det følgende Aar. Der var

han imidlertid i stor Tvil, om han skulde rejse sørover til Jødeland og der blive Munt, eller modtage og kristne et russisk Hændske, eller endelig vende tilbage til Norge, som nu var i Danstefongens Bold. Olav blev opmuntret til dette sidste af Olav Trygvesson i en Drøm, og brødte saa hjem om Vaaren 1030.

Fra Holmgaard i Gardarike (d. e. Nowgorod i West-rusland) rejste han med 200 Mand; dertil fik han straks 400 Svensker hos Kong Anund i Upsal, og desuden en Mængde Andre, som i de svenske Fjældbogder frivillig sluttede sig til ham. Saa for han op gennem Vandet og hid over Fjældene; men under Vandringen kom hans Halbroder Harald til ham fra Norge med 600 Mand og hans Frænde Dag Hingson med 1200 (altsamment „store Hundreder“). Iblandt de frivillige Svensker fandtes der ogsaa 900 Hedninger. „Det er stor Skade,“ sagde Kongen om de dygtigste af dem, „at slike drabelige Mænd ikke skal tro paa sin Staber, Kristus.“ „Er der da,“ spurte en af dem, „nogen kristen Mand i dit Følge, der har udrettet mere om Dagen end vi?“

Da Olav kom gennem Samteland til den norske Grænse, blev han paa Fjældet tankefuld og taus, skjønt han for paa Toget havde været lystig og snalsom. Til sidst spurte Biskop Sigurd ham, hvad han nu tænkte paa, og fik da til Svar, at han ligesom i et Syn havde set ud over hele Norge, ja over hele Verden, og Bistoppen udlagde da dette som et Tegn paa, at Olav var en hellig Mand. Paa Gaarden Sul øverst i Værdalen klagede Bonden Torgejr for Kongen, at den første Del af hans Hær havde trampet ned Bondens Ager, tværtimod Kongens Befaling om at fare bakkert frem. Olav for hen til Ageren, red rundt omkring den og spaaede, at om en Uges Tid skulde den fuldstændig komme sig, hvilket ogsaa skede. Bonden maatte slaa sig i Følge med Kongen, men hans 2

Sønner (16 og 17 Aar gamle) vilde ogsaa være med. Det nyttede ikke, at deres Far og Kongen fraraadte dem det, og Kongen gav da tilsidst-efter og sagde: Lad dem da faa sin Vilje; de kommer nok tilbage fra Slaget igjen — og saaledes stede det. — Ved Stav (eller Stubskin) gjorde Kongen Holdt og mønstrede sin Hær; da bad han hine ni Hundrede Hedninger enten at lade sig døbe eller drage bort; ingen Hedning vilde han have med i Slaget; han stolede mere paa Guds Hjælp end paa stort Folketal. Fire Hundreder lod sig døbe; de andre vendte tilbage til sit Hjem.

Hans hele Hær bestod dog endnu af over 30 Hundreder, altsaa over 3600 efter vor Regning. Alle skulde male et Kors paa sine Skjolde og Hjelme, *) og Feltraabet skulde lyde: „Fram, fram, Kristmænd, Korsmænd, Kongsmænd!“ — Bygdens Bønder var fordetmeste allerede rejst hjemmefra for at slutte sig til den store Hær, der vilde møde Olav med Sværd i Haand. Derfor gav Finn Arneson Kongen det Raad, at han skulde gennemfare Bygderne med Hærskjold og brænde hver evige Gaard, stor og liden; da, mente han, vilde Bondehæren opløses, og hver rende hjem til Sit. Mængden gav ham Ret. Men Olav sagde, at vel havde Bønderne fortjent sig en Medfart, og at han ogsaa selv i tidligere Dage vilde have gjort det samme mod dem for deres Affald fra Kristendommen, men at de nu kun havde sat sig op mod ham, ikke mod Gud. Faldt de i Striden, var det godt at have en ren og god Samvittighed; vandt de Sejr, var det ligesaa godt at finde store og velforsynte Gaarde i god Behold. — Den sidste Nat, Olav var ilibe, var han fordetmeste vaagen og bad til Gud. Først henimod Morgenen faldt han i Søvn. Da

*) Selv havde han f. Ell. et hvidt Skjold med et guldgult Kors paa.

havde han en *Dram*, hvori han syntes, at Kristus kom og sagde: „Kom til mig, min kjære Tjener; nu er Tiden nær, da du skal modtage den herligste Løn for dit Arbejde, idet du nyder evindelig Glæde hos mig.“ Han vaknede ved første Dagspræt, men fandt det for tidligt at vække Hæren. Kun Skalden *Tormod* kaldte han til sig, og bad ham fordrive Tiden med at fremsige et eller andet Kvad. Da ifæmte *Tormod* det gode gamle *Bjarkemaal* saa højt, at Hæren vaknede; *) blandt de første Vers kan især mærkes følgende Ord omtrent:

Dagen er oprunden,
 Hanegafet høres; —
 Vaagner op, o vaagner,
 Alle kjære Venner!
 Op alle Kongens
 Kjalke Svende! —
 Ikke til Vin
 Eller Kys I vækkes,
 Nej, til hin Hildes
 Haarde Leg. **)

Alle takkede *Tormod* for dette Kvad og sagde, at det isandhed kunde kaldes en *Dymuntring* for dem, og Kongen gav ham en stor *Guldring*.

Olav lod holde *Messe*, og befalede han sine Mænd at gaa til *Skrifte* og modtage *Sakramentet*. Længer ud paa Dagen, da han fik høre flere og flere *Nycter* om, at *Bønderne* nærmede sig med en uhyre *Hær*, tog han en *Mængde*

*) *Bjarkemaal*et var et gammelt *Kvæde*, som havde sit Navn efter *Normanden* *Bødvar* *Bjarke* (en af *Holf* *Krakes* *Kjæmper*) omtrent *Åar* 550 eller lidt derover. *Holf* var *Konge* i *Lejre* (en *Mil* fra *Roskilde* paa *Sjælland*), og blev aldeles uventet overfaldt en *Vinternat* af sin *Underkonge* *Hjørvard* og faldt med sin hele *Kjæmpeflot*.

**) *Hildes Leg* var et gammelt Navn paa *Svardsstrid*.

Sølvpenge og gav til en Bonde. „Forbær disse Penge,“ sagde han, „og uddel dem til Kirker, Præster og Fattigfolk, for de Mænds Sjæle, der falder i Slaget mod os!“ „Du mente vel dine egne Mænd, Konge,“ sagde Bonden. „Nej,“ svarede Kongen, „Pengene skal være til Sjælebot for mine faldende Fiender, som dør i sine Synder; ti de, som strider paa min Side, kæmper for en retfærdig Sag og behøver derfor ingen Sjælebot.“

Bondehæren, som nærmede sig, bestod af Trøndere, Møringere, Nordsøler, Namdøler og Nordlændinger, ja endog Fjordinger, Sogninger, Hørder og Nyger, og skal have været over 14000 Mand stærk (efter vor Regning). Større Mandskab havde der kanske aldrig været samlet i noget Slag hertilands. De ophidsedes især af en dansk Biskop Sigurd, der endog gik saa vidt i sin bitre Tale, at han paalagde dem at nedhugge Olavs Mænd uden Skaaelse, og lade dem ligge til Nat for Ulv og Orn, uden at unde dem tristen Jord. Alle løfte at følge hans Raad. Hærens Høvdinge var Kalv Arneson fra Egge i Stod, Tore Hund fra Bjarkø i Senjen, og Haarel fra Tjøttø paa Helgeland. Om trent ved Levanger antages de at have ordnet sin Hær. Krigsraadet skulde være: „Fram, fram, Bøndemænd!“

Olav stansede, da han kom ned til Gaarden Stiklestad (omtrent 8½ Mil nordenfor Trondhjem). Der indfandt sig endnu en vældig Kjempe Arnliot Gellina fra Jamteland, der var saa høj, at ingen Mand naadede ham længer end til Utslen. Ogsaa han blev spurt om sin Tro, førend Kongen vilde modtage ham i sin Tjeneste. „Hidtil,“ svarede han, „har jeg trod paa min egen Kraft og Styrke og fundet mig vel derved, men nu vil jeg gjerne tro paa dig.“ „Vil du tro paa mig,“ sagde Kongen, „da skal du tro, hvad jeg forkynnder, nemlig at Jesus Kristus har stabt Himlen og Jorden og alle Mennesker, og at alle Fromme

og Aetetroende skal komme til ham efter Døden." Arnshjot svarede: „Jeg har nok hørt Tale om den hvide Krift, men ved Intet om, hvad han bestiller eller raader for. Dog skal jeg gjerne tro paa Alt, hvad du siger, og overlader mig ganske til dig." Han blev derpaa døbt, og Kongen lærte ham det vigtigste af „Troen."

Kongen opmuntrede Hæren i en Tale, hvori han sagde, at han her enten vilde sejre eller dø, eftersom Gud i sin Visdom maatte bestemme. „Vi maa sætte vor Lid til" — vedblev han — „at vor Sag er retfærdigere end Bøndernes, og at Gud derfor enten vil give os Sejr og Fred, eller ogsaa en langt herligere Løn end vi selv kan ønske." — Mens man sad og ventede paa Bondehæren, faldt Olav i Søvn, idet han hældte sig til den trofaste Finn Arnesons Knæ. Finn vækkede Kongen, da Fienden kom tilsynne. „Hvorfor kunde du ikke lade mig nyde min Drøm?" sagde Kongen. „Ser du da ikke, hvor nær Fienden er kommen os?" svarede Finn. „Ja," sagde Olav, „jeg havde dog saa gjerne ønsket at sove lidt endnu." „Hvad kunde da det være for en Drøm?" spurte Finn. „Jeg drømte," svarede Kongen, „at jeg saa Himlen aaben, og at jeg steg op gennem en lang Stige, der naadde lige til Himmels, og var allerede kommen til det øverste Trin." Finn mente, Drømmen var et Bærsel om, at Kongen var feig.

Hærene mødtes; og efter et Ordskifte mellem Olav og Bøndernes Høvdinge, begyndte Slaget omtrent Kl. 1, eller lidt senere, idet begge Parter drog mod hverandre med de Krigsraab, som før er nævnt. Bønderne var allerede nær ved at give sig paa Flugt, og Kongens Mænd opæggede hverandre endnu mere ved følgende Raab i Mars-Takt: „Knuger, knuger, Kongens Karle, dygtigt, dygtigt Bøndernes Mænd." *) De Bønder, som stod yderst paa Bondehærens

*) Paa Sammelnorst hedder dette: Knyjum, knyjum, konungs-lidar, hardla, hardla búanda menn." — Bøndernes Fejltagelse

Fløje, trodde, at dette Raab kom fra deres Egne, og istemte det ogsaa, hvorover Bønderne en liden Stund kom til at flaa med hverandre indbyrdes. Tilslidst blev dog Fejltagelsen aabenbar.

Klokken omtrent halv to blev Himlen kring Solen rød-agtig; lidt efter lidt tabte Solen sit Skin, og tilslidst blev det mørkt saa man næppe kjendte Ven fra Fiende. *) Midt under det største Mørke (nys før Kl. 3) faldt Kongen; han havde faat 3 Saar, et over Knæet af Torstejn Knarrarsmed fra Haalogaland, et af Tore Hund i Livet, og endda et i Halsen enten af Kalv eller af hans Brorsøn. Slaget varede endda en Stund, især da Dag Kingson nys var kommen fram til Slagpladsen.

Bonden Torgils paa Stillestad havde nys før Slaget lovet Olav at sørge for hans Mænds Lig. Han havde ogsaa holdt Ord. Kongens eget Legeme bar han ind i et affidesliggende lavt Hus, vaskede og svøbte det i Linduge og lagde Bed derover. En blind Tigger kom snart derind, og ved at famle paa Gulvet fik han noget af det blodblandede Vand, hvori Kongen var vasket, paa sine Hænder, tog saa op i Djene og blev seende. Straks Bonden fik Nys om Sligt, bar han Liget ud i Haven og gjemte det der. Siden gjorde han to Kister, lagde Liget i den ene, men Halm og Sten i den anden; hin bragte han ombord i sin

kom da, mener Professor Munch, deraf, at de tog Ordet liðar for liða, hvorved hele Dyrabet netop faar den modsatte Mening. — Omtrent det samme er Tilfældet nu i vort Skriftsprog, hvis vi ikke vil sætte noget Skilletegn foran Ordet „Kongens“ eller efter „Karle“ men derimod Komma efter Ordet „dygtigt,“ og altsaa skrive: „Knuger, knuger Kongens Karle dygtigt, dygtigt, Bøndernes Mand!“

*) Professor Hansteen har regnet ud, at denne Solformørkelse begyndte Mandagen den 31te August 1030 lidt over Kl. halv to og varede til henimod Kl. 4.

Baad og satte den under Tilsærne, men den falske Kiste
 åbnede. Saa rodde han ud gjennem Fjorden til Trond-
 hjems By og stillede Bud op til den danske Biskop Sigurd,
 at han var kommen med Olavs Lig. Straks sendte Bi-
 skoppen nogle Mænd, som modtog Kisten og sænkede den ned
 paa Fjorden; men Torgils rodde om Natten op gjennem
 Elven til Byens søndre Side og grov den rette Kiste ned
 i en Sandmæl.

De fleste af Olavs Fiender fik snart aabne Øjne for
 den Daarskab, de i Blinde havde gjort sig skyldige i. Iste-
 denfor Knuts Bøfter om „Guld og grønne Skove,“ om
 lykkelig og mild Regjering, fik de under hans Søn Svejn
 et haardere og strengere Regimente, end de nogensinde før
 havde haft. Engelske og danske Herrer styrede Riget med
 stort Overmod og megen Vold. Man begyndte da snart at
 udtale sin Anger over Olavs Drab. Den navatundige
 Einar Tambeskjælver i Børselogn oppustede især Mis-
 fornøjelsen med den ny Regjering. Rygter udspreddes i
 Mængde om allskens Mirakler, som Olav skulde have gjort
 baade før og efter sin Død. Saaledes fortalte Tore Hund,
 at han i Slaget havde faat et Saar i Haanden, som lægtes
 derved, at noget af Olavs Blod vædede det; han rejste
 ogsaa snart ud af Landet ligetil Jerusalem. Solformørkelsen
 holdtes for et Tegn paa Guds Bredde; og i Slutningen af
 Slaget skal Mange være bleven grebet af en slig Rædsel,
 at de afholdt sig fra at plyndre og mishandle dem, der
 faldt paa Olavs Side. I Haven hos Torgils havde man
 om Natten set Lys brænde over Olavs Lig. Folk i yderste
 Havnød og andre Færet var ogsaa bleven berget, fortaltes
 det; ved at paatalde ham. — Snart fik man ogsaa høre, at Olav
 var jordsfæstet ved Nidaros, og næste Sommer samlede
 allerede en stor Folkemængde for at grave ham op. Kisten
 havde da næsten stude sig op af Jorden. Det samme gjen-
 tog sig, fortælles det, efter at den var nedgravet i indviet

Jord og nogle Dage senere igjen blev opgravet; Kisten havde desuden frisk Trælugt, som om den var nyhølet, og af Kisten udstrømmede ogsaa ellers liffig Lugt; Kongens Ansigt var uforandret med røde Kinder; hans Haar, Skjæg og Nægle var vokset ofv. Hans Haar brændte heller ikke, da det blev lagt paa indviet Jld, siger Sagaen. Og alt dette gav Folket den Tro, at Olav var en Helgen, *) der kunde tilbedes paa pavelig Vis. Hans Lig blev indbaaret i Klemenskirken og stillet over Højalteret. Kisten indsvøbtes i kostbart Ty og overteltes med Purpur.

Længere ude i Tiden blev Olav lagt i en Sølvkiste (der gjerne kaldtes „Olavs Skrin,“ vog henimod 17 Bpd. og var omgivet af to Trækister). I Kisterne indfattedes en Mængde Edelstene; den største kostede ikke mindre end 240 Tønder Smør. Penge til alt dette, saavel som til fiden at opbygge Trondhjems store Domkirke og til at lønne det mandfærte Præstefab, fik man som Gaver af alle dem, der søgte did for Olavs Helligdoms Skyld. Den 29de Juli var hans egentlige Fesdag, **) og da strømmede Folk did fra det hele Land, ja fra mange andre Lande, for at bede ved hans Hvilested baade om legemlig og aandelig Hjælp. Da bares hans Skrin af 60 Mand gjennem Byens Gader. Erkebispven og hele Præstefab gik i Spidsen i fuld Embedsdragt, og hele den ustyrtelige Mængde gik efter i højtideligt Følge. Skrinet var da behængt med store Penge-

*) Navnet „Sanft Olav“ betyder Hellig = Olav eller Olav den Hellige. Sanctus (hellig) er nemlig et latinsk Ord, der tillægdes Enhver den, som efter Pavetroen kunde dyrkes som Helgen.

**) Den 29de Juli staar som Olavs Dag endnu i vore Almanacker, skjønt han rimeligvis hverken er falden eller opgravet paa denne Dag. Det er rimeligt, at den blev valgt, bare fordi alle andre nærliggende Dage allerede havde faat hver sin Helgen, og fordi den var den nærmeste, som endda stod ledig. — Ellers varede Festen i 8 Dage.

poset, og deri laskede Enhver sine Gaver efter Lyst og Lejlighed. Ovenpaa Kisten stod en Runt og udraabte Syndsforladelse til Enhver, som vilde ofre. Somme Dage skal der paa denne Maade være indkommet 4 til 5 (eller endog 6) Tusinde Mark Sølv, hvilket i Sølvbægt svarer omtrent til 40—50 Tusinde Daler nu, ja i grunden til meget mere*).

Olav blev ikke alene ophøjet til Helgen; han blev ogsaa „Norges Skytshelgen,“ det vil sige, den, som efter Folketroen tog Riget under sin særdeles Beskyttelse. Hvor afholdt han maatte være, sees deraf, at Slæden Torarin (som før sin Smiger mod Kong Knut fik Tilnavnet „Lovtunge“) vogede at sige til Knuts Søn Svejn: „Nu har Folketongen (Svejn) bered sig sit Sæde i Trondhjem; der vil han, den gavmilde Ringebryder, stedse bygge og bo; der, hvor Olav før bodde, førend til Himmerige han steg; der, hvor han, som Alle ved, blev kirkesat. Haralds sønnen (Olav) havde allerede med ibrig Hu for Himlen sig bestemt, førend han, den ædlestes Konge, Kristi Yndling, endte sit Liv. Der ligger den lovsæle Herre med Legemet helt, saa at der endog vokser Haar og Næglar paa ham som paa en Levende; der ringer Klokkerne af sig selv over hans Kiste; hver evige Dag hører Folket Klokketlangen over Kongen; der brænder Kjærter ovenfor Alteret, som er Kristo behagelige; saaledes har Olav, fri for Synd, sørget for sin Sjæl; det hos den hellige Konge faar Krøblinger Helsen, Blinde faar sit Syn, og Stumme sit Mæle. Ved du (Svejn) til Olav, at han, Guds Mand, vil unde dig Vand; han skænker Alle et godt Aar og Fred fra Herren selv, naat du bare frembærer din Bøn for Ordets Tjener!“

*) Saa Lidet som der da var af ædle Metaller (Sølv og Guld), havde nemlig disse omtrent 10 Gange mere Værd end nu; det vil sige, for 1 Lod Sølv kunde man faa saa meget Korn, Baadmaal osv., som for 10 Lod nutildags. Kom der altsaa ind 50,000 Daler den Tid, saa svarer det til en halv Million nu.

Hvad Olav ikke tilfulde havde kunnet opnaa i levende Live, det skede ved hans Død. Han havde kjæmpet for to store Djemed: at kristne Landet fuldkommen og samle det til et eneste Rige (Side 374). Aldrig faldt Folket efter den Tid tilbage til Hedenskab; aldrig blev heller Riget adspaltet som før mellem indenlandske Smaakonger og Konger fra Grannerigerne. — Svejn forjagedes, og det danske Herredømme tilintetgjordes 5 Aar efter Olavs Fald. Hans Søn Magnus hentedes da hjem fra Gardarike og sattes paa sin Faders Trone.

Om „Sankt-Olav“ ved man endnu at fortælle mange Eventyrsagn næsten i enhver Bygd. Snart er det en mærkelig Kilde, som siges at være sprungen frem, hvor han sad; *) snart heder det, at han har rendt paa Ski eller redet ud over bratte Fjæld, saa Sporene synes den Dag idag; snart har han gjort alstensk Trold til Sten, især de, som søgte at ødelægge hans Kirker; snart siges han at have bygget Bru over en Elv eller gjort en Fjældgaard frostfri og aarvis osv. — Og intet Mandsnavn er saa ofte brugt i Norge som Navnet Olav, til Minde om ham.

Olav havde været middels høj, men før af Bøfster, og kaldtes derfor ogsaa „den Digre.“ Hans Ansigt var lyst og rødt, hans Øjne overvættedes skarpe, hans Haar lysebrunt og Skjægget rødt. Det er derfor let at forstaa, at Noremændene kunde sætte ham isteden for den rødskjæggede Tor, der jo efter Asatroen ogsaa havde været en Fiende og Forsfølger af alstensk Troldskab. Tors Hammer blev ombyttet med Olavs korsdannede Stridsøkse. — At Tor og alle Aserne var til, derom tvilede vel ikke nogen Kristen i den

*) Ogsaa ved hans Grav opkom der efter Fortællingen en Kilde med lægende Kraft. Denne „Sankt Olavs Brønd“ sees endnu i Trondhjems Domkirke, der siden blev bygget, hvor han havde været begravet.

Lid; men de gamle Aser blev nu anset for Djevle lige-
 saa vel som deres onde Fiender Jøtunerne.

Omframt Olav fik Landet to mærkelige Helgener (ja
 havde allerede faat den ene): Sunniva og Halvard
 (Siden ogsaa flere). Den første skal have været en irsk
 Prinsesse, som med et stort kristent Følge rejste fra Irland
 for at undgaa Egtetab med en hedensk Høvding. De
 landede paa den ubeboede Sæls ved Sørsiden af Stadt og
 opholdt sig der i Berghulerne, indtil Bønderne kom derud
 for at overfalde dem. Da bad de Fremmede, at Gud vilde
 skjænke dem en salig Død og fri deres Begemer fra Hedninge-
 vold. Og deres Bøn blev hørt; store Stene faldt ned og
 spærrede Hulerens Indgang. Dette skal være sted den 8de
 Juli, og det allerede i Haakon Jarls Tid. — Halvard skal
 derimod have været Søskendebarn til Hellig Olav og have
 bod paa Huseby i Bier. Han havde levet gudfrygtigt og
 skilt, dels som Bønde, dels som Handelsmand. Engang
 han for over Dramselven, tog han med sig en frugtsommelig
 Kvinde, der faktisk var bestyldt for Tyveri. Baade han
 og hun blev dræbt af hendes Forsølgere. Hendes Lig be-
 groves paa Stranden, men hans blev sænket ned, idet man
 bandt en Sten om Ligets Hals. Om en Stund kom det
 dog flydende op med Stenen; og derved blev han holdt
 for en Helgen og gjemtes i den ypperste Kirke i Oslo, da
 denne By anlagdes mellem 1054 og 1060. Hans Festsdag
 var den 15de Mai. — Saaledes havde alle Landets Hoved-
 dele hver sin Helgen: Sankt Halvard Søndenfjælds, Sankt
 Sunniva Vestenfjælds, og Sankt Olav Nordenfjælds. Dog
 holdtes, som før sagt, Olav hertillands langt højere i Ægt
 og Ære end nogen anden Helgen her.

Jeg kan denne gang ikke gaa videre i at skildre Kristen-
 dommens Tilstand i de ældste Tider hertillands. Siden
 skal jeg kanske fortsætte. Jeg vil tilslut*) kun meddele Noget

*) Efter Munch og Keyser.

af, hvad den navnkundige Munk Adam af Bremen siger om Norge og dets Folk, omtrent 40 Aar efter Hellig-Olavs Fald (1070). Nogle af hans Ytringer indeholder vistnok ikke Sandhed, da han ikke selv havde rejst her, men skrev efter Fortællinger og løse Nygter. Men Meget er dog ogsaa godt stikket til at give os et Begreb om hine Tidens Forhold. „Norge — heder det — er det yderste Land i Verden; det kan næppe gjenemrejses i en Maaned. Formedelt sine barste Fjælde og sin umaadelige Kulde er det det ufrugtbareste af alle Lande og alene stikket til Føddrift. Kvæghjorderne plejer man her paa Krabernes Vis at jæte i Odemarkerne; af Kvæget faar man sit hele Ophold, idet Mælken tjener til Føde og Ulden til Klæder. Men derfor opfostrer her de tapreste Krigere, som ikke er blodgjorte ved Ufgrædens Overslod, og som oftere angriber Andre end angribes af dem. De lever uden Avind med sine nærmeste Naboer Svearne (eller Svensterne); derimod angribes de stundom, dog ikke ustraffet, af de ligesaa fattige Daner. Drevne af Fattigdommen i Hjemmet farer Normændene hele Verden om paa Vikingtog, fører andre Landes Rigdomme med sig hjem og afhjælper derved sit eget Lands Mangel. — Men efter at de har antaget Kristendommen og faat en bedre Oplærelse, har de nu lært at elske Freden og Sandheden og nøjes med sin Fattigdom, ja at uddels, hvad de ejer, istedenfor som før at samle det Udspreddes. Og skjønt de alle fra først af dyrkede Troldmændenes affyelige Kunstler, saa bekjender de nu med Apostelen i Enfoldighed den korsfæstede Kristus. De er de nøjsomme af alle Mennesker, saavel i Mad som i Sæder, og elsker højlig Tærbødhed og Maadehold. Derhos har de saa stor en Ærbødhed for Præster og Kirker, at En næppe holdes for en Kristen, uden han hvert Aar ofrer ved den Messes, han har hørt. Men Daab, Konfirmasjon, Altrenes Indvielse og Indvielsen til de hellige Ordener betales hos dem meget dyrt, ligesom

hos Danerne. Dette kommer uidentbil af Præsternes Vin-
 deslyge, og fordi Barbarerne endnu ikke yder Tiende og
 derfor nødes til at betale saa meget mere for, hvad de ellers
 skulde have frit. Ti Alt maa der betales, endog Syge-
 besøg og de Dødes Begravelse. Saaledes blir deres ypperlige
 Sæder, saavidt jeg skønner, stjæmt ud ved Præsternes Hæ-
 veslyge. Paa mange Steder i Norge og Sverrig er Fæ-
 hnyderne (Bønderne) de fornemste Folk og lever paa Patri-
 arkerens Vis og af sine Hænders Arbejde. Men alle
 Norges Indbyggere er ibrige Kristne, undtagen de, som
 bor yderst mod Norden ved Havets Bredder (Finnerne).
 Om dem siges der, at de endnu formaar saa meget ved al-
 lens Trolddomskunster, at de paaqaar at vide Bsted om,
 hvad hvilketsombest Mennefte i den vide Verden foretager
 sig. Stundom drager de ogsaa Havets store Hvaler op paa
 Land alene ved deres mægtige fremmulede Ord; og mangt
 og meget andet Saadant, som der i Skriften staar at læse
 om Troldmænd, er ved Dvælske blevet dem let at udføre. —
 Skridfinnerne kan ikke leve uden Sneens Kulde. Deres Løb
 paa den dybe Sne overgaar i Hasthed endog de vilde Dyr.
 I den samme Fjældegn er der en saa stor Mængde af vilde
 Dyr, at den største Del af Egnens Indbyggere nærer sig
 alene ved Skytteri. Der fanges Urokker, Bøfler og Elger,
 ligesom i Sverrig — sorte Næve og Harer, hvide Maarer
 og hvide Bjørne. — Hovedstaden i Norge er Trond-
 hjem, som nu er prydet med Kirker og besøges af en Mængde
 Folk. Der ligger den salige Konge og Martyr Hellig-Olavs
 Begeme, ved hvis Grav lige til den Dag idag Herren virker
 underfulde Helbredelser, saa at didhen strømmer fra langt-
 bortliggende Lande de, som haaber at blive hjulpsne ved hans
 Fortjenester. Man indretter Rejsen saaledes, at man fra
 Alborg eller Wendsyssel i Danmark paa en Dag sejler over
 til det norske Landskab Viken, og derfra styrer til Venstre
 langs Norges Kyster; saa kommer man den femte Dag til

Drondhjem. Eller man kan rejse tillands fra Skaane, men man vælger ikke saa gjerne den Vej, fordi den er farlig og fuld af Fjæld". — — Han opregner norske Biskopper og siger: "Med disse vinder lige til denne Dag Guds Ord mange Sjæle, saa at den hellige Moder Kirken blomstrer med glad Tilvækst i alle Norges Landsdele. Imidlertid gibes endnu ingen Biskopsdommer med bestemte Grænser hos Normændene eller Svearne paa Grund af Kristendommens ny Plantning; men Biskopperne, naar de er antagne af Kongen eller Folket, bygger i Fællesskab Kirken, rejser om i Landet, bringer saa mange, som de kan, til Kristendommen og styrer dem uden Misundelse, saalænge de lever." — — Og endelig siger Mester Adam: "Men se: hint forber saa vilde Folk, Danerne, Normændene og Svearne (hvilket, som Sankt Gregorius siger, ikke forstod andet end at give vilde barbariske Lyd fra sig), har nu forlængst lært at istemme Halleluja til Herrens Pris. Se, hint Vitingefolk, der, som vi læser, hærjede Frankrigs og Tysklands Kyster, er nu tilfreds med sine Grænser, sigende med Apostelen: Vi har her ingen blivende Stad men søge efter den tilkommende; og vi tror at se Herrens Gode i de Levendes Land. Se, hint forfærdelige Land, altid utilgjængeligt formedelst Afgudsdyrkelse — — har nu aflagt sit naturlige Mæleri og modtager kappevis overalt Sandhedens Forkyndere. Djævelens Altære er omstyrret, Kirker oprejses allevegne, og Kristi Navn ophøjes og berømmes af Alle i Fællesskab. I Sandhed, denne Forandring staar i den Højstes højre Haand; og saa hastigt løber den almægtige Guds Ord, at fra Solens Dvgang til dens Nedgang, fra Norden og Syden prises Herrens Navn, og alle Tunger bekjender, at Jesus Kristus er Herren til Gud Faders Ære, levende og regjerende med Faderen og den Helligaand fra Ewigheid til Ewigheid."

D. Wig.

**Om de Partinavne, man ofte tillægger Statsraader,
Stortingsmænd og Andre, som syssler med
Landets Styrelse.**

Enhver den, som har læst Aviser en Stund, vil ogsaa vide, at der i Bladene tit skrives om ministerielle og opposisjonelle Mænd, om Demokrater og Aristokrater, om Liberale og Royale, om Royalister, Absolutister og Servile, om Progressister, Konservervare og Reaksjonære, om Moderate og Radikale. Slige „politiske Partinavne“ — som man kalder det — tillægges da En alt efter de Grundsætninger og Meninger, han har om Landsstyrelsen. Men det er let at skjønne, at den store Mængde af Folket, som ikke kan Latin og Fransk, ofte misforstaar slige Ord og tit lægger en anden Betydning i dem end de virkelig har. Dette gjælder jo vistnok om ethvert fremmedt Ord, og denne sørgelige Tilstand vil naturligtvis vedblive, indtil Bogmagerne og Avisfribterne i Almindelighed faar baade Evne og Vilje til at skrive Sproget rent og folkeligt, til at sty alt det unødvendige Fremmedgods, hvormed vi endnu drages og plages. Men værst er det dog med saadanne Ord som de, der ovenfor er nævnt, fordi det angaar det hele Folks Ve og Vel. Et Partinavn, som komst i og for sig selv er hverken godt eller ondt, blir let af Folkets store Mængde taget forfængeligt, og mængdang opstillet som et Stillemærke, hvorefter baade Stortingsvalg og andre Tillidskøber skal rette sig — alene fordi man har lært Ordet af Aviserne uden at have mer end en yderst uklar Forstand paa, hvad det egentlig vil sige. Se, derfor tror jeg, det kan være værdt at give nogle Oplysninger herom.

At være en Oppositions-Mand holdes af Mange for en afgjort Dyd; dette gaar saa vidt, at man stundom ikke vil vælge andre end „stø Oppositionsmænd“ til Stortinget. Man tænker sig da vel, at Navnet Oppositions-

mand er omtrent det samme som en ivrig Folkeven eller ægte Frihedsvæn. Saa kan det jo ogsaa være, men det kan ogsaa være anderledes. Ordet Opposition er nemlig i saa Raade yderst ubestemt, saa ubestemt, at det til forskjellig Tid eller Sted kan anvendes om Folk med aldeles modsatte Grundsatninger. Opposition betyder nemlig hverken mer eller mindre end Modsigelse, Modsættelse og Modstand mod en anden Mening. Derfor maa man bestandig først vide, hvad denne anden Mening gaar ud paa, førend man kan vide, hvad Oppositionen vil, og hvad den har at betyde. Saa tomt, ubestemt og indholdsløst er dette Partinavn.

Naar f. Eks. et Formandskabsmøde holdes, og En foreslaar at opføre en Fastskole, og en Anden derpaa modsætter sig dette Forslag, — saa er den Sidste i dette Stykke „Oppositionsmand;“ Forslaget har altsaa mødt „Opposition.“ — Men dersom nu „Opponenten“ selv igjen kommer med et andet Forslag (f. Eks. om at anlægge en vis Bygdevej eller bygge en Bru), og saa den Første gjør Indsigelse (eller „opponerer“) derimod, da har de været „Oppositionsmand“ hver sin Gang. Og Omstændighederne kunde gjerne træffe til at være saaledes, at den Ene havde Ret i begge Tilfælde, og den Anden Uret, baade naar han mødte „Opposition,“ og naar han selv „opponerede.“ Det kunde ogsaa være muligt, at de havde Ret og Uret hver sin Gang.

Naar der tales om „Oppositionen i Landet,“ „Oppositionspartiet,“ „Stortingsoppositionen“ osv., saa tænker man ellers gjerne paa alle dem, som i mer eller mindre Grad gjør Modstand mod Regjeringens Grundsatninger. Men ogsaa her er det klart, at det i og for sig ikke just er nogen Dyd at „opponere.“ Det kommer jo an paa, om Regjeringens Grundsatninger og Forslag er gode eller daarlige. Er de gode, saa er det naturligvis Daarskab at være „Op-

positionsmand;“ er de derimod daarlige og fordærbelige for Folk og Land, saa er jo „Opposition“ en priselig Ting.

I England f. Eks. viser det sig godt, hvor ubestemt et Ord Ordet „Opposition“ er. Landskstyrelsen der er nemlig saaledes indrettet, at de kongelige Raadgivere (Statsraaderne eller Ministrene) tager sin Afsted, saasnart de i en vigtig Sag ikke faar Medhold af de fleste Stortingsmænd; altsaa med andre Ord, saasnart „Oppositionen“ i Tinget, ved en vigtig Stemmegibning, vinder Sejr over Ministrenes Tilhængere (de Ministerielle). Regenten vælger sig da nu Raadgivere blandt det sejrende Parti, og beholder atter dem, saalænge Stortingsflerheden er paa deres Side. Men hvergang et fligt Ministerfliste indtræffer, kommer naturligvis de, som før var „Ministerielle,“ i „Opposition“ til de ny Ministre; og paa den anden Side blir de forrige Oppositionsmænd selv Ministerielle, saasnart de har saat sin Vilje frem, og Kongen har valgt Raadgivere, som styrer Sandet efter deres Grundsatninger og Sind. — Et og samme Parti med uforandrede Grundsatninger kan altsaa snart være ministerielt og snart oppositionelt.

Jeg gjentager derfor, at Navnet „Oppositionsparti“ i sig selv betyder hverken godt eller ondt; det betegner, som sagt, kun dem, der til en vis Tid staar i større eller mindre Modsætning til Regjeringen og dens Tilhængere.

En Oppositionsmand og en Ministeriel kan begge være lige hæderlige, lige uegennyttige, lige forstandige og kunstabstrige, og lige varme Venner af Folk og Fædreland. Bære en Mand kæmper ærligt og alvorligt for, hvad han tror er ret og sandt, uden at se til Højre eller Venstre, saa fortjener han stedse vor fulde Agtelse. Noget ulige Meninger skal vi da taale; vi maa nemlig komme ihu, at oplyste Mænd, især desmere tænksomme de er af Naturen, aldrig i Et og Alt kan have aldeles samme Mening om, hvorledes enhver Ting skal grejes og sættes i Værk. Det er

alene et Tegn paa Uvidenhed og Ufordragelighed, naar Noget haaner og fordømmer en Anden, fordi han ikke tænker og tror aldeles ligesom vi. — Hermed nægtes ikke, at man f. Eks. ved Stortingsvalg bør foretrække en Oppositionsmand fremfor en Ministeriel, eller en Ministeriel for en Oppositionsmand, saafremt man tror, at den Første bedre fremmer Landets og Folkets Vel, og saafremt de begge er nogenlunde lige dygtige. Heller ikke nægtes det, at Enhver bør bekæmpe Alt, hvad der efter hans Mening er galt; dette er jo netop hans Pligt; men denne gode Strid skal føres med gyldige Grunde, ikke med løst Snak, og endnu mindre med Spot og Haan. En sandhedskjærlig Mand vil desuden ikke skamme sig ved at give Slip paa sin Mening, saasnart han mærker, at Modpartens Grunde er stærkere end hans egne.

Den rette Oppositionsmand er altsaa uidentvil den, som har Mod og Vilje til at modsætte sig Alt, hvad der strider mod hans Overbevisning, hvad enten dette kommer fra hans eget Parti eller fra det andet. Ser vil eller slavisk kalder man den, som kryber og smigret for Magtens Mænd, for Konge og Regjering. Men det er ligesaa usfelt og uhæderligt at smigre og krybe for Folkets Mængde eller endog for „Pøbel og Pat.“ Der findes altsaa 2 Slags Oppositionsmænd ligesaa vel som 2 Slags Ministerielle — ægte og uægte, hæderlige og uhæderlige.

Ordene Demokrat og Aristokrat bruges ogsaa stundom, men er heller ikke stort mere bestemte end Ordet Oppositionsmand. En Demokrat vil nærmest sige En, som bylder Folkebælde, som vil, at det hele Folk, eller ialfald Mængden af Folket, skal tage Del i Landsstyrelsen og saavidt muligt regjere sig selv. En Aristokrat skulde egentlig betyde En, som mener, at Staten bør regjeres af de Bedste; men det bruges dog helst om den, som tror,

at Landsstyrelsen bør ligge i Hænderne paa nogle Faa, og som altsaa løfter sig over den store Del af Folket og i mer eller mindre Grad stiller sig fra dette.

Af Aristokrati tåler man om flere Slag, f. Eft. Stands-Aristokrati osv. Et Aristokrati bør vi Alle hylde, og det er Lands- og Hjærte-Aristokratiet. Folkets bedste Sønner maa vi ønske at se i Kongens Raad, paa Stortingsbænkene og som Embedsmænd, hvis Alt skal gaa godt. Dette Aristokrati er altsaa ingen Adelsstand, ingen særskilt Rigmandsklasse, men de forstandigste, dydigste og dygtigste Mænd, hvad enten de er fød i Herresale eller Husmandsstuer. Et slikt Aristokrati kan just forenes med det sande og ægte Demokrati; det afstiller sig nemlig ikke fra Folket, men lever i og med dette.

Folk hertilands (og flere Steder) har gjerne haft som en Affly for Navnet Aristokrat. De Fleste har allerhelst villet gjælde for Demokrater, og det er jo ogsaa rimeligt nok; ti baade bør vi Alle være Folkevenner, og Folkevælde i god Mening eller folkelig Selvregjering stemmer overens saavel med det norske Folks Natur som med vor Grundlov. Og dog kunde man sige, at denne demokratiske Lov ogsaa er paa en Maade aristokratisk; for Stemmeretten er hos os, som vi ved, ikke tildelt enhver myndig Mand, men bare dem, som sidder i visse Embeder eller raader over en vis Ejendom.

Det er altsaa vanskeligt at skjelne skarpt mellem Demokrater og Aristokrater og sige, hvor Grænsen gaar. Hvor ubestemt et slikt politiskt Navn er, viser sig ogsaa ved at sammenligne Norge med Amerika. De, som hos os har delt Stortingsmændene i Demokrater og Aristokrater, har jo i Almindelighed haft den Mening, at Demokraterne var de mest frisindede og folkevenlige. Men i Amerika er det just „Demokraternes“ Parti, som ivrer for at beholde

det fordærlige og fordømmelige Neger-slaveri og altsaa fremviser mindst af virkeligt Frisind.

Navnet „Demokrat“ gjør selvfølgelig ikke Sagen klar; det kommer jo an paa, hvad Mening man lægger i Navnet, og om man i Sandhed svarer til dette. — Navnet „Aristokrat“ er ligeledes heller ingen Glans; det kommer an paa, hvad Slags Aristokrati man mener. *)

At være liberal betyder omtrent at være frisindet, billig og rimelig. Liberal er, altsaa et Hædersnavn (ligesom mange andre Navne), saafremt man nemlig bær det med Respekt. Men det gaar med dette som med ethvert andet godt Navn: Alle vil tilægge sig det, men altfor ofte er Folk ligesuldt det modsatte af liberal (altsaa illiberal, som det hedder paa Frans). Til at være en ægte Liberal hører det vistnok, at man ikke vil belejre Folket og Samfundslivet med flere udbortes Baand eller med mere Lov-

*) Ogsaa ved denne Lejlighed kan jeg ikke andet end udtale mig mod den fordærlige Ustik at bruge alstenskens usædvanlige fremmede Ord. Det er vore Aviser, store og smaa, som især gjør sig skyldige i dette — saa nær som nogle yderst faa. Om det saa bare er en kiben Avis for Menigmand, saa skal den støt og standigt briste sig med Ord, som Ingen uden studerte Folk forstaar tilgagns. Sproget stammes ud, og Folket ligesaa, ved denne evige Indførsel af vildfremmedt Sprogods; og hvis der ikke blir en alvorlig Forandring heri, saa ser det ud til, at det norske Folk om kort Tid ikke vil beholde anden Sigthed med sine gamle gjæve Fædre, end den udbortes Omstændighed, at vi bor i samme Land som de. Vi vil da ikke længer blive Norske, ja ikke engang Danste eller Svenske; vi vil blive et forunderligt Abetattefolk, der ser ud som en Blanding af Norsk, Dansk, Tysk, Engelsk, Hollandsk, Fransk, Italiensk, Latinsk og Græsk. Ti efter som Sproget forfaltes og forfustes, forfaltes ogsaa

tvang, end høist nødvendigt — at man aldrig fornægter Rimelighed og Billighed, men lader Hjærtets Røst ligesaa vel komme til orde som den rolige Forstand — at man taaler og fordrager ogsaa den, som har andre Meninger end En selv. Man kan derfor uden Tvivl sige, at desmere En har af sand Kjærlighed til sine Medmennesker, des mere er han ogsaa en ægte Liberal. Men det har desværre ofte vist sig, at mange af de saakaldte Liberale i adskillige Tilfælde er mindre frifindede og billige, end mange af det modsatte Parti. Ja, Somme har endog sat den saakaldte Liberalisme alene i Kniperi og Pengebesparelser baade i Tide og Utide.

Navnet Loyale er ikke meget brugt hos os. Derfor kan det være nok med at sige, at det høist betyder Folk, som vil gaa lovligt, ærligt, oprigtigt og trofast frem.

En Royalist er efter Ordet en Kongemagtens Tilhænger. Forsaa vidt er vi Alle Royalister, saasom ingen forstandig Normand vel kan ønske at afskaffe Konge-

Folket selv — den Sætning staar nok fast, Jeg vilde derfor lægge Enhver paa Hjerte at modarbejde denne Fordærvelsens Strøm, som truer med at overvalde os, Ugefra Præster og andre Embedsmænd, fra Lærere ved de lærde Skoler og ned til Almuskollemesterne ja til Bønderne selv, bør Enhver paa alle mulige Maader opmande sig mod Uvæsenet.

De, som slittigt og ivrigt og mest tankeløst dyrker de fremmede Ordguder, forsvarer sig gjerne paa sin Bis ved at sige, at de fremmede Ord er langt bestemte end vore egne. Men hvad nytter det, naar Folket ikke forstaar dem? — Og nu kommer dertil, at de ingenlunde er mere, men tværtimod ofte mindre bestemte. Hvad Ordet Demokrat betyder, ved jo Ingen ret nøjagtigt; derimod skjønner enhver Normand Meningen, naar der tales om en Folkeven, eller om En, som hylder Folkevælde eller Mængdens Herredømme eller folkelig Landsstyrelse osv.

Dømmet og gjøre Norge til en Republik. — Den Slags Royalisme, som i visse Lande gaar ud paa at aflasse Grundlove og Folkets Ret, og give Regenten Enevoldsmagt eller Enevælde, er derimod ukjendt hos os. Den kaldes ellers ogsaa Absolutisme.

Progressister kan paa Norst kaldes Fremstridtsmænd. De tænker gjerne som saa: „Intet er fuldkomment i Verden; Alt trænger idelig til at rettes, bøtes og forbedres. Saaledes er det med et Folks Lovgivning i Almindelighed; saaledes er det ogsaa med dets Grundlove og Regjeringsform i Særdeleshed. Godt var det vistnok, om flige Forandringer enten rent kunde undværes eller blive yderst faa og smaa. Men, som sagt, dette strider imod Menneskets Natur og Verdens Indretning“. De, som nu ikke vil hjælpe til at fremme en betimelig Forandring, kalder man Konservative, d. e. Mænd, som alene vil bevare og forsvare det, vi har.

Progressisterne kan gaa mer eller mindre voldsomt frem med sine Forandringer. De, som gjerne vil forandre og forbedre Alt med Bærsomhed og Dempe, faar Navn af moderate Fremstridtsmænd. De derimod, som vil omstøbe Alt i en Fart og med Et oprykke det Gamle med Rod, kalder man sædvanlig Radikale (eller „Rodbuggere“). Som oftest fører imidlertid flig en voldsom Forandring adskillige Ulemper med sig, ja gjør endog stundom lige meget Ondt som Godt. Mangen En blir da ræd alt det Ny og søger at føre det Hele tilbage i den gamle Orden. Det er flige, man kalder Reaktsjonære. Reaktsjon er altsaa Navnet paa det Bagslag, der sædvanlig gaar ved Siden af den voldsomme Strøm, eller følger ovenpaa og efter den.

Endelig gives der nogle politiske Navne, som er laant fra Pladsene i den franske Stortingsaal; det er Højre, Venstre og Centrum. Ved Højre forstaar man gjerne dem, der især holder med Regjeringen; ved Venstre menes derimod Oppositionen; og Centrum (eller Midten) forklarer sig da selv.

I England har de mest frisindede Statsmænd fra gammel Tid haft Navnet Whigger, og de mindre frisindede Navnet Toryer.

D. Big.

Lidender fra Ind- og Udlandet.

Underkongen rejste i Oktober til Stockholm; men over Nyaaar kommer han igjen hid. Prins Oskar har gjort en liden ny Udenlandsrejse, og er da bleven forlovet med Prinsesse Sofie fra det tydske Hertugdømme Nassau. Ogsaa Prins August er nu paa en Rejse i Tyskland og Schweiz.

Statsraad N. J. L. Krog er død, over 69 Aar gammel. Digesaa den dygtige Stortingsmand Bonden Peder Fauchald paa Loten i en Alder af 65 Aar.

En Ulykke hændte i Høst paa et af vore Orlogsskibe, Dampkorvetten „Nornen.“ Man holdt nemlig paa med at øve sig i Starpskydning; da sprang en Kanon istykker, hvorved Sjefen, Kaptejn Bonnevie, dræbtes øjeblikkelig, og 6 Matroser saaredes; en af disse er siden død.

Regner vi det hele Land under Et, maa Marsvokteren demmegang kaldes middels. Af Hø har man næsten overalt faat temmelig lidet. Kornavlingen vestenfjælds blev for detmeste ypperlig og rig. Ogsaa i de andre Landsdele stod Agrene udmærket godt, men modnedes sent og tog mangesteds megen Glæde af Frost, samt især af den langvarige Regn, der indfandt sig udover Senhøsten.

Store Vasflaume har gjort Glade baade paa Broer og Huse, paa Kværnebrug og Sagbrug. Nordenfjælds skal næsten Ingen kunne mindes en saadan Vandmængde som nu nylig. Stentjærbroen blev saagodtsom rent ødelagt; den ny prægtige Bro over Stjørdalselven stod sig rigtignok, men Bejen fra dens ene Ende led megen Glade. — Ved Havkanten baade i Vest og Syd har svære Storme ødelagt Skibe og Baade og krævet mange Menneskeliv. Endog oppe paa Njssen er Folk druknet ved Kuldfesling.

Sildefislet har i Høst paa adskillige Steder været meget heldigt. Sigesaa Mortifisteriet ved Bergen.

Til Stortingsmænd for Nedencæs og Kobygdelagets Amt er valgt:

- 1) Lensmand Enge.
- 2) Fanejunker Stjerckholdt.
- 3) Lensmand Stamso.

Til „Suppleanter“ valgtes Gaardbrugerne Kittelsaa, Løddesøl og Vie.

Byen Bergen laarede til Stortingsmænd: 1) Kjøbmand Faye, 2) Konsul E. Konow, 3) Auditor Smit og 4) Amtmand Bogt, samt til Suppleanter: Bager Schumann, Kjøbmand Rosendahl, Raadmand Bonnevie og Konsul Krohn. — For Brevik er valgt Mægler Evensen, og til Suppleant Soldkasserer Wasberg. — Arendal og Grimstad har til Stortingsmand valgt Kjøbmand Stephanen, og til Suppleant Kjøbmand Petersen. — I Stavanger valgtes: 1) Kjøbmand Svendsen, 2) Smedker Myhre og 3) Lødsoldermand Natvig. Suppleanterne her er Sagfører Hansen, Konsul Buch og Kjøbmand Jaksen. — Flettefjord har laaret Kjøbmand Børresen, og til Suppleant Doktor Kraft. — I Tønsberg er valgt Mægler Dietrichs til Tingmand, og Kjøbmand Brunn til Suppleant. — Stortingsmand for Holmestrand er Sagfører Nilfen, og Suppleant Skibsreder Holst. — Alesund og

Molde sender til Tinget Kjøbmand C. Ferwel; Suppleant er Rektor Horn. — Fredrikstads Stortingsmand er Byfoged Berg, og Suppleant Kaptejn Strøm. — For Laurvik og Sandefjord er til Tingmand valgt Sagsfører Sverdrup, og til Suppleant Kjøbmand Christiansen. — Fra Sarpsborg sendes til Stortings Byfoged Petersen; Suppleanten er Toldkasserer Arnzen. — Porsgrunds Stortingsmand er Kjøbmand Boyesen, og Suppleant Toldkasserer Grøger. — For Kristiania og Hønefossen er til Stortingsmænd kaaret: 1) Postexpeditions-Sjef Møgfeldt, 2) Professor Schweigaard, 3) Assessor Møgfeldt, og 4) Advokat Kildal. Suppleanterne er Byskriver Rye, Skolebestyrer H. Nissen, Kjøbmand Hauge og Borgermester Fougstad.

Stortingsmændene for det hele Land er denne Gang 111 i Tallet; deraf er 44 fra Byerne og 67 fra Landet. 38 af det hele Tal er iaar valgt for første Gang.

Norges Stats-Indkomster har i de senere Aar vokset meget. I 1854 f. Eff. udgjorde de henimod en Million Daler mere, end Stortinget havde ventet, nemlig omtrent $4\frac{1}{2}$ Million Spdlr. i det Hele. Ved det nævnte Aars Udgang var Statskassens Beholdning meget over halvanden Million.

Ved Kongsberg har man i 1855 udsmettet Splv til en Værdi af 372,229 Daler.

I Aaret fra 1ste Septbr. 1855 til samme Dag 1856 har Jærnvejens samlede Indtægter udgjort over 144,000 Spdlr., og Udgifterne over 82,000. De rejsende Personer har været over 160,000. — Det mangler dog endnu meget paa, at der kan faaes fulde Renter af den Pengesum, som gik med til Jærnvejens Anlæg. — En af de 2 Gjennemgange (eller Tunneller) gennem Jordbatterne i Eidsvold er begyndt at svigte; men da Englænderne er forpligtet til at holde det Hele vedlige i 5 Aar, saa blir det ogsaa deres Sag at sætte den istand.

Som et Eksempel paa, hvilket Anlæg mange Normænd har for Mechanik (eller for at opfinde Maskiner) omtales en ung Slave, Gunnar Strøm fra Odalen. I Slave-riet paa Akershus Fæstning blev han ifjor sat til at gjøre et slags fint Staaltraadnæt, som bruges i Papirfabrikkerne. Dette er et meget sent Arbejde; men saa udtænkte han en Maskine, hvorved han kan arbejde 72 Gange fortere. Istedendfor at han før fik istand 3 Tommer daglig, kan han nu gjøre 9 Alen Staaltraadvær om Dagen.

Paa Søndmør har man begyndt at drive Træstema-
skiner ved Vaskraft. Om Laaben endog staar en 2—300
Alen fra Bækken eller Elven, gaar det an at drive Maskinen
ved Hjælp af en Snor, som trækkes af en Kværntall og
gaar gjennem Blotke i endel oprejste Stolper.

Norges hele Handelsflaade ved Slutningen af 1855
bestod af 5215 Fartøjer med en Drægtighed af 207,276
Kommers-Væster *) og med 28,560 Mand's Besætning.

I Sverrig er nylig Rigsdagen traad sammen. Kongen
holdt ved den Lejlighed en Trontale, som Folket liker sær-
deles godt. Blandt andet lover Kongen at fremsætte For-
slag om at ophæve den strænge Troestvang, som Sverrig
hidtil har haft.

Russerne har endnu ikke opfyldt de Forpligtelser, de
paatog sig ved Fredsslutningen. For at faa Greje paa den
Ting taler Stormagterne derfor om at sammenkalde et nyt
Stormandsmøde (eller en Kongres). — Imidlertid er En-
gelsmændene og Russerne allerede nær ved at komme i en
ny Krig med hverandre for Persiens Skyld. Russerne ejer
nemlig hele Nordasien; Englænderne har derimod efter-

*) En Kommer-Væst svarer omtrent til 18 Tønder Sild.

haanden underlagt sig Ost-Indien, det folkerigeste og herligste Land i hele Sydasiens; og begge trakter gjærne efter at udbrede sit Herredømme videre, især ved at understøtte et eller andet af de mellemliggende Folkelag, saa ofte disse kommer i Strid med hverandre. Nu er der just udbrudt Fiendskab mellem Perserne og Afganerne; Engelsmændene har sluttet sig til de Sidste og angrebet Persien fra Sidsiden. Russerne staar med en stor Hær ved Persiens Nordgrænse og tilbyder dette Land sin Hjælp. Hvorledes det Hele gaar, vil vel snart vise sig. — Ogsaa her i Europa ser det ud til Krig, nemlig mellem Preussen og Schweiz.

I Nordamerika er til Styret (eller Præsident) for de følgende 4 Aar desværre valgt en Mand af det Parti, som vil beholde Negerslaveriet. Han hedder Buchanan.

Kongen i Neapel har i lange Tider regjeret som en Tyrann. Derfor viste han sig ogsaa som en Ven af Rusland i den sidste Krig. Bestemagterne har da for alt dette truet med at hæbne sig paa ham, uden at de hidtil har gjort Alvor af Sagen. Nylig gjorde imidlertid hans Undersaatter paa Sicilien Opstand mod ham; en Soldat prøvede endog at myrde ham; men Alt uden Fremgang.

I Spanien er O'Donnell allerede affat fra Regjeringen (Side 296), og i hans Sted er kommen Narvaez, der fra gammel Tid er bekjendt for sin Strængthed. Hvor længe han vil holde Holigheden vedlige, og selv staa ved Landets Styre, er ubist.

I August var der en stærk Jordbystelse i Vestindien; men et langt stærkere Jordstjælv har siden rammet den østlige Del af Middelhavet. Paa Malta, Rhodus, Kandia og flere Der samt i Egypten er en Mængde Mennesker omkomne.

Man trodde hidtil, at den højest Bergtop i Verden var Dhavalassiri i Ostindien; men nu er man kommen efter, at der paa samme Fjældkjæde (Himalaya) findes en langt

højere Top, nemlig Kanchinjanga, der skal være 29,000 Fod (det vil sige, meget over $\frac{1}{4}$ norsk Mil) højere end Havfladen.

Der bygges nu i England et Par Dampskibe, som vil blive de største i Verden. De er omkring 330 Alen lange, 40 Alen brede og 28 Alen høje. Det ene af dem kaldes „Deviatan“ og har 5 Master, 10 Rjedler (hver med 10 Dvne) og 5 Storstene samt Maskiner paa 2600 Hestes Kraft; det kan rumme 10,000 Soldater i fuld Uppakning. Det andet har 7 Master, Maskiner paa 3000 Hestes Kraft og 6 Rjedler.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be clearly documented and supported by appropriate evidence. This includes receipts, invoices, and other relevant documents that can be used to verify the accuracy of the records.

The second part of the document outlines the various methods used to collect and analyze data. It describes how different types of information are gathered, processed, and then used to draw conclusions. This involves a systematic approach to data collection, ensuring that all relevant information is captured and analyzed thoroughly.

The final part of the document provides a summary of the findings and conclusions drawn from the data. It highlights the key insights gained from the analysis and discusses the implications of these findings. The document concludes by emphasizing the need for ongoing monitoring and evaluation to ensure that the data remains accurate and up-to-date.

Widener Library

3 2044 105 190 110